XVIII. YÜZYIL OSMANLI GÜMRÜK KAYITLARI IŞIĞINDA EDİRNE TİCARET HAYATI

Fulya FEYİZ

(Doktora Tezi)

Eskişehir, 2022

XVIII. YÜZYIL OSMANLI GÜMRÜK KAYITLARI IŞIĞINDA EDİRNE TİCARET HAYATI

Fulya FEYİZ

T.C.

T.C. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

DOKTORA TEZİ

Eskişehir, 2022

Etik İlke ve Kurallara Uygunluk Beyannamesi

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

FULYA FEYİZ

İMZA

ÖZ
XVIII. YÜZYIL OSMANLI GÜMRÜK KAYITLARI IŞIĞINDA EDİRNE TİCARET HAYATI

FEYİZ, Fulya

Doktora-2022

Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Numan ELİBOL

Edirne, coğrafi konumu itibariyle Anadolu, Balkanlar ve Akdeniz arasındaki ticarette kritik roller üstlenmiş bir şehirdir. Edirne ticari faaliyetlerinde haiz olduğu önemli konumunu Osmanlı devrinde de devam ettirmiş; XVIII. yüzyıl boyunca hem iç kesimlerdeki karayolları hem de İnöz ve Rodoscuk gibi kıyı şehirlerinin iskeleleri vasıtasıyla yoğun bir mal akışının merkezi hâline gelmiştir. Edirne'deki ticari faaliyetlerin canlılığında İstanbul'un iaşesi kadar Rumeli pazarındaki dinamizm ve Batı piyasalarındaki talep artışı da etkili olmuştur. Bu nedenle Edirne'den dışarıya ihraç edilen malların varış noktaları arasında her biri İstanbul kadar beynelmilel bir pazar halini almaya başlayan İslimye, Uzuncaabat, Ferecik ve Pazargah gibi panayırlar da önemli yer işgal etmiştir. XVIII. yüzyıl gümrük kayıtlarına göre bölgedeki ticari faaliyetlerde hem yerli hem de yabancı tacirler yer almıştır. Yerli tacirler Müslüman, Yahudi ve diğer gayr-ı Müslimlerden oluşu, yabancılar arasında fransızlar ve ingilizlerin adları zikredilmiştir.

Edirne Gümrüğü'ne gelen malların vergilendirilmesinde tacirlerin dinî aidiyetleri esas alınmıştır; genel olarak Müslüman tacirlerin ödedikleri vergilerde oranlar daha düşük tutulmuştur. Vergilerden elde edilen gelirlerle önce gümrükte çalışanların maaşı ödenmiş; sonra diğer masraflar karşılanmış; geriye kalan tüm gelirler Edirne Gümrüğü'nün bağlı olduğu İstanbul Emtia Gümrüğü Sandığı'na gönderilmiştir. Vergilendirilen mallar kendi içlerinde tasnif edildiğinde ilk sırada tekstil, tuhafiye ve manifatura ürünlerinin yer aldığı; ardından deri ve gıda ürünlerinin sıralandığı; bu iki mal grubunun toplam ticaret eşyasının 2/3'ünü oluşturduğu görülmüştür.

İncelenen süreç boyunca gümrüğe giren malların gümrükten çıkan mallardan fazla olduğu tespit edilmiştir. Ancak mal bazında yapılan incelemeler sonucunda, şehrin hammadde niteliği taşıyan kırsal ve zirai karakterli bazı malların arzında büyük potansiyele sahip olduğu; tekstil ürünleri başta olmak üzere bazı yarı mamul ve mamul

malları dışarıya ihraç edebildiği; ancak Avrupa menşeili bir kısım endüstriyel ürünün ithaline de açık olduğunu ortaya koymuştur.

Tez boyunca yararlanılan ana kaynakları Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi'nde bulunan Kamil Kepeci tasnifi ile Bâb-ı Defterî İstanbul Mukataası Kalemi, Bâb-ı Defterî İstanbul Gümrük Emini Kalemi ve Bâb-ı Defterî Baş Muhasebe Maden Mukataası İstanbul Gümrük Emini Kalemi gümrük defterleri oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra muhtelif kaynak eserler, araştırma-inceleme eserleri ve ilgili tezlerden de yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: XVIII. yüzyıl, Edirne, gümrük, ticaret, emtia, vergi.

ABSTRACT
COMMERCİAL LİFE İN EDİRNE ACCORDİNG TO XVIII. TH CENTURY OTTOMAN CUSTOMS REGİSTERS

FEYİZ, Fulya

Doktora, 2022

Tarih Anabilim Dalı

Advisor: Professor Doctor Numan ELİBOL

Due to its geographical location, Edirne is a city that has played a critical role in the trade between Anatolia, the Balkans and the Mediterranean. It continued its important position in the commercial activities of Edirne during the Ottoman period as well; XVIII. Throughout the century, it has become the center of an intense flow of goods through both the inland highways and the piers of coastal cities such as Inöz and Rodoscuk. The dynamism in the Rumelian market and the increase in demand in the Western markets were as effective as the food supply of Istanbul in the vitality of commercial activities in Edirne. For this reason, fairs such as İslimye, Uzuncaabat, Ferecik and Pazargah, each of which started to become an international market as much as Istanbul, occupied an important place among the destinations of the goods exported from Edirne. XVIII. According to the customs records of the 19th century, both domestic and foreign traders took part in commercial activities in the region. While the local merchants consisted of Muslims, Jews and other non-Muslims, the names of the French and the British were mentioned among the foreigners.

The religious affiliation of the merchants was taken as a basis in the taxation of the goods coming to Edirne Customs; In general, the rates of taxes paid by Muslim traders were kept lower. With the income obtained from taxes, the salary of the customs employees was paid first; then other expenses are covered; all remaining revenues were sent to the Istanbul Commodity Customs Fund, to which Edirne Customs is affiliated. When the taxed goods are classified within themselves, textile, haberdashery and drapery products are in the first place; followed by leather and food products; it has been seen that these two goods groups constitute 2/3 of the total trade goods.

During the examined process, it has been determined that the goods entering the customs are more than the goods leaving the customs. However, as a result of the examinations made on the basis of goods, it was concluded that the city has a great

potential in the supply of some rural and agricultural goods, which are raw materials; exporting some semi-finished and finished goods, especially textile products; however, it has revealed that it is open to the import of some industrial products of European origin.

With the classification of Kamil Kepeci, the main sources used throughout the thesis are in the Ottoman Archives of the Presidency of the General Directorate of State Archives, Bâb-ı Defterî Istanbul Mukataasi Office, Bâb-ı Defterî Istanbul Customs Enforcement Office and Bâb-ı Defterî Chief Accountant Mine Mukataasi creates customs books of the Istanbul Customs Enforcement Office. In addition, various source works, research-analysis works and related theses were also used.

Key Words: XVIII. century, Edirne, customs, trade, commodity, tax.

TEŞEKKÜR

"XVIII. Yüzyıl Gümrük Kayıtları Işığında Edirne Ticaret Hayatı" başlığını taşıyan çalışmamızdan hareketle Edirne Gümrüğü'nün yapısını, personellerini, tacirlerini, ticari ağını ve mal kompozisyonlarını ele aldık. Osmanlı iktisadi politikalarının temel dinamiklerinden biri olan gümrük sistemine bu araştırma konusu ile bir örnek daha eklendiği kanaatindeyiz.

Tezin hazırlanmasında Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi'ndeki arşiv malzemesi temel alınmıştır. Tezin ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerinde yoğunlukla arşiv kayıtlarına müracaat edilmiştir. Bununla birlikte Osmanlı vergi düzenlemesi, gümrük kanunları ve panayırlarla ilgili bölümlerde kaynak eserlere başvurulmuştur. Tezin bütünde ise konuya ilişkin çeşitli araştırma-inceleme eserleri ve yapılmış olan tezlerle karşılaşmak mümkündür.

Bu tezin hazırlanmasında çalışmalarımı sabırla takip ederek, titiz okumalar yaparak ve değerli yönlendirmelerde bulunarak tezi bitirmeme yardımcı olan saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Numan ELİBOL'a; çalışmam hakkında faydalı düzeltme ve önerileriyle bilimsel gelişmemde büyük emekleri olan saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Meryem KAÇAN ERDOĞAN'a ve Prof. Dr. Muzaffer DOĞAN'a; tezin tamamlanma aşamasındaki kıymetli katkılarından ötürü saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Ayla EFE'ye ve Prof. Dr. Soner AKPINAR'a; ilgi ve alakasını hep hissettiğim saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Emine GÜMÜŞSOY'a ve Prof Dr. Meral BAYRAK'a; lisans döneminde kendisinden aldığım dersler sayesinde bilimsel çalışmalar yapmama vesile olan Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi öğretim üyesi saygıdeğer hocam Doç. Dr. Metin Ziya KÖSE'ye; tezin yazım aşamasında tüm sorularıma sabırla cevap veren ve bana yol gösteren saygıdeğer hocam Dr. Duygu TANIDI' ya teşekkürlerimi bir borç biliyorum. Ayrıca Eskişehir'de ailemin yokluğunu aratmayıp, desteklerini esirgemeyen eniştem Prof. Dr. Yaşar SARI ve kıymetli ailesine; benimle aynı süreci yaşayan ve zihin açıcı fikirlerde bulunan dostum Raziye ŞANAL'a; tezin hazırlanma sürecine yardım eden dostum Can ÜNSAL'a; hayatım boyunca bana dayanak olan babam Mustafa FEYİZ'e; her halime katlanma yüceliği gösteren ve cesaret veren annem Hülya FEYİZ'e; sonsuz sevgisini ve muhabbetini esirgemeyen kız kardeşim Serenay FEYİZ' e; hayatımın her anında yanımda olan kıymetli kardeşim Nurşin SARI'ya ve tüm dostlarıma en kalbi duygularımla şükran ve minnetlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ iii
ÖZ v
ABSTRACT vii
TEŞEKKÜR ix
ŞEKİLLER LİSTESİ xii
TABLOLAR LİSTESİ xii
KISALTMALAR LİSTESİ xvi
GİRİŞ 1
BİRİNCİ BÖLÜM 6
OSMANLI GÜMRÜK YAPISI VE GÜMRÜK KAYITLARI 6
1.1. Genel Hatlarıyla Osmanlı Gümrük Rejimi 6
1.1.1. Gümrükler ve Gümrüğün Nitelikleri 8
1.1.2. Gümrüğün İdari Yapısı 11
1.1.3. Gümrük Resimleri ve Oranları 15
İKİNCİ BÖLÜM 22
EDİRNE GÜMRÜĞÜ'NÜN YAPISI VE GÜMRÜK KAYITLARI 22
2.1. Edirne Gümrüğü'nün İşleyişi 22
2.1.1. Edirne Gümrüğü'nün İdari Yapısı 24
2.1.2. Edirne Gümrük Kayıtları ve Defter Serileri 26
2.1.3. Edirne Gümrüğü'nün Gelir ve Giderleri 29
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 45
TİCARİ GÜZERGÂHLAR VE MEKÂNLAR 45
3.1.Karayolu Güzergâhları 45
3.2. Nehir Yolu Güzergâhları 48
3.2.1. Meriç Nehri ve İnöz (Enez) Limanı 49
3.2.2. Tekirdağ-Rodoscuk Limanı 52
3.2.3. Bergos 55
3.2.4. Gelibolu Limanı 55
3.2.5. Uzunköprü 56
3.3. Deniz Yolu Güzergâhları 56
3.3.1. Ege ve Akdeniz Ticareti 56
3.3.2. Marmara Denizi ve İstanbul 59
3.4. Panayırlar 60

3.4.1. İslimye Panayırı 63
3.4.2. Uzuncaabad-ı Hasköy Panayırı 68
3.4.3. Ferecik Panayırı 70
3.4.4. Aydos Panayırı 70
3.4.5. Pazargâh Panayırı 71
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 72
TİCARET HAYATI 72
4.1. Tâcir Grupları 72
4.1.1. Yerli Tâcir 73
4.1.2. Yabancı Tâcir 74
4.2. Emtia Grupları 78
4.2.1. Gelen Emtia 78
4.2.2. Giden Emtia 81
4.3. Mal Kompozisyonu 84
4.3.1. Ham ve Mamul Maddeler 86
4.3.2. Mensucat/Tekstil 89
4.3.2.1. Yünlü Dokumalar 89
4.3.2.2. Pamuklu Dokumalar 90
4.3.2.3. İpekli Dokumalar 94
4.3.3. Deri ve Kürk 97
4.3.4. Mineral-Kimyasal ve Boya Maddeleri 100
4.3.5. Madeni Ürünler ve Hırdavat 102
4.3.6. Baharat-Ecza 104
4.3.7. Gıda Maddeleri 105
4.3.8. Manifatura-Tuhafiye ve Kıyafet 109
4.3.9. Muhtelif 111
SONUÇ 113
KAYNAKÇA 113
SÖZLÜK 256
ÖZGEÇMİŞ 264

ŞEKİLLER LİSTESİ

Grafik 1: XVIII. Yüzyıl Edirne Gümrüğü'nde Ticaret Yapan Tacirler……72

Grafik 2: Tacir Grupları……..……...…….78

Grafik 3: Edirne Gümrüğü'nden Çıkan Emtia Gruplarının İçerisinde Barındırdığı Mal Çeşitlerinin Sayısı …….……..83

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'nün İşleyişi……22

Tablo 2: XVIII. Yüzyıla Edirne Gümrüğü Gelirine Ait İnöz Poliçesi Tutarı……..30

Tablo 3: Yıllara Göre Kaçak Olduğu Tespit Edilen Emtianın Üzerinden Tahsil Edilen Verginin Yekûnu……..……...33

Tablo 4: XVIII. Yüzyıl Edirne Gümrüğü'ne Ait Gelir ve İrsaliye Tutarı……33

Tablo 5: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'nden Yapılan Harcamalar……..38

Tablo 6: XVIII. Yüzyıl Edirne Gümrüğü'ne Ait Gider Tutarı……41

Tablo 7: XVIII. Yüzyıl Edirne Gümrüğü'ne Göre Giren ve Çıkan Emtianın Genel Tablosu……..…..84

Tablo 8: Edirne Ticaretine Vergi (Akçe) Bazında En Çok Konu Olan Emtia……...85

Tablo 9: Edirne Gümrüğü'ne Giren ve Çıkan Yünlü Emtianın Vergi (Akçe) Bazında Toplamları…… ……..89

Tablo 10: Edirne Gümrüğü'ne Giren ve Çıkan Pamuklu Emtianın Vergi (Akçe) Bazında Toplamları……..……...91

Tablo 11: Edirne Gümrüğü'ne Giren ve Çıkan Alacanın Vergi (Akçe) Bazında Toplamları……...93

Tablo 12: Edirne Gümrüğü'ne Giren ve Çıkan İpekli Emtianın Vergi (Akçe) Bazında Toplamları……...95

Tablo 13: Edirne Gümrüğü'ne Giren ve Çıkan Deri-Kürk Emtiasının Vergi (Akçe) Bazında Toplamları……..……...98

Tablo 14: Edirne Gümrüğü'ne Giren ve Çıkan Mineral-Kimyasal ve Boya Emtiasının Vergi (Akçe) Bazında Toplamları…….100

Tablo 15: Edirne Gümrüğü'ne Giren ve Çıkan Madeni Ürünler ve Hırdavat Emtiasının Vergi (Akçe) Bazında Toplamları……..……...103

Tablo 16: Edirne Gümrüğü'ne Giren ve Çıkan Baharat-Ecza Emtiasının Vergi (Akçe) Bazında Toplamları……...105

Tablo 17: Edirne Gümrüğü'ne Giren ve Çıkan Gıda Ürünlerinin Vergi (Akçe) Bazında Toplamları……..……..…….....106

Tablo 18: Edirne Gümrüğü'ne Giren ve Çıkan Yağların Vergi (Akçe) Bazında Toplamları…….107

Tablo 19: Edirne Gümrüğü'ne Giren ve Çıkan Kahvenin Vergi (Akçe) Bazında Toplamları…….108

Tablo 20: Edirne Gümrüğü'ne Giren ve Çıkan Manifatura-Tuhafiye ve Kıyafet Ürünlerinin Vergi (Akçe) Bazında Toplamları…….110

Tablo 1: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'ne Giren Yünlü Dokumalar……..135

Tablo 2: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'ne Giren Pamuklu Dokumalar…….138

Tablo 3: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'ne Giren İpekli Dokumalar……..142

Tablo 4: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'ne Giren Keten ve Keten Kumaşlar…..144

Tablo 5: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'ne Giren Deri ve Kürk…….147

Tablo 6: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'ne Giren Mineral-Kimyasal ve Boya Maddeleri……..152

Tablo 7: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'ne Giren Madeni Ürünler ve Hırdavat…….154

Tablo 8: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'ne Giren Baharat-Ecza……..…160

Tablo 9: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'ne Giren Gıda Maddeleri…….163

Tablo 10: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'ne Giren Manifatura-Tuhafiye ve Kıyafet……...171

Tablo 11: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'ne Giren Muhtelif Ürünler…….……183

Tablo 1: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'nden Çıkan Yünlü Dokumalar…...…..191

Tablo 2: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'nden Çıkan Pamuklu Dokumalar..…..195

Tablo 3: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'nden Çıkan İpekli Dokumalar..……201

Tablo 4: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'nden Çıkan Keten ve Keten Kumaşlar..……..…204

Tablo 5: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'nden Çıkan Deri ve Kürk……..….206

Tablo 6: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'ne Giren Mineral-Kimyasal ve Boya Maddeleri……..213

Tablo 7: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'ne Giren Madeni Ürünler ve Hırdavat…….216

Tablo 8: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'nden Çıkan Baharat-Ecza……..……221

Tablo 9: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'nden Çıkan Gıda Maddeleri…….224

Tablo 10: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'nden Çıkan Manifatura-Tuhafiye ve Kıyafet……...233

Tablo 11: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'nden Çıkan Muhtelif Ürünler……..…247

KISALTMALAR LİSTESİ

Bkz.	:Bakınız
BOA	**:**Başkanlık Osmanlı Arşivi
C.	:Cilt
Çev.	:Çeviren
Ed.	:Editör
H.	:Hicri
Haz.	:Hazırlayan
M.	:Miladi
S.	:Sayı
s.	:Sayfa
ss.	:Sayfa sayısı (Sayfalar arası)
TTK:	:Türk Tarih Kurumu
vb.	:Ve benzeri
Yay.	:Yayınları

GİRİŞ

Tarih boyunca kurulan topluluklar, kabileler, beylikler ya da imparatorluklar bireylerin; barınma, giyinme, beslenme, dayanışma, güvenlik, üretim, tüketim, savunma gibi ihtiyaçlardan doğan pek çok kurumun ihdas edilmesini sağlamıştır. Bu kurumların işlevselliğinin sağlanması için öncelikli olan unsur ise iktisadi dinamiklerdir.

Beylikten imparatorluğa geçiş sürecinin akabinde varlığını altı asır kadar devam ettiren Osmanlı İmparatorluğu, bahsedilen ihtiyaçların karşılanması için muhtelif kurumlar tesis ederek devletin ekonomik altyapısını oluşturmuştur. Bu altyapının teşekkülü ise kendisinden önceki devletlerin iktisadi politikalarını soyutlamayıp, bunları geliştirmesiyle mümkün olmuştur.

Anadolu'daki çeşitli limanları dünya ticaretine bağlayan kervansaraylar, tacirlerin güvenle konaklayıp, ticari mal ve eşyalarını koruyabildikleri önemli mekânlardır. Anadolu'nun ticari anlamda ön plana çıkan iki önemli özelliği bulunmaktadır. Birincisi; İran, Kafkasya, Orta Asya, Hint ve Çin üzerinden Avrupa'ya aktarılmasını sağlayan transit bir geçit konumunda olmasıdır. İkincisi ise Avrupa ile yapılan karşılıklı ticarette büyük bir potansiyele sahip olmasıdır. Çünkü Avrupa'da üretilen muhtelif dokumalar, sabun, kâğıt, ibrişim ve cam eşya gibi emtia, Anadolu'nun önemli şehirlerinde kurulan pazar yerlerinde talep görmüş aynı zamanda Avrupalı tacirler de buralardan dokuma, iplik, kuru ve yaş sebze, yapağı, tiftik, canlı hayvan, halı, kenevir, pirinç gibi ürünler almışlardır. Ayrıca Asya'dan Anadolu'ya gelen baharat ve ipek; Rusya'dan ve Kafkasya'dan gelen kürk ve köleler de burada alıcısını bulmuştur.[1] Osmanlı İmparatorluğu, Anadolu Selçuklu Devleti'nin sunduğu bu ticari imkân ve altyapıyı kullanmış ve daha ileri noktalara taşımıştır.

Anadolu Selçuklu Devleti, Akdeniz ve Karadeniz gibi önemli ticaret bölgelerinde etkin rol oynamıştır. Bilhassa Sinop ve Alanya'nın alınmasıyla hem iç hem dış ticaretteki aktif faaliyetleri, Selçukluların ticari güzergâhlar üzerinde kervansaray, han, kapalı çarşı ve dükkân inşa etmelerine olanak tanımıştır.[2]

---

[1] Zeki Arıkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İhracı Yasak Mallar (Memnu Meta)", Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basım Evi*, İstanbul, 1991, s. 279-280.

[2] Abdullah Mesud Küçükkalay, *Dünya İktisat Tarihi*, 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2016, s. 245.

Tüm bu ticari güzergâhların ve mekânların kullanılması, ticari alım-satımın gerçekleşmesi, mal kompozisyonlarının temin edilmesi, tacirlerin devlet sınırları içerisindeki güvenliği, konumu ve imkânları gibi pek çok ticari faaliyetin sağlanabilmesi, belirli gümrük merkezlerinden geçilmesi ile mümkün hale gelmiştir.

Gümrük, günümüzdeki kullanımına göre devletlerin birbiri ile yaptıkları ticari faaliyet sırasında, içerisinden geçilen sınırlar üzerinde malların kontrol edildikleri yer anlamındadır. Devletlerin izlemiş oldukları gümrük politikaları çerçevesinde ticaret eşyasının girişi, çıkışı, denetimi, geçişi vb. işlemler sonrasında bir gümrük vergisi alınmaktadır.[3] Osmanlı İmparatorluğu'nda ise gümrük, ihraç ve ithal edilen tüm emtianın çıkarıldığı veya aktarıldığı daire olarak tanımlanmaktadır.[4]

Osmanlı İmparatorluğu'nda uzak mesafeli ticaret her zaman karada, sınırda ve limanlarda kurulan gümrükler aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Gümrükler Osmanlı Devleti'nin benimsemiş olduğu ticaret politikalarının hayata geçirilmesinde önemli rol oynamışlardır. Bu sebeple, hem Osmanlı ticaret politikalarının daha iyi anlaşılması, hem de bölgesel ve ülkeler arası ticaretin daha iyi ortaya konabilmesi için Osmanlı gümrüklerine daha yakından bakılması gerekmektedir.

Araştırma dönemi boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli kentlerdeki ticaret hayatını gümrük kayıtlarına dayalı olarak inceleyen çok sayıda çalışma vardır. Hem yerli, hem de yabancı araştırmacıların destek verdiği bu çalışmaların önemli bir kısmı liman kentlerine aittir ve nispeten erken tarihlidir. Svoronos'un, Ticaret Odası istatistiklerini, konsolos raporlarını yardımcı malzeme olarak kullandığı Selanik ile ilgili çalışması[5] ve Frangakis-Syrett'in hem İngiliz, hem de Fransız gümrük kayıtlarından yararlanarak kaleme aldığı İzmir'le ilgili çalışması[6], akla ilk gelenler arasındadır. Yakın geçmişte Türk araştırmacılar tarafından yapılan aynı nitelikli çalışmalar arasında ise Neşe Erim'in "18. Yüzyılda Erzurum Gümrüğü, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İstanbul, 1984" künyeli araştırması ile Necmettin

[3] Haluk Kayıcı, "19. Yüzyıl Sonlarında Edirne Gümrük İdaresi", Editör: Mustafa Tanrıverdi, *Tarih Boyunca Gümrükler*, Hiper Yayın, İstanbul, 2019, s. 93.
[4] Süleyman Sudi Efendi, *Osmanlı Vergi Düzeni: (Defter-i Muktesid)*, haz. Mehmed Ali Ünal, Isparta Yayınları, 1996, s. 189.
[5] N. G. Svoronos, *Le Commerce Salonique Au XVIII Siécle*, Paris, 1956.
[6] Elena Frangakis-Syrett, *The Commerce of Symrna in the Eighteenth Century (1700-1820)*, Athens, 1992.

Aygün'ün "Trabzon Gümrüğü (1750-1800), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, Ankara, 1997" künyeli çalışması zikredilebilir. Son zamanlarda gerçekleştirilen benzer araştırmalara örnek olarak da Saim Çağrı Kocakaplan'ın İstanbul Gümrüğü[7] ve Mehmet Emin Üner'in Urfa Gümrüğü[8] ile ilgili çalışmaları gösterilebilir.

Rumeli bölgesinde yer alan ve Edirne ile benzer potansiyele sahip ticaret merkezleri ile ilgili çalışmalar, ayrı bir kategori olarak değerlendirilebilir. Osmanlı ekonomik yapısının temel unsurlarından biri olan Osmanlı gümrük sistemine ilişkin çeşitli tezler bulunmaktadır. Örneğin, 1788-1792 yıllarına ait Tuna sahilinde yer alan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli sancaklarından biri olan Silistre Sancağı'nın ticari yapısını ortaya koymak amacıyla Bahadır Emre Küçükkalay tarafından "18. Yüzyılın İkinci Yarısında Aşağı Tuna'da İktisadi Hayat: Silistre Gümrüğü Örneği (1788-1792)" konulu bir yüksek lisans tezi tamamlanmıştır. Bunun yanı sıra Rumeli'de ilk ele geçirilen ve Asya ile Avrupa arasında bir köprü vazifesi gören Gelibolu'ya ait bir çalışma da bulunmaktadır. Buradaki ticari faaliyetleri ortaya koymak için Hanife Çavdar tarafından "Gümrük Defterlerine Göre XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Gelibolu Gümrüğü" başlığı altında bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Son olarak değerlendirilecek örnek ise Edirne'ye aittir. Reyhan Şahin Allahverdi'nin "Edirne Gümrük Defterlerine Göre XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Edirne'de Ticari Hayat" başlığı altında yüksek lisans çalışması bulunmaktadır.

Mevcut tez Reyhan Şahin Allahverdi'nin çalışmasıyla içerik olarak benzeşse de hacim ve dönem olarak XVIII. yüzyılın tamamını kapsayacak şekilde tasarlanmış ve yüzyıla ait tüm defter kayıtları incelenerek oluşturulmuştur. Edirne'nin ulaşım imkânları, İstanbul'a yakınlığı ve zengin hinterlandı, ticaret potansiyelinin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bilhassa İstanbul'un hububat ihtiyacının karşılanmasında etkili olmuş; yakın çevresinden temin edilen gıda maddeleri ve tahıl ürünleri Rodoscuk limanı aracılığıyla başkente nakledilmiştir. Bir diğer önemli ticaret merkezi olan İzmir ile bağlantılar ise hem Rodoscuk hem de İnöz iskelesi üzerinden

[7] Saim Çağrı Kocakaplan, İstanbul Gümrüğü (1750-1800): Teşkilat ve Ticaret, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmış Doktora Tezi), İstanbul, 2014.
[8] Mehmet Emin Üner, *Urfa Gümrük Defterleri Transkripsiyon ve Değerlendirme (H. 1148-1153/M. 1736-1741)*, Şanlıurfa Ticaret ve Ticaret Borsası Yayınları, Şanlıurfa.

sağlanmıştır. Edirne'den bahsedilen yollarla ithal edilen emtia Avrupa'ya da nakledilebilmiştir.

Mevcut tez, daha önce çalışılan diğer örneklerdeki gibi Osmanlı gümrük sistemini anlamak; gelir-gider dengesi, harcama kalemleri, gümrük personeli ve vazifeleri hakkında bilgi sahibi olmak; ticaret hacmi ile ilgili tahminlerde bulunmak; ticaret faaliyetleri sırasında takip edilen kara, nehir ve deniz güzergahlarını öğrenmek; ticaret faaliyetlerinde yer alan tacirlerin etnik ve dinî aidiyetlerini tespit etmek; mübadeleye sahne olan malların miktarını, her mal için tahsil edilen vergiyi ve vergi veya kıymet bazında mal kompozisyonunu ortaya koymak; ve elde edilen verileri şehrin ticaret hayatı ve ekonomik durumuyla irtibatlandırmak üzere "XVIII. Osmanlı Gümrük Kayıtları Işığında Edirne Ticaret Hayatı" başlığı altında kaleme alınmıştır. Ancak bunlardan önce Edirne Gümrüğü'nün yapısı ve işleyişi ortaya koymaya çalışılacaktır.

Tez araştırması sırasında ilk önce XVIII. yüzyıla ait Edirne Gümrük defterleri tespit edilmiştir. Bu çerçevede Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde Bâb-ı Defterî Başmuhasebe Maden Mukataası İstanbul Gümrük Emini Kalemi Defterleri, Bâb-ı Defterî İstanbul Mukataası Kalemi Defterleri, Bâb-ı Defterî Başmuhasebe İstanbul Gümrük Emini Kalemi Defterleri ve Kamil Kepeci tasniflerine ait 50 gümrük defterinin transkripsiyonu yapılmıştır. Bu çalışmada başlangıçta gümrük defterleri resmedilmeye çalışılmış daha sonra ise tekrar gözden geçirilerek tezde kullanılmak üzere çeşitli şekilde hazırlanmıştır. Tezin son bölümünde bulunan *"Tablolar Listesi"* emtia, birim, miktar, vergi oranı ve emtianın gönderildiği yer olarak hazırlanmıştır. Ayrıca ithalat-ihracat dengesine, tacirlerin Müslim ve gayr-ı Müslim aidiyetlerine göre de bir değerlendirmede bulunularak ilgili konu başlıklarında yer verilmiştir. Hazırlanan tablolarda her bir defterin tarihsel sıralamasına dikkat edilerek oluşturulmasına özen gösterilmiştir. Bununla birlikte mal kompozisyonları ayrı ayrı ele alınmıştır. Yapılan tüm bu düzenlemenin amacı ise defterlerdeki emtia ve tacirlerin ayırt edilmesini sağlayarak sistematik bir hale getirmektir.

Gümrük defterleri, aylık ya da haftalık olarak tutulmuş hesaplardan oluşmaktadır. Gün gün tutulan defterlerde başlangıçta tacirin ismi, emtia türü, emtia üzerinden oluşturulan ölçü birimi ve miktarı karşılığında alınan vergi açıkça tespit edilmiştir. Defterlerde bulunan bu ticari faaliyetler yansıtıldıktan sonra gümrükteki

muhtelif harcamaların ve gelirlerin de bir listesi oluşturularak akçe üzerinden toplam bir miktar verilmiştir. Çeviri sırasında okunamayan durumda olan kelimeler (?) ile ifade edilmiştir. Aynı zamanda bazı defterlerde vergi oranı ya da emtianın cinsinin ne olduğu belirtilmemiştir. Bu belirsizliğin olduğu kısımlar ise (-) sembolü ile gösterilmiştir. Tezin ekler bölümünde oluşturulan bu listeler adeta gümrük defterlerinin resmedilmesinin bir sonucudur.

Yukarıda bahsedilen minvalde soruları cevaplandırabilmek ve belirtilen amaca ulaşabilmek için hazırlanan bu doktora tezi dört ana bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölüm "*Osmanlı Gümrük Yapısı ve Gümrük Kayıtları"* ana başlığı ile ele alınmıştır. Bu bölümün temel amacı, Osmanlı gümrük yapısını ana hatları ile ortaya koymaktır. Osmanlı gümrük sisteminin işleyişi, gümrük çeşitleri, burada çalışan memurların görevleri, gümrüğe gelen emtianın vergileri, devletlerarası ilişkiler ya da bazı ayrıcalıklara sahip olan kesimlerin tabi oldukları vergi oranları özellikle konu ile ilgili yazılmış kanunnameler aracılığı ile kaleme alınmıştır. İkinci bölüm "*Edirne Gümrüğünün Yapısı ve Gümrük Kayıtları"* ile Edirne gümrük defterlerinin serileri, gümrüğün nasıl yönetildiği, gümrükte görev alan idari personel, gümrüğe ait gelir ve giderlerin tutarları, harcamaların ve gelirlerin toplamları ifade edilmiştir. Gümrük defterlerinin sayıca fazla olması sebebiyle özellikle defter serileri, gümrüğe ait harcamalar ve gelirlerin tutarlarının tablo haline getirilmesi uygun görülmüştür. Tezin üçüncü bölümü "*Ticari Güzergâhlar ve Mekânlar"* konu başlığı altında incelenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu kadimden gelen ticari güzergâhları kullanmış ve geliştirmiştir. Dolayısıyla bölümde takip edilen kara, nehir ve deniz yolları ayrı başlıklar halinde değerlendirilmiştir. Ayrıca Edirne'ye yakın mahallerde kurulan ve Edirne Gümrüğü'nden mal akışının sağlandığı panayırlardan da bahsedilmiştir. Bu panayırlara giden emtia türleri ve panayırlara dair genel bir değerlendirme yapılmıştır. "*Ticaret Hayatı"* başlığı ile tamamlanan dördüncü bölüm ise sadece Edirne gümrük defterlerinde karşılaşılan emtiadan oluşmaktadır. Her bir mal grubu ayrı başlıklar halinde konu edilerek ele alınmış ve tez konusu nihayete erdirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI GÜMRÜK YAPISI VE GÜMRÜK KAYITLARI

1.1. Genel Hatlarıyla Osmanlı Gümrük Rejimi

Tarih boyunca devletler kendilerinde ihtiyaçlarından fazla olan emtiayı satıp gelir elde etmek ya da ihtiyaçları olan emtiayı temin edebilmek amacıyla pek çok ticari faaliyet gerçekleştirmiştir. Yapılan bu ticari alışveriş sonrasında da gelir elde etmişlerdir. Büyük oranda devletlerin hazinesine bu geliri sağlayan temel etmen ise gerçekleşen ticaret sonucunda tacirlerden alınan gümrük vergileridir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun hazinesi için gümrük vergilerinden alınan payın ehemmiyeti büyüktür. Alınan bu gümrük vergilerinin ise yapılan ticari faaliyetler ile sıkı bir bağı bulunmaktadır.

Osmanlılar, başlangıçta gümrük ile ilgili bazı yapılandırmalarını Bizans İmparatorluğu'nu ve Anadolu Selçuklu Devleti'ni örnek alarak oluşturmaya başlamıştır. Bilhassa bu durum 1453 tarihinden itibaren İstanbul, Marmara kıyıları, Gelibolu ve Boğazlar ile ilgilidir. Bahsedilen yerlerden bir ticaret gemisi ile hareket ederek ve Çanakkale Boğazı'ndan ilerleyerek Akdeniz'e açılmak mümkün olmuştur. Bu bağlamda o dönemde var olan bazı kurallara riayet edilmiştir.[9] Gümrükten hangi malların alınabileceği, hangilerinin ise yasak olduğu, vergi oranları, hangi limandan malların temin edileceği veya tacirlerin görev ve sorumlulukları uygulanan muhtelif kaideler dâhilindedir.

Osmanlı İmparatorluğu devletlerarası ticarette veya sınırlar içerisinde ihdas ettikleri gümrüklerin genellikle mukataa halinde yönetilmesini sağlamıştır.

Mukataa kelimesi devlete ya da vakıflara ait olan mülklerin belirli kişilere veya kurumlara kiralanması ve bunun üzerinden alınan kira bedelini ihtiva eden tabirler için kullanılmaktadır.[10] Devlete ait olan mukataalar da muhtelif vergilerden (gümrük,

[9] Kerim İlker Bulunur, *Osmanlı Gümrük Sistemi (1476-1620),* 1. Baskı, Kitabevi, İstanbul, 2020, s. 29.
[10] Mehmet Genç, "Mukataa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* C. XXXI, İstanbul, 2006, s. 129.

bac[11], ihtisab[12], ispence[13]) ve işletmelerin (tuzla, maden, darphane) kullanım haklarından meydana gelmiştir.[14] Gümrük mukataaları farklı şehir ya da limanların birleşiminden ortaya çıkmıştır.[15] Bazı durumlarda ise tek bir şehrin ya da limanın gümrüğü mukataaya verilmiştir. Böylece yaşanan farklılıklar sonucunda vergi kalemleri, idari birimleri veya işletmeleri de değişmiştir.

Çeşitli gümrüklerin veya vergi kalemlerinin tek bir mukataa haline getirilmesinin nedeni, Osmanlı maliye bürokrasisinde istikrarı sağlayarak bazı tehlikelerin oluşmasına fırsat vermemektir. Aksi halde gelirlerde beklenmedik bir düşüş meydana gelirse gümrük mukataalarının zarara uğraması ihtimal dâhilindedir.[16]

XVI. ve XVII. yüzyılda mukataalar emanet ve iltizam olmak üzere iki yönetim sistemiyle idare edilmiştir. Emanet usulüne göre idare edilen mukataalar, resmi evraklarda *"ber-vech-i emanet"* şeklinde geçmektedir.[17] Bu sistemde hem vergiyi toplayıp hem de mukataaların yönetimiyle ilgilenen kişiye *"emin"* denilmiştir. Aynı zamanda eminler maaşlarını doğrudan devletten almıştır.[18] Ancak emanet usulünde kâr oranının düşük olması ve Osmanlı hazinesine önceden bir bedel ödenmemesi sebebiyle fazla tercih edilen bir sistem olmamıştır.[19]

---

[11] Hisse, pay gibi çeşitli anlamları olan bu kelime Osmanlılarda bir çeşit vergiyi ihtiva etmektedir. Şehirlerde alınıp satılan her tür emtiadan, muhtelif kumaşlardan veya canlı hayvanlardan alınan vergi bâc-ı tamga iken, gümrük vergisi bâc-ı büzürg olarak bilinmektedir. Bu vergilere tabi emtialar pazarda satılırken bâc (tamga) adında ayrıca bir vergiye tabi tutuldukları da bilinmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Celal Yeniçeri, "Bâc", *TDVİA*, C. IV, İstanbul, 1991, s. 411.

[12] Yeni iş yerlerinin açılması, mürur tezkiresi verilmesi, yerli mallarla rekabet edebilecek ithal eşyadan ve esnaftan alınan vergidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ziya Kazıcı, "Hisbe", *TDVİA*, C. XVIII, İstanbul, 1998, s. 144.

[13] Örfi vergiler dâhilindedir. Gayr-ı Müslimlerden alınan bir çeşit baş vergisidir. Askerî sınıf içerisinde nitelendirilen madenci, köprücü, derbentçi, tuzcu gibi bazı sorumluluklara sahip gayr-ı Müslim köylüler bu vergiden muaf ya da kısmen muaf tutulmuşlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Halil İnalcık, "İspence", *TDVİA*, C. XXIII, İstanbul, 2003, s. 9. Fatih Kanunnamesinin son kısımlarında da ispenceye dair esaslar bulunmaktadır: *"Her müzevvec kâfir ispence içün suvarına yirmibeş akçe vere ve harâca yarar oğlanına dahi tamam ispence ve duldan iki çifti olmaya, yıldan yıla altı akça ve suvari evinde kullanmaya ve iplik iğiritmeye, meğer ki ücretiyle işlede."* Halil İnalcık, "Osmanlılar'da Raiyyet Rüsûmu", *Belleten*, C. XXIII, S. 92, 1959, s. 602.

[14] Bulunur, s. 8.

[15] Örneğin, 1771'de (1185) İstanbul gümrüğü, İstanbul, Edirne ve bağlı mukataalardan oluşmuştur. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, *Bâb-ı Defterî Maden Mukataası Kalemi İstanbul Gümrük Emini Tasnifi*, 23405.)

[16] Bulunur, s. 9.

[17] Baki Çakır, *Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI-XVIII. Yüzyıl)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 150-151.

[18] Turhan Atan, *Türk Gümrük Tarihi Osmanlı Gümrükleri*, C. 2, Gümrük Müfettişliği Derneği, Ankara, 1989, s. 111.

[19] Bulunur, s. 9.

Mukataa usulünde tercih edilen ikinci sistem olan iltizam ise gelirlerin belirlenen bir süre zarfında açık arttırma ile peşin ve aylık olarak ödenme şartları karşılığında ihale usulü ile verilmesidir. Mukataalar tahvil adı verilen üç yıllık sürelerle iltizama verilmiştir. İltizamı ihale usulü ile alan kişiye ise mültezim denilmiştir. Mültezimlerden aldıkları mukataalar karşılığında da devlete karşı belirli görev ve sorumlulukları yerine getirmesi istenmiştir. Bunların en önemlisi belirlenen zamanlarda yıllık ödemelerini yapmak ve adaletli bir yönetme şekli takip etmektir. Mültezimler, mukataalarında yaptıkları masrafların ve Osmanlı hazinesine ödedikleri bedellerin dışında vergi kalemlerinden fazla gelir sağlayabilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu hazineye nakit para aktarımı olduğu için emanet usulünden daha çok iltizam usulünü uygulamıştır.[20]

Vergi gelirlerinin belirli hizmetler sağlandıktan sonra kişilere aktarılması Osmanlı maliyesinin temelini oluşturmuştur. Bu tür havale, devlete ait olan belirli bir gelir kaynağından belirli bir miktarı temin edebilme şeklidir. Gelir kaynakları arasında topraktan sağlanan mahsullerin vergisi ya da köylünün vereceği baş vergisini sayabileceğimiz gibi iltizama verilmiş bir gümrük mukataasını da bu gelir kaynakları içerisine dâhil etmek mümkündür. Mültezimin mukataayı üzerine almasının akabinde, havalede belirtilen miktarı öder ve alınan evrakta ödenecek taksitler belirtilir. Havale evraklarında hangi gelir türünden ne kadar vergi tahsil edileceği kayıt edilmiştir. Tüm bu aşamalar, merkezdeki mukataa defterlerinde de muhafaza altına alınmıştır.[21]

1.1.1. Gümrükler ve Gümrüğün Nitelikleri

Osmanlı gümrükleri sahil, kara ve sınır gümrükleri olmak üzere üçe ayrılmıştır. Deniz yolu ile yapılan ticarette dışarıdan getirilen bir emtia, gemiden indirildiğinde veya başka bir gemiye aktarıldığında gümrüğe tabi tutulmuştur.

Kanunlar ve nizamlar, herhangi bir gemiye ait olan yükün hangi zamanlarda gümrüğe tabi emtia (ithalat) sayılacağını ortaya koymuştur. Gemi, limana demir atmış bir haldeyse yükü vergiye tabi olmak durumundadır. Kaidelere göre emtianın ancak demirliyken gümrüğe aktarılabileceği kabul edilmiştir. Aynı zamanda hiçbir emtia

[20] Bulunur, s. 10.
[21] Halil İnalcık, "İslam Arazi ve Vergi Sisteminin Teşekkülü ve Osmanlı Devrindeki Şekillerle Mukayesesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1959, s. 43.

gemiye izinsiz yüklenememiş ve limandan ayrılamamıştır.[22] Ancak geminin limana zorunlu bir biçimde giriş yapması durumunda mal indirilmez ya da mal yüklenmezse gemiden herhangi bir vergi alınmamıştır. Bu durum II. Mehmed ve II. Bayezid dönemlerine ait pek çok kanunnamede de ifade edilmiştir: *"Ve Akdeniz'den ve Karadeniz'den ki bir gemi İstanbul'a yahut Mudanya'ya yahut Gelibolu'ya gelüb lenger atsa, gemi yükünün tamam gümrüğün vere, amma bir gemi ki katı güne uğrayub naçar gelüb zikr olunan yerlerde limana girse lenger atsa ki gemisinden nesne çıkarmaya ve yahud gemisine nesne koymaya gümrük vermeye amma katı gün olmayub kendü iradetile limana girse tamam gümrük vere."*[23]

Sahil gümrükleri hem iç ticaret hem de dış ticaret emtiaları için ehemmiyet arz etmiştir. İstanbul, İzmir, Antalya, Selanik, Beyrut, Kefe ve Trabzon gibi merkezler sadece dış ticaret değil, iç ticaret için de önemli liman ve gümrük noktalarıdır.[24] Sahil gümrüklerinin, ticaret hacimlerinin diğer gümrüklere göre daha fazla olması ve iç gümrüklere emtia sağlamasındaki rolü; deniz taşımacılığının daha ekonomik olması sebebiyledir.

Sahilden uzak olan iç bölgelerde de gümrük noktaları oluşturulmuştur. İç kesimlerdeki bu kara gümrükleri, ana kervan yolu üzerinde bulunan bir merkeze bağlanmıştır. Kara ticaretinde, belirli bir hat takip edildiği için gümrük noktaları merkez tarafından denetlenmiştir. Diğer küçük gümrükler de bu hatlar üzerinde veya yakınlarında bulunmuştur. Örneğin, Tebriz'den Bursa'ya gelen kervan ilk gümrük resmini Tokat'ta vermiştir. Ardından Bursa'ya gelerek emtiayı ipek hanına bırakmıştır. Gümrük resmi ve dellallar vasıtasıyla yapılan ticaret sonucunda ortaya çıkan diğer vergiler de yine buradan tahsil edilmiştir.[25] Karayolu ile gerçekleşen ticarette, gümrük resmi emtianın çıkış noktasında alınmış ve tacirler vergilerini

[22] Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi- I 1300-1600*, çev: Halil Berktay, II. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 244-245.
[23]Robert Anhegger, Halil İnalcık, *Kanunname-i Sultani Ber Muceb-i 'Örf-i 'Osmani*, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000, s. 48-49.
[24] Mübahat S. Kütükoğlu, "Gümrük", *TDVİA*, C. XVI, İstanbul, 1996, s. 263.
[25] Saim Çağrı Kocakaplan, *18. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi ve İstanbul Gümrüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2007, s. 49.

ödediklerine dair bir temessük[26] almışlardır. Tacirler, emtiasını yol boyunca açmadıkları sürece herhangi bir gümrük vergisi ödememiştir.[27]

İç gümrük sistemi, Osmanlı İmparatorluğu topraklarını ihtiva eden bir teşekkülden çok, ticari faaliyetlerin yoğun olarak yaşandığı belirli şehir veya limanları merkez kabul ederek oluşturulmuştur. İstanbul, İzmir, Halep, Bağdat, Edirne, Trabzon, Tokat, Erzurum, Diyarbakır ve Şam gibi şehir ve limanlar ticaret yoğunlukları sebebiyle iç gümrük merkezlerinin başında gelmiştir. Bahsedilen bu gümrük merkezlerinin dışında küçük sayılabilecek bazı şehirlerde de gümrük noktaları tesis edilmiştir.[28] Küçük gümrükler genellikle yakınlarında bulunan büyük gümrüklere bağlanmıştır. Bir ferman gönderilmesi veya iltizama verilmesi gibi durumlarda yalnızca büyük gümrüğün adı yazılmıştır. Diğer gümrükler ise *"ve tevabii gümrükleri"* ifadesiyle belirtilmiştir.[29]

Osmanlı gümrük sisteminde sınır kavramı, deniz ile kara arasındaki hududu belirtmiştir. Bu hududu geçen, denizden gelerek karaya çıkarılan veya karadan gelerek gemiye yüklenen emtia, gümrüğe tabi tutulmuştur.[30] Kıyı bölgelerde yer alan bazı kasabalarda bile gümrük merkezi tesis edilmiştir. Dönemin şartları itibari ile su yolu ile taşıma, teknelerle ve önemli görülen bazı liman tesislerine ihtiyaç duymadan yapılabildiği için kıyı şeridinin yükleme ve boşaltma gibi işlemleri bu yerlerin birer ticaret noktası haline gelmesini kolaylaştırmıştır. Bu genişleme Osmanlı İmparatorluğu'nu vergilendirme açısından zor bir duruma sokmuş olsa da yükleme ve boşaltma gibi işlemlerin hangi limanda yapılacağını kendisi belirlemiş ve kontrol altında tutmaya çalışmıştır.[31]

Osmanlı kara gümrükleri içerisinde Edirne bu anlamda bir sınır gümrüğü hüviyetindedir. Bilhassa Meriç nehri üzerinden İstanbul, İnöz buna ilaveten Rodoscuk, Gelibolu, Uzuncaabat, Ferecik ve İslimye gibi pek çok önemli şehir yanında liman ve

---

[26] Osmanlı bürokrasisinde bazı hususlarda verilen bir çeşit senettir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Mübahat S. Kütükoğlu, "Temessük", *TDVİA*, C. XL, İstanbul, 2012, s. 413-414.

[27] Bulunur, s. 45.

[28] Genç, s. 195.

[29] Kütükoğlu, s. 263. Edirne gümrüğü de İstanbul'a bağlı bir hudut gümrüğüdür. Gümrük defterlerinde ise, "Asitane ve tevabii gümrükler" ifadesiyle Edirne ile birlikte diğer gümrüklerin de isimleri belirtilmiştir. (BOA, *Bâb-ı Defterî İstanbul Mukataası Kalemi Defterleri*, 25460, BOA, *D.MMK.İGE.d.*, 23419-23449.)

[30] Genç, s. 195.

[31] Mehmet Genç, "Osmanlı Devleti'nde İç Gümrük Rejimi", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 787.

panayırlara mal kompozisyonlarının temin edilmesi, Edirne'yi önemli bir ticaret merkezi haline getirmiştir.

Osmanlı gümrük rejimi içerisinde su yolunun varlığı son derece ehemmiyetli bir hal almıştır. İç gümrüklerin karada yer alan tüm merkezleri 1847'de kaldırılmasına rağmen deniz ulaşımı varlığını 1900 yıllarına kadar devam ettirmiştir.[32]

1.1.2. Gümrüğün İdari Yapısı

Osmanlı gümrük teşkilatında gümrük, sadece belirli yerlerde bulunup emtia giriş-çıkışlarının ve çeşitli uygulamaların yapıldıkları kurumlar olmamıştır. Esnaflar arasındaki iş kollarına göre farklılaşan ve uzmanlık isteyen benzer bir ayrım, gümrük teşekkülü için de geçerli kılınmıştır.[33]

Osmanlı İmparatorluğu, gümrük gelirlerini mukataa haline getirerek iltizam, emanet ve XVII. yüzyılın sonlarından itibaren de malikâne sistemi içerisinde idare ettikleri için mukataa yönetiminde görev alan idari personel, aynı zamanda gümrükte çalışan görevlileri de oluşturmuştur. Başka bir deyişle gümrüklerin idari kadrolarını oluşturan kişiler, aslında mukataa görevlileri olarak sorumluklarını ifa etmişlerdir.[34]

Gümrüklere getirilen ticari emtianın depolanması, çeşitli vergilerin tahsil edilmesi, tacirler ile gümrük memurları arasındaki ilişkiler veya anlaşmazlıklar, emtianın gerekli yerlere sevk edilmesi gibi pek çok işlemler gümrüklerde çalışan muhtelif görevlilerin sorumluluğunda olmuştur.

Emin, nazır ya da kâtip gibi pek çok görevli sadece gümrüklerde değil, hemen hemen tüm mukataalarda görülen personeller içerisindedir. Bu kişiler, gümrükte uzmanlaşmış olmaktan ziyade daha çok mukataalarda tecrübe kazanmıştır. Özellikle vergilerin tahsil edilmesi hususunda yetkin oldukları bilinmektedir.[35]

Osmanlı mukataa sistemi dâhilinde gümrüklerin yönetiminden ve denetiminden devlet tarafından tayin edilen emin isimli görevli sorumlu olmuştur. Eminlerin başlıca sorumluluğu ise gümrüklerdeki vergileri eksiksiz bir şekilde tahsil etmektir.

---

[32] Mehmet Genç, "Osmanlı Devleti'nde İç Gümrük Rejimi", s. 787.
[33] Kocakaplan, s. 55.
[34] Bulunur, s. 13.
[35] Bulunur, s. 13.

Osmanlı İmparatorluğu'nda eminlik; belirli bir görevi yerine getirmesi istenen ve üstlendiği görev sebebiyle herhangi bir risk altına girmeyen personeller için kullanılmıştır. Bir anlamda memura benzeyen ve bu işten geçimini sağlayan eminin tek sorumluluğu, kendisine verilen görevi yerine getirmek ve bu iş sonucundaki kâr-zarar oranlarını belirlemektir.[36]

Bir eminin, mukataa idaresini ulufe ile kabul etmesi karşılığındaki biçime *"ber vech-i emanet"* denilmektedir. Mukataaların *"ber vech-i emanet"* ile idare ettirilmesi durumunda, gelirlerin belirli bir miktarın altına düşürülmemesi eminin üstlendiği görevler dâhilindedir.[37]

Gümrük vergisinin emanet usulü ile toplanması sebebiyle emin bu görevi karşılığında belirli bir ücret almıştır. Emin aldığı bu ücretten başka toplanan gelirlerden herhangi bir pay almamış ve elde ettiği geliri aynen hazineye intikal ettirmiştir.[38]

"Ber vech-i iltizam emanet" biçimi ise gittikçe devletin daha kârlı gördüğü bir sistem haline gelmiştir. Mukataaların iltizama verilmesi bir çeşit taahhüt ile ve açık arttırma yoluyla gerçekleştirilmiştir. Devlet hazinesine, mukataa gelirine en çok kim geliri teklif ederse, iltizam o kişiye bırakılmıştır. Bu iltizamı işletecek olan kişiyi de mültezim denilmiştir.

Mukataa gelirlerini oluşturan muhtelif resimleri toplayan kişi de âmildir. Geliri yüksek olan mukataalara hazine idaresi, yönetilmesi ve idare edilmesinin sağlanması için eminler yollanmış, resimlerin iltizam usulü ile toplanması görevi de mültezimlere verilmiştir. İşte bu mültezimler, mali görev yapması sebebiyle âmil unvanını almıştır.

Mukataanın mültezime verilmesinin akabinde kendisini denetleyecek bir eminin tayin edilmesiyle her görevli kendilerine ait alınan resimlerle ilgili defter tutmuştur. Böylece hesaplamalar yapılırken iki defterin de karşılaştırılması yapılarak hazineye doğru bir şekilde para tahsili sağlanmıştır.[39]

[36] Halil Sahillioğlu, "Emin", *TDVİA*, C. XI, İstanbul, 1995, s. 111-112.
[37] Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, C. 2, Cem Yayınevi, İstanbul, 1974, s. 335.
[38] Atan, s. 20.
[39] Akdağ, s. 336, 337.

Verginin iltizam usulünde toplanmasında ise gümrük emini mültezimin hesaplarını devamlı bir şekilde denetlemiş ve herhangi bir kanunsuzluk ya da yolsuzluk gibi durumları da kadıya bildirmiştir.[40]

Bir mukataayı iltizama alan emin, mukataaları amillere iltizama vermiştir. Devletin denetiminde gerçekleşen bu işlemden sonra mültezimlere beratları verilmiştir ve kefilleri alınmıştır. Mukataaların hazineye tahsil ettikleri ödemeler ise emin-mültezim aracılığı ile gerçekleşmiştir.[41]

Mültezim ve emin, mukataa ile ilgili işlerde (gelirlerin temini, ödemelerin yapılması ve gümrüklerin işleyişi vb.) birlikte hareket etmiştir. Mukataayı ilgilendiren işler yerine getirilirken emin ve âmil hazır bulunmuştur.[42]

II. Mehmed dönemine ait olduğu düşünülen ve İstanbul iskelesine emin olarak tevcih edilen kişiye verilen berat, mültezimler ile eminler arasındaki görev, yetki ve sorumlulukların birlikte yapılmasını ihtiva etmesi açısından önem arz etmektedir: Buna göre; İstanbul iskele emininin kanun ve kaidelere uygun bir şekilde vergiyi tahsil etmesi, aksi taktirde devlet tarafından sert bir cezaya uğrayacağı belirtilmiştir. Ayrıca amilin, eminin bilgisi olmadan herhangi iş yapmaması da beratta ifade edilmiştir.[43]

Emin, bazı mukataalarda yukarıda bahsedilen fermandan farklı bir şekilde mültezim olarak da görev almıştır. Başka bir deyişle mültezim aynı zamanda eminlik vazifesini de yapabilmiştir. Bir kişinin hem mültezim hem de emin olması iki şekilde gerçekleşmiştir. İlkinde mültezim mukataayı iltizama alarak eminlik vazifesinin kendisine verilmesini şart koşmuştur. İkincisinde ise bir emin, emanet sistemi ile yönettiği mukataayı iltizam üzere alarak, hem emin hem de mültezimlik vazifesinin tek bir kişinin üzerinde tesis edilmesini sağlamıştır.[44]

Gümrük eminlerinin yukarıda bahsedilen görevlerinin dışında mukataa sistemi çerçevesinde kendilerinden beklenen bazı sorumlulukları da bulunmaktadır. Söz konusu sorumluluklar daha çok Osmanlı İmparatorluğu'nun dış ticarette uyguladığı

---

[40] Atan, s. 20.
[41] Çakır, s. 122.
[42] Çakır, s. 123.
[43] *"İstanbul iskelesine emin edüb eline iş bu hükm-i hümayunu verdüm; Ve buyurdum ki, varub kemal-i emanet ve hüsn-i istikamet üzre olub cüz'i ve külli her ne olursa 'amillerinin ma'rifetinsüz etmeyeler… şöyle ki mezkur 'ummaldan ve gayrından kimesne emin ma'rifetinsüz bir nesne edecek olursa, işitdükten sonra 'azim belaya uğradırın…"* Robert Anhegger-Halil İnalcık, s. 37-38.
[44] Bulunur, s. 16.

politikalarla ilgilidir ve gümrükler, bunların gerçekleştirilmesinde önemli bir role sahip olmuştur. Bu politikalar arasında öncelikli olan Osmanlı merkez idaresinin bazı ürünlere getirdiği ihraç yasağının uygulanmasıdır. Osmanlılar tahıl, demir, barut, pamuk ve deri gibi sürekli ihtiyaç duyabileceği stratejik ürünlere ihracat yasağı getirmiştir. Ancak yasağa rağmen pek çok devlet bu emtianın bazılarını merkezin izniyle ve gümrük vergilerini ödemek şartıyla ülkelerine ihraç edebilmiştir. Gümrük eminleri ihracı yasak malların ülkeden çıkışını denetlemek ve imtiyaz sahibi olan devletlerin ihracat izinlerini devlet adına uygulamakla yükümlü hale gelmiştir.[45]

Gümrüklerin yönetimi ve idaresinde eminlere yardımcı olan önemli görevlilerden biri de nazır olmuştur. Nazırlar, mukataalarda belirtilen bu işleri yürütebilmek için devlet tarafından atanan personellerden biridir.

XVI. yüzyılın başlarından itibaren nazır terimine en yaygın şekilde mukataaların vergilendirilmesinde rastlanmıştır. Burada nazırların vergilendirmeye doğrudan katılmak yerine bir veya daha fazla sancağı kapsayan belirli bir bölgedeki mukataaları vergilendirecek olan mültezimlerin bulunması, merkeze bildirilmesi ve ihale yapıldıktan sonra denetlenmesi gibi görevleri bulunmaktadır.[46]

Nazırlar ayrıca çeşitli sebeplerle gümrük vergilerini ödeyemeyenlerin, gümrük emini veya mültezimler tarafından maliyeye bildirilmesi akabinde bu meselelerin soruşturulması ve ödenmeyen vergilerin tahsil edilmesi için görevlendirilmiştir.[47]

Emin ve nazırdan sonra gümrüklerde istihdam edilen görevliler arasında kâtipler de bulunmaktadır. Kâtipler, gümrüklerdeki tüm mali işlerin kayıt edilmesiyle mükelleftir. Gümrüklerdeki gelir ve giderleri muhasebe defterlerine yazan kâtipler, böylece devletin bu mukataalar üzerindeki denetimine olanak tanımıştır.

Bununla birlikte bazı mültezimlerin kâtiplik vazifesini de aldığı görülmektedir. Bu durum bazı vesikalarda *"ber vech-i iltizam kâtib olan"* şeklinde ifade edilerek belirtilmiştir.[48]

[45] Bulunur, s. 17-18.
[46] Mehmet Genç, "Nazır", *TDVİA*, C. XXXII, İstanbul, 2006, s. 450.
[47] Bulunur, s. 24.
[48] Bulunur, s. 27.

Mubassır ise gümrüklerde mali alanda arayıcı kâtiplere verilen bir unvandır.[49] Gümrük emininin emrinde hareket eden mubassırlar, gümrüklere gelen emtianın değerini de belirlemekle görevlidirler.[50]

Kâtip ve mubassırdan başka gümrüğe gelen emtianın tartılmasından sorumlu olan vezzan, gümrüğe tabi emtianın gümrük vermeden geçişine engel olan dideban ve tacirlerin getirdiği çeşitli paraların değerini belirleyen ve bunları geçerli olan para birimi ile değiştiren sarraf, gümrüklerde görev alan personeller arasında bulunmaktadır.[51]

Kolcular ise devlet gelirinin zarar görmemesi için gümrüklerde istihdam edilmiştir. Kaçakçılığa meydan verilmemesi sebebiyle gerekli görülen yerleri gözetim altında tutmuşlardır.[52]

1.1.3. Gümrük Resimleri ve Oranları

Osmanlı İmparatorluğu'nda *"Hazine-i Âmire"* nin bünyesinde tahsil edilen gümrük vergisi, eski çağlardan itibaren, sanat, ticaret ve zirai ürünleri korumak üzerinedir. Bu sebeple gümrük, ülkenin gümrük hattı olarak ifade edilen sınırların başka bir noktasından yabancı bir ülkeye aktarılan yabancı menşeli emtiadan, devletçe alınan bir vergidir.[53]

Osmanlı İmparatorluğu'nun gümrüğe tâbi tüm noktalarında genel anlamda bir vergi türünden veya oranından bahsetmek pek mümkün değildir. Çünkü eyalet ve sancak gibi idari birimlerin yanı sıra önemli limanlarda da gümrük vergileri birbirinden farklı şekillerde tesis edilmiştir. Her vilayette ya da her sancakta ayrı bir vergi kanunu olduğu gibi her gümrük de bu vergi kanunları içerisinde yerini almıştır.

İç gümrüklerde alınan vergiler âmediye, reftiye, masdariye ve müruriye olmak üzere dörde ayrılmaktadır: Âmediye bir yerden başka bir yere taşınan yani gümrüğe gelen emtiadan; Reftiye bir memlekete taşınıp fakat orada tüketilmeden başka bir yere gönderilen yani gümrükten çıkan emtiadan; Masdariye nakledilen yerde tüketilen ithal

[49] Ziya Karamursal, *Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler*, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989, s. 137.
[50]Sadık Müfit Bilge, "Osmanlı Topraklarından Kafkasya'ya Yönelik Ticarette Gümrük ve Vergilendirme", Editör: Mustafa Tanrıverdi, *Tarih Boyunca Gümrükler*, İstanbul, Hiper Yayın, 2019, s. 47.
[51] Bulunur, s. 28.
[52] Karamursal, s. 136.
[53] Ziya Kazıcı, *Osmanlı'da Vergi Sistemi*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2019, s. 161.

emtiadan; Mürûriye ise Osmanlı topraklarına dışarıdan gelip burada sarf edilmeden ihracat amacıyla başka ülkelere gönderilen emtiadan alınan geçit resmidir. Son vergi türüne bac-ı ubûr (geçiş resmi) da denilmiştir.[54] Âmediye resmine tâbi tutulan, İstanbul, Selanik, Edirne, Kavala, Golos, İzmir, Samsun ve Trabzon gibi şehirlerdir. Bu şehirlere emtia getirecek olan tacirlere daha önceden bir vesika verilerek, alınacak olan vergi bu vesika üzerinden tahsil edilmiştir. Uygulama, 1272 (1856) Mart ayına kadar devam etmiş; fakat bu tarihten sonra *"Mahreç Nizamnamesi"* ile yürürlükten kaldırılmıştır.[55]

Osmanlı döneminde gümrük vergisi doğrudan ticari alım-satım işlemlerinden ziyade ihracat ve ithalat üzerinden alınan bir vergi çeşididir.[56] Bunun yanı sıra bazı önemli iskelelerde de emtia, zahire, tütün, kuru meyve ve taze meyve gibi muhtelif mallar ayrı ayrı gümrüklerden geçmiştir.[57]

Vergi oranları bakımından bütün gümrüklerde geçerli kılınan ilk ayrım, Müslüman olan ile olmayan arasında yapılmıştır. müslümanlar için Osmanlı İmparatorluğu'nun bir tebaası olup olmamak bu durumu değiştirmemiştir. İkinci önemli ayrım ise Müslüman olmayanlar içerisinde Osmanlı tebaası olan ile olmayana birbirinden ayırt etmek üzere oluşturulan sistemdir.[58] Gümrük sistemi belirtildiği üzere tacirin etnik kimlik ve dinî aidiyetine göre bir vergilendirilmeye tabi tutulmuştur. Bunun yanında bilhassa emtianın kıymeti üzerinden de (ad valorem) değişen oranlarda vergi tahsil edilmiştir.[59]

Gümrük vergisi şer'i vergiler içinde yer almış ve *"zekât-ı âşir"* olarak sayılmıştır. Gümrük vergisinin zekât sayıldığına ilişkin bazı fetvalar da mevcuttur:

"Tüccar taifesinden Zeydin mal-i ticaretten gümrük namıyla verdiği akçeyi zekât niyeti ile verilecek zekât yerine geçer mi?"

---

[54] Ahmet Tabakoğlu, *Türkiye İktisat Tarihi*, 13. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015, s. 421.
[55] Kazıcı, s. 164.
[56] Mehmet Öz, *Osmanlı Tarihi Üzerine: II İnsan, Toplum ve Ekonomi*, Cedid Neşriyat, Ankara, 2020, s. 101.
[57] Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri I (1580-1838)*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1974, s. 63.
[58] Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, 12. Basım, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2015, s. 196.
[59] Kerim İlker Bulunur, "Kanunnamelere Göre Erken Dönem Osmanlı Gümrük Sistemi", Editörler: Arif Bilgin-Burhan Çağlar, *Klasikten Moderne Osmanlı Ekonomisi*, 1. Baskı, Kronik Kitap, İstanbul, 2019, s. 28.

"El cevap: Geçer".[60]

Gümrük vergisinin zekât sayılması sebebiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk dönemlerinde bu vergi, müslümanlarda %2,5, müstemen veya zımmilerden %5 ve harbilerden ise %10 oranında vergi alınmıştır. Ayrıca zımmi ve harbiler gibi Müslüman olmayanlar zekât vermekle yükümlü olmadıkları için bu kişilerden alınan gümrük vergisi cizye olarak tahsil edilmiştir.[61]

Bazı İslam âlimleri, dinen zekât verme niyeti belirtilmiş olsa bile zekât ismi altında ticaretten vergi alınamayacağı görüşünü benimsemiştir. Uygulamada ise ticari vergiler, İslamiyet öncesi kural ve kaideleri sürdürmüştür. Müslüman hukuk bilginleri, bazı emtianın ithalini teşvik etmenin cemaatin yararına olması durumunda, düşük bir tarife uygulanmasından yana olmuşlardır.[62]

II. Mehmed dönemindeki vergi oranları, bazı bölgelerde veya emtia türlerinde çeşitlilik arz etse de genellikle müslümanlarda ve zımmilerde %4, müstemenlerde ise %5 oranında belirlenmiştir. [63]

Nitekim belirtildiği üzere II. Mehmed dönemine ait olan gümrük kanunnamesinde özellikle vergi oranları ile ilgili bazı farklılıklar tespit edilmiştir:

"Venedik'den ve Cineviz'den gemi gelüb metâ'ın gemiden çıkaracak olursa gerek satsun gerek satmasun yük akçada dört akça gümrük alına ve yahud gemiden gemiye koyacak olursa dahı yüz akçada dört akça gümrük alına, amma müsliman ve yahud haracgüzar olacak olursa yüz akçada müslimandan bir akça alına ve haracgüzardan iki akça gümrük alına;

Ve Gelibolu sınurundan berü çıkan geminün gerek öte yakada gerek berü yakada çıksun yüz akçada müslimandan bir akça ve haracgüzardan iki akça gümrük alına ve Firenkden dört akça gümrük alına."[64]

[60]Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, VII/I, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990, s. 165.
[61] Atan, s. 78.
[62] İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi- I 1300-1600,* s. 241.
[63] Bulunur, "Kanunnamelere Göre Erken Dönem Osmanlı Gümrük Sistemi", s. 28.
[64] Robert Anhegger- Halil İnalcık, s. 78-79.

Ve kurudan Firenk bâzirgânı kumaş getürecek olsa kim sata, yüz akçeden dört akçe gümrük alına, amma satmayub gerü kuruya alub giderlerse gümrük alınmaya, ve eğer denize alub giderler ise, 'âdet üzre yüz akçede dört akçe gümrük alına."[65]

II. Bayezıd döneminde ise bazı değişiklikler görülmüş ve vergi oranları müslümanlar %1 veya 2, zımmiler %2 veya 4, müstemen ise %4 veya 5 olarak belirlenmiştir. I. Selim döneminde ise müslümanlar %2, zımmiler %4 ve müstemenlerde de %5 oranlarında vergi tahsil edilmiştir.[66]

Kanun ve nizamlar, herhangi bir gemiye ait yükün ne zaman gümrüğe tâbi ithalat sayılacağını ortaya koymaktadır. Gemi demirlemiş bir durumdaysa, yükü vergiye tâbi tutulmuştur. Bir gemiden başka bir gemiye emtianın naklinin yapılması durumunda ise ithalat sayılmış ve vergilendirilmesi de bu sırada gerçekleştirilmiştir. Ticaret gemilerindeki ürünlerin gümrüğe çıkarıldıktan sonra gümrük ambarlarında muhafaza edilmesi durumunda ise vergiye tabi tutulmamış, ancak İstanbul'a ithal edilecek ürünlerden %3 oranında bir vergilendirilme yapılarak başka bir noktadan vergiye tabi tutulmayacağına dair bir kural esas alınmıştır.[67]

Emtianın bir limanda bir tacirden diğer bir tacire geçmesi halinde, ikinci tacir de ihracat vergisi ödemiştir. Ayrıca kaçakçılığı önlemek amacıyla bazı emtialar özellikle buğday, sadece gümrük görevlisinin izniyle gemiye yüklenmiştir. Hiçbir gemi izinsiz bir şekilde gümrükten emtia yükleyip limandan ayrılamamıştır.[68] Ticaret gemilerinin kaptanları yükü ihraç edecekleri limana yükün nevi ve nereye boşaltılacağı ile ilgili bildirgeyi gümrüğe vermekle mükelleftirler.[69] Tacirlerin bu anlamda korunmasını amaçlayan sistem aynı zamanda devletin kontrol mekanizmasını sağlayabilmek maksadıyla, gümrük emini ya da mültezimden, ithal edilen emtianın türlerini, miktarlarını; ayrıca emtianın aynı gümrük hududu içerisinde bir limandan diğerine sevk edilmek için mi yoksa ihraç edilmek üzere mi yüklendiğini içeren belgeleri de temin etmiştir.[70]

---

[65] Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, I, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990, s. 381.
[66] Bulunur, "Kanunnamelere Göre Erken Dönem Osmanlı Gümrük Sistemi", s. 28.
[67] *Muâhedât Mecmuası*, C. 4, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2008, s. 103.
[68] İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi- I 1300-1600*, s. 244-245.
[69] *Muâhedât Mecmuası*, C. 3, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2008, s. 58.
[70] İnalcık, s. 244-245.

Osmanlı İmparatorluğu bahsedilen kontrol mekanizmasını tacirler üzerinden fazla vergi alınmaması hususunda da tesis etmeye çalışmıştır. Aksi durumun tespit edilmesi halinde ya da bir şikâyet hadisesi cereyan ettiğinde sorumlu kişilerin uyarılması kaçınılmaz olmuştur. Örneğin; İstanbul'dan Mısır'a boş olarak giden gemilerin Gelibolu'da, vergi oranlarından daha fazlasının talep edilmesi yapılan şikâyetler sonucunda tespit edilmiştir. Akabinde Gelibolu kazasının mutasarrıfı olan Hüseyin Efendi'ye daha fazla vergi alınmamasına ilişkin yazılan hükümde devletin kanun ve nizamlara riayet edilmesi gerektiği açık bir şekilde ifade edilmiştir:

"Emr-i celîlü'l-kadrüm ve kadimden olıgeldüği üzre amel idüp İstanbul'dan varan boş gemilerden mu'tâd-ı kadîm üzre üç ocağa on ikişer akça ve kice akçasıyçün otuz altı akçayı edâ eyledüklerinden sonra min-ba'd ziyâde bir akça ve bir habbe aldurmayup men'u def' idüp ve boş temessüğine voyvodaya tekrâr mühür urdurmayup tüccârı bir veçhile ta'ciz ü tazyik itdürmeyesin. Bu bâbda ınâd üzre olup bundan sonra yine tüccâr tâyifesin vech-i meşrûh üzre rencide idenleri her kim olursa olsun yazup arzeylesin."[71]

XVII. yüzyılın ikici yarısına kadar geçen süreçte yabancı devletlerle yapılan ticari anlaşmaların (ahidnamelerin) içeriğinde tebaalarının verecekleri ticari vergiler belirtilmemiş, fakat *"mu'tad rusûm"* u ödemeleri şartı getirilmiştir. Örneğin, Yıldırım Bayezıd'ın Doc Antonio Venir'e yazdığı 21 Mart 1390 tarihindeki mektuptan, Kanuni Sultan Süleyman'ın verdiği 2 Ekim 1540 ahidnamesine kadar Venedik Cumhuriyeti ile imzalanan tüm ticari anlaşmalarda, Venedikli tacirlerin Osmanlı topraklarına getirdikleri ya da buradan alıp götürdükleri emtia için *"adet ve kanun üzre"* belirlenmiş resimleri ödemeleri gerekmiştir. Venedik Cumhuriyeti dışındaki diğer Avrupalı devletlere ise belirlenmiş bir gümrük vergisi bulunmamakla birlikte bazı şartlarda Venedikli tacirlerin ayrıcalıklarına sahip olmuşlardır. Mesela 1547'de Kanuni Sultan Süleyman'ın Duka Cosimo Di Mecidi'ye yazılan namede, Floransalı tacirlerin ticaret için Osmanlı topraklarına geldiklerinde Venedikliler gibi gümrük

[71] *85 Numaralı Mühimme Defteri (1040-1041 (1042) / 1630-1631 (1632) Özet-Transkripsiyon-İndeks*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 258-259 (22 Rabiulevvel 1040 / 29 Ekim 1630).

resimlerini ödemeleri uygun görülmüştür. Avrupalı devletlerle yapılan ticari anlaşmalar sonucu ayrı ayrı gümrük tarife defterleri oluşturulmaya başlanmıştır.[72]

Osmanlı İmparatorluğu'nda gümrük tarife defterleri, Osmanlı tebaası ile müstemenleri birbirinden ayırt etmiştir. Ayrıca yerli ve yabancı tacirin mallarını, siyasi ve dinî aidiyetlerini ve emtianın da değeri belirleyerek gümrük resmine tâbi tutmuştur.[73]

Osmanlı vergi sisteminde zaman zaman esneklikler tespit edilmiştir. Bilhassa XVI. ve XVIII. yüzyılda koyun eti fiyatlarının artması sebebiyle, Osmanlı İmparatorluğu, *kassabiye veya zarar-ı kassabiye* adı ile %1 lik bir oranda yeni bir vergi çeşidini gümrük sistemine dâhil etmiştir.[74] Nitekim 1745 tarihine ait bir arşiv vesikasından anlaşıldığına göre müslümanlardan alınan %3 gümrük vergisinin yanında %1 zarar-ı kasabiye alınırken, zımmi ve Yahudi'den % 4 oranında tahsil edilen vergi zarar-ı kasabiye ile %5 e çıkarılmıştır.[75] Yabancı tacirler için ise bu oran % 6'ya yükseltilmiştir.[76]

XVI. yüzyıldan itibaren yaşanan bu sürecin akabinde Batı'dan ticaretin büyütülmesine ilişkin çeşitli baskılar gelmeye başlamıştır. Hollanda ve İngiltere, Türkiye'de daha iyi koşullarda ticaret yapmak istedikleri için Divan'ın aldığı kararla XVII. yüzyılın ilk yılları içinde tacirlere uygulanan gümrük oranlarını % 6'dan % 3'e indirmiştir. İngiltere ve Hollanda'ya tanınan bu ayrıcalık daha sonra Cenova ve Fransa'ya da verilmiştir. Bu ayrıcalıkların dış ticarete yönelik olması sebebiyle müslümanlar, iç ticaret ve iç gümrük bakımından en düşük oranda vergilendirilen sınıf olma özelliğindedir. Din ve etnik aidiyete göre değişen bu ayrım 1838 Osmanlı- İngiliz ticaret anlaşmasına kadar etkin olabilmiştir.[77]

XVIII. yüzyıldan itibaren yabancı tacirlerin de iç ticarette aktif rol aldıkları görülmektedir. Bu durumda Osmanlı İmparatorluğu, iç ticarette müslümanlardan daha

---

[72] Şerafettin Turan, "Osmanlı İmparatorluğu ve İki Sicilya Krallığı Arasındaki Ticaretle İlgili Gümrük Tarife Defterleri", *Belgeler*, 2. Baskı, C. 4, S. 7-8, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1967, s. 81-82.
[73] Lütfi Güçer," XVI-XVIII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nun Ticaret Politikası", *Türk İktisat Tarihi Yıllığı*, S.1, Bayrak Matbaacılık, İstanbul, 1987, s. 25.
[74] Hamza Çeştepe- Tamer Güven, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Dâhili Gümrük Vergisi İstisnaları", *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 16, S. 2, 2016, s. 5.
[75] BOA, *Cevdet Maliye*, 37/1683.
[76] Mehmet Genç, "Osmanlı Devleti'nde İç Gümrük Rejimi", s. 788.
[77] Mehmet Genç, "Osmanlı Devleti'nde İç Gümrük Rejimi", s. 788-789.

avantajlı bir zümreyi kabul etmemiş ve yabancıları kendi tebaası olan gayr-ı müslimler gibi % 5 oranında bir vergilendirmeye tabi tutmuştur.[78]

XVIII. yüzyılın ikinci yarısına kadar ahidnamelerde müstemen tacirlerin ne kadar gümrük vergisi ödeyeceği belirtilmemiştir. Başlangıçta ödenen % 5 vergi oranı daha sonra % 3 olarak tahsil edilmiştir. Bu durum müstemen ve gümrük eminleri arasında zaman zaman sorun teşkil etse de tarife defterlerinin yürürlüğe girmesiyle vergi ihtilafları sonlandırılmıştır.[79]

Osmanlı gümrük oranları XVIII. yüzyıldan itibaren tarife defterlerinde kayıt edilmeye başlamıştır. Defterler 14 yılda bir yenilenmiştir. Fakat başlangıçta % 3 olarak belirlenen vergi oranı, sene sonunda emtiada meydana gelen fiyat artışı sebebiyle bir düşüş yaşamıştır. Bu nedenle hazinenin gelirlerinde bir kayıp yaşanmaması için damga, ihtisab ve bunun gibi pek çok vergiler eklenmiş olsa da kapitülasyonların varlığı güç dengesinde bir zorluk yaşatmıştır.[80]

XVIII. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda genel anlamda geçerli olan bir gümrük tarifesinden bahsetmek mümkün değildir; fakat başlangıçta Marmara Denizi ile başlayan İstanbul gümrük tarifesi uygulaması, XVII. yüzyılın sonlarında Edirne, İzmir, Sakız, Karadeniz ve Karadeniz'in Rumeli sahillerinden Akkerman'ı da içine alan bütün iskelelerde uygulanmaya başlamıştır.[81]

[78] Mehmet Genç, "Osmanlı Devleti'nde İç Gümrük Rejimi", s. 788.
[79] Ali İhsan Bağış, *Osmanlı Dış Ticaretinde Gayrimüslimler Kapitülasyonlar- Beratlı Tüccarlar Avrupa ve Hayriye Tüccarlar (1750-1839)*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1983, s. 59-60.
[80] Zafer Toprak, *Türkiye'de Milli İktisat 1908-1918*, 2. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2017, s. 221.
[81] Numan Elibol, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Avusturya Ticareti," Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2003, s. 36.

İKİNCİ BÖLÜM

EDİRNE GÜMRÜĞÜ'NÜN YAPISI VE GÜMRÜK KAYITLARI

2.1. Edirne Gümrüğü'nün İşleyişi

Madenler, darphaneler ve dalyanlar gibi gümrükler de mukataa sistemine göre ya iltizam ya da emanetle idare edilmiştir. Emanet sisteminde devlet tarafından atanan emin, gümrüğün idaresinden sorumlu tutulmuştur. Gümrükte çalışan tüm personelin maaşı ve gümrüğün giderleri gibi çeşitli masrafların ödemesi yapıldıktan sonra kalan gelirler merkeze aktarılmıştır. İltizamla idare edilen gümrükler ise açık arttırma yoluyla birkaç gümrüğün bir arada yönetilmesi sistemine dayanmaktadır. Örneğin, 1699-1700 yıllarında İstanbul, Gelibolu, Galata, Tekirdağ, Enez, Mudanya iskeleleri gümrükleri ile birlikte Edirne, İzmir, Sakız gümrükleri ve buralara bağlı olan yerler *"tevabii mukataa"* adıyla iltizama verilmiştir.[82] Tanzimat'tan sonra İstanbul ve ona bağlı olan gümrükler İstanbul Emtia Gümrüğü adıyla bir değişime gitmiştir, ancak Edirne Gümrüğü, Edirne Emtia Gümrüğü adı altında İstanbul'a bağlı olarak varlığını sürdürmüştür.[83] 1860 yılına gelindiğinde ise iltizam usulüne son verilerek gümrüklerin emanet sistemi ile idare edilmeye başlandığı görülmektedir.[84]

Osmanlı gümrük rejiminin detaylı bir şekilde aktarıldığı birinci bölümden hareketle, Edirne Gümrüğü'nün iltizam usulü ile idare edildiğini söylemek mümkündür. Tezde ele alınan ve XVIII. yüzyıl boyunca tutulan gümrük defterleri incelendiğinde Edirne Gümrüğü'nün işleyişi aşağıdaki tabloda belirtildiği gibidir:

Tablo 1: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'nün İşleyişi

Arşivdeki Tasnif	Defter Numarası	Tarih (Hicri / Miladi)	Gümrük Emini
D.MMK.İGE.d	23406	H. 29 Şa'bân 1184 / M. 18 Aralık 1770	Hüseyin Ağa
D.MMK.İGE.d.	23409	H. 29 Zilhicce 1184 / M. 15 Nisan 1771	Ali Ağa

[82] Kütükoğlu, "Gümrük", s. 264.
[83] Kayıcı, s. 94.
[84] Kütükoğlu, "Gümrük", s. 266.

D.MMK.İGE.d.	23416	H. 29 Receb 1185 / M. 7 Kasım 1771	Hacı Ali Ağa
D.İSM.d.	25460	H. 29 Safer 1186 / M. 1 Haziran 1772	Aluca Ali ağa
D.BŞM.İGE.d.	17188	H. 29 Şevvâl 1189 / M. 23 Aralık 1775	Hacı Hüseyin Ağa
D.MMK.İGE.d.	23449	H. 29 Rabi'ulâhir 1199 / M. 11 Mart 1785	İsmail Ağa
D.MMK.İGE.d.	23474	H. 29 Cemâzeyilevvel 1209 / M. 23 Aralık 1794	Mustafa Bey
D.İSM.d.	25498	H. 5 Zilhicce 1209 / M. 23 Haziran 1795	Seyyid Halil Efendi
D.İSM.d.	25518	H. 23 Ramazân 1212 / M. 11 Mart 1798	Hasan Ağa

1859 yılına ait Gümrük Nizamnamesinde, Osmanlı coğrafyasında, sahil, kara sınırı, Tuna Eyâlât-ı Mümtâzesi ve diğer kara gümrükleri ile birlikte dört şekilde yönetilen gümrük sistemi bulunmaktadır. Bunun yanı sıra ticari yapılanmaya göre gümrükler, iç ve dış gümrükler olarak ayrı ayrı idare edilmiştir. İç gümrükler, Osmanlı topraklarında yayılmacı bir şekilde oluşturulan merkezlerden çok ticari anlamda yoğunluğun baş gösterdiği şehir veya limanlarda konumlandırılmıştır. Dış gümrükler ise yurt dışından gelen veya giden emtia üzerinden gümrük resminin tahsil edildiği ve emtianın denetiminin sağlandığı merkezler olarak düzenlenmiştir. Coğrafi konumu itibariyle Edirne, Osmanlı İmparatorluğu ile Avrupa arasındaki ticaretin kesişim noktasında bulunması, şehrin iç ve dış ticaret anlamında önemli bir merkez haline gelmesini sağlamıştır.[85]

1891 yılındaki nizamnâme ile yeni bir gümrük modeli uygulanmıştır. Emtianın gümrükten çıkacağı saatler, gemiye yükleme ve boşaltma işlemleri, depoda muhafaza

[85] Kayıcı, s. 95-85.

edilecek malların durumu, ödemesi yapılmayan mal gruplarının satışı gerçekleştikten sonra elde edilen gelir ile ilgili önemli hususlar nizamnâme ile yeniden belirlenmiştir. Bu sayede Osmanlı gümrük yapısında modern bir sisteme geçilmiştir.[86]

2.1.1. Edirne Gümrüğü'nün İdari Yapısı

Osmanlı gümrük idaresinin en önemli görevlisi olarak eminler görülmektedir. Özellikle gümrükten geçen emtianın vergilerinin tahsil edilmesi, herhangi bir ihmalin yaşanmaması ve kaçakçılığın önlenebilmesi gibi sorumluluklar eminin görevleri dâhilindedir. Ancak bazı gümrük eminlerinin, belirlenmiş olan gümrük kurallarının dışına çıktıkları tespit edilmiştir. Örneğin Acem diyarından getirdiği emtianın İstanbul'da gümrük resmini ödeyerek Venedik'e götüren ve dönüş yolunda yüklerini boşaltmadan Edirne'de dinlenmek isteyen tacirlerden Edirne gümrük emini, gümrük resminin tahsil edilmesini istemiştir. Bu durum Edirne kadısına şöyle arz edilmiştir:

"Acem diyarından gelen tüccâr tâyifesi Südde-i Sa'âdetüm'e arz-ı hâl idüp; "mezbûr [lar] Acem diyarından ba'zı metâ' getürüp mahrûse-i İstanbul'da gümrüğin edâ eyledüklerinden sonra zikrolunan metâ'ları Venedik'e götürüp akmişe vü çuka ve gayri metâ'a tebdil idüp Venedik'ten İstanbul'a getürür iken kârbân ile Edirne'ye uğraduklarında yüklerin çözmeyüp ve bey'u şirâ itmeyüp ancak bir-iki gün dinlenmek içün konanlardan kadimî bu âna gelince gümrük alınmak mu'tâd değil iken hâlâ kadimden olıgelene muhâlif Venedik'den gelüp bir-iki gün oturak iden tüccâr tâyifesinden mahrûse-i Edirne'nün gümrük emîni bunlardan gümrük talep idüp tüccâr tâyifesi[n]i rencide vü ta'cîz eyledüğin…"[87]

Hükümde Acem tacirlerinin yüklerini boşaltmayıp şehirde herhangi bir ticari faaliyet gerçekleştirmedikçe gümrük alınmadığının belirtilmesi, gümrük vergisinin hangi kurallara göre alındığının gösterilmesi açısından önem taşımaktadır. Acem tacirlerine Edirne kadısından verilen talimat ise bahsedilen fikri destekler niteliktedir:

"mahrûse-i İstanbul'a gelüp iken dinlenmek içün bir-iki gün mahrûse-i Edirne'de oturup lâkin yüklerin çözmeyüp bey' u şirâ itmeyen tüccâr tâyifesinden kadimden olıgelene muhâlif Edirne'de gümrük taleb eyledükleri vâkı' ise men'u def' idüp min-ba'd emrüme ve kadimden olıgelene muhâlif vech-i meşrûh üzre olan tüccâr tâyifesini rencide vü ta'cîz itdürmeyesin kadîmîsiyle amel eyleyesin. Edirne'de olan

[86] Kütükoğlu, "Gümrük", s. 267.
[87] *85 Numaralı Mühimme Defteri,* s. 33.

gümrük emîni bunlardan gümrük taleb idüp rencide etmek ister ise men'u def' idüp Âsitâne-i Sa'âdetüm'e havâle eyleyesin…"[88]

Edirne gümrük emini ile ilgili bir başka kayıt ise 1744 yılına aittir. Edirne Sultan Bayezıd-ı Han Evkâfı'na bağlı olan bazı dükkân ve hanlara vakfedilen yerler bulunmaktadır. Edirne gümrük emini, buradaki beytülmali zapt etmeye çalışmıştır. Ancak gümrük emininin görevleri içerisinde böyle bir yetki olmadığı için ikaz edilmiştir.[89]

Gümrük eminlerinin bazı suiistimalleri haricinde dönemin kadı ve ayanlar tarafından da zaman zaman gümrüğün işleyişine müdahil olunmaya çalışıldığı tespit edilmiştir. Nitekim 21 Ocak 1774 tarihli ferman incelendiğinde dönemin Edirne kadısı ve ayanı tarafından Edirne Gümrüğü'ne gelen iki tacire, tezkire verilmek suretiyle gümrüğün işleyişine müdahale ettikleri görülmüştür. Bu sebeple gümrüğün işlerine ve tacirin malına karışılmaması gerektiğine dair ferman yazılmıştır.[90]

Diğer görevliler arasında defter kayıtlarını tutan katib, taşıma işlemini ifa eden hamal, güvenlikten sorumlu kolcu, gümrükte bulunan emtiayı tartan kantarî, gümrükte belirli hizmetleri gören huddâm ve gümrükte çalışan idari personelin yeme-içme ihtiyaçlarını karşılayan aşçı ve kahveci de bulunmaktadır.

İç gümrüklerin 1843 yılında kaldırılmasının akabinde Edirne de bir kara gümrüğü hüviyetine sahip olduğu için 1846 yılında ilga edilmiştir.[91]

1864 Vilâyet Nizamnâmesi ile vilayetlerin yönetiminin ıslah edilmesiyle eyaletler kaldırılmış ve vilayetler oluşturulmuştur. Bu doğrultuda kurulan ilk vilayetlerden biri de Edirne'dir. 1865'ten sonra Edirne'nin vilayet olması ve savaşlardan sonra değişen sınırlar sebebiyle gümrük idarelerinde de bir dönüşüm yaşanmıştır. Edirne Vilayeti Rüsûmat Nezareti ile yeni bir idare sistemi getirilerek buraya bağlı sancak merkezleri de müdürlük olarak görev yapmıştır.[92]

---

[88] *85 Numaralı Mühimme Defteri,* s. 33.
[89] Oğuzhan Samıkıran, "138 Numaralı Edirne Şer'iyye Sicilli H.1119-1161/M.1707-1748, Fırat Üniversiesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ, 2006, s. 580, 581.
[90] Sadık Emre Karakuş, "270 Numaralı Şer'iyye Sicili (H.1216-1217/M. 1801-1803)", Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ, 2011, s. 48; 364-365.
[91] BOA, *C.ML*., 219/9064. (Edirne gümrüğünün ilga edildiğine dair Edirne Müşirine yazılan tahrirat).
[92] Kayıcı, s. 96.

XIX. yüzyılda Osmanlı gümrük sistemine yeni düzenlemelerin getirilmesi, idari personellerde de bir ıslahatın gerçekleşmesini gerektirmiştir. Edirne Vilayet Rüsûmat Nezareti'ne ait gümrük merkezlerinde personel, yeni unvanlarla görev almıştır. Gümrüğe ait tüm idari görevlilerden sorumlu olan kişi nazırdır. Nazırdan sonra müdür, kâtip, sandık emini, depo ve kontrol memuru, kantarcı, istasyon ve liman memuru, kolcu, polis ve zabıta memurları gümrükteki idari, güvelik, denetim gibi pek çok alanda hizmet vermişlerdir. Edirne Nezareti ise Muhasebe Kalemi ve Ticaret Kalemi olarak ikiye ayrılarak idare edilmiştir.[93]

2.1.2. Edirne Gümrük Kayıtları ve Defter Serileri

XIX. asrın sonlarına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda gümrük ile ticaret siyasetinin beraber hareket ettiğini söylemek mümkündür. Osmanlı gümrük rejimi ve sanayi arasında bulunan bu sıkıntı bağlantının iyi idrak edilebilmesi için Osmanlı gümrük kayıtlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu kayıtlar muhteviyatına göre birkaç grupta toplanabilmektedir:

1. Mufassal defterleri,
2. İcmal defterleri,
3. Teslimat - Bakaya defterleri,
4. Muhasebe defterleri,
5. Vazife defterleri,
6. Ahkâm defterleri.[94]

Gümrük defterlerinde hesapların her gün tutulduğu kayıtları ihtiva eden mufassal defterlerin içerikleri bazı gümrük çeşitlerine göre değişmiştir. Örneğin; sahil şehirlerinde, karayolu ile gelip giden emtianın gümrük kayıtlarının tutulmasının yanı sıra ağırlıklı olarak deniz yoluyla gelip giden emtianın kayıt edildiği de görülmektedir.[95]

[93] Kayıcı, s. 105.
[94] Mübahat S. Kütükoğlu, "Osmanlı Gümrük Kayıtları", *Osmanlı Araştırmaları*, I, İstanbul, 1980, s. 219.
[95] Mübahat S. Kütükoğlu, "Osmanlı Gümrük Kayıtları", s. 220.

Karayolu ile gelen emtianın aynı gümrükten geçmesi durumunda, ayrı ayrı gösterilerek toplamları yazılmaktadır. Tahsil edilen vergiler eğer akçe olarak kayıt edilmişse bunlar kuruşa çevrilmiştir.[96]

İcmal defterleri, gümrüklerin aylık ve yıllık kayıtlarını ihtiva etmektedir. Bu defterlerde gümrük kayıtları gün gün tutularak, gümrüğe gelen tacirin, emtianın isimleri verilerek ayrıca emtianın birimi, birim toplamları ve tahsil edilen vergi miktarları sırasıyla belirtilmektedir. Bunun yanı sıra gelirlerin belirtilmesinin akabinde gümrükte muhtelif harcamaların yapıldığı bir masarifat kısmı da oluşturularak, gümrükten elde edilen gelirin bir kısmı bu harcamaların karşılanmasında kullanılmıştır. Böylece tacirlerin dinî ya da etnik aidiyetlerini, emtianın cinslerini ve kıymeti üzerinden alınan vergi olanlarını sarih bir şekilde ortaya koyabilmek mümkündür.[97]

Gümrüklerden elde edilen gelirlerin hazineye aktarılması için düzenli tutulan kayıtlardan biri de teslimat-bakaya defteridir. Gümrük gelirlerinin ödenmediği ya da seneden seneye bir miktar bakiyenin kaldığı görülmüştür. Üstelik bu durum gümrüklerde eminlerin değişmesiyle birlikte bakiyenin de devredildiği dönemlerde olabilmiştir. Bu defterlerde, hangi tarihlerde borçların ödeme ve taksitlendirme yapıldığına dair kayıtlar bulunmaktadır.[98]

Muhasebe defterleri ise bir anlamda icmal defteri olarak karşımıza çıkmaktadır. Büyük bir gümrüğün ve kendisine bağlı olan diğer gümrük merkezlerine ilişkin tüm hesaplamalar bu defterlerde bulunmaktadır.[99]

Devlete hizmet eden bazı kişiler, gümrük merkezlerinden maaşlarını almışlar ve belirli ihtiyaçlarını karşılamışlardır.[100] Bu kayıtlar vazife defterlerinde tutulmuştur.

[96] Atan, s. 91.
[97] BOA, *D.MMK.İGE.d*., 23449.
[98] Mübahat S. Kütükoğlu, "Osmanlı Gümrük Kayıtları", s. 225.
[99] Mübahat S. Kütükoğlu, "Osmanlı Gümrük Kayıtları", s. 226.
[100] Örneğin, Edirne Gümrüğü Mukataası Emini Mahmud Ağa'dan kaymakamın yanında bulunan yeniçeriler, çavuşlar ve neferatının ekmek ve et ihtiyacının karşılanacağına dair vesika (BOA, *AE.SMMD.IV*., 71/8352).

Bilhassa mütekâ'id[101] ve duâguyana[102] ödenen meblağların bu defterlerde kaydedildiğini görmek mümkündür. Ahkâm defterleri ise gümrüklerle ilgili muhtelif hükümleri ihtiva etmektedir.

Muhteviyatına göre ayrılan çeşitli gümrük defterleri içerisinde Edirne gümrük defterleri değerlendirildiğinde defter serilerinin daha çok icmal ve mufassal kayıtlar aracılığıyla oluşturulduğu söylenebilir. Defterlere ilk önce tacirin ismi kayıt edilmiş; ardından gümrüğe getirilen veya gümrükten çıkarılan emtianın nevi, miktarı, emtianın hangi birim üzerinden taşındığı ve emtianın birim üzerinden alınan gümrük resmi yazılmıştır. Ayrıca defterlerin en sağ kısmında eğer emtia ihraç edilecekse gideceği yer de kayıt edilmiştir. Gümrük defterlerinin son sayfalarında ise giderler belirtilmiş ve gümrüğün gelirlerinden tüm masraflar çıkartılarak hesaplanmıştır. Böylece Edirne Gümrüğü'nde kalan gelirin miktarı kuruş cinsinden ifade edilmiştir. Edirne Gümrüğü'nün İstanbul Gümrüğü'ne bağlı olması hasebiyle tutulan tüm kayıtlar İstanbul Gümrük Sandığı'nda muhafaza edilmiştir.

Osmanlı gümrük kayıtlarının çok sistemli ve dikkatli bir şekilde tutulduğu, Edirne gümrük defterlerinden açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu kayıtlar, Osmanlı iktisadi hayatına ışık tutmasının yanında, Osmanlı şehir hayatı hakkında da fikir vermektedir. Nitekim Edirne ticaretinin hacmi ve tacirlerin faaliyetlerinin anlaşılabilmesi, Edirne gümrük kayıtları aracılığı ile mümkün olabilmiştir. Ayrıca bu kayıtlar sadece emtianın nevi ya da gümrük resimlerine ilişkin kayıtlar değildir. Gümrük defterlerinden emtiayı gümrüğe getiren ya da gümrükten çıkaran tacirlerin dinî aidiyetleri ya da etnik menşe'ileri saptanabilmektedir.

XVIII. yüzyılda Edirne'nin ticaret hacmini ortaya koyabilmek, gümrükten gelen ve giden emtiaları tespit edebilmek amacıyla Başkanlık Osmanlı Arşivi Bab-ı Defterî Başmuhasebe Maden Mukataası İstanbul Gümrük Emini Kalemi Defterleri, Bab-ı Defterî İstanbul Mukataası Kalemi Defterleri, Bâb-ı Defterî Başmuhasebe İstanbul Gümrük Emini Kalemi Defterleri ve Kamil Kepeci tasniflerinde yer alan 50

[101] Belirli bir görev yapmadığı halde eski hizmet ehillerinden olması sebebiyle maaş alan kimselere verilen isimdir (Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî (Latin Harfleriyle)*, 5. Baskı, haz: Raşit Gündoğdu-Niyazi Adıgüzel-Ebul Faruk Özal, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2017, S. 990.

[102] Hiçbir sorumluluğu ya da vazifesi olmadığı halde edeceği dua karşılığında devletin resmi bütçesinden maaş alan kişilerdir (Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, MEB, İstanbul, 1993, s. 179).

adet Edirne gümrük defteri ele alınmıştır.[103] Bu kayıtlar içerisinde Kamil Kepeci tasnifine ait 5245 numaralı defterde farklı üç ay tespit edildiği için ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

2.1.3. Edirne Gümrüğü'nün Gelir ve Giderleri

XVIII. yüzyıl Edirne Gümrüğü'ne ait defterlerde gelirleri ve giderleri ortaya koyabilmek mümkündür. Edirne Gümrüğü'ndeki kâtiplerin tuttukları kayıtlardan hareketle ekler bölümüne dâhil edilen ve sadeleştirilen tablolar bölümünde gümrüğe gelen veya gümrükten çıkan emtianın vergilendirilmesi sonucu ortaya çıkan gelirin toplam tutarlarına ulaşılmıştır. Ayrıca gümrüğe ait bazı gelir kalemleri ise *"Gelirler"* başlığı altında ele alınmıştır. Edirne Gümrüğü'ne ait muhtelif harcamalar da ayrı bir tablo haline getirilerek *"Giderler"* başlığı altında değerlendirilmiştir.

2.1.3.1. Gelirler

Edirne Gümrüğü gelen ve giden emtia dışında birçok gelir kalemine sahiptir. Bu gelirler: İrad-ı sandık, irad- ı kapan, irad- ı tahmis[104] ve irad- ı subaşılık[105] gibi sabit gelirlerden ve irad-ı beytülmâl ve irad-ı bac-ı Edirne gibi muayyen gelirlerden oluşmaktadır. Aylık olarak tutulan defterlerde her ne kadar gümrüğün asıl gelirlerini alınan-verilen mal kompozisyonları üzerinden değerlendirilen vergiler oluştursa da bahsedilen vergi kalemleri de Edirne Gümrüğü'ne ait gelirlerin önemli bir yekûnunu teşkil etmiştir. Ayrıca İnöz İskelesi'ne giren ve çıkan emtia üzerinden tahsil edilen vergiler *"Poliçe-i İnöz"* adı altında Edirne Gümrüğü'ne gönderilmiştir. *"İrad-ı Poliçe İnöz"* kalemi altında alınan vergilerin her gümrük defterinde farklı rakamlarla alındığı tespit edilmiştir. Bu da vergi kalemindeki artış ve azalış dengesinin belirlenmesini sağlamıştır. İnöz İskelesi'nin ticaret hacminin ne denli ehemmiyetli olduğunu ortaya çıkaran vergi yekûnu aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

---

[103] BOA, *D.BŞB.İGE.d*., 17188, 17205; *D.MMK.İGE.d*., 23392, 23397, 23406, 23409, 23414, 23416, 23419, 23420, 23427, 23431, 23449, 23451, 23452, 23453, 23454, 23455, 23456, 23457, 23474, 23477, 23478, 23479, 23482, 23486, 23487, 23489, 23490, 23491, 23492, 23493, 23494, 23495, 23498, 23500, 23501; *D.İSM.d*., 25418, 25455, 25460, 25480, 25481, 25498, 25503, 25518, 25507; *KK*., 5238, 5245.

[104] Kahve anlamına gelmektedir. Kahvenin dövülüp, kavrularak satışının gerçekleştirildiği yere ise tahmishane adı verilmektedir. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III*, MEB, İstanbul, 1993, s. 375. Ayrıca Edirne Gümrüğü'ne gelen Yemen ve Efrenç kahvelerine tezin ekler bölümündeki tablolardan ulaşılabilir.

[105] Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında subaşı, şehrin muhafızlığını yapan kişiydi. Beylerbeyi ve sancakbeyine bağlı olan konargöçerlerden vergi tahsil etmekle görevli olan subaşılar aynı zamanda tımar sahipleriydi. Mübahat S. Kütükoğlu, "Subaşı", *TDVİA*, C: XXXVII, İstanbul, 2009, s. 447.

Tablo 2: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü Gelirine Ait İnöz Poliçesi Tutarı

Arşivdeki Tasnifi	**Defter No**	**Tarih (Hicri /Miladi)**	**Tutar (Akçe)**
D.İSM.d.	25418	H. 2-29 Şevvâl 1149 / M. 2 Şubat-2 Mart 1737	56
D.MMK.İGE.d.	23406	H. 1-29 Şa'bân 1184 / M. 20 Kasım-18 Aralık 1770	175.266
D.İSM.d.	25455	H. 1-29 Zilka'de 1184 / M. 18 Mart-5 Nisan1771	210.100
D.MMK.İGE.d.	23409	H. 1-29 Zilhicce 1184 / M. 18 Mart-15 Nisan 1771	202.888
D.MMK.İGE.d.	23414	H. 1-29 Cemâzeyilevvel 1185 / M. 12 Ağustos-9 Eylül 1771	185.147
D.MMK.İGE.d.	23416	H. 1-29 Receb 1185 / M. 10 Ekim-7 Kasım 1771	173.753
D.MMK.İGE.d.	23419	H. 1-29 Ramazân 1185 / M. 8 Aralık 1771-3 Ocak 1772	98.168
D.MMK.İGE.d.	23420	H. 1-29 Şevvâl 1185 / M. 7 Ocak-4 Şubat 1772	60.612
D.MMK.İGE.d.	23427	H. 1-29 Muharrem 1186 / M. 4 Nisan-2 Mayıs 1772	181.020
D.İSM.d.	25460	H. 1-29 Safer 1186 / M. 4 Mayıs-1 Haziran 1772	115.277
D.MMK.İGE.d.	23431	H. 1-29 Rabi'ulâhir 1186 / M. 2-30 Temmuz 1772	61.903
D.BŞM.İGE.d.	17188	H. 1-29 Şevvâl 1189 / M. 25 Kasım-23 Aralık 1775	159.257
D.MMK.İGE.d.	23449	H. 1-29 Rabi'ulâhir 1199 / M. 11 Şubat-11 Mart 1785	155.278
D.İSM.d.	25480	H. 1-29 Cemâzeyilâhir 1199 / M. 11 Nisan-6 Mayıs 1785	434.993

D.MMK.İGE.d.	23451	H. 29 Receb 1199 / M. 18 Mayıs-7 Haziran 1785	387.628
D.İSM.d.	25481	H. 1-29 Şa'bân 1199 / M. 9 Haziran-7 Temmuz 1785	251.617
D.MMK.İGE.d.	23453	H. 1-29 Ramazân 1199 / M. 8 Temmuz-5 Ağustos 1785	265.675
D.MMK.İGE.d.	23455	H. 1-29 Zilhicce 1199 / M. 5 Ekim-2 Kasım 1785	629.110
D.MMK.İGE.d.	23456	H. 1-29 Safer 1200 / M. 4 Aralık 1785-1 Ocak 1786	123.115
D.MMK.İGE.d.	23457	H. 1-29 Rabi'ulevvel 1200 / M. 2-30 Ocak 1786	118.858

Edirne Gümrüğü'ne ilişkin diğer gelirlerde ve tablolar bölümündeki gümrük verilerine bakıldığında sadece emtiaya ait resimlerin olmadığı tespit edilmiştir. XVIII. yüzyılda önemli ticaret hacmine sahip olan panayırlardan da gümrük vergisi alınmıştır. Bunun yanı sıra Edirne Gümrüğü'ne getirilen esirlerden de vergi tahsil edilmiştir. Fakat pençiklerden alınan resimlerin dışında kayıtlarda herhangi bir isime rastlanılmamıştır.[106]

Edirne Gümrüğü'ne ait muayyen gelirler arasında yer alan bâc vergisi[107], bu vergiyi tahsil için görevli olan bâcdarlardan temin edilmiştir. Örneğin, 1185 (1771) yılı Receb ayında 21.960 akçe[108], 1211 (1796) yılı Rabi'ulâhir ayında ise 23.544 akçe[109] vergi tahsil edilmiştir. Aynı zamanda bâcdarlar, şehirlerin girişinde bâcdarhane adı verilen binalarda bulunarak güvenliği sağlamışlardır. Bu görevlerinin karşılığında ise gümrükten maaş almışlardır.

[106] Örneğin, 1150 yılı Recep ayında esirlerden alınan toplam vergi miktarı 32.793 akçedir. Gümrük kayıtlarından hareketle 1 adet pençikten alınan gümrük resminin 480 akçe olduğunu söylemek mümkündür. BOA, *Kamil Kepeci*, 5238.

[107] *"Avrupa ülkelerinde oktruva denilen vergi uygulamasına doğuda bac adı verilmiştir. Bac kelimesinin aslı Farsça olup hisse, pay anlamlarına gelmektedir. Mali bir terim olarak ise bac hemen her çeşit vergi için kullanılmıştır."* Mehmet Süme, "Osmanlı Vergi Uygulamalarına Bir Örnek: Oktruva Resmi", *Belleten*, C: LXXX, S: 288, Türk Tarih Kurumu, Ankara, Ağustos-2016, s. 533.

[108] BOA, *D.MMK.İGE.d*., 23416.

[109] BOA, *D.İSM.d*., 25503.

Gümrüğe ait muayyen gelirlerin bir diğeri ise beytülmâldir. Osmanlı İmparatorluğu'nda beytülmâl, her ne kadar devlet hazinesi anlamında kullanılmışsa da bu kelime daha sonra hazine veya hazine-i âmire gibi terimleri de içermiştir. Sonraki dönemlerde de daha dar bir mana kazanarak gelirlerden elde edilen, varisi olmayan veya bilinmeyen bir ölünün terekesine ve bunları koruyan görevli kuruma verilen isim halini almıştır.[110] Örneğin, 1186 (1772) yılı Rabi'ulâhir ayında Edirne Gümrüğü gelirine ait 1.984 akçe[111], 1199 (1785) yılı Rabi'ulâhir ayında 21.580 akçe[112], 1199 (1785) yılı Receb ayında 1.713 akçe[113], 1199 (1785) yılı Ramazân ayında 1.713 akçe[114], 1199 (1785) yılı Zilhicce ayında 4.440 akçe[115], 1209 (1794) yılı Cemâzeyilevvel ayında 10.260 akçe[116], 1211 (1796) yılı Muharrem ayında ise 25.200 akçe[117] beytülmâl geliri tespit edilmiştir.

Edirne coğrafi konum itibariyle önemli ticari güzergâhlar üzerindedir. Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun iç ve dış ticaretinde önemli bir paya sahip olmuştur. Bu sebeple Edirne Gümrüğü'nde yaşanabilecek herhangi bir kaçakçılık, suiistimal ya da ihmalkârlığa taviz verilmeden oluşabilecek maddi bir zararın önüne geçilmek istenmiştir. Nitekim 1190 (1776) Recep ayında Kapancakoğlu Mehmed ve İbrahim Dervişoğlu Hasan'ın yirmi iki yük duhanı gümrük resmi ödemeden kaçırmaya çalıştıkları tespit edilerek emtianın yüklendiği gemi ve kayıklara el konulmuştur.[118]

XVIII. yüzyıla ait Edirne gümrük defterlerinde de benzer hususta kayıtlara rastlanmıştır. Kaçak olduğu anlaşılan emtiayı belirtmek için *"taşradan bedest-i nazır süvari"* ifadesi yazıldıktan sonra bu malı getiren süvarinin ismi de yine kayıt altına alınmıştır. Bu kaçak emtiada dikkati çeken husus, eşyanın ne olduğuna dair bir ifadenin bulunmayışıdır. Her ne kadar eşyanın nevi ile ilgili bir bilgi olmasa da değeri üzerinden bir vergilendirilmeye tabi tutulduğu görülmektedir. Bahsedilen görevi ifa

[110] Mehmet Erkal, "Beytülmâl", *TDVİA*, C. VI, İstanbul, 1992, s. 92.
[111] BOA, *D.MMK.İGE.d*., 23431.
[112] BOA, *D.MMK.İGE.d*., 23449.
[113] BOA, *D.MMK.İGE.d*., 23451.
[114] BOA, *D.MMK.İGE.d*., 23453.
[115] BOA, *D.MMK.İGE.d*., 23455.
[116] BOA, *D.MMK.İGE.d.*, 23474.
[117] BOA, *D.MMK.İGE.d*., 23491.
[118] BOA, *C.ML*., 437/17661.

eden, nazır süvariler, Edirne Gümrüğü'nde çalışan personelden biri olup yine aynı gümrükten maaş almışlardır.[119]

Tablo 3: Yıllara Göre Kaçak Olduğu Tespit Edilen Emtianın Üzerinden Tahsil Edilen Verginin Yekûnu[120]

Yıllar (Hicri/Miladi)	***"taşradan bedest-i nazır süvari"* üzerinden alınan vergi yekûnu**
H. 1184 / M. 1770	360 akçe
H. 1185 / M. 1771	6.705 akçe
H. 1186 / M. 1772	11.280 akçe
H. 1199 / M. 1785	55.026 akçe
H. 1200 / M. 1786	11.850 akçe
H. 1208 / M. 1794	6.660 akçe
H. 1209 / M. 1795	1.695 akçe
H. 1210 / M. 1796	23.742 akçe
H. 1211 / M. 1797	5.700 akçe
H. 1212 / M. 1798	33.198 akçe

Gümrüğe ait sabit ve muayyen gelirlerin incelenmesi doğrultusunda elde edilen yekûn aşağıdaki gibidir:

Tablo 4: XVIII. Yüzyıl Edirne Gümrüğü'ne Ait Gelir ve İrsaliye Tutarı

Arşivdeki Tasnifi	**Defter No**	**Tarih (Hicri / Miladi)**	**Gelir Tutarı (Akçe)**	**İrsaliye Edilen Tutar (Akçe)**
D.MMK.İGE.d.	23392	H. 1-29 Muharrem 1149 / M. 12 Mayıs-9 Haziran 1736	350.978	407.968

[119] Örneğin, nazır süvari Ali'nin 1199 (1785) Cemazeyilahir ayında aldığı maaş 1.200 akçedir. BOA, *D.İSM.d*., 25480.

[120] BOA, *D.İSM.d*., 25460, 25480, 25481, 25498; *D.MMK.İGE.d*., 23406, 23409, 23414, 23416, 23420, 23427, 23431, 23449, 23451, 23453, 23454, 23456, 23457, 23474, 23487, 23489, 23491, 23493, 23495, 23498, 23501.

D.İSM.d.	25418	H. 2-29 Şevvâl 1149 / M. 3 Şubat-2 Mart 1737	247.700	248.520
D.MMK.İGE.d.	23397	H. 1-29 Safer 1150 / M. 31 Mayıs-28 Haziran 1737	316.103	359.046
Kamil Kepeci	5238	H. 1-29 Receb 1150 / M. 25 Ekim-22 Kasım 1737	499.182	572.748
D.MMK.İGE.d.	23406	H. 1-29 Şa'bân 1184 / M. 20 Kasım-18 Aralık 1770	508.762	315.559
D.İSM.d.	25455	H. 1-29 Zilka'de 1184 / M. 18 Mart-15 Nisan 1771	598.381	433.930
D.MMK.İGE.d.	23409	H. 1-29 Zilhicce 1184 / M. 18 Mart-15 Nisan 1771	406.031	190.727
D.MMK.İGE.d.	23414	H. 1-29 Cemâzeyilevvel 1185 / M. 12 Ağustos-9 Eylül 1771	649.043	436.933
D.MMK.İGE.d.	23416	H. 1-29 Receb 1185 / M. 10 Ekim-7 Kasım 1771	636.725	120.344
D.MMK.İGE.d.	23419	H. 1-29 Ramazân 1185 / M. 8 Aralık 1771-3 Ocak 1772	273.439	45.858
D.MMK.İGE.d.	23420	H. 1-29 Şevvâl 1185 / M. 7 Ocak-4 Şubat 1772	288.615	23.922
D.MMK.İGE.d.	23427	H. 1-29 Muharrem 1186 / M. 4 Nisan-2 Mayıs 1772	350.664	56.995
D.İSM.d.	25460	H. 1-29 Safer 1186 / M. 4 Mayıs-1 Haziran 1772	188.264	150.279

D.MMK.İGE.d.	23431	H. 1-29 Rabi'ulâhir 1186 / M. 2-30 Temmuz 1772	267.347	77.615
D.BŞM.İGE.d	17188	H. 1-29 Şevvâl 1189 / M. 25 Kasım-23 Aralık 1775	393.149	190.604
D.MMK.İGE.d.	23449	H. 1-29 Rabi'ulâhir 1199 / M. 11 Şubat-11 Mart 1785	475.622	250.620
D.İSM.d.	25480	H. 1-29 Cemâzeyilâhir 1199 / M. 11 Nisan-6 Mayıs 1785	746.407	435.377
D.MMK.İGE.d.	23451	H. 9-29 Receb 1199 / M. 18 Mayıs-7 Haziran 1785	271.698	271.368
D.İSM.d.	25481	H. 1-29 Şa'bân 1199 / M. 9 Haziran-7 Temmuz 1785	575.646	343.846
D.MMK.İGE.d.	23453	H. 1-29 Ramazân 1199 / M. 8 Temmuz-5 Ağustos 1785	671.239	433.459
D.MMK.İGE.d.	23454	H. 1-29 Şevvâl 1199 / M. 7 Ağustos-4 Eylül 1785	105.5572	831.212
Kamil Kepeci	5245	H. 1-29 Zilka'de 1199 / M. 5 Eylül-3 Ekim 1785	10.166	10.044
D.MMK.İGE.d.	23455	H. 1-29 Zilhicce 1199 / M. 5 Ekim-2 Kasım 1785	827.808	629.758
D.MMK.İGE.d.	23456	H. 1-29 Safer 1200 / M. 4 Aralık 1785-1 Ocak 1786	490.435	296.075

D.MMK.İGE.d.	23457	H. 1-29 Rabi'ulevvel 1200 / M. 2-30 Ocak 1786	393.679	211.639
D.MMK.İGE.d.	23474	H. 1-29 Cemâzeyilevvel 1209 / M. 24 Kasım-23 Aralık 1794	558.711	373.191
D.MMK.İGE.d.	23478	H. 1-29 Receb 1209 / M. 22 Ocak-19 Şubat 1795	1.722	-
D.MMK.İGE.d.	23479	H. 1-29 Şa'bân 1209 / M. 21 Şubat-21 Mart 1795	1.722	-
D.MMK.İGE.d.	25498	H. 1-29 Zilhicce 1209 / M. 19 Haziran-17 Temmuz 1795	369.804	193.764
D.MMK.İGE.d.	23486	H. 8-29 Ramazân 1210 / M. 17 Mart-7 Nisan 1796	694.300	512.560
D.MMK.İGE.d.	23487	H. 1-29 Şevvâl 1210 / M. 9 Nisan-7 Mayıs 1796	399.882	200.523
D.MMK.İGE.d.	23489	H. 1-29 Zilka'de 1210 / M. 8 Mayıs-5 Haziran 1796	704.076	534.156
D.MMK.İGE.d.	17205	H. 1-29 Zilhicce 1210 / M. 7 Haziran-5 Temmuz 1796	434.454	252.744
D.MMK.İGE.d.	23491	H. 3-29 Muharrem 1211 / M. 9 Temmuz-4 Ağustos 1796	605.046	435.126
D.İSM.d.	25503	H. 1-29 Rabi'ulâhir 1211 / M. 4 Ekim-1 Kasım 1796	1.035.927	743.907

D.MMK.İGE.d.	23493	H. 1-29 Cemâzeyilevvel 1211 / M. 2-30 Kasım 1796	778.443	554.832
D.MMK.İGE.d.	23495	H. 1-29 Şa'bân 1211 / M. 30 Ocak-27 Şubat 1797	689.306	517.406
D.İSM.d.	25518	H. 1-23 Ramazân 1212 / M. 17 Şubat-11 Mart 1798	684.104	549.595
D.MMK.İGE.d.	23498	H. 1-29 Zilka'de 1212 / M. 17 Nisan-15 Mayıs 1798	1.056.519	896.649
D.MMK.İGE.d.	23501	H. 1-29 Rabi'ulevvel 1213 / M. 13 Ağustos-10 Eylül 1798	996.003	836.133
D.MMK.İGE.d.	23500	H. 1-29 Rabi'ulâhir 1213 / M. 12 Eylül-10 Ekim 1798	672.525	512.715
D.İSM.d.	25507	H. 1-5 Şevvâl 1213 / M. 8-12 Mart 1799	67.263	42.600

XVIII. yüzyıl Edirne gümrük defterlerinden hareketle elde edilen gelirlerin tutarları incelendiğinde belirli azalmalar görülmektedir. Fakat XVIII. yüzyılın özellikle son dönemlerine denk gelen kayıtlarına bakıldığında, ekseriyetle bir artış meydana geldiğini söylemek mümkündür. Bu artışa sebep olan en mühim faktör ise bölgede kurulan panayırlardan elde edilen gümrük gelirleridir. Bilhassa XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren aktif hale gelen İslimye, Uzuncaabad-ı Hasköy, Ferecik, Aydos ve Pazargâh panayırları ve buradaki ticari potansiyel sebebiyle elde edilen vergiler, Edirne Gümrüğü gelirlerinin artmasında belirleyici bir unsurdur. Bahsedilen panayırların Edirne ticaret hayatındaki yeri ve öneminden ise ayrı başlıklar halinde üçüncü bölümde bahsedilecektir.

2.1.3.2. Giderler

XVIII. yüzyıl Edirne Gümrüğü'nden yapılan muhtelif harcamaların nevi ile ilgili içeriklere yine döneme ait gümrük defterlerinden ulaşılabilmektedir. Ayrıca bu harcamalar sabit ve muayyen olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Harcamaları kendi içerisinde kategorize etmek gerekirse:

1. Gümrükte çalışan idari personele ödenen maaşlar
2. Gümrüğün belirli giderleri için yapılan ödemeler
3. Bazı şahıslara ödenen maaşlar
4. Gümrükten muayyen zamanda gerçekleştirilen ödemelerdir.

Belirtilen maddeler doğrultusunda gümrükte yapılan harcamaların nevi aşağıdaki gibidir:

Tablo 5: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'nden Yapılan Harcamalar

Edirne Gümrüğü'nden Yapılan Harcamalar
Gümrük hüddam aylığı
Gümrük başkâtibin aldığı aylık
Gümrük kâtiplerinin maaşı
Gümrük nazır süvarilerinin aldığı aylık
Gümrük aşçısının aylığı
Gümrük nazırlarının aylığı
Gümrük bâcdaranbaşının aylığı
Bâcdarhane kirası
Kolcuların aylığı
Gümrüğün kahvecisinin aylığı
Gümrük hamallarının aylığı
Gümrüğün kirası
İnam-ı fukara aylığı
İnöz aylıkçısına ödenen miktar
İnöz poliçe tahsildarının aldığı miktar
Âsitane aylıkçısına ödenen miktar
Zeytinyağı, kandil yağı, arpa, odun, kömür gibi malzemelerin ödemeleri

Ba tahsil bera-yı vezaif

XVIII. yüzyıl boyunca yukarıda ifade edilen harcamaların dışında yapılan bazı masraflar da tespit edilmiştir. Bu masrafların başında belirli kişilere ödenen maaşlar gelmektedir. Örneğin, Kırım Girayları ve aileye mensup kişiler maaşlarını Edirne Gümrüğü'nden almışlardır. 1178 (1764) yılında Selâtin-i Cengiziye'den Şahbaz Giray Sultan ile Devlet Giray Sultan'ın Edirne Gümrüğü Mukataası'ndan maaş aldığı tespit edilmiştir.[121] Bunun yanı sıra gümrükten bazı paşalara ve beylere de maaş verilmiştir.[122]

Edirne Gümrüğü'nden yapılan tayinatta Kırım Giraylarından sonra yer alan bir diğer zümre Potkalı Kazaklarıdır.[123] 1193 (1779) yılında Edirne kadısı ve Edirne gümrük eminine[124], Potkalı Kazaklarına tayinatlarının verilmesine dair bir ferman verilmiştir. Bu bağlamda XVIII. yüzyıl gümrük kayıtlarındaki masraflar değerlendirildiğinde Potkalı Kazaklarına yapılan tayinatın önemli bir meblağ olduğunu söylemek mümkündür. 1199 (1785) yılında toplam 157.168 akçe[125] ödeme yapılırken 1200 (1786) yılında 28.920 akçe[126], 1208 (1794) yılında 2.400 akçe[127], 1209 (1795) yılında 1.740 akçe[128], 1210 (1796) yılında 10.680 akçe[129], 1211 (1797) yılında 1.740 akçe[130], 1212 (1798) yılında 17.400[131] ve 1213 (1799) yılında ise 300[132] akçe Edirne Gümrüğü Mukataası'ndan tayinat verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca belirtilen tayinatlarla da kalınmamıştır. Potkalı Kazakları, Osmanlı İmparatorluğu'ndan belirli

[121] BOA, *C.ML*., 44/2013.
[122] 1199 (1785) Cemazeyilahir, Recep, Ramazan, Şevval aylarında Edirne Gümrüğü tayinatından 30.000 akçe ayrılmıştır. Toplamda ise 150.000 akçelik bir tayinatta bulunulmuştur. BOA, *D.İSM.d*., 25480, 25481, *D.MMK.İGE.d*., 23451, 23453, 23454.
[123] Osmanlı arşiv vesikalarında daha çok Zaporog Kazakları şeklinde ifade edilen Potkalı Kazakları, Moskova'ya karşı isyan etmelerinin akabinde Kırım Hanı Devlet Giray ile görüşerek Osmanlı Devleti'nden yardım talep etmişlerdir. Böylece 1775 yılından itibaren Potkalı Kazakları, Osmanlı Devleti'ne sığınmaya başlamışlardır. Alper Başer, "Osmanlı Devleti'ne Sığınan Potkalı Kazaklarının İskânlarına ve Faaliyetlerine Dair Gözlemler (1775-1826)", Editörler: Volodımir Melnik, Mehmet Alpargu, Yücel Öztürk, Ferhat Turanlı, Muhammed Bilal Çelik, *Uluslararası Türkiye-Ukrayna Sempozyumu Kazak Dönemi (1500-1800) Bildiriler*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2015, s. 539.
[124] Edirne'de ikamet eden Potkalı Kazaklarına Edirne Gümrüğü malından tayinat verilmesine dair bkz. BOA, *AE.SABH.I*., 248/16542.
[125] BOA, *D.İSM.d*., 25480, 25481; *D.MMK.İGE.d*., 23449, 23451, 23453, 23454, 23455.
[126] BOA, *D.MMK.İGE.d*., 23456, 23457.
[127] BOA, *D.MMK.İGE.d*., 23474.
[128] BOA, *D.İSM.d*.,25498.
[129] BOA, *D.İSM.d*.,25503; *D.MMK.İGE.d*., 23486, 23487, 23489, 23491, 23493.
[130] BOA, *D.MMK.İGE.d*., 23495.
[131] BOA, *D.İSM.d*., 25518; *D.MMK.İGE.d*., 23498, 23500, 23501.
[132] BOA, *D.İSM.d*., 25507.

zamanlarda yardım talep etmiştir. Bu talep üzerine devlet; arpa, un ve et gibi ihtiyaçların karşılanabileceği miktarlarda katkıda bulunmuştur.[133]

Gümrük harcamalarında görülen ve mutad olmayan bir diğer ödeme ise özellikle Ramazan-ı şerif ayı, bayram ya da buna benzer özel zamanlarda gümrük çalışanlarına, Edirne Bostancıbaşına ve Edirne mollasına yapılan yardımlardır. Örneğin, 1191 (1785) yılı Ramazân ayında 6.120 akçe[134] bahşiş verilirken 1209 (1795) yılı Zilhicce ayında 360 akçe[135], 1210 (1796) yılı Ramazân ayında 11.820 akçe[136] ve yine 1212 (1798) yılı Ramazân ayında 9.062 akçe[137] tayinat yapılmıştır. Bilhassa Ramazân ayında verilen bahşişin yüksekliği dikkati çeken bir başka husustur.

Edirne'ye bağlı İnöz'deki bazı sarraflara poliçenin kırdırılmasından meydana gelen meblağ gümrüğe ait bir diğer masraf olarak bilinmektedir. Bazı tacirler, güvenliklerini sağlayabilmek için devlet hazinesinden aldıkları poliçeleri gümrükte vergi tahsilinde kullanmışlardır. Edirne Gümrüğü'ndeki personellerden biri Edirne merkezinde diğeri ise İnöz'de görev alarak *"poliçe tahsildarlığı"* yapmışlardır. Poliçeler, Edirne ve İnöz'deki sarraflar aracılığı ile nakde çevrilmiştir. Ayrıca bu görevi yapan sarrafların ödemeleri, Edirne Gümrüğü'nden elde edilen gelirin İstanbul Gümrüğü'ne gönderilmesinden önce yapılmıştır.[138] İnöz tahsildarının görevi karşılığında Edirne Gümrüğü'nden aldığı aylık maaş ise 360 akçedir.[139]

XVIII. yüzyıl Edirne Gümrüğü'nde yukarıda ayrıntılarıyla bahsedilen harcamaların aylık yekûnları aşağıdaki gibidir:

[133] Bu arzuhal üzerine Baş Muhasebeden yapılan hesaplamalar sonucunda Potkalı Kazaklarına 6598 guruş ulufe ve tayinat bedeli tespit edilerek tezkire yazılmıştır. BOA, *C.ML*., 44/2035.
[134] BOA, *D.MMK.İGE.d*., 23453.
[135] BOA, *D.İSM.d*., 25498.
[136] BOA, *D.MMK.İGE.d*., 23456.
[137] BOA, *D.İSM.d*., 25518.
[138] Reyhan Şahin, "Edirne Gümrüklerine Göre XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Edirne'de Ticari Hayat", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2006, s. 31.
[139] BOA, *D.MMK.İGE.d*., 23449.

Tablo 6: XVIII. Yüzyıl Edirne Gümrüğü'ne Ait Gider Tutarı

Arşivdeki Tasnifi	Defter No	Tarih (Hicri / Miladi)	Gider Tutarı (Akçe)
D.MMK.İGE.d.	23392	H. 1-29 Muharrem 1149 / M. 12 Mayıs-9 Haziran 1736	407.918
D.İSM.d.	25418	H. 2-29 Şevvâl 1149 / M. 3 Şubat-2 Mart 1737	248.520
D.MMK.İGE.d.	23397	H. 1-29 Safer 1150 / M. 31 Mayıs-28 Haziran 1737	356.046
Kamil Kepeci	5238	H. 1-29 Receb 1150 / M. 25 Ekim-22 Kasım 1737	572.748
D.MMK.İGE.d.	23406	H. 1-29 Şa'bân 1184 / M. 20 Kasım-18 Aralık 1770	193.203
D.İSM.d.	25455	H. 1-29 Zilka'de 1184 / M. 18 Mart-15 Nisan 1771	164.452
D.MMK.İGE.d.	23409	H. 1-29 Zilhicce 1184 / M. 18 Mart-15 Nisan 1771	215.304
D.MMK.İGE.d.	23414	H. 1-29 Cemâzeyilevvel 1185 / M. 12 Ağustos-9 Eylül 1771	212.110
D.MMK.İGE.d.	23416	H. 1-29 Receb 1185 / M. 10 Ekim-7 Kasım 1771	516.381
D.MMK.İGE.d.	23419	H. 1-29 Ramazân 1185 / M. 8 Aralık 1771-53 Ocak 1772	227.581
D.MMK.İGE.d.	23420	H. 1-29 Şevvâl 1185 / M. 7 Ocak-4 Şubat 1772	264.693
D.MMK.İGE.d.	23427	H. 1-29 Muharrem 1186 / M. 4 Nisan-2 Mayıs 1772	293.669
D.İSM.d.	25460	H. 1-29 Safer 1186 / M. 4 Mayıs-1 Haziran 1772	207.435
D.MMK.İGE.d.	23431	H. 1-29 Rabi'ulâhir 1186 / M. 2-30 Temmuz 1772	189.732

D.BŞM.İGE.d	17188	H. 1-29 Şevvâl 1189 / M. 25 Kasım-23 Aralık 1775	202.545
D.MMK.İGE.d.	23449	H. 1-29 Rabi'ulâhir 1199 / M. 11 Şubat-11 Mart 1785	225.002
D.İSM.d.	25480	H. 1-29 Cemazeyilâhir 1199 / M. 11 Nisan-6 Mayıs 1785	311.030
D.MMK.İGE.d.	23451	H. 9-29 Receb 1199 / M. 18 Mayıs-7 Haziran 1785	225.630
D.MMK.İGE.d.	23452	H. 1-29 Şa'bân 1199 / M. 9 Haziran-7 Temmuz 1785	38.130
D.İSM.d.	25481	H. 1-29 Şa'bân 1199 / M. 9 Haziran-7 Temmuz 1785	231.800
D.MMK.İGE.d.	23453	H. 1-29 Ramazân 1199 / M. 8 Temuuz-5 Ağustos 1785	237.780
D.MMK.İGE.d.	23454	H. 1-29 Şevvâl 1199 / M. 7 Ağustos-4 Eylül 1785	224.460
Kamil Kepeci	5245	H. 1-29 Zilka'de 1199 / M. 5 Eylül- 3 Ekim 1785	36.477
D.MMK.İGE.d.	23455	H. 1-29 Zilhicce 1199 / M. 5 Ekim-2 Kasım 1785	198.050
D.MMK.İGE.d.	23456	H. 1-29 Safer 1200 / M. 4 Aralık 1785-1 Ocak 1786	194.630
D.MMK.İGE.d.	23457	H. 1-29 Rabi'ulevvel 1200 / M. 2-30 Ocak 1786	182.040
D.MMK.İGE.d.	23474	H. 1-29 Cemâzeyilevvel 1209 / M. 24 Kasım-22 Aralık 1794	185.520
D.MMK.İGE.d.	23477	H. 1-29 Receb 1209 / M. 22 Ocak-19 Şubat 1795	26.127
D.MMK.İGE.d.	23478	H. 1-29 Receb 1209 / M. 22 Ocak-19 Şubat 1795	9843
D.MMK.İGE.d.	23479	H. 1-29 Şa'bân 1209 / M. 21 Şubat-21 Mart 1795	9843

D.MMK.İGE.d.	25498	H. 1-29 Zilhicce 1209 / M. 19 Haziran-17 Temmuz 1795	176.040
D.MMK.İGE.d.	23490	H. 1-29 Cemâzeyilâhir 1210 / M. 13 Aralık 1795-10 Ocak 1796	39.861
D.MMK.İGE.d.	23486	H. 8-29 Ramazân 1210 / M. 17 Mart-7 Nisan 1796	181.740
D.MMK.İGE.d.	23487	H. 1-29 Şevvâl 1210 / M. 9 Nisan-7 Mayıs 1796	199.359
D.MMK.İGE.d.	23489	H. 1-29 Zilka'de 1210 / M. 8 Mayıs-5 Haziran 1796	169.920
D.MMK.İGE.d.	17205	H. 1-29 Zilhicce 1210 / M. 7 Haziran-5 Temmuz 1796	181.710
D.MMK.İGE.d.	23491	H. 3-29 Muharrem 1211 / M. 9 Temmuz-4 Ağustos 1796	169.920
D.İSM.d.	25503	H. 1-29 Rabi'ulâhir 1211 / M. 4 Ekim-1 Kasım 1796	292.020
D.MMK.İGE.d.	23493	H. 1-29 Cemâzeyilevvel 1211 / M. 2-30 Kasım 1796	223.611
D.MMK.İGE.d.	23492	H. 1-29 Receb 1211 / M. 31 Aralık 1796-28 Ocak 1797	58.704
D.MMK.İGE.d.	23495	H. 1-29 Şa'bân 1211 / M. 30 Ocak-27 Şubat 1797	171.900
D.İSM.d.	25518	H. 1-23 Ramazân 1212 / M. 17 Şubat-11 Mart 1798	134.409
D.MMK.İGE.d.	23498	H. 1-29 Zilka'de 1212 / M. 17 Nisan-15 Mayıs 1798	159.870
D.MMK.İGE.d.	23501	H. 1-29 Rabi'ulevvel 1213 / M. 13 Ağustos-10 Eylül 1798	159.870
D.MMK.İGE.d.	23500	H. 1-29 Rabi'ulâhir 1213 / M. 12 Eylül-10 Ekim 1798	159.810
D.İSM.d.	25507	H. 1-5 Şevvâl 1213 / M. 8-12 Mart 1799	24.663

Tabloda belirtilen gümrük tutarları mutad ve muayyen masrafların tümünü içermektedir. Masrafların gümrük tarafından karşılanması, gelirler üzerinden sağlanmıştır. Gümrük gelirinden geriye kalan meblağ ise kuruş cinsinden hesaplanarak İstanbul Gümrüğü'ne irsaliye edilmiştir. Edirne Gümrüğü'nün gelir-gider dengeleri göz önüne alındığında ise gelirlerin giderlerden çok daha fazla olduğu görülmektedir. Yukarıda ilgili başlıklarda oluşturulan gelir ve gider tablolarından hareketle Edirne Gümrüğü'nün kâr getiren mahiyette olduğu açıktır. Ayrıca gelirlerdeki yüksek meblağlar; vergilerin düzenli tahsil edildiğini, panayırların, Edirne Gümrüğü'ne önemli bir katkıda bulunduğunu ve kaçakçılığın önlenebildiğini göstermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TİCARİ GÜZERGÂHLAR VE MEKÂNLAR

3.1.Karayolu Güzergâhları

Osmanlı İmparatorluğu, Asurlular, Sümerliler, Babiller, Hititler, Grekler, Romalılar, Persler, Araplar ve Selçuklular gibi pek çok medeniyetin ve devletin hüküm sürdüğü coğrafya üzerinde kurulmuştur. Anadolu ve Rumeli'deki yollar, arazinin yapısına uygun bir şekilde düzenlenerek güzergâhlar oluşturulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu, Bizans ve Selçuklu devletlerinin akabinde mevcut yolları kullanarak bu anlamda herhangi bir ıslahat yapmamış ve mevcut durum XIX. yüzyıla kadar devam etmiştir.[140]

Anadolu, Osmanlı hâkimiyetinden önce doğu-batı ticaretinin ana güzergâhı üzerinde bulunmuştur. Anadolu Selçuklu Devleti'nin ticari faaliyetleri ile birlikte yolların ve yolların nihayete erdiği noktada su ile buluşan çeşitli liman şehirlerindeki ekonomik dinamikler doğu-batı, kuzey-güney yönlerindeki ticari yolların canlılık kazanmasını sağlamıştır. Ayrıca Anadolu yalnız Doğu ile Batı'yı birbirine bağlamamış, çeşitli Arap ülkeleri ve Altınorda Hanlıkları arasında yapılan ticaretin de önemli bir ayağını oluşturmuştur. Böylelikle Sivas, Kayseri, Konya, Amasya ve Ankara gibi şehirler önemli birer ticaret merkezi olarak göze çarpmıştır.[141]

XIV. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İlhanlı Devleti'nin yıkılmasıyla yükselmesi Bursa'nın bilhassa ticari alanda etkin bir rol oynamasını sağlamıştır. Bursa'da birleşen iki önemli yolun biri İran'a giden doğu yolu Amasya, Tokat, Erzincan ve Erzurum gibi şehirleri takip etmiştir. Batı Anadolu'da bulunan İzmir ve Efes gibi ticari şehirler ise Bursa'da buraya gelen emtiayı limanlara kolaylıkla sevk edebilmiştir. Bursa'nın, Arap ülkeleri ile ticari ilişkilerinde Antalya ile olan irtibatı Balıkesir-Manisa üzerinden gerçekleşmiştir.[142] Antalya ile Akdeniz'in bir diğer önemli ticaret limanı olan Alanya ise Kütahya'ya, Karadeniz limanı Sinop

[140] Ümit Ekin, "Klasik Dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nda Karayolu Ulaşımını ve Nakliyatı Etkileyen Faktörler (1500-1800)", *Belleten*, C. LXXXI, S. 291, Ağustos-2017 s. 388.
[141] Ümit Ekin, "XVII.-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Ulaşım ve İletişim Örgütlenmesi Üzerine Bir Araştırma", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2002, s. 20-21.
[142] Ekin, "XVII.-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Ulaşım ve İletişim Örgütlenmesi Üzerine Bir Araştırma", s. 21-22.

Kastamonu'ya, Trabzon'u Erzurum'a bağlayan ticari güzergâhlar da karayolu ticaretindeki mühim noktaları oluşturmuştur.[143]

Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa yolu üzerindeki ticari güzergâhları Balkan fetihleri sonrasında ele geçirebilmiştir. Bu yolların ilki İstanbul'u Belgrat'a buradan ise Budin'e bağlayan İstanbul-Belgrat hattıdır. İkincisi ise İstanbul'u Selanik üzerinden Adriyatik kıyılarına bağlayan ve sol kol olarak bilinen güzergâhtır. Jeopolitik konumları gereği ayrı bir öneme haiz olan Makedonya ve Bulgaristan'ı Selanik'e buradan ise Marmara'ya bağlayabilmek, belirtilen yol ağı sebebiyle mümkün olabilmiştir.[144] Sol kol İstanbul'dan başlayıp Silivri, Tekirdağ, Gelibolu, Malkara, Keşan, Ferecik, Dimetoka, Gümülcine, Pravişte, Langaza, Selanik, Yenişehir, Çatalca, İzdin, Livadya ve İstefe'de sonlandırılmıştır.[145]

Kervan yolları içerisinde Edirne'yi ayrı bir merhalede değerlendirmek gerekirse, güzergâhlar içerisinde İstanbul kadar ehemmiyet teşkil ettiği görülmektedir. Bursa, İstanbul ve Gelibolu üzerinden Edirne'ye gelenler, İslimye'den hareketle Belgrat veya Saraybosna mevkisinden Eflak ve Boğdan'a gidebilmiş ya da Selanik'ten hareketle Adriyatik kıyısında bulunan Draç'a varabilmiştir. Bahsedilen bu güzergâh Rumeli eyaletlerini Orta Avrupa'ya ve İtalya'ya bağlama imkânı sağlamıştır. Venedik ve İspanya denetimine bağlı İtalya'dan gelen gemiler Draç'a gidebilirken Saraybosna üzerinden de Dubrovnik'e varabilmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nu Orta Avrupa'ya bağlayan hat ise Eflak ve Boğdan'a varan yollardır.[146] Edirne, coğrafi konumu dolayısıyla birçok yabancı tacirin uğrak noktalarından biri haline gelmiştir. Nitekim Pera'da bulunan tacirler Edirne'de daimi elçilikler bulundurmuşlardır. Bu sayede şehir, Balkanlar'a çeşitli mal kompozisyonlarının nakledilmesinde önemli bir merkez haline gelmiştir.[147] Edirne, karayolu sınırları içerisinde olan Hayrabolu da

[143] Ekmeleddin İhsanoğlu (ed.), *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. 2, Zaman Yayınları, İstanbul, 1999, s. 590.
[144] Ekin, "XVII.-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Ulaşım ve İletişim Örgütlenmesi Üzerine Bir Araştırma", s. 25-26.
[145] Mehmet Taşdemir, "Klasik Dönemde Osmanlı'da Kara Yolu Ulaşımı ve Yollar", ed: Vahdettin Engin-Ali Uçar ve Osman Doğan, *Osmanlı'da Ulaşım Kara-Deniz-Demiryolu*, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2012, s. 15.
[146] Halil İnalcık, "Ticaret: Bölgesel, Bölgelerarası ve Uluslararası", ed., Halil İnalcık ve Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C: 2, Eren Yayıncılık İstanbul, 2006, s. 613.
[147] Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi- I 1300-1600,* s. 296.

ticaret noktalarından biridir. 1785 yılında haffaf eşyası, oyuncakçı eşyası, kolancı eşyası ve çıkrıkçı eşyası gibi çeşitli esnaf grupları mal teminini buradan sağlamıştır.[148]

Yukarıda bahsedilen ticari güzergâhlar üzerinde bulunan Anadolu topraklarında Selçuklu Devleti döneminde yol emniyetini sağlamak ve tacirlerin barınmalarını temin edebilmek için kervansaraylar inşa edilmiştir. Osmanlı idaresi döneminde de ticari faaliyetlerdeki canlılığı muhafaza edebilmek için bu durum varlığını sürdürmüştür. Devlet, kervansarayların yanında han, köprü, cami, medrese gibi yapılar ekleyerek hem yolcuların ihtiyaçlarını gidermiş hem de ticari güvenliği sağlama almaya çalışmıştır.

Kervansaraya gelen herkes misafir olarak kabul edildiği için gelen kervanlar da üç gün boyunca burada ücretsiz bir şekilde barınabilmiş ve yemek imkânlarından faydalanabilmiştir. Ayrıca hamam, mescid, eczahane, hayvanlar için yem, fakir yolcular için ayakkabı, nalbant ve araba tamiratı gibi muhtelif hizmetler de yine kervansarayda verilebilmiştir.[149]

Osmanlı idaresi Anadolu'da ve Balkanlar'da çok fazla köprü inşa ettirmesiyle bilinmektedir. Örneğin, 1443'te II. Murad, Edirne'de bulunan Ergene Irmağı'nda 174 kemerli ve 392 metrelik büyük bir köprü inşa ettirmiştir. Bu bölgede yolcuların barınma, beslenme gibi temel ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için de köprünün yanında han, cami ve medrese yaptırmıştır. Bilhassa han ve köprünün giderleri boza dükkânı, hamam ve çeşitli dükkânların gelirleriyle görülebilmiştir. Köprünün bakımı-onarımı için vergiden muaf tutulan Türkmenler ve yayalar da buraya yerleştirilerek nüfusun artmasına olanak tanınmış böylece Uzunköprü kasabası meydana gelmiştir.[150]

Kervansaraylar gibi derbent teşkilatı ve kaleler de ulaşımda güvenliğin sağlanabilmesi için aktif rol oynayan iki mühim faktör olarak bilinmektedir.

Farsça engel, boğaz, geçit ve sınır bölgeleri anlamına gelen derbent, XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı vesikalarında görülmüştür. Yol ve ticareti güvenlik altına alabilmek için kurulan derbentler yol güzergâhlarındaki stratejik noktalarda ve merkezi olan yerlerde konumlandırılmıştır. Sık sık eşkıya baskınlarına maruz kalan ve

[148] BOA, *D.İSM.d.*, 25480.
[149] Şebnem Akalın, "Kervansaray", *TDVİA*, C. XXV, Ankara, 2002, s. 300.
[150] Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, 14. Baskı, YKY Yayınları, İstanbul, 2009, s. 153.

tehlikeli görülen bölgeler, derbent niteliğini taşımasına öncülük eden emsallerdir. Derbentçiler bulundukları noktaları muhafaza etmekle birlikte gerekli görülen ölçüde yolculara da rehberlik etmişlerdir. Aynı zamanda yolcuların mallarının kaybolması durumunda da ortaya çıkan mağduriyeti kendileri gidermişlerdir. Bulundukları derbent sınırlarının dışına çıkmayan derbentçiler; tehlikeli yol ve geçitlerde güvenliği temin etmek, bozulan yolların tamir edilmesinde çalışmak, ıssız olan mahallerde bulunarak buraları canlı tutmak[151], madenlerin gerekli görüldüğü yerlere nakillerini gerçekleştirmek ve menzillerde muhtelif hizmetlerde bulunmak gibi çeşitli görevleri de ifa etmişlerdir.[152]

Osmanlı ulaşım sisteminin aksamamasında etkili olan bir diğer teşkilat ise kalelerdir. Osmanlı İmparatorluğu, ulaşım ağlarının organizasyonunu belirli aşamalar üzerinden gerçekleştirmiştir. Ticari kervanların ve ulakların güvenliklerini kendilerinin sağlamaları istenmiş, yolcuların yol emniyeti kervansaraylar tarafından tesis edilmiş ve kervansarayları destekleyici unsur olarak derbent teşkilatı kurulmuştur. Stratejik noktalarda inşa edilen kervansaray, derbent ve menzillerdeki denetim ve emniyet ise 12 saati geçmeyecek mesafelerde oluşturulan kaleler vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir.[153] Böylece kaleler önemli yol ve kavşak noktalarında, dar boğaz, geçit ve köprü gibi mahallerde kurulmuştur.[154]

Devlet, her ne kadar ilk dönemlerde kara ticaretine önem vermiş olsa da daha sonraki yüzyıllarda aynı durumu muhafaza edememiştir. Özellikle Osmanlı sosyal düzeninin bozulmuş olması, artan asayiş sorunu, güvensizlik sorunları kara ticaretinin daraltılmasına sebebiyet vermiştir. Yolların eskisi gibi bakım ve onarımının yapılmaması, kervansarayların ve hanların kuruldukları ilk zamanlardaki işleyişini kaybedişi, kara ticaretini daha da zorlaştırıcı bir hal almıştır.[155]

3.2. Nehir Yolu Güzergâhları

Nehirler sulama faaliyetlerinin yanı sıra karayolu ulaşımını birbirine bağlamaktadır. Osmanlı İmparatorluğu, kendi sınırlarındaki nehirlerde, önceki

[151] Yusuf Halaçoğlu, "Derbend", *TDVİA,* C. IX, İstanbul, 1994, s. 162-163.
[152] Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilatı*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1990, s. 72.
[153] Ümit Ekin, "Klasik Dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nda Karayolu Ulaşımını ve Nakliyatı Etkileyen Faktörler (1500-1800)", *Belleten* (Ağustos 2017), C. LXXXI, S. 291, s. 396.
[154] Semavi Eyice, "Kale", *TDVİA,* C. XXI, İstanbul, 2001, s. 234.
[155] Numan Elibol, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Dış Ticareti", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (BasılmamışYüksek Lisans Tezi), Ankara, 1996, s. 33.

devletlerin uygulamalarını, yöntemlerini kullanmış ve aynı zamanda kendi vasıtalarını (şayka, çekeleve, işkampoye gibi) da geliştirmişlerdir.[156]

Osmanlı coğrafyasında bulunan Meriç, Tuna, Kızılırmak, Yeşilırmak, Sakarya, Fırat, Dicle gibi önemli nehirlerde yük ve yolcu gibi çeşitli taşımacılık faaliyetlerinin gerçekleştiği bilinmektedir. Bu nehirlere sınır olan liman şehirler aracılığıyla ticari mübadeleler gerçekleştirilmiştir. Ticari ve sosyal döngü içerisinde olan limanların işleyişlerinin sistematik ve aynı zamanda güvenilir olması da beklenilen mühim özellikler içerisinde yerini almıştır.

Avrupa ve Osmanlı İmparatorluğu arasında yapılan ticari anlaşmalarda örneğin Rumeli üzerinden bir mal sevkiyatı gerçekleştirilecekse bu Tuna, Sava, Drava ve Mur gibi nehirlerle sağlanmıştır. [157] Eski dönemlerden itibaren askerî ve ticari nakliyatlarda kullanılan bu nehirlerin bir diğeri ise Meriç'tir.

3.2.1. Meriç Nehri ve İnöz (Enez) Limanı

Rodop dağlarının kuzeybatı yönünden ortaya çıkan Meriç Balkan yarımadasının en büyük nehri olma özelliğine sahiptir. Edirne'de Arda ve Tunca nehirleri ile birleşip Türkiye-Yunanistan sınırını belirlemektedir.[158]

Meriç nehrinde tarih boyunca çeşitli nakliyatlar yapılmış olmakla birlikte bilhassa Aydınoğulları zamanında savaşta kullanılacak gemiler sevk edilmiştir. Osmanlı döneminde ise gemi nakliyatı yapılabilmesi için girişimler yapılmıştır. Örneğin Yıldırım Bayezid döneminde nehrin yakın mahallerinde bulunan ahali padişahtan *"ahkâm-ı şerif"* alarak gemicilik faaliyetlerini ifa etmişlerdir. Bu hizmetleri karşılığında devlet onları avarız vergisinden muaf tutmuştur.[159]

XV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar Meriç nehrinin su yolu imkânlarından faydalanılmıştır. Meriç, bahsedilen yüzyıllar içerisinde yakınında olan İnöz, Tatarpazarcığı, Filibe, Dimetoka gibi şehirlerin kalkınmasına ve ticari olarak gelişmesine olanak tanımıştır.[160]

---

[156] Mehmet Taşdemir, "Klasik Dönemde Osmanlı'da Kara Yolu Ulaşımı ve Yollar", s. 18.
[157] A. Mesud Küçükkalay ve Numan Elibol, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Avrupa'dan Karayolu ile Yapılan İhracatın Değerlendirilmesi: 1795-1804", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2004/1, s. 161.
[158] Metin Tuncel, "Meriç", *TDVİA*, C. XXIX, Ankara, 2004, s. 188.
[159] Şahin, s. 2.
[160] Tuncel, s. 189.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Meriç nehri üzerinden yapılan taşımacılığa ilişkin bazı vergilendirmeleri yürürlüğe koyduğu göze çarpmaktadır. 1705 tarihli bir kayda göre nehirden sallarla taşınan her sandık için kırkar akçe vergi alındığı, firari durumunda olan kişiler için de Cisr-i Mustafa Paşa'da tekrar kontrolden geçirilip bahsedilen akçenin tahsil edildiği anlaşılmaktadır. Alınan bu akçe kadim dönemlerden itibaren alınan mutad bir vergidir.[161]

Nehir coğrafi konumu itibariyle Osmanlı İmparatorluğu'nun Rumeli'deki yol güzergâhı olan orta yolu takip etmektedir. Daha sonra nehir Morava vadisini izleyerek İstanbul'u Avrupa'nın önemli şehirlerine bağlamıştır. Ayrıca Edirne'nin güney tarafından İnöz'e kadar nehir taşımacılığı yapılmıştır. İnöz'de Meriç nehri üzerinden yapılan ticari sevkiyatlar Doğu Rumeli'nin en önemli liman kenti olarak bilinmesini ve ün kazanmasını sağlamıştır. [162]

Eski dönemlerde Ainos ismiyle bilinen Enez[163], Meriç, Arda ve Tunca nehirlerinin Akdeniz'e döküldüğü mevkide bulunan bir şehirdir.[164] Ayrıca İnöz'ün, Karadeniz ve Ege denizi arasında en güvenli ve en kısa yol güzergâhı içerisinde olması, limanın ticari anlamda önemini de arttırmıştır.[165]

Piri Reis, İnöz'e ilişkin bazı değerlendirmelerde bulunmuştur; *"... zikredilen ince köyü alçak bir burnun üzerinde baki olmuş bir köydür. O köyün önleri sığdır. Zikredilen sığlara küçük gemiler varırlar, yatarlar... İnöz köyünün önüne varmak murad olunursa iskandil ile varırlar... Amma Boru Körfezine büyük gemi ile varmak lazım gelirse orta yere yürüyeler iki tarafı sığdır..."* Boru Körfezinden burada kastedilen Meriç nehrinin doğu tarafındaki ağız kısmı olduğu anlaşılmaktadır.[166]

İnöz limanı Edirne için ayrı bir önem teşkil etmektedir. Çünkü Edirne'den ihraç edilecek olan emtianın uğrak noktalarından biri de bu limandır. İnöz'e gelen gemiler Temmuz- Ağustos ve Eylül ayları haricinde buraya uğramamıştır. Bahsedilen aylar

[161] BOA, *C.ML*., 101/4459.
[162] Tuncel, s. 188-189.
[163] Afif Erzen, "Enez (Ainos) Araştırmaları", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi I*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1972, s. 235.
[164] *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, haz: Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman-İbrahim Sezgin, Beşinci Kitap, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, 2007, İstanbul, s. 168.
[165] Erzen, s. 235-237.
[166] Kemal Göçmen, "Enez Limanın Değişen Öneminde Meriç Deltasının Etkileri", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 2-3, 1973-1974, s. 262-262.

dışında mevsim şartlarının izin vermemesi ve sert esen rüzgâr, gemileri açık denizlere sürükleyebileceği için limanda kalmamıştır. Bunun yanı sıra yerli tacirlere, Avrupalı tacirlerin adına da çeşitli ticari faaliyetleri gerçekleştirmelerine izin verilmiştir. Ancak emtianın güvenliğini sağlayabilmek için devletten berat alması gerekmiştir.[167]

XVI. yüzyılda Meriç Köprüsü'nün yanına konumlandırılan İnöz iskelesi, bir anlamda Edirne'nin limanı olarak işlerlik kazanmıştır. Mısır[168], Ege Adaları ve İzmir'in çeşitli mal kompozisyonları İnöz'e gelmiş buradan ise nehir yoluyla başta İstanbul olmak üzere gerekli bölgelere sevk edilmiştir. Bunun yanı sıra Filibe'den sallarla getirtilecek olan pirinç için yine İnöz iskelesi tercih edilerek Meriç üzerinden nakli gerçekleştirilmiştir.[169] Ayrıca 1778 yılındaki bir kayda göre İstanbul'a gönderilen ve gümrük defterlerinde *"ahen-i ham"* olarak geçen Samakov demiri öncelikli olarak Tatarpazarı voyvodası tarafından İnöz iskelesine nakil edilmiştir. Ardından yine İnöz üzerinden nehir yolu ile İstanbul'a gönderilmesi sağlanmıştır.[170] Benzer bir kayıt ise 1783 yılına aittir. Bu yılda da yine Tatarpazarı voyvodası demiri İnöz iskelesine, buradan da İstanbul'a sevk etmiştir.[171]

XVIII. yüzyıl Edirne gümrük defterleri incelendiğinde İnöz iskelesinden çıkan ve yine buraya gelen mal kompozisyonlarını tespit edebilmek mümkündür. Emtianın nevi ve miktarına ilişkin bilgileri ihtiva eden gümrük defterlerinin son sayfasında ise gider kalemleri belirtilerek, gümrüğe gelen gelirlerden masrafların karşılandığı kayıt edilmiştir. Gümrüğün kalan geliri ise *"İstanbul tevabii gümrük"* olması hasebiyle buraya irsal edilmiştir.[172] Mal kompozisyonları incelendiğinde tavşan derisi, öküz, manda gibi hayvan derileri, aba, tiftik, yapağı, haffaf eşyası, kahve, süpürge, bal, kaşkaval peyniri, ceviz, bamya, balmumu gibi geniş yelpazede ürün çeşitliliği

[167] Halil Sahillioğlu, "XVIII. Yüzyılda Edirne'nin Ticari İmkânları", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S. 13, Ankara, 1968, s. 68.
[168] İnöz iskelesinden Mısır'a gidecek mal kompozisyonlarının (duhan gibi) sevk edilmesinde herhangi bir aksama yaşanmaması için İnöz'deki kayıkların da kullanıldığı tespit edilmiştir. BOA, *C.İKTS.*, 33/1608.
[169] M. Tayyib Gökbilgin, "Edirne", *TDVİA*, C. X, İstanbul, 1994, s. 429.
[170] BOA, *AE.SABH.I.*, 29/2221.
[171] BOA, *C.ML.*, 223/9283.
[172] Örneğin 1796 yılında İnöz Gümrüğü'nden elde edilen 5.346 guruş 67 akçenin gümrükteki harcamaların karşılanmasından sonra İstanbul'a gönderildiği tespit edilmiştir. BOA, *C.ML.*, 61/2783.

bulunmaktadır. Bu ürünler Edirne'den temin edilerek ve dışarıdan da getirtilerek ticari faaliyetlerin aksamasına mahal verilmemiştir.[173]

Tezin ikinci bölümünde bulunan gelir gider tabloları incelendiğinde İnöz iskelesi gümrüğünün gelirlerinin yüksek meblağlara ulaştığını söylemek mümkündür. Bu durum XVIII. yüzyılda İnöz iskelesinde aktif bir şekilde ticaretin gerçekleştiğini ve Mısır, İzmir, İstanbul gibi önemli yerlere de mal sevki yaptığını gözler önüne sermektedir. Nitekim İnöz Gümrüğü'ne, emtiadan alınan vergi hasılatının azalmaması için birtakım yasaklamalar getirilmiştir. 1711 yılına ait bir evraka göre İnöz'e getirilen emtianın iskeleye çıkarılmadan gümrük noktaları olmaması sebebiyle Mekri (Meğri) ve Gümülcine'ye nakledildiği tespit edilmiştir. Ancak yaşanan bu durum İnöz Gümrüğü'nün gelirlerini azalttığı için başka mahallere mal kompozisyonlarının çıkarılmasının yasaklanması uygun görülmüştür.[174]

İnöz limanı XIV. yüzyıldaki konumunu XIX. yüzyıla kadar devam ettirmiştir. Limandan çıkan küçük boyutlardaki gemilerin Meriç üzerinden hareket ederek Ege ve Marmara denizi arasındaki taşımacılığı bahsedilen yüzyıllar arasında sürmüştür. XIX. yüzyıla kadar Enez limanının bu işlevselliği şehrin canlanmasına da olanak tanıyarak nüfusunun 7.000'e kadar ulaşmasını sağlamıştır.[175] Ancak hububat kaçakçılığı dolayısıyla Çanakkale Boğazı'nda denetimlerin artması ve iskelelerin kapatılmak istenmesi, zaman zaman Meriç nehrinin taşması ve Edirne'den Tekirdağ-Rodoscuk'a kadar giden karayolunun Meriç'ten kısa olması İnöz'ün eski önemini muhafaza edememesine sebep olmuştur.[176]

3.2.2. Tekirdağ-Rodoscuk Limanı

Antik çağlarda Marmara bölgesinin önemli bir ticaret limanı konumunda olan Rodoscuk, bu durumu her daim muhafaza etmiştir. Nitekim Bizans döneminde İstanbul'a birtakım mahsullerin nakledilmesinde Rodoscuk kullanılmıştır. IV. Haçlı

[173] Ekler bölümünde bulunan tablolardan hareketle İnöz iskelesi gümrüğünde bulunan malın nevi ve miktarı ile ilgili kayıtlara ulaşmak mümkündür.
[174] BOA, *C.ML*., 228/9545.
[175] Erzen, s. 237.
[176] Suraiya Faroqhi, "İstanbul'un İaşesi ve Tekirdağ-Rodoscuk Limanı", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, Ankara, 1979-1980, s. 142.

Seferi'nin akabinde de buranın Venediklilere bırakılmasından sonra bölgeye han ve büyük bir limanın inşa edildiği bilinmektedir.[177]

Osmanlı İmparatorluğu döneminde ise Rodoscuk bilhassa İstanbul'un fethinden sonra sarayın ve askerî sınıfın iaşesini temin etmekle mükellef olmuştur. Tekirdağ-Rodoscuk iskelesi, öncelikli olarak hububat ve diğer temel ihtiyaçları İstanbul'a sevk ederek devletin önemli liman şehirlerinden biri olarak ön plana çıkmıştır.[178]

Tekirdağ-Rodoscuk limanının İstanbul'a nakledilecek tahılların adeta bir deposu niteliğini taşıması ve bunun ulaştırılması için organizasyonun sistematik şekilde ilerlemesi, bölge açısından da Rodoscuk'u önemli bir konum haline getirmiştir. Liman şehre yakın olan tüm mahaller iaşe sistemi bağlamında kendisine dâhil olarak diğer kazalardan ekonomik ve idari anlamda hızla gelişmesine olanak tanımıştır.[179]

Tekirdağ-Rodoscuk limanı, Balkanlar'dan ve Doğu Akdeniz'den gelen muhtelif malları depolayıp İstanbul'a; bazı zamanlar ise Bursa üzerinden Anadolu'ya nakletmiştir. İstanbul'un iaşesinde buğday öncelikli olmak üzere pek çok malın Rodoscuk'ta temin edildiğini söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra Balkanlar'ın bazı yerlerinden canlı hayvan ve hububat, Filibe'den pirinç[180], Mısır'dan pirinç ve çeşitli baharatlar, İzmir'den ise kuru meyveler Rodoscuk limanı üzerinden İstanbul'a gönderilebilmiştir.[181] Edirne ve Balkanlar'dan Rodoscuk iskelesine malların getirtilmesi hususunda çoğunlukla karayolu tercih edilmiştir. Malların sevkinde ise merkep, at ve deve gibi hayvanlar kullanılmıştır. Bilhassa develer, uzun yol şartlarına dayanıklı yapıları olduğu için tercih edilen hayvanlardandır.[182] Bu durum İstanbul'a doğrudan nakledilen tahıl ürünleri için de geçerlidir. Nitekim Filibe çevresinde temin

[177] Hacer Ateş, "Kuzey Marmara'da Bir Liman Kentinde Ticaret: XVI. Yüzyılda Tekirdağ-Rodoscuk Limanı", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*, C. 3, S. 6, Temmuz-2013, s. 21.
[178] Ateş, s. 22.
[179] Kaya Göktepe, "İstanbul'un İaşesinin Temini Meselesi ve İstanbul'un İaşesine Katkı Sağlayan Bir Merkez: Tekirdağ Kazası (XVIII. ve XIX. Yüzyıllar)", *Belleten*, S. LXXXI., Ankara, 2017, s. 869-870
[180] Tekirdağ ticaretinin önemli bir kısmını Filibe ve Edirne ovalarından getirilen pirinç ve buğday oluşturmuştur. Bu sebeple Avrupa'nın Mısır'ı unvanını hak etmektedir. Zira bu merkezlerden dışarıya sevk edilen ürünler neredeyse tamamen İstanbul'un iaşesine tahsis edilmiştir. Tekirdağ'a yapılan hububat nakli o kadar canlıdır ki, yaklaşık yarım kantar buğdayın fiyatı 38-50 kuruş arasındadır. Pirinçte ise bu fiyat 12-15 kuruştur. Bkz. Menadier, Fr. A., *Merkwüerdigkeiten Aus der Europäische Türkie,* Quedlinburg und Leipzig, 1830, 2. Abth, p. 70.
[181] Ahmet Tabakoğlu ve Büşra Karataşer, "İstanbul'un İaşesinde Trakya Bölgesinin Rolü", *Sosyal Bilimler Metinleri*, 1, 2017, s. 10-11.
[182] Ateş, s. 25.

edilen pirinçler önce Tunca nehri üzerinden sallar ile Edirne'ye getirilmiş; oradan da develer ve arabalar ile İstanbul'a yollanmıştır.[183]

Rodoscuk'un İstanbul'a üç günlük mesafede bulunuyor olması, buranın depo görevi görmesini ve tahıl iskelesi olarak kullanılmasını sağlamıştır. Ulaşım olarak deniz yolunun kullanılması, Rodoscuk limanının önemini arttıran etmenlerden biridir. Bu durum sebebi ile Rodoscuk'ta İstanbul Gümrüğü'ne bağlı bir gümrük meydana getirilmiştir.[184]

XVIII. yüzyıl Edirne gümrük defterleri incelendiğinde Edirne Gümrüğü'nden ihraç edilen emtianın sevk noktalarından birinin de Rodoscuk limanı olduğu görülmüştür. Edirne'den Rodoscuk'a ihraç edilen mallar arasında; nişasta, bal, zeytinyağı, nohut, zeytin, yemiş, tahin, reçel, badem gibi gıda maddeleri, aba, ham ipek, alaca-i Halep, kutni-yi Edirne gibi tekstil ve hammadde, manda, öküz gibi bazı hayvan derileri ve katran, haffaf, ahen-i ham, mıh gibi pek çok kategoride sıralanabilecek ürünler tespit edilmiştir.[185]

Tekirdağ'da İngiliz, Flemenk (Hollonda), Venedik ve Alman gemilerine sık rastlanmaz. Ancak burası fransızlar ve Fransız malları için önemli bir merkez olmuştur. Fransızlar, çok sayıda araba ile iç kesimlerdeki buğdayı Tekirdağ'a naklettikleri gibi, kendi mallarını Edirne, Uzuncaova ve İslimye panayırlarına ulaştırmışlardır. Bu nedenle Fransa burada kendi temsilcilerini istihdam ettirmiştir. Sattıkları mallara karşılık Fransız tacirler Rumeli ve Bulgaristan'dan balmumu, tavşan derisi ve yün almışlardır. Söz konusu malların nakliyatını Edirne'de ikamet eden Fransız tacirler gerçekleştirmiştir. Edirne'de bir araya getirilen mallar küçük teknelerle İnöz'e ulaştırılmıştır. Fransızlar mallarını İnöz'e ya doğrudan getirmişler ya da İzmir'e uğrayarak, malların bir kısmını orada boşalttıktan sonra geri kalanıyla gelmişlerdir.[186]

1784'te İstanbul'a elçi olarak atanan Fransız Cohiseul-Gouffier'in H.9 Recep 1102/M. 27 Nisan 1787 tarihli bir takririnden öğrendiğimize göre, Fransız tacirler Fransa'dan Edirne'ye getirttikleri ve simsarları vasıtasıyla daha kuzeye aktardıkları

[183] BOA, *İE.BH*., 15/405; *AE.SMST II*., 85/9199.
[184] Tabakoğlu ve Karataşer, s. 10-11.
[185] Tezin tablolar bölümünde bulunan Edirne Gümrüğü'nden Çıkan Emtia' ya bakıldığında Rodoscuk limanını ayrıntılı bir şekilde görebilmek mümkündür.
[186] Bkz. Menadier, Fr. A., p. 70.

malları hem iç kesimlerde yer alan Tırnova; hem de Karadeniz ve Tuna üzerinde yer alan Varna ve Silistre gibi liman kentlerine ulaştırmışlardır.[187]

Rodoscuk, canlı bir ticaret merkezi olarak İstanbul'a ve Edirne'ye görevlerini tamamlamıştır. Trakya'daki hububatı ve Tekirdağ-Rodoscuk limanına gelen emtiayı temin edebilmek adeta bahsedilen şehirler için bir rekabet ortamının doğmasına yol açmıştır.[188] Bu durum Rodoscuk'un ticari anlamda ne derece ehemmiyet taşıdığının sarih bir göstergesidir.

3.2.3. Bergos

Günümüzde Romanya ve Bulgaristan sınırındaki Bergos, Karadeniz'in batı kesiminde bulunan önemli limanlarından biridir. İstanbul'a zahire sevk edilmesinde önemli bir paya sahip olan Bergos'ta ticari faaliyetlerdeki canlılık buranın bir pazar haline gelmesini sağlamıştır. Bergos'ta ayrıca panayır da kurularak buraya çeşitli bölgelerden mallar da gelmiştir.[189] Edirne gümrük defterleri incelendiğinde Bergos limanından çıkan emtiaya ilişkin muhteviyata ulaşılmıştır. Ancak defterlerden hareketle XVIII. yüzyıl boyunca limanda ticari bir hareketliliğin olduğunu söylemek pek mümkün değildir.[190]

3.2.4. Gelibolu Limanı

İstanbul Gümrüğü'ne bağlı limanlarından biri olan Gelibolu aynı zamanda Rumeli ile Anadolu arasındaki ticari faaliyetlerin denetlendiği ve gümrük vergilerinin tahsil edildiği bölgelerden birini kapsamaktadır.[191]

Uluslararası ticareti de canlı olan Gelibolu, özellikle XVIII. yüzyılda Avrupalı devletlerin bazı girişimlerine ayak uydurmaya çalışmıştır. Bu dönemde Gelibolu'da Avrupa sanayisi ile yarışabilecek düzeyde yelken bezi dokunduğu ve bu bezlerin Fransız gemiciler tarafından rağbet gördüğü tespit edilmiştir. Piyasadaki bezlerden %25 daha pahalı olmasına rağmen Gelibolu'da dokunan bezlerin tercih edilmesi; hafif, yumuşak ve rüzgâra karşı dayanıklı olmasından kaynaklanmaktadır. Gelibolu'nun, yelken bezi haricinde pamuk, pamuk bezi ve balmumu gibi ihraç ürünleri de

[187] BOA, *C.HR.*, 175/8723.
[188] Tabakoğlu ve Karataşer, s. 11.
[189] Fadimana Fidan, "18. Yüzyılda Karadeniz İskelelerinin İstanbul'un İaşe Teminindeki Rolü (Rumeli Kıyısındaki İskelelere Göre)", *OÜSBAD*, 2015, s. 83,86.
[190] Konuya ilişkin örneklere ekler bölümünde mevcut olan BOA, *D.MMK.İGE.d*., 23486, 23487 ve *D.İSM.d*., 25518 tasniflerine ait olan gümrük defterlerinden ulaşılabilir.
[191] Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi- I 1300-1600,* s. 237-239.

bulunmaktadır.[192] Edirne'den ihraç edilmek üzere muhtelif emtianın gönderildiği önemli limanlardan biri olan Gelibolu aynı zamanda Avrupa'dan gelen çeşitli mal kompozisyonlarının da Edirne üzerinden Rumeli'ye ulaştırılmasına olanak tanıyan bir liman şehridir.

İdari taksimata göre Rumeli beylerbeyiliğine tabi sancaklardan biri olan Gelibolu, Tanzimat'tan sonra Edirne vilayetinin bir sancağı haline getirilerek Keşan, Şarköy, Mürefte ve Eceabat gibi kazalar da buraya bağlanmıştır.[193]

3.2.5. Uzunköprü

Bugün Marmara Bölgesi'nin, Trakya bölümünde Edirne'ye bağlı bir ilçe konumundaki Uzunköprü, XVIII. yüzyılda Meriç nehrine sınır olan bir liman noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar XVIII. yüzyıla ait Edirne gümrük defterlerinden sadece bir tanesinde Uzunköprü'ye dair bilgilere ulaşılmış olsa da muhtelif malların buradan da ihraç edildiği anlaşılmaktadır. Ali Paşa eşyası, kapamacı eşyası ve haffaf eşyası gibi emtia grubunun buradan sevk edildiği tespit edilmiştir.[194] Bu emtia türlerinden hareketle şahısların ve bazı esnaf taifelerinin ticari nakillerini Uzunköprü'den gerçekleştirdiklerini söylemek mümkündür.

3.3. Deniz Yolu Güzergâhları

Osmanlı İmparatorluğu, kuruluş döneminde Karesi Beyliği'ne ait gemileri kullanmış, daha sonra ise Karamürsel, İzmit ve Gelibolu gibi yerlerin fethinin tamamlanmasıyla burada tersaneler meydana getirmiştir. Deniz yollarının İstanbul'dan ya da Üsküdar'dan başladığı bilinmektedir.[195]

3.3.1. Ege ve Akdeniz Ticareti

Osmanlı İmparatorluğu, Karadeniz, Akdeniz ve Ege Denizi üzerinde konumlanarak Güney-Doğu Avrupa'nın en önemli noktasını oluşturmaktadır.[196] Coğrafi konumu itibariyle Osmanlı İmparatorluğu, deniz ve kara yolları ile gerçekleştirilen uluslararası ticarette aktif bir rol oynamıştır. Bu ticari canlılık ise devletin XIV. yüzyıldan itibaren başta Ceneviz ve Venedik olmak üzere çeşitli

[192] Halil Sahillioğlu, "XVIII. Yüzyıl Ortalarında Sanayi Bölgelerimiz ve Ticari İmkânları", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S. 11, 1968, s. 62.
[193] Feridun Emecen, "Gelibolu", *TDVİA*, C. XIV, İstanbul, 1996, s. 5.
[194] BOA, *D.İSM.d.*, 25480.
[195] Kütükoğlu, *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisadi Yapısı*, s. 390.
[196] Bistra Cvetkova, "XV-XVI. Yüzyıllarda Balkan Topraklarındaki Bazı Limanların Rejimi", *Toplum ve Bilim, 1979*, s. 3.

Akdeniz devletlerine ahidname[197] vermesinden kaynaklanmaktadır. Bizans Devleti'nin bahsi geçen ticari politikasını devam ettiren Osmanlı İmparatorluğu, XVI. yüzyılda İngiltere'ye, XVII. yüzyılda ise Hollanda'ya ayrıcalıklar vererek Avrupalı devletlerin Osmanlı sularında serbestçe ticari faaliyetlerini gerçekleştirmelerine imkân tanımıştır.[198]

Piyasadaki mal arzını ve gelirlerini arttırabilmek için ticari yolların güvenliğinin geliştirilmesi ve denetiminin sağlanması gerekmiştir. Bu sebeple Akdeniz ve Ege denizlerindeki donanmanın güçlendirilmesi, kapitülasyonların Akdeniz'deki canlılığını muhafaza etmiştir.[199]

XVI. yüzyılın ortalarında kadar Mısır ve Suriye'de yapılan ticari faaliyetleri Venedik gerçekleştirmiştir. 1546'da şap madenlerinin işletilmesi gibi bazı ayrıcalıklar elde eden Venedik, aynı zamanda Osmanlı limanlarına yün kumaş, kadife, kağıt gibi çeşitli emtia getirirken; baharat, ipek, deri gibi malları buradan temin edebilmiştir. Ancak Venedik, Osmanlı topraklarındaki ayrıcalığını XVII. yüzyıldan itibaren kaybetmiştir.[200]

XVI. yüzyılda Venedik gibi ayrıcalıklı olan bir diğer devlet ise Fransa'dır. Osmanlı limanlarına dokuma, züccaciye gibi ürünler getirip, pamuk, tiftik, halı gibi mallar götürmüşlerdir. [201]

Osmanlı İmparatorluğu, ticari güzergâhlarının ve limanlarının doğu-batı arasındaki mal kompozisyonlarının akışını temin ettiği için hazinesine önemli ölçüde gelir elde etmiştir. Aynı zamanda Ege ve Akdeniz'de ticari canlılığı sağlamıştır. Bilhassa Ege Denizi üzerinden gelen ticari gemiler Cebelitarık, Marsilya, Ceneviz ve Venedik üzerinden gelerek Mora Yarımadası üzerinden Girit ve Yunan adaları, İzmir, İstanbul ve nihayetinde İskenderiye' ye ulaşmışlardır.[202]

---

[197] Ahidnameler hakkında bkz. Halil İnalcık, "İmtiyâzât", *TDVİA*, C. XX, İstanbul, 2000, s. 245, 252.
[198] M. Sait Türkhan, "Doğu Akdeniz'de İngiliz Ticareti: İskenderun-Londra Hattında İngiliz Ticaret Filosu (1704-1706)", Editörler: Arif Bilgin-Burhan Çağlar, *Klasikten Moderne Osmanlı Ekonomisi*, Kronik Yayınları, İstanbul, 2019, s. 117.
[199] Tabakoğlu, s. 400.
[200] Tabakoğlu, s. 401.
[201] Tabakoğlu, s. 402.
[202] Robert Mantran, "XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Doğu Akdeniz'de Ticaret, Deniz Korsanlığı ve Gemiler Kafileleri", *Belleten*, C. LII, S. 203, Ağustos-1988, s. 685-686.

XVII. yüzyılda İzmir, Avrupa'nın Asya ile ticaretinde önemli bir paya sahiptir. Örneğin, İran ipliği, Ankara ipliği ve Asya'dan gelen kıymetli mallar İzmir'den ihraç edilen mal kompozisyonları içerisindedir. XVIII. yüzyılda ise meyve, halı gibi ürünler eklenerek Doğu Akdeniz ile Batı Avrupa arasında ticari bir köprü oluşturmaya devam etmiştir.[203]

XVII. yüzyılın başlarından itibaren Akdeniz'in ticari etkinliğinin azalmasıyla birlikte Atlantik ve Hint okyanuslarında artan ticari faaliyetler dönemin en güçlü Avrupa ülkesi olan Hollanda'nın yararına olmuştur. Hollanda ticari ağı ve filosuyla birlikte Hindistan, Amerika, İngiliz sermayesi ile kurulan firmalar ve Akdeniz ticari güzergâhında bulunan ülkelerle rekabet eder hale gelmiştir. Asya'dan biber, çeşitli baharatlar çay, kahve, boya maddeleri, ipekli ve pamuklu dokuma ithal edilirken aynı zamanda Afrika halkı Amerika'ya taşınmış, buradan gemilere yüklenen şeker, kahve, kakao ve tütün gibi ürünler de Avrupa'ya getirtilmiştir.[204]

XVIII. yüzyılın ortalarında İngiltere, ticaretini Hollanda'ya karşı güçlendirerek geniş pazar arayışına girmiştir. İngiltere, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Levant Company'e Doğu Akdeniz'in ticareti verilmiş; ancak İngiltere bölgede etkisiz kalarak Fransız tacirlerin güçlenmesine olanak tanımıştır. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu ile Avrupa'nın ticari ilişkileri gelişmiştir. Avrupa'nın mamul ürünlerinin Akdeniz pazarlarında yer bulması ise Sanayi Devrimi'nden sonra başlamıştır.[205]

1774 ve 1776 yılında İzmir Meyve Gümrüğü'nden yapılan ihracat Marsilya, Hollonda, İngiltere, Livorno, Trieste ve Venedik'e ulaşmış ve toplamda 244 gemi bu ihraç malları nakletmiştir. Osmanlının bu ihracatının çoğunluğunu ham pamuk, iplik, hammadde, kimya ve mensucat malları oluşturmuştur.[206]

1818-1838 yılları arasında ise İzmir Efrenç Gümrüğü defterlerinden hareketle 18.700 parça emtianın İzmir limanına geldiğini söylemek mümkündür. Aynı zamanda bu mal grupları üzerinden gümrüğü tahsil edilen vergi 466.789.508 akçedir. Gümrüğe gelen mal sayısı ve tahsil edilen vergi miktarına bakıldığında İzmir'in Osmanlı dış

[203] Ahmet Deniz, "Osmanlı Devleti'nin XVIII. Yüzyıla Kadarki Deniz Ticaretinde Liman Kentlerine Genel Bir Bakış", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C. 7, Eylül 2009, s. 383.
[204] Şevket Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, İletişim Yayınları, 13. Baskı, İstanbul, 2021, s. 138.
[205] Pamuk, s. 139.
[206] A. Mesud Küçükkalay ve Numan Elibol, "Osmanlı Döneminde İzmir'den Yapılan İhracatın Analizi (1774-1776), *Belleten*, C. 86, S. 306, Ağustos-2022, s. 611.

ticaretinde ayrı bir yerinin olduğu görülmektedir. Bilhassa mensucat ürünleri dış ticarette birinci sırayı alırken bunu gıda ürünleri takip etmiştir.[207]

3.3.2. Marmara Denizi ve İstanbul

Haliç ve Marmara Denizi ile oluşturulan İstanbul zaman zaman topoğrafik değişimlere uğramış olsa da bir yarımadadan meydana gelmektedir. Üç yanı deniz, bir yanı karaya bağlı olan İstanbul ayrıca yedi tepeli bir şehirdir. Güney Marmara denizi şehrin kuzeyinde kalan Galata ile doğusunda kalan Avrupa ile Asya'yı birbirinden ayıran Karadeniz boğazı ile çevrilidir.[208]

İstanbul bulunduğu coğrafi ve jeopolitik konumu dolayısıyla önemli bir ticaret merkezi olarak varlığını devam ettirmiştir. İstanbul, Bizans döneminden itibaren bu konumu ile bilinmekteyse de Osmanlı döneminde ticaret hacmini oldukça genişletmiştir.

Haliç'in iki yakasında bulunan Karaköy'den Kasımpaşa'ya ve Eminönü'nden Unkapanı'na kadar olan bölgeler İstanbul'un ticari alanlarını oluşturmaktadır. İstanbul'a gelen gemiler buraya demir atmışlardır. Ayrıca hem deniz hem de kara yoluyla gelen emtianın boşaltılması ve depolanması gibi işlemler de yine bahsedilen noktalarda gerçekleştirilmiştir.[209]

İstanbul'un uluslararası bir ticaret oluşumuna sahip olması her şeyden önce Osmanlı İmparatorluğu'nun Batılı devletlerle sağladığı anlaşma veya koşullara göre şekillenmektedir. Bu gelişim de doğrudan deniz taşımacılığı, tarım, sanayi ve imalat gibi pek çok ticari alanı etkilemiştir.[210]

---

[207] A. Mesud Küçükkalay, *Osmanlı İzmir'inde İthalat İzmir Efrenç Gümrüğü (1818-1838)*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013, s. 63-64.
[208] Tabakoğlu ve Karateşer, s. 2.
[209] Robert Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul: Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi*, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay-Enver Özcan, C. I, Türk tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1990, s. 40.
[210] Robert Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul: Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi*, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay-Enver Özcan, C. II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1990, s. 179.

Zanaatkârların ve tacir gruplarının bulunduğu çeşitli dükkân, han, depo veya çarşı gibi yerler ise bedestende[211] (Kapalıçarşı) kurularak ticari işleyişin buradan yürütülmesi sağlanmıştır.

Çok sayıda zanaatkâr ve bu kişilere bağlı olarak çalışan işçilerin yer aldığı şehir her cins ve üründen mal kompozisyonuna sahiptir. Bu da İstanbul'un bir cazibe merkezi olmasını sağlamıştır. Uluslararası ticaret ise İranlılar, Ermeniler, Avrupalılar ve yahudiler tarafından gerçekleşmiştir. Yapılan ticaretin daha çok ithalata yönelik olduğu tespit edilmiştir. Bilhassa yün ve deri gibi ham maddeler ticari olarak tercih edilen mallar arasındadır.[212]

Osmanlı iç ticareti, Osmanlı eyaletleri ve Karadeniz kıyıları üzerinden hem deniz hem de kara yolu ile sağlamıştır. Bursa ve Tokat ipeklerinin, çeşitli Ankara yünlerinin ve Kuzey Anadolu'dan gelen kervanların İstanbul'da buluşması ile gerçekleşmiştir. Ayrıca Trakya, Makedonya gibi bölgelerden gelen emtianın nakli de kervanlarla veya teknelerle yapılmıştır. Suriye, İran ve Doğu Anadolu'dan gelen mallar İran ve Ermeni kervanları ile gelirken, Dalmaçya ve Balkanlar üzerinden gelen bazı Venedik kervanları dışında Orta ve Batı Avrupa'dan İstanbul'a gelen mal gruplarında deniz yolu kullanılmıştır.[213]

3.4. Panayırlar

Osmanlı pazarları Osman Gazi döneminden itibaren kurulmaya başlamıştır. Ancak bu pazarlar haftada bir kere kurulmuş ve özellikle Cuma günleri tercih edilmiştir. Pazarlar küçük ölçekli ve yerel halkın temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik mekânlar olarak hizmet verirken; panayırlar daha çok büyük ölçeklidir.[214] Emtia panayırı, afyon panayırı, bal panayırı, gül panayırı gibi amacına yönelik açılmış panayırların dışında, panayırlar yapıldığı yerin veya idari birimlerin ismiyle açılmıştır.[215]

---

[211] Bedesten, şehirlerin merkezlerinde kurularak ticari malların ve Osmanlı halkının çeşitli eşyalarının korunduğu sağlam binalar olarak da bilinmektedir. Bkz. Halil İnalcık, "Osmanlı iktisat Zihniyeti ve Osmanlı Ekonomisi, Derleyen: Mustafa Özel, *Tarih Risaleleri*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 36-37.
[212] Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul,* I, s. 172.
[213] Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul,* I, s. 200.
[214] Özer Küpeli, "Osmanlı Devleti'nde Panayır Organizasyonları ve Gönen Hacı İsa Panayırının Tarihine Dair", *Osmanlı*, C. 3, Ankara, 1999, s. 490-391.
[215] Ercüment Balcı, "Osmanlı Panayırları İçin Bir Envanter Denemesi", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 174, Haziran, 2008, s. 141.

Panayırlar, yerli ve yabancı tacirlerin ticari faaliyetlerini gerçekleştirdikleri bir alışveriş mekânıdır. Yerli ve toptan ticaretin yapıldığı panayırların denetimi ve aynı zamanda tacirlerin mal-can güvenlikleri bizzat devlet tarafından emniyete alınmıştır.

Panayırlarda sistemli bir şekilde mal ve hizmetlerin yürütülmesini sağlamak için devlet çeşitli harcamalar yapmıştır. Ticari işleyişin ve güvenliğin denetim altında olması için devlet tarafından geçici personeller görevlendirilmiştir. Bahsedilen organizasyonun maliyeti ise panayırlardan tahsil edilen vergilerle karşılanmıştır.[216]

Panayırlar kurulmadan önce bölgenin güvenliğini sağlamak için amir veya mutasarrıf görevlendirilmiştir. Panayırın asayişinden ise Bostancıbaşı sorumlu tutulmuştur. Tacirlerin panayıra güvenli bir şekilde gitmesi ve panayır sonrası tekrar aynı yerlere götürülmesi de Bostancıbaşının görevleri arasındadır.[217] Panayır sırasında veya panayıra gelmek için yola çıkan tacirlerin çeşitli eşkıya hareketlerine maruz kaldığı tespit edilmiştir. Bu güvenliği sarsan hareketlere girişen bir diğer güruh ise voyvodalardır. Çeşitli hareketlerle tacirlere zarar vermişlerdir. Mesela 1710 yılında Dolyan, Selanik, Yakova ve diğer panayırlardan dönen tacirlere Priştine kazasının Nurudmiye köyünden geçerken *"bac"* rüsumu talep edilerek kötü davranılmıştır. Olay sonrasında tacirler mağduriyetlerini gidermek için devletten yardım istemiştir.[218]

Osmanlı İmparatorluğu kurulacak panayırların birbirine yakın mahallerde kurulmaması için ayrıca özen göstermiştir. Buna ilaveten panayırların, (iktisadi açıdan) birbirlerini olumsuz etkilememeleri için açılış ve kapanış vakitlerinin de denk getirilmemesine dikkat edilmiştir. Böylece tacirler ticari anlamda kârlı bir durum elde ederken, alışveriş yapacak olan insanlar da istedikleri eşya veya malları panayırların kuruluş tarihlerini takip ederek temin edebilmişlerdir. Panayırlar yılda birer kez kurulmuş olsa da bazı panayırların iki veya dört kez açıldığı da görülmüştür. Panayırların açık kalma süreleri ise genellikle 10-15 günlük süre aralığında değişmektedir. Nisan, Mayıs, Haziran, Temmuz, Ağustos ve Eylül ayları panayırların yoğun bir şekilde kurulduğu dönemler olarak bilinmektedir. Özellikle Tanzimat'tan sonra önemli gün ve aylarda pazarların kurulmaması için istekler gelmiştir. İbadetlerin

[216] Ömer Şen, "Osmanlı Panayırları (1711-1870)", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1992, s. 38.
[217] Ömer Şen, *Osmanlı Panayırları (18. - 19. Yüzyıl)*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1996, s. 102.
[218] BOA, *C.İKTS,* 36/1787.

alışverişle aynı zamanda yapılamaması sebebiyle panayırların açılma saat ve tarihlerinde değişiklikler olabilmiştir.[219]

Anadolu ve Rumeli'de kurulan panayırlar devlet için önemli gelir kaynaklarından birini teşkil etmiştir. Dolayısıyla panayıra gelen emtiadan panayır resmi olarak da bilinen *"duhûliyye"* ve *"hurûciyye"* vergisi tahsil edilmiştir. Bu rüsum panayıra gelen her türlü, mal, eşya veya erzak üzerinden alınmıştır. Ayrıca ticaret muâhedesine göre tacirler %12 kuruşluk bu vergiyi ödemekle mükelleftir. Bununla birlikte panayıra gelen tacirler arasında gümrük tezkiresi olan kişilerden bahsedilen vergi alınmamıştır. Bac ise panayıra gelen arabadan 8 akçe, bargirle gelen yükten 4 akçe alınan bir vergi türüdür. Bu vergiyi kazanın voyvodaları tahsil etmiştir. Voyvodaların topladığı bir diğer vergi avâid'tir. Panayıra gelen ticari her yükten 2-3 kuruş, her hayvan başından ise 4-5 kuruş alınmıştır. Panayırdaki ticari maldan % 3 oranında alınan gümrük vergisi ise 1838 Osmanlı-İngiliz ticaret anlaşmasından sonra değişmiştir. Gümrük resmi % 9 âmediye ve % 3 reftiye olarak toplamda %12 oranında tahsil edilmeye başlanmıştır. Panayırlarda yoğun olarak duhan (tütün) ticareti yapıldığı için duhan gümrükleri oluşturulmuş ve vergiler bu şekilde alınmıştır.[220]

Osmanlı dönemi panayırları başta Rumeli ve Anadolu olmak üzere Arap vilâyetleri ve Ege adaları gibi pek çok yerde kurulmuştur. Bunlar içerisinde panayırların en büyükleri ve uluslararası ticari faaliyetlerde aktif rol alanları Balkanlarda inşa edilmiştir.[221] 1650'den önce Balkanlarda kurulan panayırlar şu şekilde sıralanabilir: Dolyan panayırı, Maşkolur ve Alasonya panayırları, Göl panayırı, Soğan panayırı, Doçin panayırı ve Filibe yakınlarında kurulan panayırlardır. Bahsi geçen bu panayırlara daha sonraki süreçte Uzuncaabad-ı Hasköy (Uzuncaova), İslimye, Şumnu, Silivri, Tekirdağ, Siroz, Petriç gibi panayırlar da eklenmiştir. Bunlar içerisinde uluslararası nitelik taşıyan panayırlar da İslimye, Uzuncaova, Siroz, Petriç ve Silivri'dir.[222]

[219]Mehmet Doğan, "İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e Panayırlar", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2011, s. 58-59.
[220] Şen, *Osmanlı Panayırları*, s. 89-93.
[221] Meryem Kaçan Erdoğan, "Balkanlarda Uluslararası Bir Organizasyon: İslimye Panayırı", *Belleten*, C. LXXX, S. 287, Ankara, Nisan-2016, s. 125-126.
[222] Kaçan Erdoğan, s. 126.

Anadolu'da kurulan panayırlar ise Seyidgazi, Nazilli, Alaşehir, Abelyond-Bursa, Kastamonu-Çankırı, Amasya, Zile, Buca-İzmir[223], Çan, Gönen, Balıkesir'dir.[224]

Rumeli ve Anadolu'da kurulan panayırlar içerisinden Edirne'de kurulan panayırları ayrı bir merhalede ele almak gerekirse: Yenizağra, Lüleburgaz, Aydos, İslimye, Uzuncaabad, Ferecik, Pazarcık, Keşan, Şarköy, Dimetoka, Yanbolu, Sofular, Eskicuma, Çorlu, Cisriergene, Karinabad, Kalivye, Durali, Avratalan, Misivri, Tekirdağı, Hayrabolu, Prasandum, İstanimaka, Kızanlık, Eskizağra panayırlarını saymak elzemdir.[225] XVIII. yüzyılda Edirne ticaret hayatının gelişmesinde aktif rol alıp aynı zamanda Edirne gümrük defterlerinde de bahsi geçen panayırlar ise İslimye, Uzuncaabad, Aydos, Ferecik ve Pazargâh panayırlarıdır. Bu alışveriş mekânlarına gelen yerli ve yabancı tacirler, getirdikleri emtianın nevi ve tahsil edilen vergi miktarları, yine XVIII. yüzyıla Edirne Gümrüğü'ne ait icmal ve mufassal defter serilerinden takip edilerek tespit edilmiştir.

3.4.1. İslimye Panayırı

1370'li yıllardan itibaren Osmanlı hâkimiyetine giren İslimye, XV. Yüzyılda Niğbolu Sancağı'na bağlanmıştır.[226]XVII. yüzyılda Evliya Çelebi, Seyahatnâme'sinde İslimye şehri ile ilgili bilgiler aktarmıştır. Buna göre İslimye, on bir mahalle, on iki mescit, üç han ve iki yüz dükkândan oluşan bir şehirden meydana gelmiştir. Şehrin su kaynakları bakımından zengin olması burada değirmen, debbağhane çarkları, keçe ve kilim dolaplarının kurulmasına olanak tanımıştır. Şehirde var olan bu imkânlar keçe, kilim, pamuklu dokuma, kebe ve halıcılık gibi pek çok iş sahasının açılmasını sağlamıştır. Ayrıca imal edilen tiftik kebesi (Yanbolu kebesi) ve renkli velense Anadolu, Acem ve Arap bölgelerine de gönderilmiştir.[227]

XVIII. yüzyılda şehrin nüfusu ekseriyetle müslümanlardan oluşmuştur. Müslüman tacirler ve zanaatkârlar şehrin İslami anlamda mimarisine katkıda bulunarak birçok mescit yaptırmışlardır. Almanya ve Avusturya'dan da şehrin ziyaret edilmesi İslimye'nin ticaretine hareketlilik katmıştır. Şehri ziyarete gelen Batılı

[223] Kaçan Erdoğan, s. 126.
[224] Şen, *Osmanlı Panayırları (18. - 19. Yüzyıl),* s. 17.
[225] Şahin, s. 52.
[226] Machiel Kiel, "İslimye", *TDVİA*, C. XXIII, İstanbul, 2001, s. 74.
[227] *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi,* haz: Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, Üçüncü Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 211.

seyyahlar burada bir panayırın varlığına da işaret etmişlerdir. Bununla birlikte sanayi kollarının da geliştiğine dair seyyahlardan aktarılan bilgiler doğrultusunda şehirde silah, tekstil ve gül yağı imalinin de gerçekleştiğini söylemek mümkündür.[228]

İslimye şehri yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra ordunun elbise ihtiyacını karşılayacak bir öneme ulaşmıştır. Nitekim 1835 yılında kurulan çuha fabrikasının, İslimye'nin iktisadi olarak kalkınmasında payı bulunmaktadır. Bunun dışında Samakov madenlerinden gelen demirle de tüfek namlusu imal edilerek[229], şehrin yerli ve yabancı tacirler tarafından sıkça ziyaret edilmesine imkân tanınmıştır.

İslimye panayırının varlığına ilişkin en erken tarihli vesika XVIII. yüzyıla aittir. 1719 tarihli deftere göre panayıra Anadolu ve Rumeli'den gelen pek çok Müslüman tacirin yanı sıra 2. 151 kadar da yabancı tacirin panayıra katılım sağladığı tespit edilmiştir. Bu durum da panayırın ne denli bir ticari potansiyele sahip olduğunu gözler önüne sermektedir.[230]

İslimye panayırının açılma tarihi ve süreleri ile ilgili muhtelif bilgiler mevcuttur. XVIII. yüzyılın ilk yarısında Fransız tacirlerin hazırladığı rapora göre İslimye panayırı Mayıs ayının son günü açılmış ve dört gün sürmüştür. 1820-1830 yıllarında ise bu süre uzamış ve panayır bir ay kadar faaliyetlerine devam etmiştir.[231] Bahsedilen tarihlerin akabinde ortaya çıkan Osmanlı-Rus savaşı nedeniyle İslimye panayırının açılması birkaç yıl kesintiye uğramış olsa da panayırların her yıl düzenli bir şekilde açılmasına özen gösterilmiştir. Nitekim 1830 yılına ait arşiv kaydına göre seferler sebebiyle kurulamayan panayırların açılmasıyla birlikte yakın yerlerde bulunan tacir ve bezirgân tâifesinden[232] emtia ve eşyaların getirilmesi istenmiştir.[233] Ayrıca 1834 yılında Avrupalı ve Nemçeli tacirlerin, ticari faaliyetlerini gerçekleştirmek için İslimye panayırına gelmesi, buranın devamlılık arz ettiğini göstermektedir.[234] 1847 yılıyla birlikte hazırlanan devlet salnâmelerinden hareketle 24 Haziran'da açılan panayır 15 gün kadar faaliyette kalırken, bu süre 1873 yılında 30

[228] Kiel, "İslimye", s. 74.
[229] Kaçan Erdoğan, s. 128.
[230] Kaçan Erdoğan, s. 129.
[231] Nikolay Todorov, "19. cu Yüzyılın İlk Yarısında Bulgaristan Esnaf Teşkilâtında Bazı Karakter Değişmeleri", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, C. XXVIII, S. 1-2, 1967-1968, s. 7.
[232] Tâife: takım, güruh, bölük gibi anlamlara gelmektedir. Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlı-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 26. Baskı, Aydın Kitabevi, Ankara, 2012, s. 1194
[233] BOA, *C.İKTS*., 25/1225.
[234] BOA, *C.İKTS*., 3/358.

günü bulmuştur. 1877-1878 yıllarında ise panayırın 31 gün kadar açık kaldığı yine salnâmelerde karşımıza çıkmaktadır.[235]

XVIII. yüzyılın ilk yarısında İslimye panayırı uluslararası bir nitelik taşımaktadır. Fransız Milli Arşivi'ne ait 16. rapora göre XVIII yüzyıldaki en işlek panayırlardan biri de İslimye panayırıdır. Bu sebeple panayırın cirosu da oldukça yüksektir. Panayırda Ruslar kürk, Almanlar ise hırdavat satarken; aynı zamanda Gümüşhane ve Trabzon madenlerinden çıkartılan bakırlar da yine bu panayırda tercih edilmiştir. Bununla birlikte panayıra Selanik'ten Londra çuhası ve muhtelif elbiseler de gönderilmiştir. XVIII. yüzyılın ikinci yarısı ile birlikte ise darphane mübayacıları, panayıra gönderilerek altın ve gümüş satın almışlardır.[236]

XVIII. yüzyılda Edirne'ye gelen Fransız tacirler ve İstanbul'daki Fransız ticaret firmalarının temsilcileri İslimye ve Uzuncaova panayırlarını ziyaret ederek önemli ticari bağlantılar kurmuşlardır. Bilhassa Fransız dokumaları panayırlarda tercih edilen mal guruplarından biridir.[237] XVIII. yüzyılın ilk yarısında Balkan panayırları fransızların etkisi altında olmasına rağmen bu durum yüzyılın ortalarından itibaren değişim göstermiştir. İngilizlerin ticareti de bölgede aktif bir rol oynamaya başlamıştır. Her iki devlette Selanik'te birer temsilci bulundurarak burayı merkezleri haline getirmişlerdir. Ermeni ve Yahudi tacirlerin vasıtasıyla ticari faaliyetlerini gerçekleştiren Fransa ve İngiltere, Balkan topraklarından yün, pamuk halı, afyon, tahıl, kuş üzümü, deri, kırmızı boya, ecza ürünleri ve balmumu gibi ürünler temin edip, buraya pamuklu kadife, keten bezi, saat, mücevherat, cam, kâğıt, kürk, altın ve çeşitli mensucat ürünleri satın almışlardır. Bahsedilen ürünlerin bazıları İslimye panayırına getirilip buradan iç kısımlara sevk edilmiştir. Bunun yanı sıra panayırlarda Fransa'nın ve İngiltere'nin etkisinin azalmaya başladığı sırada bölgede Hollanda, Almanya, Rusya, İtalya ve Avusturya gibi pek çok devletin panayıra ticari bir canlılık kazandırdığı görülmüştür.[238]

XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Edirne gümrük defterlerine konu olan İslimye panayırının mal kompozisyonları ise oldukça çeşitlidir. 1796 tarihli Edirne gümrük

[235] Kaçan Erdoğan, s. 130.
[236] Sahillioğlu, "XVIII. Yüzyılda Edirne'nin Ticari İmkânları", s. 60-63.
[237] Virginia Pakaleva, "Osmanlı Balkan Eyâletleri'nin Avrupalı Devletlerle Ticaretleri Tarihine Katkı (1700-1850)", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, C. XXVII, S. 1-2, 1967-1968, s. 60.
[238] Küçükkalay ve Elibol, s. 163-164.

defterinde çörek otu, helva, leblebi, zeytinyağı, şehriye, yemiş gibi gıda maddeleri, sansar ve tilki gibi hayvanların kürkleri, aba, urgan, keten, havlu, yapağı, katran, çivit, sabun, şekerci eşyası, haffaf eşyası, bakırcı eşyası ve bıçakçı eşyası, ahen-i ham gibi ürünler tespit edilmiştir.[239] 1798 tarihli defterde ise çakal, kunduz, sansar ve tilki gibi hayvanların kürkleri, alaca-i Şam kumaşı, attarlık eşya, haffaf eşyası, kazzaz eşyası, kolancı eşyası, kuyumcu eşyası gibi çeşitli iş kollarına ait ürünler, barata fes, Ali Paşa, eşyası, süpürge, çerç, Efrenç hurdası, bakır kap kacak, pamuk ipliği, sabun ve benzeri emtia görülürken[240]; aynı yıla ait başka bir gümrük kaydında da Ali Paşa eşyası, helva, Yemen kahvesi, zeytinyağı, balık, kına, kuyumcu eşyası, haffaf eşyası, bakırcı eşyası[241] gibi muhtelif mallar karşımıza çıkmıştır. Bazı ürünler farklı yıllarda tekrar tespit edilse de birim miktarları üzerinden alınan vergi oranları farklılık arz etmektedir. Bu sebeple bahsi geçen emtiada mutad bir vergi miktarı söz konusu değildir. Ürün çeşitleri değerlendirildiğinde kuyumcu eşyası, bakırcı eşyası ve bakır kap kacak gibi değerli malların varlığı panayırda maden ticaretinin yapıldığının bir göstergesidir. Ayrıca tavşan, kunduz, sansar, tilki gibi hayvan postları da panayırdaki gelirlerin artmasını sağlayan önemli mal grubu içerisindedir. Panayıra gelen Ali Paşa eşyası defterlerde sıkça karşılaşılan bir ürün olsa da ürünün içeriğine ilişkin bir bilgiye rastlanılmamıştır. Bunun dışında gümrük kayıtları bağlamında gıda, dokuma, deri, temizlik ve maden gibi alanlarda kategorize edilen mallar da panayırda sıkça karşılaşılanlar arasındadır.

Panayıra gelen tacirlerin emtia ve taşıdıkları yük üzerinden vergilendirildikleri panayır başlığı altında detaylandırılmıştır. Bu bağlamda İslimye panayırında da aynı vergi usulleri uygulanmıştır. XVIII. yüzyıldaki en işlek panayır özelliğine sahip olduğu fikrinden hareketle buradan elde edilen vergiler de oldukça yüksektir.[242] Ancak bazı dönemlerde vergilerin haksız yere alınması ya da tahsildarlar tarafından çeşitli zorlukların çıkarıldığı da görülmektedir. Örneğin, 1767 yılında Yanya'dan İslimye panayırına giden kürkçü taifesinin yolda cizye tahsildarları tarafından rencide edilmemesi istenmiştir.[243] Aynı yıl Samsun ve Tokat civarından İslimye panayırına

[239] BOA, *D.MMK.İGE.d*., 23489.
[240] BOA, *D.MMK.İGE.d*., 23541.
[241] BOA, *D.MMK.İGE.d*., 23498.
[242] 1768 Mayıs ayında İslimye panayırına civardan gelen reayadan tahsil edilen ve hazineye aktarılan cizye vergisinin yekûnu 10.000 kuruştur. BOA, *AE.SMST.III*., 9/622.
[243] BOA, *C.İKTS*., 35/1720.

ticaret yapmak için yola çıkan birtakım Hristiyan tacirler ise cizyedârlar tarafından kanuna uygun olmayan bir şekilde hapsedilmişlerdir. Bu durum karşısında tacirler zorluk çıkarıldığı gerekçesiyle şikâyetçi olmuşlardır. Devlet tarafından bu mağduriyet cizye vergisi tahsil edildikten sonra giderilmiştir.[244] Benzer bir durum 1780 yılında yaşanmıştır. Avusturyalı tacir panayıra götürdüğü malları için Belgrad'da gümrük resmi ödemesine rağmen İslimye'de tekrar bir vergi ödemesi yapmak durumunda kalmıştır. Ancak İslimye Voyvodası Murad Ağa'dan ödenen verginin iade edilmesi istenmiştir.[245]

Panayırdaki ticari işleyişin sistemli bir şekilde devam etmesi, buranın güvenli olmasıyla da yakından ilişkilidir. Panayıra gelecek tacirlerin yolda can ve mallarının korunması, halkın panayırda alışveriş yaparken tehlikede olmaması, güvenlik ve çeşitli asayiş unsurları devlet tarafından kontrol edilmiştir. Özellikle İslimye panayırının uluslararası bir organizasyon olduğunu düşünürsek buraya gelen emtianın zenginliği ve bolluğu eşkıyaların tehditkâr hareketler sergilemesine yol açabilmiştir. Örneğin 1789'da panayırdan dönerken Tatarpazarı kazasına bağlı Hotan köyünde, Hacı Osman'ın evinde bulunan beş tütün taciri eşkıya saldırısına uğramıştır. Ayrıca eşkıyalar, tacirlere ait 9.000 kuruş, çeşitli eşya ve hayvanları da gasp ederek tacirleri yaralamıştır. Bu olay sonrasında tacirler, eşkıya ile birlikte iş birliği yapan başta Hacı Osman olmak üzere diğer insanları gerekli mercilere şikâyet etmiştir.[246] Panayırların açılmadan önce başlayan güvenlik önlemleri panayırda ticari faaliyetlerin sürdüğü, halkın alışveriş yaptığı ve tacirlerin panayır sonrası dönüş yolu gibi noktalarda devam etmiştir. Başta bostancıbaşı olmak üzere valiler ve vezirler tarafından atanan mahsus adamlar, piyade, bostancı, yeniçeri, süvari askerleri, cizyedar ve ayanlar bahsedilen güvenlik ortamını tesis eden kişilerdir. Bu görevliler arasında ustayı da saymak mümkündür. 1795 yılında İslimye panayırına Edirne ve başka yerlerden katılacak tacirlerin bazı işleri ile ilgilenmesi için usta tayininin yapılması Edirne Gümrük Nazırı Mahmud tarafından yazılan bir tahriratla bildirilmiştir.[247] Arşiv vesikasından hareketle tacirlerin ve mallarının güvenliği için tüm imkânların seferber edildiği görülmektedir.

[244] BOA, *C.İKTS*., 35/1711.
[245] BOA, *Cevdet Hariciye (C.HR.),* 137/6846.
[246] Kaçan Erdoğan, s. 134.
[247] BOA, *C.İKTS*.,. 29/1447.

XVIII. yüzyılın sonunda Osmanlı İmparatorluğu, eşkıyalık hareketlerinin büyük çaplı bir tehlike olarak baş gösterdiği sırada güvenlik önlemlerini arttırmış ve ek tedbirler almıştır. Mesela 1799 yılında İslimye'den dönen bir grup tacire Kara Feyzi, Filibeli Mustafa[248] gibi elebaşlarından oluşan eşkıyalar saldırmıştır. Üstelik bu yol üzerinde devlet tarafından görevlendirilen Edirne Bostancıbaşısı Ahmed Ağa ve Tüfenkçibaşı Halil Ağa gibi isimler de bulunmuştur. Her iki taraf arasında yaşanan zararlar sonucunda olayın tekrar başka yerlerde yaşanmaması için güvenlik çemberini genişletmişlerdir. Nitekim eşkıyaların kaçmasıyla ele geçirilen emtia tacirlere verilerek mağduriyetin giderilmesi sağlanmıştır.[249]

3.4.2. Uzuncaabad-ı Hasköy Panayırı

Hasköy, bugün Bulgaristan'ın güneyinde yer alan Rodop dağlarının eteklerinde bir ova üzerinde kurulmuştur.[250] 1361 yılında Edirne'nin fethedilmesiyle Osmanlı idaresine girdiği tahmin edilen Hasköy, Rumeli eyaletine bağlı Çirmen sancağının bir kazası konumundadır.[251]

Coğrafi olarak Hasköy, Osmanlı-Belgrad güzergâhı olan orta yol üzerinde bulunduğu için daima bakımlı tutulmuştur.[252] Hasköy'ün işlek bir noktadaki varlığı panayır kurulması için gerekli ortamı oluşturmuştur. Bilhassa XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Uzuncaabad-ı Hasköy panayırı yerli ve yabancı tacirlerin sıkça uğradıkları bir pazar haline gelmiştir.

Rumeli'de uluslararası bir organizasyon olarak kurulan Uzuncaabad panayırı çeşitli malların satıldığı ve ticari rekabetin yaşandığı pazar yeridir. Dolayısıyla yerli ve yabancı tacirler buraya rağbet etmişlerdir. Panayıra konu olan emtia ise Edirne gümrük defterlerinden takip edilebilmektedir. Börülce, zeytinyağı, nişasta, kaşkaval ve tulum peyniri, havyar, Yemen kahvesi, helva, yemiş, leblebi gibi gıda ürünleri, kuzu, kedi ve çakal derileri, sâhtiyan, sarı sâhtiyan, tilki boğazı, cild-i kafa, siyah kedi gibi çeşitli hayvansal ürün ve deriler, kirpas-ı penbe, aba, keten, kirpas, kirpas-ı keten

[248] Diğer elebaşları arasında belvelioğlu Hacı Hüseyin, Cenkcioğlu, Manav İbrahim, Manvoğlu, Çirpanlı Devecioğlu, İsaoğlu ve Mestanoğlu İbrahim gibi isimler de bulunmaktadır. BOA, *Hatt-ı Hümâyûnlar (HAT)*, 75/3112.
[249] BOA, *Hatt-ı Hümâyûnlar (HAT)*, 75/3112; Meryem Kaçan Erdoğan, s. 134, Ömer Şen, *Osmanlı Panayırları*, s. 103.
[250] İlhan Şahin, "Hasköy", *TDVİA*, C. XVI, İstanbul, 1997, s. 390.
[251] Şahin, s. 390.
[252] Kadir Arslanboğa, "Osmanlı Devleti'nde Uluslararası Bir Fuar: Uzuncaabad-ı Hasköy Panayırı'nın 1769 İle 1818 Yıllarına Ait Gümrük Gelirleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 36, Şubat-2015, s. 776.

gömleklik, alaca-i İzmir, alaca-i Halep gibi mensucat ürünleri panayırda pazarlanan ürünlerin başlıcalarıdır. Bunun yanı sıra Ali Paşa eşyası, çerç eşyası, kuyumcu eşyası, miskçi eşyası, şekerci eşyası, kazzaz eşyası, ayna, sabun, sabun misk, çivit, eğer takımı, bakır kap kacak ve fes-i Efrenç de panayıra dâhil olan mal grupları arasındadır.[253]

Devlet, panayıra giden yol güzergâhları üzerinde yerli ve yabancı tacirlerin güvenliğini sağlamak ve asayişi temin etmek için birtakım önlemler almıştır. Panayırlara giden tacirlere yol hükmü verilmesi de alınan tedbirler dâhilindedir. Örneğin 1794 yılında İslimye ve Uzuncaabad-ı Hasköy panayırlarına gitmek için yol hükmü verilen Fransız tacir Antuvan Barbiye'nin güvenli bir şekilde ticaret yapması sağlanmıştır.[254] 1797'de Fransız tacir Petraki Forneti'ye de yine aynı panayırlarda ticaret faaliyetlerini gerçekleştirmek için yol hükmü verilmiştir.[255]

Panayırların açıldığı dönemlerde yoğunlaşan eşkıyalık faaliyetleri Hasköy panayırı açıldığında da devam etmiştir. Nitekim 1784 yılında Uzuncaabad-ı Hasköy panayırına katılan tacir taifesi Çirpan kazasının Kıvırcıklı köyü ile Yalabatlı köyü arasında eşkıyaların saldırısına uğramış ve malları yağmalanmıştır. Eşkiyaların bu hareketlerinden haberdar olan ayan ve söz sahipleri de ortak hareket etmiştir. Yaşanan bu durum Çirpan ve Zağra-i Atik kadıları tarafından merkeze bildirilmiştir.[256] Benzer bir olay yine Çirpan kazasına 2 saat mesafedeki Balabanlı köyü civarında yaşanmıştır. Darphane adına 5500 kuruşluk altın ve gümüş sikke alıp İstanbul'a giderken yolda eşkıyaların hareketlerine maruz kalıp soyulan mübaayacılar, mağduriyetlerinin Edirne Bostancıbaşısı ve Çirpan ayanı tarafından giderilmesini talep etmişlerdir. Ancak Edirne Bostancıbaşısı soyulan malların yarısının tahsil edilmesi hakkındaki emre uymamış ve görevinden azli istenmiştir.[257]

Uzuncaabad panayırına gelen yerli ve yabancı tacirler üzerinden alınan resm-i gümrük gibi çeşitli vergiler dışında fazla talepte bulunulmaması özellikle elçilikler tarafından istenilmiştir. Örneğin Prusya elçisi, İslimye ve Uzuncaabad-ı Hasköy panayırına giden Prusyalı tacirin yaptığı ticaret üzerinden ödediği gümrük vergisinin

[253] BOA, *KK*., 5245; *D.MMK.İGE.d.,* 23454, 23500, 23501.
[254] BOA, *AE.SSLM.III*., 194/11654.
[255] BOA, *AE.SSLM.III*., 68/4101.
[256] BOA, *Cevdet Zabtiye (C.ZB.)*, 26/1282.
[257] BOA, *Cevdet Darphane (C.DRB.)*, 49/2433.

fazla talep edildiğini bildirmiştir.[258] Yine Prusya elçisi tarafından benzer bir olay şikâyet konusu olmuştur. Edirne'de ikamet edip İslimye ve Uzuncaabad-ı Hasköy panayırlarına ticaret yapmak için giden Kivork veled Panayiata ahidname gereğince %3 oranında resm-i gümrük ödemiştir. Ancak vergi tahsildarları gümrük ve bac gibi çeşitli vergilerin tekrar tahsil edilmesini isteyince Prusya elçiliği bu durumu devlete bildirmiştir.[259]

3.4.3. Ferecik Panayırı

Ferecik, bugün Türkiye'nin Dedeağaç'tan İpsala sınırına ulaşan yol üzerinde ve Meriç nehrine bakan bir konumda olan küçük bir kasaba görünümündedir. Kasabanın Osmanlı idaresine ne zaman geçtiği tam olarak bilinmemekle birlikte buranın Rumeli'nin fethi gerçekleşirken Süleyman Paşa tarafından alınan ilk yerlerden biri olduğu düşünülmektedir.[260]

XVII. yüzyılda Evliya Çelebi, Ferecik ile ilgili ayrıntılı bilgilere eserinde yer vermiştir. Ona göre Ferecik yedi mahalleli, 500 haneli bir kasabadır. Hristiyan nüfus kalenin aşağısındaki mahallelerde oturmuştur.[261] 1817'de Fransız seyyah Baron Felix de Beaujour Ferecik'ten Edirne ve İstanbul'a giden 2-3000 kişilik bir nüfustan söz eder. Daha sonraki yazılarında seyyahlar Ferecik'e giderek buranın büyüse de büyük bir yerleşim yeri olamayacağını vurgulamışlardır.[262]

Meriç nehrine yakın bir konumda olması Ferecik'in ticari faaliyetlerine bir canlılık katmıştır. Özellikle 1785 ve 1796 yıllarına ait gümrük kayıtlarına göre Edirne'den Ferecik'e Ali Paşa eşyası, çerç eşyası, miskçi eşyası, haffaf eşyası, saraç eşyası, kuyumcu eşyası, çıkrıkçı eşyası, fesçi eşyası, kolancı eşyası, boş kutu, izladi takım ve kaşkaval peyniri[263] gibi pek çok emtia gönderilmiştir.

3.4.4. Aydos Panayırı

Rumeli'de kurulan panayırlardan biri de Aydos'tur. Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle kurulan Aydos panayırı ayrıca ılıcasıyla da meşhurdur. Aydos ılıcasında her yıl temmuz ayında bir "*bâzâr-ı azîm"* kurulmuştur. Beş Mısır hazinesi

---

[258] BOA, *C.HR.*, 146/7274.
[259] BOA, *C.HR.*, 106/5253.
[260] Machiel Kiel, "Ferecik", *TDVİA*, C. XII, İstanbul, 1995, s. 372.
[261] *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, haz: Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı-Robert Dankoff, Sekizinci Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 33.
[262] Kiel, "Ferecik", s. 372.
[263] BOA, *D.MMK.İGE.d.*, 23491, 23453, 23454.

mal sarf olup, yük çözülüp, yük bağlanıp alışverişler yapılmıştır, "*ayş ü işretler"* kurulmuştur. Ayrıca panayıra gelenler de şifalı sularından istifade etmişlerdir. Aydos subaşısı 40 gün 40 gece panayırın muhafazasından sorumlu tutulmuştur.[264]

XVIII. yüzyıl Edirne gümrük defterlerinde Aydos panayırı sadece 1785 yılına ait bir kayıtta karşımıza çıkmaktadır. Edirne'den Aydos panayırına giden emtia arasında kapamacı eşyası, abacı eşyası, Ali Paşa eşyası, çerç eşyası, çıkrıkçı eşyası, kolancı eşyası, kuyumcu eşyası, keten, kına[265] gibi ürünler tespit edilmiştir. Ancak bahsedilen yıldan sonra Aydos panayırına ilişkin gümrük defterlerinde herhangi bir kayıta rastlanılmamıştır.

3.4.5. Pazargâh Panayırı

Pazargâh panayırının ne zaman kurulduğu ve işleyişine dair bir bilgiye ulaşılamamış olsa da gümrük defterlerinden hareketle 1772, 1785, 1795 ve 1796 yıllarında panayırın kurulduğunu söylemek mümkündür. Bahsedilen yıllarda ticari faaliyetlerini devam ettiren panayırda Ali Paşa eşyası, çerç ve çerç eşyası, attarlık eşya, bit pazarı eşyası, çıkrıkçı eşyası, kurşuncu eşyası, miskçi eşyası, sabun misk ve takye[266] gibi malların satışı gerçekleşmiştir.

[264] *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, haz: Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman-İbrahim Sezgin, Beşinci Kitap, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, 2007, İstanbul, s. 48.
[265] BOA, *D.MMK.İGE.d*., 23451.
[266] BOA, *D.MMK.İGE.d*., 23431, 23453, 23491; *D.İSM.d*., 25481, 25498.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

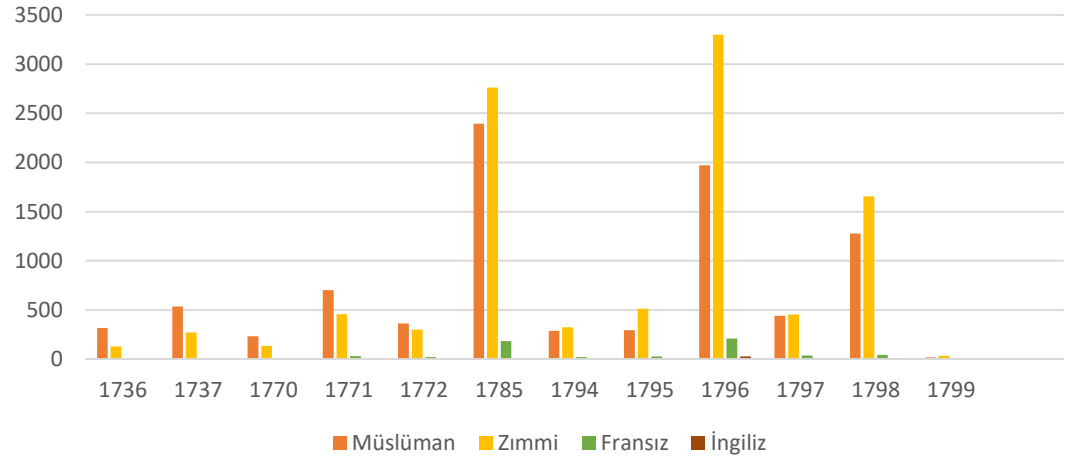
TİCARET HAYATI

4.1. Tâcir Grupları

Osmanlı İmparatorluğu'nda tacirler Müslüman, zımmi, müstemen, daha sonraki süre zarfında ise Avrupalı tüccar ve beratlı tüccar olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflar içerisinde Osmanlı topraklarında kalan ve yerli tacir olarak nitelendirilen grup ise Müslüman ve zımmilerdir. Edirne gümrük kayıtlarından da anlaşılacağı üzere Müslüman ve zımmi statüsüne sahip tacirler sıkça karşımıza çıkmaktadır. Edirne ticareti büyük oranda bahsedilen iki taife tarafından yürütülmüştür.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Avupa'daki en önemli ticaret merkezleri: İstanbul, İşkodra, Dıraç, Anabolu, Sofya ve Edirne, Bükreş ve Belgrad'tır.[267] İstanbul, Selanik ve Edirne'den sonra Levant'daki en önemli ticaret merkezleri İzmir, Halep ve İskenderiye'dir. Ardından Bursa ve Bağdat'ı söylemek mümkündür.[268] Dolayısıyla Edirne'nin ticari hacmi önemli bir potansiyele sahiptir.

Grafik 1: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'nde Ticaret Yapan Tacirler

Edirne ticari yapısı hakkında sadece bu grafiğe bakarak bir genelleme yapmak mümkün değildir. Ancak XVIII. yüzyıl Edirne gümrük defterlerinden hareketle kabaca

[267] Gruber, C. A., *Das Osmanische Reich*, Geroldsche Buchhandlung, Wien, VIII., 1811, p.174.
[268] "Ueber den Levantischen Handel, und ueber die Staedte Smyrna und Aleppe", *Allgemeine Handlungs-Zeitung*, 21. Jahrg. 10. Stueck, 15 Jan. 1814, Nuernberg, p. 41.

bazı değerlendirmeler yapılabilmektedir. Yukarıdaki grafikte de görüldüğü üzere Müslüman ve zımmi tacirlerin ticari faaliyetleri yoğunluktadır. Fakat bu iki zümre dışında 1771'den sonra fransızların ve nispi ölçüde de olsa ingilizlerin Edirne ticaret hayatında varlığı söz konusudur. Ayrıca Başkanlık Osmanlı Arşivi'nde 1785, 1796 ve 1798 yıllarına ait gümrük defterlerinin diğer yıllara nazaran fazla olması grafikte ekstra bir hareketlilik yaratmıştır.

4.1.1. Yerli Tâcir

Osmanlı sosyal yapısı içerisinde askerî zümrenin dışında olan üretici ve ticaretle uğraşan zümre, reaya zümresidir. Bu zümre şehirli veya köylü olabildiği gibi hayvancılık, ticaret ya da tarım gibi pek çok iş kollarıyla da geçimlerini sağlayabilmişlerdir. Bahsedilen zümre içerisinde sadece müslümanlar yoktur.[269] Müslümanların dışında diğer zümreler çeşitli dinî aidiyetlere sahip oldukları için farklı vergilendirilmeye tabi tutulmuşlar ve cizye vergisi ödemişlerdir. Ayrıca zımmilerin cami gibi ibadet yerlerine yakın mahallerde ikamet etmemesi, kendi mahalleleri dışında şarap içmemeleri ve meyhane açmamaları gibi bazı kaideler dışında tüm zümreler aynı temel haklara sahip olmuşlardır. [270]

Edirne gümrük defterlerinden de anlaşılacağı üzere şehirde en büyük ticari hareketlilik zımmiler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra 1716-1717 yıllarında Edirne'yi ziyaret eden Lady Montagu da yazmış olduğu mektuplarında özellikle yahudilerin ticaretine dair bilgiler aktarmıştır. Montague, yahudilerin bölgede epey zenginleştiklerini, Türklerin çeşitli ihmalleri sebebiyle Edirne ticaretinde hâkim olduklarını, yahudilerin kontrolünden geçmeden iş anlaşmalarının yapılmadığını vurgulamıştır. Edirne'de bulunan tüm önemli isimlerin yanında mutlaka bir Yahudi tercüman, hekim ya da acenta görevi yapan kişilerin olduğunu belirtmiştir.[271] Her paşanın iş yaptığı, sırlarını paylaştığı bir Yahudi'nin varlığına dikkat çeken Montagu, Saray ve çevresindeki isimlerin de değiştiği durumlarda bile sarayın himayesinde kalmayı başardıklarını ifade etmiştir.[272] Ayrıca kentin ticaretinde aktif rolü bulunan yahudiler, başka ülkelerdeki yahudiler ve hristiyanlar ile de ticari

[269] Tabakoğlu, Türkiye İktisat Tarihi, s. 235.
[270] Ayrıntılı bilgi içi bkz. M. Macit Kenanoğlu, "Zımmi", *TDVİA*, C. XLIV, İstanbul, 2013, s. 438-440.
[271] Rıfat N. Bali, "Edirne Yahudileri", *Edirne Serhattaki Şehir*, İstanbul, 1998, s. 214-215.
[272] *The Polite Traveller,* "Part I: Being of Modern View of Part of Germany, France and Italy", V. III, London, 1783, s. 70.

anlaşmalar yapmışlardır. Bunu ya doğrudan ya da Yahudi acentalar ile gerçekleştirmişlerdir.[273]

Edirne'ye ithal edilen emtiadan tahsil edilen vergilerle mamul cam üzerinden alınan vergilerin toplanma işlemi yahudilerin görevlerinden biri olarak da bilinmektedir. 1783 yılına ait fermana göre *"Gabela"* isimli dinî kaideye göre kesilen et üzerinden okka başına dört akçe alınması da yine Yahudi yetkililerce gerçekleştirilmiştir. Aslen İstanbullu olup Edirne'de yaşayan bazı yahudiler ise bu *"Gabela"* vergisini ödemeye karşı çıkmışlardır. Bu sebeple 1692 yılında II. Ahmed döneminde çıkarılan fermanla Edirne'de yaşayan tüm yahudilere bu verginin verilmesi zorunluluğu getirilmiştir. Bahsedilen ferman 1783 yılında Sultan I. Abdülhamid döneminde tekrar yenilenmiştir.[274]

4.1.2. Yabancı Tâcir

Osmanlı'da tacirler, birer *millet* ya da *taife*, yani belirlenmiş konsolosluklara veya temsilcilere bağlı bir özerk yapıda olan topluluklar olarak nitelendirilmiştir. Sultandan alınan beratla, toplulukların ayrıcalıkları ve konsoloslukların kararlarının gerekli makamlarca iş birliği ile yürütülmesi kararlaştırılmıştır.[275] Konsoloslukların özerk yapısı, buranın Osmanlı yasalarından ziyade kendi yasalarına göre yönetilme ayrıcalığına sahip olmalarını sağlamıştır. Bu durumun temeli de kapitülasyonlardan ileri gelmektedir.[276]

"Müste'min" ya da *"Avrupalı tüccar"* olarak da adlandırılan yabancı tacirler, Avrupalı devletlere kapitülasyonlar verildiği tarihten itibaren Osmanlı'nın birçok şehrinde ticaret yapma hakkına sahip olmuştur.[277] Ancak sadece bazı limanlarda ve limanlara bağlı belirli yerlerde kalmalarına müsaade edilmiştir. İzmir, Halep ve Galata'ya bakıldığında ise söz konusu kısıtlama ile karşılaşılmamış, rahat bir ticari hareketlilik elde edilmiştir.[278]

Kapitülasyon bağlamında anlaşılmış olan devletlere birtakım vergi muafiyetleri getirildiği görülmüştür. Örneğin geçiş vergisi olarak bilinen *"bac",* ihraç

[273] Bali, s. 214-215.
[274] Bali, s. 215-216.
[275] İnalcık, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I, s. 230.
[276] Bilal Eryılmaz, *Osmanlı'da Birlikte Yaşama Politikası*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2019, s. 32-33.
[277] Kütükoğlu, Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri, s. 73.
[278] İnalcık, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I, s. 232.

edilen emtia üzerinden tahsil edilen *"masdariye"* ve bütün *"tekâlif-i örfiye"* veya olağanüstü vergilerden muaf tutulmuşlardır. Bu muafiyetler ilgili konsoloslukların ve dragomanların beratlarında da ayrıntıları ile yer almıştır.[279]

XVIII. Edirne'deki müstemenler değerlendirilecek olursa gümrük kayıtlarında özellikle Fransız ve İngiliz tacirlerin ismi geçmektedir. Her ne kadar Müslüman ve zımmilerin ticari faaliyetleri daha yoğun olarak karşımıza çıksa da Fransız ve İngiliz tacirler de ticarette etkin bir rol üstlenmişlerdir.

XVIII. yüzyılda Osmanlı dış ticaretinde Fransa öncü konumdadır. Osmanlı'ya yapılan Fransız ithalatı bu dönemde dört kat artmıştır. 1700 yılında ise Fransa hükümetince alınan karar neticesinde Selanik ve İstanbul'dan başka, Kavala'ya da bir konsolos gönderilmiştir. Bunun yanı sıra 1718'de bir tacir İstanbul'daki bir Fransız ticaret firmasının Edirne'deki temsilcisi[280] olmuştur. Fransa, ticaretini böylece Balkanların iç kesimlerine kadar geliştirmeye başlamıştır. Edirne'ye yerleşen Fransız tacirler ve İstanbul'daki Fransız firmalarının temsilcileri İslimye ve Uzuncaova panayırlarında ticari faaliyetlerde bulunmuşlardır. Panayırlarda Fransız malları İngiliz mallarına göre daha pahalı olmasına rağmen kaliteli yapıları sebebiyle çokça talep görmüştür. Bilhassa Fransız dokumaları revaçta olan mallar arasındadır.[281] Edirne'deki Frenk tacirlerin oldukça etkin olması ve panayırları ziyaret etmedeki üstünlükleri, Selanik tacirlerini oldukça rahatsız etmiştir. Edirne'yi ticaret açısından önemli hale getiren başka unsurlar da bulunmaktadır. İnöz iskelesine[282] yakınlığı, Meriç nehrine mal sevkinin yapılmasını kolaylaştırmış ve maliyeti de azaltmıştır. Edirneli tacirler bu durumu daha iyi kullanabilselerdi, Selanik[283] merkezli

---

[279] Maurits H. Van de Boogert, *Kapitülasyonlar ve Osmanlı Hukuk Sistemi 18. Yüzyılda Kadılar, Konsoloslar ve Beratlılar*, çev: Ali Çoşkun Tuncer, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 32-33.

[280] Fransızlar'ın Edirne'de 2-3 temsilciliği vardır. Ancak İngilizler, fransızlar kadar Edirne'de etkin olamamışlardır. XVIII. yüzyıldan önce ticari anlamdaki faaliyetleri oldukça aktiftir. Yüklü miktarda kumaş, kalay ve kurşun satmışlardır. Bkz. Pococko, R., *A Description of the East,* C. II, London, 1745, s. 141.

[281] Paskaleva, s. 60.

[282] 1788 yılında İnöz iskelesine Marsilya'dan 18 gemi gelmiştir. Bu gemilerin kargosu kumaş, fes/şapka, ipekli vb. lüks kumaşlar, şeker sömürge (Amerikan) kahvesi, çivit, kağıt, kırmızı boya ve biberdir. Dönüşte ise yün, balmumu, bakır, boya maddesi olarak kullanılan cehri, sığır ve keçi derisi, kırmızı sahtiyan ve ceviz-kestane almışlardır. Bkz. Hildt, J. A. Und C. L. Seebass (Hrsg.), "Ueber den Handel des mittellaendischen Meeres, und des Levant-Handels", s. 55.

[283] Ticaret hacminin büyüklüğü sadece Avrupa mallarının ticareti sebebiyle değildir; Bosna, Arnavutluk, Dalmaçya, Eflak ve Boğdan gibi bölgelerin ürünlerinin pazarlanmasıyla da ilgilidir. Ancak son zamanlarda bu ticaret, kısmen Fransız İhtilali'nin etkisiyle, kısmen de Edirne'nin de bu ticaretten pay almasıyla biraz zarar görmüştür. Daha önce 1000-1200 balya (denk) kadar kumaş gelirken, artık

faaliyetlerini İnöz'e çekebilirler ve Selanik'te etkin olan Frenk tacirlerin aleyhinde oldukça zenginleşme imkânı elde edebilirlerdi.[284]

Fransa'dan Osmanlı İmparatorluğu'na 1780-1790 yılları arasında yapılan ihracatın değeri 8 milyon (livre) dur. Bu rakamın şehirlere göre dağılımı ise şu şekildedir: İstanbul 4 milyon; Selanik 2,5 milyon; Mora 1 milyon; Edirne ise 0,5 milyon (livre) dur. Yine aynı dönemde Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa yakasından Fransa'ya yapılan ihracatın değeri 7 milyon (livre) u bulmuştur. Bunun; 3,5 milyonu Selanik'e; 1,5 milyonu Mora'ya; 2 milyonu da İstanbul ve Edirne'ye aittir.[285]

XVIII. yüzyıla ait Fransız raporunda Edirne'de yaşayan Fransız tacirler hakkında muhtelif bilgiler de bulunmaktadır. Rapora göre Edirne'de üç Fransız tacir yaşamakta fakat aralarındaki rekabetten dolayı iyi geçinememektedirler. Ancak Fransız kumaşlarının talep görmesi ve kumaş fiyatları tacirlerin memnuniyetini arttırmıştır. Kumaş ticaretini yaparken birbirleriyle ve bağlı oldukları konsolosluklarla da iş birliği yapmışlar ve ortak hareket etmişlerdir.[286] Ayrıca Edirne'de Yahudi tacirlerin etkinliği bir anlamda İngiliz, Fransız ve İtalyanların kendilerine muhtaç olmasını sağlamıştır. Her ne kadar yabancı tacirler bu durumun farkında olsa da ticaretlerini gerçekleştirmek için sessiz kalmayı tercih etmişlerdir.[287]

Avusturya tacirlerinin Edirne'deki varlığı da Fransız tacirler gibi erken tarihlidir. Avusturya tebasından Hristiyan Elçes'in XVIII. yüzyıl ortaları itibariyle Edirne'de "*ticaret tarikıyla*" ve "*dört nefer*" hizmetkârı ile birlikte ikamet ettiği bilinmektedir.[288] Ancak Avusturya tacirlerinin şehri ziyaretleri yüzyıl başlarına kadar götürülebilir. Örneğin 1724 yılında {Maynaş Çengel} adındaki Avusturya tüccarı hizmetkârları ve tercümanı ile birlikte Avusturya'dan getirdiği billur eşyanın gümrüğünü Edirne'de ödemiş; daha sonra Tekirdağ üzerinden İzmir'e geçmiştir.[289]

---

250 balya (denk) kumaş ancak gelebilmiştir. Bu durum tüm mallar için geçerlidir. Bkz. Hildt, J. A. Und C. L. Seebass (Hrsg.), "Ueber den Handel des mittellaendischen Meeres, und des Levant-Handels", *Magazin (Neues) der handels-und Geverbskunde*, Jahrg, Viertes Stuckh, Leipzig, 1804, s. 49.

[284] Beaujour, F., *Schilderung des Handels von Griechenland, besonder der Stadt Thessalonich*, M.C. Sprengel Weimar (Hrsg.), Industrie Comptoirs, 1801, XVIII., s. 192.

[285] Beaujour, L., Félix, A., *A View of the Commerce of Greece*, çev. Thomas Hartwell Horne, London, 1800, s. 382.

[286] Sahillioğlu, "XVIII. Yüzyılda Edirne'nin Ticari İmkânları", s. 65.

[287] Lady Montaqu, *Türkiye Mektupları 1717-1718*, Çev: Aysel Kurutluoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, s. 85.

[288] Elibol, "18. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Ticareti", s. 129.

[289] Elibol, "18. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Ticareti", s. 228.

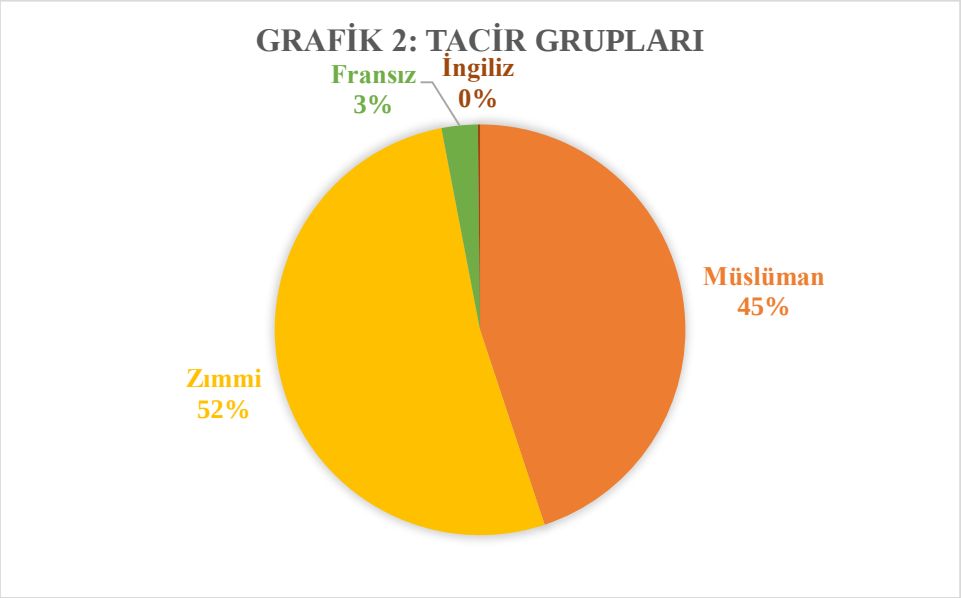
1720'li yıllar, Polonya kökenli tacirlerin de Edirne'yi ziyaret ettiği bir dönemdir. Bu tarihlerde Leh elçisi ile birlikte şehre gelen İstefan, Simon, Nikolay, Mihal ve diğer Simon, şehirdeki hanlarda *"meks üzre"* bulunmuşlardır.[290]

XVIII. yüzyıl sonlarında Edirne'de faaliyet gösteren yabancı tacirler arasında, Hollanda ve İskandinav ülkelerinin tacirlerine de rastlanmıştır. Nitekim Hollanda elçisi 1787 yılı ortalarında Osmanlı yönetimine yaptığı başvuruda, Edirne ve çevresindeki panayırları ziyaret eden Nederlande yahudilerinden {Hayim Kanti}nin faaliyetleri sırasında ahidnamelere aykırı vergi talebiyle rencide olunmamasını ve "*ol mahalde olan Françe tüccarına kıyâsen müsâ'ade olunmasını*" talep etmiştir.[291] Aynı şekilde İsveç tebasından olup Edirne'de sakin olan {Sinalota Otörer}in memleketine götürmek üzere satın aldığı tavşan derisinden de, "cild-i erneb" mukataası mültezimleri tarafından ahidnamelere aykırı vergi talebinde bulunulmuş[292]; bu durum İsveç elçisinin devreye girmesine neden olmuştur. [293] Öte yandan tavşan derisinin şehirde faaliyet gösteren diğer Avrupalı tacirler için de önemli bir ithal maddesi olduğu bilinmektedir. Nitekim İsveç tacirlerinin maruz kaldığı haksız vergi talebi Fransız tacirler için de gerçekleşmiş; bu durumun engellenmesi için Edirne kadısı ve bostancıbaşısına hitaben hükümler yazılmıştır.[294]

Edirne'de Acem tacirlerin de varlığı bilinmektedir. Her ne kadar Edirne gümrük defterlerinde Acem tacirlerle ilgili bir kayıt bulunmamış olsa da 1741 tarihli Edirne şer'iyye sicilinde tacirlerin adı geçmektedir. Bu tarihte Gazi Mustafa Paşa Evkafı'na bağlı iki kapılı handa İsmail Çelebi, Acem tacirlerinden Hasan Çelebi'ye, içerisinde kılıç, kuşak, fincan gibi bazı eşyaları miras bırakmıştır. Ancak bu metrûk edilmiş mallar daha öncesinde vakfedildiği için dava konusu olmuştur. Nitekim sonuç Hasan Çelebi'nin malları geri vermesiyle nihayete ermiştir.[295] Kayıtlardan "Acem" olarak adlandırılan tacirlerin önemli bir bölümünün şehirde faaliyet gösteren "Ermeniler" olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır. Nitekim Acem Ermenilerinden

[290] BOA, *A.DVNSMHM.d.*, 114/1423-1427.
[291] BOA, *C.ML.*, 639/26241.
[292] 1737 İsveç Âhidnamesi'ne göre, Osmanlı Devleti'nin kara ve deniz sınırı için İsveç tacirlerinden %3 gümrük vergisi talep edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Candost Ural, "50/2 İsveç Ahkâm Defteri'nin Işığında Osmanlı-İsveç İlişkileri (1759-1827)", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 2020, s. 147.
[293] BOA, *C.HR.*, 166/2899.
[294] BOA, *C.HR.*, 344/1417.
[295] Samıkıran, s. 438-484; 485-487.

bir kısmının daha XVII. yüzyıl sonlarında Edirne'den külçe halinde altın ve gümüş satın aldıkları ve bunlarla sikke bastırmak üzere Acem diyarına naklettikleri bilinmektedir.[296] XVIII. yüzyıl başlarında İstanbul, Edirne ve Bursa kadılarına hitaben kaleme alınan fermanlarda da Acem taifesinden olan ve Artin veled-i Murat, Ovanes veled-i İvaz, Markaz veled-i Esker vs. adları taşıyan tacirlerin zımmi oldukları tasrih edilmiştir. [297]

XVIII. yüzyıl Edirne gümrük kayıtlarından hareketle ticaret yapan tacir grupları grafikte de görüldüğü gibi ekseriyetle Müslüman ve zımmi tacirlerden oluşmaktadır. Bununla birlikte yüzdelik dilimde azınlıkta da olsa Fransız ve İngiliz tacirlerin de etkin olduğu görülmektedir.

4.2. Emtia Grupları

4.2.1. Gelen Emtia

Edirne, bulunduğu coğrafi konum itibariyle Akdeniz ile Tuna arasında ticaret yapan bir şehirdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun İstanbul'dan sonra Avrupa'daki en önemli şehri olan Edirne'nin bir borsası, çok sayıda kervansarayı ve hanları mevcuttur.[298] Ayrıca Edirne, Akdeniz ticaretine İzmir ve İstanbul limanlarıyla bağlantıyı sağlamıştır. Bahsedilen bu kara yolu üzerinde en az 4-6 saat arasında kervan bulunduğu için oldukça işlek bir güzergâh olarak bilinmektedir. İstanbul'dan

[296] BOA, *C.DRB.*, 35/1739
[297] BOA, *A.DVNSMHM.d.*, 121/1415.
[298] Jaeckel, J., *Neueste Münz, Mass- und Gewichtskunde*, Carl Gerold, B. I, Wien 1828, p. 10.

Edirne'ye her gün iki ticari kervan hareket etmiştir. Edirne-İstanbul arasındaki ikinci yol kısmen deniz yolu olarak da bilinen Tekirdağ-İstanbul hattıdır. Deniz yolunu da içinde barındırdığı için bu ticari hat ulaştırma açısından daha ekonomik bulunmuştur. Edirne-İzmir ticareti ise Tekirdağ ve İnöz üzerinden yapılmıştır.[299]

XVIII. yüzyılda Avrupa'da imal edilen bazı ürünlerin daha ucuz olması, Osmanlı İmparatorluğu'nun ithalat hacmini arttıran bir unsur olmuştur. Bu dönem ithalatında %60-70 oranında bir artış yaşanmış ve ithali yapılan ürünler çoğunlukla yünlü ve ipekli kumaşlardan tercih edilmiştir.[300]

Yabancı tacirlerin İstanbul ve İzmir'den yaklaşık 150 balya ithal malı Edirne'ye gelmiştir. Edirneli tacirler, söz konusu bazı malları, İzmir'den kendi adlarına istetmişlerdir. Fransızlar ise genellikle *Londra* ve *Londrin* türü yünlü kumaş çeşitlerini talep etmişlerdir.[301]

Edirne gümrük defterleri incelendiğinde ise ilk göze çarpan husus ithalatın ihracattan fazla olmasıdır. Bu durumu Edirne'nin İstanbul, Rodoscuk, Gelibolu, İnöz ve dolayısıyla Avrupa'ya aktarılan emtia gruplarının bir geçiş noktası olarak değerlendirmek gerekmektedir. Edirne Gümrüğü bahsedilen yerlere mal akışını sağladığı için aynı zamanda bir depo hüviyetini de taşımaktadır ki gümrüğe ödenen geçiş vergileri de bunu kanıtlar niteliktedir.

Gümrük defterlerine konu olan ithal mallar ise oldukça çeşitlidir. Mal grupları içerisinde en büyük pay dokuma, deri, muhtelif kürkler ve gıda ürünlerinden oluşmaktadır. Aba, alaca-i Şam, alaca-i Manisa, astar, kirpas-ı penbe, kirpas-ı keten, peştamal, çuka gibi yünlü ya da pamuklu dokuma Müslüman ve zımmi tacirler tarafından Edirne'ye ithal edilmiştir. Bu çerçevede ham ipek ve yapağı ticaretinin yapıldığını söylemek mümkündür. İthal malları arasında önemli bir paya sahip olan bir diğer grup ise deri ve kürklerdir. Ayakkabı yapımında sıkça kullanılan meşin, kirde gön, sahtiyan- ı Gümülcine, gön atkı Edirne'ye ithal edilen deri malzemeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Sarı sahtiyan, siyah sahtiyan ve sahtiyan-ı Gümülcine, manda derisi de talep gören sahtiyan çeşitleri arasındadır. Ayrıca tavşan, samur, sansar,

[299] Sahillioğlu, "XVIII. Yüzyılda Edirne'nin Ticari İmkânları", s. 62.
[300] Numan Elibol, ""XVIII. Yüzyıl Osmanlı Dış Ticaretiyle İlgili Bazı Değerlendirmeler", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, S.1, Haziran, 2005, s. 64.
[301] Sahillioğlu, "XVIII. Yüzyılda Edirne'nin Ticari İmkânları", s. 62.

koyun, çakal, Rumeli tilkisi gibi hayvanların postları da tercih edilen kürklü ürünler arasındadır.

İthal emtia içerisinde yağlar da bulunmaktadır. Revgan-ı sade, revgan-ı zeyt, revgan-ı bezir, revgan-ı ton gibi bitkisel ve hayvansal yağ grupları hemen hemen tüm gümrük defterlerinin ithal ürünleri arasındadır. Bu yağlar arasında en çok ticareti yapılan da revgan-ı zeyt olarak geçen zeytinyağıdır. Örneğin 1771 Mart ayında 15.680[302], 1785 Ağustos ayında 13.210[303], 1796 Nisan ayında ise 32.342[304] kıyye zeytinyağının ithal edildiği tespit edilmiştir.

Edirne'ye gelen ithal emtia arasında deniz ürünleri de görülmüştür. Uskumru, morina, lakerda, palamut, sazan, ahtapot gibi çeşitli mahsuller genellikle zımmi tacirler tarafından Edirne'ye getirilmiştir.

Besin ürünleri incelendiğinde ise bal, bakla, bamya, böğrülce, nohut, şeker, şehriye, fasulye, yemiş, ceviz, fındık, pastırma, biber, hardal, pekmez, sarımsak, zeytin, çörek otu, salep, susam, sucuk, helva gibi oldukça çeşitli ürünler karşımıza çıkmaktadır.

İthal edilen madeni ürünlerde özellikle ahen-i ham ve ahen-i sac gibi ham ve işlenmiş demir türleri göze çarpmaktadır. Buna ilaveten bakır, mismar, kurşun ve kalay da tercih edilenler mallar arasında yer almaktadır.

Gümrük kayıtları incelendiğinde ithal ve ihraç ürünlerine ilişkin bazı hususlara ulaşılmıştır. Aba, çuka, bogası, astar gibi dokumalar; manda, öküz ve sığır gibi çeşitli hayvan derileri; haffaf eşyası, urgan, tiftik, sabun ve ahen-i ham gibi mal gruplarının hem ithalatı hem de ihracatı yapılmıştır. Bu durum Edirne Gümrüğü'nün transit ticarette kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca transit geçişlerde emtia üzerinden *"müruriye"* ismiyle bilinen vergi tahsil edilmiştir. Böylece Edirne Gümrüğü'nün gelirlerinde önemli bir artış meydana gelmiştir.

Kayıtlarda gelen malların giden mallardan fazla olduğu dikkati çekmektedir. Özellikle tekstil, tuhafiye ve manifatura malları yaklaşık %21,50'lik oranla öncü

[302] BOA, *D.İSM.d.*, 25455.
[303] BOA, *D.MMK.İGE.d.*, 23453.
[304] BOA, *D.MMK.İGE.d.*, 23486.

konumdadır. Bunu %17, 68'lik oranla gıda ve %17, 04'lük oranla deri ürünleri takip etmiştir.

4.2.2. Giden Emtia

Osmanlı iktisadi anlayışına göre imal edilen malın öncelikle kendi bölgesinde tüketilmesi gerekmektedir. Ardından kalan bir mal var ise ihraç edilmesi uygun görülmüştür. Ancak üretimin İstanbul'dan uzak yerlerde yapılması, ulaşımı zaman zaman engellemiştir. Bu sebeple üretimin doğrudan İstanbul'da yapılması veya ithal ürünlerin, iç pazarlara girişi sırasında asgari ölçüde gümrük vergisi alınması gibi çözümler aranmaya çalışılmıştır.[305]

İstanbul'un coğrafi ve siyasi avantajlara sahip olmasına rağmen özellikle Osmanlı'nın son dönemlerinde ticareti azalmıştır. Antoine Olivier, *"Eğer Çanakkale ve İstanbul uygar bir güce-millete sahip olsa ve büyük bir imparatorluğun parçası olabilseler, İstanbul dünyanın metrolopolü olur."* sözleriyle bahsi geçen yerlerin önemini vurgulamıştır. Ancak insanların basit ihtiyaçları karşılamaktaki sınırlılıkları, ihraç edilecek ürün sayısında da bir azalma yaşanmasına yol açmıştır. Tüm bunlara karşın toprakların verimli ve üretken olması, sadece İstanbul'un ihtiyacını karşılamakla kalmamış Fransızların Marsilya'dan aldıkları çeşitli malların neredeyse yarısı kadar ödeme yapmasına imkân tanımıştır. Bu malların bazısı şehrin içinden geçerken, diğer kısımları Tekirdağ (Rodoscuk), Çanakkale, Mudanya ve İnöz'den yüklenmiştir.[306]

Yerli ve yabancı tacirler tarafından gerçekleştirilen ihracatta genellikle balmumu, yün, ipek ve manda derisi tercih edilen ürünler arasındadır. Bunlar çoğunlukla Edirne ve civarındaki mahallerden temin edilmiştir. Bahsi geçen ürünler arasında en ünlü olanı ise yündür.[307] Levant'dan alınan ikinci önemli ihraç maddesi olan yünü, Fransız tacirler, Çanakkale, İstanbul, Tekirdağ ve İnöz'den alıp, Marsilya'ya göndermişlerdir. Yünün miktarı yıllık ortalama 1.500.000 *livre*dir. (yaklaşık 62.499 sterlin) Bazen bu miktar 2.000.000'e (83.333 sterlin) çıkabilmiştir. Bu yün, boğaz çevresinden, Marmara Denizi'nden, Çanakkale'den ve yanı sıra

[305] Muzaffer Doğan, "19. Yüzyılın İlk Yarısında İstanbul'daki Yabancı Tüccar Sınıfına Dair Bazı Problemler", *Prof. Dr. Mustafa Çetin Varlık Armağanı*, KTB Yayınları, Birinci Baskı, Aralık 2012, İstanbul, s. 291.
[306] Olivier, G. A., *Travels in the Ottoman Empire, Egytp and Persia*, V.1., London, 1801, p. 221.
[307] Sahillioğlu, "XVIII. Yüzyılda Edirne'nin Ticari İmkânları", s. 62.

Romanya, Bulgaristan, Besarabya ve Karadeniz'in güney kıyılarından gelmiştir. Başlı başına İstanbul'daki mezbahaneler bile önemli bir kısmını tedarik etmiştir.[308]

Yün, ya debbağlar tarafından kesim hayvanlarının derisinden yolunarak elde edilmiş ya da kırkım yünüdür. Edirne, Vize ve İpsala'dan yaklaşık yüzer balyaya yakın yün bu şekilde temin edilebilmiştir.[309]

Yünlerinin haricinde koyunlar da ihraca konu olan mallar içerisindedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda iki çeşit koyun yetiştirilmiştir. Geniş kuyruklu olan koyun tipinin postu daha kaliteli ve kuyruğu daha yağlıdır. Bu sebeple koyun bazen 10 pound'dan fazla gelmiştir. Bir diğer koyun türü ise normal kuyruklu olanıdır. Bunlar içerisinde ise en rağbet görenleri Beserabya ve Bulgaristan'da yetiştirilenleridir. Normal kuyruklu bu koyun cinsi İstanbul'a Varna üzerinden ya da Edirne'yi geçerek İnöz üzerinden gemiye yüklenerek ulaştırılmıştır. Bosna yünleri ise Levantlar arasında en kalite yük olarak geçmiştir. Bunlar önce katır veya at üzerinde Spalatro, Zera ve Ragusa'ya getirilmiş; daha sonra deniz yoluyla Venedik'e nakledilmiştir. Eflak'ın ve Kuzey Sırbistan'ın yünleri, genel olarak Almanya'nın tamamına ulaşmıştır.[310]

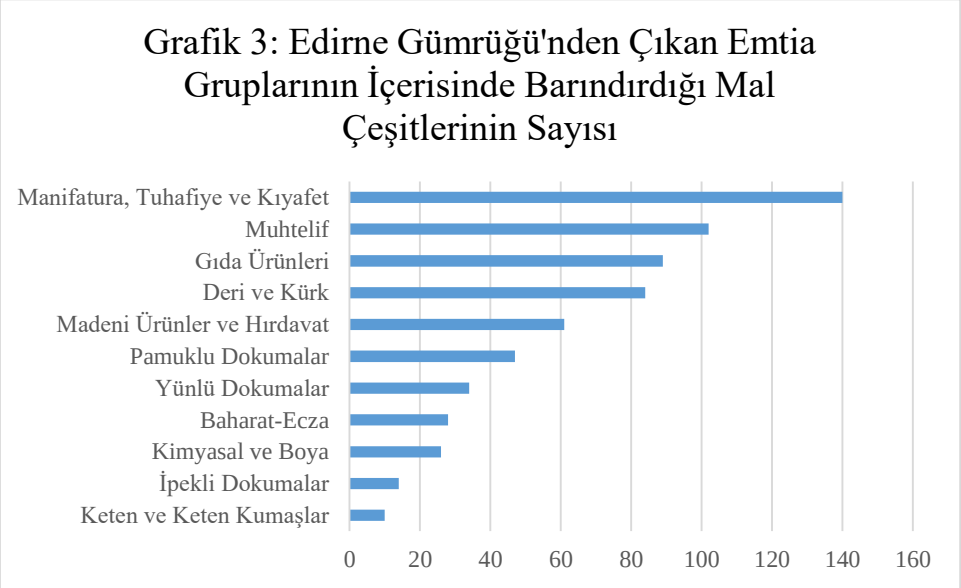
Edirne gümrük kayıtlarından hareketle XVIII. yüzyılın ilk yarısındaki ihracatın oldukça az olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca bu yüzyılın da sadece belirli aylarında mal ihraç edilmiştir. Bununla birlikte dönemin ihracatı sadece İnöz üzerinden gerçekleştirilmiştir. İhraç ürünleri ise demir, kirpas-ı penbe, mismar[311], öküz ve sığır derisi, havyar, mıh, sarımsak, şem-i revgan, Yahudi yastığı[312], aba, çine, revgan-ı sade ve tahta[313]dır.

1770 yılından sonra Edirne'den yapılan ihracatta hareketlilikler söz konusudur. İhraç edilen ürünlerde çeşitlilik olduğu gibi ihraç edilen yerlerde de bir artış olmaya başlamıştır. Neredeyse yılın her döneminde İnöz ve Rodoscuk üzerinden ihracat gerçekleştirilmiş, XVIII. yüzyılın sonlarında ise Bergos, Gelibolu, İslimye, Uzuncaabad, Pazarcık, Ferecik gibi yerlere de muhtelif emtia grupları gönderilmiştir.

[308] Olivier, G. A., p. 222.
[309] Sahillioğlu, "XVIII. Yüzyılda Edirne'nin Ticari İmkânları", s. 62.
[310] Olivier, G. A., p. 222.
[311] BOA, *D.MMK.İGE.d*., 23392.
[312] BOA, *D.MMK.İGE.d*., 23397.
[313] BOA, *KK*., 5238.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında İnöz'e aba, bogası, börülce, çorap, çuka, kına, öküz ve manda derisi, ahen-i ham, ahen sac, urgan, yemiş, tiftik, yapağı, tavşan kürkü, takye gibi ürünler gönderilirken; Rodoscuk'a nişasta, kilit, katran, haffaf eşyası, ceviz içi, kirpas-ı keten, revgan-ı don, boş sepet, boş çuval, hırdavat demir, ahen-i ham, ahen sac, aba[314] gibi ürünler ihraç edilmiştir.

XVIII. yüzyılın sonlarında kurulan panayırların varlığı Edirne Gümrüğü'nden ihraç edilen malların da oldukça zenginleşmesine olanak tanımıştır. İslimye, Uzuncaabad, Ferecik, Pazargâh gibi panayırlardaki ticari canlılık gümrük gelirlerinin artmasını sağlamıştır. Özellikle panayırlara gönderilen kuyumcu eşyası, çeşitli kürkler, kazzaz eşyası, Ali Paşa eşyası ve madeni ürünler ekonomik açıdan değeri olan emtiadır.

Söz konusu gümrükten ihraç edilen mal grupları (kendi içerisindeki çeşitlilikleri) değerlendirildiğinde, büyük bir çoğunluğu gıda, manifatura, tuhafiye, kıyafetler, muhtelif ürünler[315], deri ve kürklerden oluşmaktadır. Bu bağlamda Edirne'nin deri, boya, dokuma, gıda gibi alanlarda üretime yönelik bir elverişlilikte olduğu söylenebilir.

[314] Daha ayrıntılı bilgi için bkz. "Tablolar Bölümü", Çıkan emtia Tabloları.
[315] Tablo içeriğinde: Ali Paşa eşyası, bit pazarı eşyası, kağıt, süpürge gibi ürünler; fincan, bakır kap kacak, fırın kabı, tava vb. mutfak eşyaları bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için Tablolar Bölümünün "Muhtelif Ürünler" kısmı incelenebilir.

Edirne ihracatının, ithalatı kadar aktif olmadığı açıktır. Ancak XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ihracatta kayda değer bir artış görülmektedir. Öncelikli olarak İnöz ve Rodoscuk üzerinden daha sonra ise Bergos, Gelibolu, Hayrabolu gibi merkezlerden mallar ihraç edilmiştir. Ayrıca bu ürünlerin ticaretini gerçekleştiren Müslüman ve zımmi tacirlerin yanında Fransız tacirlerin varlığı da dikkat çekmektedir.

4.3. Mal Kompozisyonu

XVIII. yüzyıl Edirne gümrük defterlerine ait kayıtlardan hareketle mal kompozisyonları; pamuklu, yünlü, ipekli, keten, gıda, deri, tuhafiye-manifatura, maden-hırdavat, baharat-ecza, kimyasal-mineral-boya ve muhtelif olarak tasnif edilmiştir. Bununla birlikte gümrüğe giren ve çıkan her bir emtia grubunun dağılımı da ayrıca tabloda belirtilmiştir.

Tablo 7: XVIII. Yüzyıl Edirne Gümrüğü'ne Göre Giren ve Çıkan Emtianın Genel Tablosu

	Malın Cinsi	**Vergi (gelen)**	**Vergi (çıkan)**	**Toplam**		**%**
Tekstil	Pamuklu	1.435.796,5	210.301	1.646.097,5	4475537	21,50
	Yünlü	722.030,5	715.548,5	1.437.579		
	İpekli	1.041.849,5	163.678,5	1.205.528		
	Keten	73.402	112.930,5	1.86.332,5		
	Gıda	2.643.351	1.038.054,5	3.681.405,5	-	17,68
	Deri	1.143.086,5	2.405.063	3.548.149,5	-	17,04
	Tuhafiye-Manufatura	1.871.025,5	422.819,5	2.293.845	-	11,02
	Maden-hırdavat	627.927	1.445.699	2.074.126	-	10,08
	Baharat-ecza	724.639,5	169.214,5	893.854	-	4,29
	Mineral-kimyasal-boya	299.942	362.756	662.698	-	3,07
	Muhtelif	2.221.422	968.033	3.189.455	-	15,32
	Toplam	12.805.411,5	8.014.098	20.819.509,5	-	-
	%	61,51	38,49	100,00	-	100,00

Tekstil ürünlerinin diğer mal kompozisyonlarına göre öncü konumda olduğu görülmektedir. Bunu %17,68'lik oranla gıda ve %17,04'lük oranla deri grubu takip etmiştir. Tabloda izlenen bu seyir, Avrupalı devletler ile Osmanlı İmparatorluğu arasında sıkı bir ticari bağın olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte XVIII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun dış ticaretteki faaliyetleri canlı tuttuğuna ve ekonomik gelişmelere açık olduğuna dair bir görünüm de sergilemektedir. Çıkan mal üzerinden alınan vergi oranının, gelen mal üzerinden alınan vergi oranından az olduğu tespit edilmiştir. Bu durum başlangıçta Edirne'nin bir tüketim merkezi olduğu izlenimini uyandırır. Ancak Edirne ve hinterlandı özellikle tekstil, boya ve deri alanında hammadde temin eden ve belirli sanayi kollarının hammadde ihtiyacını karşılayan bir konumdadır. Bahsi geçen ve gümrüğe konu olan mallar ayrı mal kompozisyonları içerisinde sonraki konularda ayrıntısıyla ele alınmıştır. Aşağıda bulunan tabloda ise XVIII. yüzyıla ait Edirne gümrük defterlerinde en çok ticareti yapılan ilk on mal yer almaktadır.

Tablo 8: Edirne Ticaretine Vergi (Akçe) Bazında En Çok Konu Olan Emtia

Sıra No	**Emtianın cinsi**	**Vergi Toplamı**	**%**
1.	Sığır ve tavşan	2.522.995	12,12
2.	Kahve	1.588.656	7,63
3.	Demir	1.220.187	5,86
4.	Haffafiye	919.148,5	4,41
5.	Susam	598.742	2,88
6.	Zeytinyağı	586.375	2,82
7.	Ham ipek	583.995	2,81
8.	Aba	552.041	2,65
9.	Alaca	474.183	2,28
10.	Yapağı	376.850	1,81
Diğer		11.396.337	54,74
Toplam		20.819.509,5	100,00

Edirne gümrük kayıtlarından hareketle ticarete en çok konu olan ilk on malın vergi bazında sıralaması yapılmıştır. Söz konusu mal kompozisyonu içerisinde özellikle hammadde ve mamul mal niteliğinde olan ürünlerin ezici bir üstünlüğe sahip olduğu görülmektedir. Bunların %12,12'si sığır ve tavşan derisi; %7,63'ü kahve, %5,86'sı demir; %4,41'i haffafiye; %2,88'i susam; %2,81'i ham ipek; %2,65'i aba; %2,28'i alaca ve %1,81'i yapağı olarak tespit edilmiştir.

4.3.1. Ham ve Mamul Maddeler

Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa ile ticaretinde önde gelen ham ve mamul maddeler; pamuk, pamuk ipliği, ham ipek, keçi kılı, yapağı ve tiftiktir. Edirne Gümrüğü'ne yansıdığı kadarıyla bahsi geçen hammaddeler hem ithal hem de ihraç ürünler içerisindedir. Bahsedilen mallar, XVIII. yüzyıl boyunca özellikle dokuma sanayisinde kullanılan ürünler olması sebebiyle gümrüğe tabi olmuştur.

Osmanlı'da üretilen pamuk, Avrupa ile mamul ve yarı mamul ticaretin en önemli ihraç maddelerinden birini oluşturmuştur. Bu dönemde Çukurova, Trakya, Güneydoğu Anadolu, Ege, Mısır ve Suriye gibi belirli bölgelerde pamuk tarımı yapılmıştır. Pamuk üretiminin ve ticaretinin geliştirilmesiyle Balkanlar'da da yaygınlaşan pamuk tarımı birçok iş sahasının açılmasına da olanak tanımıştır (bezciler, takyeciler, boyacılar gibi).[316]

Pamuk, çeşitli dokumaların ve pamuk-ipek karışımı ile elde edilen kumaşların imal edilmesinde kullanıldığı için giyim-kuşam ve döşeme olarak adlandırılabilecek pek çok alanda karşımıza çıkmaktadır. Anadolu'da bahsedilen doğrultuda uzmanlaşmış bölgeler[317], üretimle ilgili ihtiyacı karşılamış, bunun dışında ise pamuk yetişmeyen Kuzey memleketleri ve Avrupa için de pamuk üretimi yapmışlardır. Bahsedilenler doğrultusunda pamuklu sanayisi, üretimi ve ticari boyutu ile hububattan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli iş sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır.[318] Levant'ın ve Fransızların en önemli ticari mallarından biri olan pamuk, yüksek miktarlardan ithal edilmiştir. İstanbul'daki tacirler her yıl İnöz, Gelibolu ve Çanakkale'den değeri 125.000 *livre* (yaklaşık 5.208 sterlin) civarında olan 650 balya kadar dışarıya göndermişlerdir.[319]

Osmanlı dış ticaretinde pamuk önceleri önemli bir hammadde olsa da özellikle Hindistan pamuğunun sektöre girmesiyle ciddi bir rekabet ortamı doğmuştur. Hollandalılar ve İngilizler tarafından Osmanlı pazarına sokulan Hindistan pamuğunun daha ucuz olması sebebiyle talep görmüştür. Bu durum yerli pamuğun Hindistan

[316] Nebi Bozkurt, "Pamuk", *TDVİA*, C. XXXIV, İstanbul, 2007, s. 155.
[317] Pamuk ne İstanbul'da ne de Karadeniz kıyılarında yetiştirilmiştir. Buralardaki iklimin soğuk olması sebebiyle pamuk sadece Marmara'nın güney ve batı taraflarında ve Çanakkale çevresinde yetiştirilmiştir. Bkz. Olivier, G. A., s. 225.
[318] Halil İnalcık, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar- V*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021, İstanbul, s. 493.
[319] Olivier, G. A., p. 225.

pamuğu ile rekabet edememesine yol açmıştır. 1790'lı yıllarda İngilizlere ait pamuk ipliğinin fabrikasyon ürünü oluşu ve daha ucuz olması yerli pamuk ipliğinin tercih edilmesine yol açmıştır.[320]

Bu bağlamda pamuk ve pamuk ipliğinin ithal edilen bir ürün haline gelmesi Edirne gümrük defterlerine de yansımıştır. Nitekim XVIII. yüzyıl gümrük hesapları incelendiğinde *"penbe"* ve *"penbe-i ham"* olarak geçen pamuk ve *"rişte-i penbe"* olarak ifade edilen pamuk ipliğinin ithal edilmesinde yıllara göre bir artış yaşandığı tespit edilmiştir. 1771 Mart ayında 325 kıyye pamuk ve pamuk ipliği[321] alınırken bu rakam pamuk ipliğinde 1.102 kıyyeye ulaşmıştır. Yüzyılın sonundaki kayıtlarda ise 1.702 kıyye pamuk ve 1.506,5 pamuk ipliği[322] ithalatı gerçekleştirilmiştir.

Önceleri Edirne'nin eğrilmiş-kırmızıya boyanmış iplikleri çok büyük bir şöhrete sahip olmuştur. Ancak bir süreden beri Yenişehir'in (Larissa) ürünleri ve İzmir çevresinden elde edilenler rağbet görmüştür. Selanik'in kırmızı eğrilmiş pamuğu Fransa'ya ulaşmamıştır. Buranın ürünleri Adriyatik üzerinden Venedik ve Trieste'ye, oradan da Almanya geneline nakledilmiştir.[323]

Hammaddeler içerisinde özellikle dokuma alanında kullanılan yapağı ise Edirne ve civarında kesilen koyunların derilerinde bulunan yünlerin yolunmasıyla ya da yünlerin kırkılmasıyla elde edilmiştir. Yolma yöntemi ile elde edilen yapağı Edirne, Vize, Çorlu'dan temin edilmiştir. Bunların içerisinde Vize yünü İnöz üzerinden ihraç edilmiştir. Fransa ve Venedik'e ihraç edilen İpsala yapağısı da yine İnöz'e oradan da İzmir veya İstanbul'a gönderilmiştir.[324]

Yapağı, Edirne gümrük kayıtlarında da sıkça yer alan bir hammadde olarak göze çarpmaktadır. 1736 yılından 1799'a kadar defter serileri takip edildiğinde yapağının hem ihraç hem de ithal edildiği tespit edilmiştir. Örneğin 1785 yılında Fransız tacirler tarafından ihraç edilen yapağı İnöz iskelesinden İzmir ya da İstanbul

[320] Bozkurt, s. 155.
[321] BOA, *D.İSM.d.*, 25455.
[322] BOA, *D.İSM.d.*, 25503.
[323] Olivier, G. A., p. 225.
[324] Sahillioğlu, "XVIII. Yüzyılda Edirne'nin Ticari İmkânları", s. 66.

güzergâhı üzerinden Fransa'ya ulaştırılmıştır.[325] 1798 yılı Eylül ayına ait kayıtta ise 3.764 kıyye[326] yapağının ithal edildiği görülmektedir.

XVIII. yüzyılın ilk yarısında İzmir'den ihraç edilen tiftik, Ankara ve Beypazarı çevresinden elde edilmiştir. 1760 yılına kadar İzmir'den yapılan tiftik ihracının büyük çoğunluğu Marsilya'ya gönderilmiştir. Ancak bu tarihten sonra Marsilya ve İzmir'deki vebanın etkisiyle ihracatın azaldığı görülmektedir.[327]

XVIII. yüzyıl gümrük kayıtlarından hareketle tiftiğin İnöz iskelesi üzerinden ihraç edilmek üzere İzmir'e sevk edildiğini söylemek mümkündür. Nitekim 1771 yılında İnöz'e 1.200 kıyye, 1772 yılında 550 kıyye[328], 1785'de 3.221 kıyye[329], 1796'da 2.858 kıyye[330] ve 1798 yılında ise 220 kıyye[331] tiftik gönderildiği tespit edilmiştir.[332]

Edirne'de tiftik yetiştirilmediği için özellikle gayr-ı müslimler tarafından tiftik ithali yapılmıştır. Tiftik yumuşak, esnek, dayanıklı, kolay boyanabilen, kolay kırışmayan, kir ve tozu çok tutmayan, ateşe dayanıklı ve her mevsim kullanıldığı için fazlaca talep gören bir yün çeşidi olmuştur. Bu sebeple tiftiğin Edirne ithalatındaki yeri epeyce önemlidir.

Gümrük kayıtlarında harir-i ham olarak geçen ham ipek ticareti ithal edilen emtia olarak karşımıza çıkmaktadır. Ham ipek ticareti müslümanlar tarafından hem parça parça hem de perakende olarak yapılmıştır. Bu durum defterlerde parça olarak alınmışsa tacirin ismi ile birlikte, perakende olarak alınmışsa *"perakende harir-i ham"*[333] şeklinde ifade edilmiştir.

XIX. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı ve Avrupa arasındaki ticari faaliyetlerde değişmeyen tek husus, ham ya da mamul tekstilin hem ithalat hem de ihracatta % 50'yi aşan bir seviyede hep birinci sıradan değer görmesidir.[334]

---

[325] BOA, *KK*., 5245.
[326] BOA, *D.MMK.İGE.d*., 23500.
[327] Gülay Webb Yıldırmak, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı-İngiliz Tiftik Ticareti*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011, Ankara, s. 166-167.
[328] BOA, *D.İSM.d*., 25460.
[329] BOA, *D.İSM.d*., 25480; *D.MMK.İGE.d*., 23451, 23453, 23454, 23456, 23474; *KK*., 5245.
[330] BOA, *KK*., 5245; *D.MMK.İGE.d*., 23486, 23487, 23489, 23491, 23493; *D.BŞM.İGE.d*., 17205.
[331] BOA, *D.İSM.d*., 25518.
[332] BOA, *D.İSM.d*., 25455.
[333] BOA, *D.İSM.d*., 25481, 25498; *D.MMK.İGE.d*., 23453.
[334] Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, s. 267.

4.3.2. Mensucat/Tekstil

4.3.2.1. Yünlü Dokumalar

Osmanlı İmparatorluğu'nda başta Balkan eyaletleri olmak üzere birçok yerde kaba ve ucuz tür olarak bilinen yünlü kumaşlar imal edilmiştir. Örneğin *aba* ve *kebe* ucuz yünlü olması fakir ve orta tabakanın tercih etmesini sağlamıştır. Bol ve ucuz bir hammadde özelliğine sahip olan aba ve kebe gibi ürünler Avrupa pazarında da kabul görmüştür. Bu nedenle XVIII. yüzyılda üretimini arttıran devlet, İtalya ve Marsilya'ya söz konusu yünlü dokumaları ihraç etmiştir. Özellikle İtalya, kolonilerinde bulunan esirlerin giyim ihtiyacını karşılamak için bu türlere öncelik tanımıştır.[335]

Abanın ihraç ürünleri içerisinde bu denli öneme sahip olması Bulgaristan'da yaygın zanaat kolu olan abacılık sayesindedir. Bu mesleğin merkezi olan Filibe, XVI. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun en büyük aba ve yün üreticisi olarak bilinmektedir. XVI. yüzyılda Filibe abaları daha çok askerî kıyafetlerin yapımında kullanılmıştır. XVIII. yüzyılda ise Filibe'de aba üretimi artmış, ancak ihtiyacı karşılayamamıştır. İmparatorluğun pazar anlayışının gelişmesiyle Tatarpazarcık, Pirdop, Koprivištitsa gibi şehirler de üretim sahasına dâhil edilmiştir. Böylece Filibe aba ile hazır kıyafet dikimi yaparken, Rodop'daki köyler de aba üretimini başlatarak yeni bir kol olarak kaytancılığın merkezi haline gelmiştir. Aba imalatındaki bu gelişmeler Osmanlı İmparatorluğu'nun pazar alanını genişletmesini mümkün hale getirmiştir.[336] Dolayısıyla Edirne Gümrüğü'nde aba ihraç payı yüksek emtia içerisindedir. Abanın %57 oranında gümrükten ihracı gerçekleşmiştir.

Tablo 9: Edirne Gümrüğü'ne Giren ve Çıkan Yünlü Emtianın Vergi (Akçe) Bazında Toplamları

Emtianın cinsi	**Vergi (gelen)**	**Vergi (çıkan)**	**Toplam**	**%**
Aba (Demir koparan, Selanik, şayak)	143.685	408.356	552.041	38,40
Yapağı	165.865,5	210.984,5	376.850	26,21
Çuka (Büzme, altınbaş, kenar, hurda, levend, Macar)	280.945,5	43.783	324.728,5	22,59
Şal (Ankara, Asitane, Bağdat, Efrenç, İngiliz, Mağrip, Tunus, çuka)	63.156,5	11.862	75.018,5	5,22
Tiftik ve keçi kılı	29.471	26.454	55.925	3,89
Kebe	23.740	11.725	35.465	2,47

[335] Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, s. 235.
[336] Todorov, s. 2-3.

Keçe	10.149	1.762	11.911	0,83
Şayak	5.018	222	5.240	0,36
Kıl heğbe	-	400	400	0,03
Toplam	722.030,5	715.548,5	1.437.579	100,00

Edirne Gümrüğü'ne ait kayıtlar incelendiğinde ise *aba* ve *kebe* ihraç ve ithal edilen pamuklu dokumalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kebe *saclı* ve *kaba* olarak iki türde imal edilmiştir. Ayrıca abanın yanında aba şalvar, aba şayak, aba takye ve aba yağmurluk gibi çeşitleri de bulunmaktadır. Ticareti gerçekleştirilen yünlü dokumalar İnöz ve Rodoscuk iskelelerine ya da İslimye panayırına gönderilerek ihracatı gerçekleştirilmiştir.[337]

Kebeden daha ince yapıda olan bir diğer pamuklu dokuma türü ise keçedir. Keçe önce XVI. yüzyılın ikinci yarısında karşımıza çıkmaktadır. Selanik'te yeniçerilere dokunan çukanın yanında keçe üretimine de başlanması, keçenin ticari bir emtia olarak öneminin artmasına olanak tanımıştır.[338] Keçenin imali Şumnu ve Selanik'te yapılmış ve kayıtlarda da dokuması yapılan şehrin adı ile birlikte geçmiştir (Selanik keçesi, Şumnu keçesi gibi).

Kaliteli ve maliyetli olan yünlü dokumalar türlerinde ise durum biraz daha farklı gelişmiştir. Ankara'da imal edilen tiftik dışında diğer yünlüler Batı'dan ithal edilmiştir. Tiftik dışında çuka da Özellikle Selanik'te üretilen yünlü kaba kumaş türlerinden biridir. XV. ve XVI. yüzyıllarda Selanik'te yaşayan İspanya kökenli Yahudi dokumacıları, devletin teşvikleriyle kaliteli çukalar imal etmiş olsalar da Avrupa dokuma sanayisi ile rekabet edememiştir. 1703 yılında ise ilk defa Edirne ve Selanik'te yünlü dokumasının imali için girişimler gerçekleştirilmiş, ancak Selanikli Yahudi dokumacılarının da yardımı ile sadece birkaç ay faaliyette kalabilmiştir.[339]

4.3.2.2. Pamuklu Dokumalar

Osmanlı toplumunda pamuk ve pamuk-ipek karışıma sahip olan kumaşlar geniş bir tabanda rağbet görmüştür. Sarıklar ve kadınların başında kullandığı tülbent (dülbend) çeşitlerinden, kaftan, şalvar, yorgan, mendil, iç çamaşırı, yastık, peştamal,

[337] Ayrıntılı bilgi için bkz. Tablolar bölümünde Edirne'den Çıkan Emtia tabloları.
[338] Özgür Kolçak, "Osmanlılarda Bir Küçük Sanayi Örneği: Selanik Çuha Dokumacılığı (1500-1650)", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2005, s. 78.
[339] Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, s. 235-236.

peşkir, makrame, minder, kapı için kullanılan askı ve perde çeşitlerine kadar bahsedilen tüm ürünler pamuklu kumaş cinslerinden üretilmiştir. Anadolu'da pamuk sanayisinde uzmanlaşmış bölgeler iç talebi karşıladıkları gibi Avrupa'ya da bir dönem üretim yapmışlardır. Ancak bu durum tersine dönmüş ve XVII. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar Hindistan ve Avrupa'dan pamuklu ithal edilmiştir.[340]

Pamuklu dokumaların yerli üretimi de yapılmıştır. 1685 yılına ait Turnu-Roşu gümrük defterinden hareketle Erdel ve bölgesine Osmanlı'dan pamuk ipliği, kaba bez, bogası gibi dokuma türlerinin ihraç edildiği dikkati çekmektedir. Ayrıca Bursa ve Edirneli tacirler Tuna limanları üzerinden beyaz ya da çeşitli renkte pamuk ipliği ve tülbent gibi ince pamuklu kumaşların da ticaretini yapmışlardır. Bu pamuklu dokumaların önemli bir kısmı da transit yollarla Lehistan'a gönderilmiştir.[341] Edirne, transit bir merkez olarak pamuklu sanayisi ihracını Rumeli'ye ve kuzeye yapmıştır.[342]

Tablo 10: Edirne Gümrüğü'ne Giren ve Çıkan Pamuklu Emtianın Vergi (Akçe) Bazında Toplamları

Emtianın cinsi	**Vergi (gelen)**	**Vergi (çıkan)**	**Toplam**	**%**
Alaca	406.031	68.152	474.183	28,81
Penbe-i ham	229.959	21.534,5	251.493,5	15,28
Rişte (penbe, sürh, vs.)	215.099	21.812	236.911	14,39
Bogası	208.286	6.431	214.717	13,04
Kutni (Edirne, Bursa, Halep, astar, kebe)	118.071,5	66.407	184.478,5	11,21
Kirpas (Eflak, Yemen, penbe, melez)	73.135	2.168	75.303	4,57
Dülbend (Beyaz, boyalı, Beç)	56.705	-	56.705	3,44
Penbe	26.672	-	26.672	1,62
Astar (Kastamonu, Yenişehir, yerli vs.)	24.887	5.357	30.244	1,84
Peştamal	22.572	1.447	24.019	1,46
Beledi	18.721	-	18.721	1,14
Çit (Diyarbekir, Tokat, Leh vs.)	16.705	2.205	18.910	1,15
Penbe kolan	10.125	-	10.125	0,62
Basma (Kilimhane, Kars, Yetimhane, diğer)	3.413	12.477	15.890	0,97
Hind*i*	1.911	606	2.517	0,15
Yemeni	1.596	-	1.596	0,10

[340] Halil İnalcık, *Osmanlı Hâkimiyetinde Ortadoğu ve Balkanlar*, Kronik Yayınları, İstanbul, 2020, s. 201.
[341] İnalcık, *Osmanlı Hâkimiyetinde Ortadoğu ve Balkanlar,* s. 208.
[342] İbrahim Sezgin, " XVIII. Asırda Edirne'nin İktisadi ve Ticari Durumu", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* C. VIII, S. 1, 2006, s. 28.

Penbe-i sarı	1.344	-	1.344	0,08
Bez	333	981	1.314	0,08
Diğer (Peşkir, yemeni, dülbent)	231	723,5	954,5	0,06
Toplam	1.435.796,5	210.301	1.646.097,5	
%	87,22	12,78	100	100

XV. yüzyıldan itibaren Osmanlı ithal ürünleri arasında Hint menşeili pamuklu dokumalarla sıkça karşılaşılmıştır. Çeşitli pamuklu basmaları, pahalı ipekli ve pamuklu kumaşları karşında tercih edilir olmuştur. Çit, yemeni ve dülbendler ekseriyetle halkın tercih ettiği Hint basmaları içerisindedir. Daha sonra Hind menşeili basmalarla yarışır hale gelen yerli üretimler yapılmıştır. Örneğin *"Çine"* ve *"Ahirnasi"* gibi pamuklular arasında Çine dülbenti ince pamuklu dokumadan elde edilerek kullanıma sunulmuştur.[343] Özellikle bu tür Çine dülbenti, alaca ve dülbent gibi pamuklular basmahanede üretilmiştir.[344]

Osmanlı pazarlarında XV. yüzyıldan itibaren Hindistan menşeili kumaşların varlığı ve gelişen ticari ilişkiler XVIII. yüzyılda da devam etmiştir. Nitekim Edirne'ye Hindistan pazarından gelen bogası, çit, Hindî riştesi (ip), Hindî gibi pamuklular bahsi geçen yüzyılda da bu emtia grubunun ithal edildiğini göstermektedir.

Hindistan kökenli pamuklu dokumaların Anadolu'da üretilen pamuklu dokumalardan daha ince ve yumuşak yapıda olması; imal edilen dokumaların ise nispeten kalın ve sertliği Hindistan pamuklularının daha çok tercih edilmesine yol açan etkenler arasındadır.[345]

XVI. yüzyılın önemli pamuklu ticaret merkezlerinden biri olan Edirne aynı zamanda kendi pamuklu boyama tekniğine de sahiptir. Adeta esnaflar tarafından sır gibi gizlenen bu pamuklu boyama tekniği daha sonra Edirne'den Hollanda ve Fransa'ya giden Rum ustalar aracılığıyla açığa çıkmıştır. Nitekim bu boyama tekniği Hollanda ve Fransa pamuklu sanayisinde kullanılagelmiştir.[346]

[343] İnalcık, Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi, s. 272-298.
[344] Mikail Acıpınar, "Üsküdar Basmahanesi ve Basmacı Esnafı", Uluslararası Üsküdar Sempozyumu, Ekim, 2018, C. 2, s. 110.
[345] Kütükoğlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sosyo-Kültürel ve İktisadi Yapısı*, s. 62.
[346] Sadık Emre Karakuş, "Osmanlı İdaresinde Edirne (1789-1839)", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ, 2018, s. 367.

Fransa ise pamuklu ithalatında genellikle Selanik ürünlerini tercih etmiştir. Selanik'ten yılda yaklaşık 387.000 kuruş mal temin eden Fransa ayrıca pamuk ve ham pamuk ithalatında İzmir, Kıbrıs, Sayda ve Akka gibi merkezlerden de istifade etmiştir.[347]

İthal ve ihraç edilen pamuklu dokumalar arasında alaca da bulunmaktadır. Alaca, gelen ve giden pamuklu emtia içerisinde %28'lik oranla en yüksek paya sahiptir. Bununla birlikte her ay kaydı tutulan gümrük defterlerinden hareketle alacanın ve çeşitlerinin ithalinin gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Bunlar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 11: Edirne Gümrüğü'ne Giren ve Çıkan Alacanın Vergi (Akçe) Bazında Toplamları

Emtianın cinsi	**Vergi (gelen)**	**Vergi (çıkan)**	**Toplam**	**%**
Şam	130.732	44.593	175.325	36,97
Nemçe	111.406	11160	122.566	25,85
Manisa	70.240	-	70.240	14,81
Yenişehir	52.955	75	53.030	11,18
Yerli	15.636	-	15.636	3,30
Halep	4.590	2592	7.182	1,51
Diyarbakır	3.708	-	3.708	0,78
Melik	1.620	-	1.620	0,34
İzmir	735	3000	3.735	0,79
Kütahya	720	-	720	0,15
Asitane	600	-	600	0,13
Çine	400	-	400	0,08
Edirne	210	-	210	0,04
Efrenç	150	-	150	0,03
Tire	-	60	60	0,01
Diğer	12.329	6.672	19.001	4,01
Toplam	406.031	68.152	474.183	-
%	85,63	14,37	100,00	100,00

Ham bez olarak bilinen ve gümrük kayıtlarında *"kirpas"* olarak geçen pamuklu kumaşın yerli üretimi yapıldığı gibi ithali de gerçekleştirilen mal gruplarındandır.

[347] Serap Yılmaz, "XVIII. Yüzyıl Tekstil Dünyasından: Hindistan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Pamuk-İpek Karışımı Kumaşları Fransız Arşivlerinden II", *Belleten*, C. 56, S. 217, Aralık-1992, s. 783.

Kirpas, dayanıklı yapısı sebebiyle daha çok kıyafet ve çadır yapımında kullanılmıştır. Edirne gümrük kayıtlarında geçen "*kirpas, kirpas-ı keten, kirpas-ı melez, kirpas-ı keten gömleklik, kirpas-ı melez gömleklik"* gibi ifadeler de bu fikri destekler niteliktedir.

Pamuklu ve ipekli karışımı sonucu elde edilen kutni ise Edirne gümrük kayıtlarında "*kutni-yi Edirne"* olarak geçmektedir. Kutni-yi Edirne, İnöz[348], Saroz[349] ve Rodoscuk[350] üzerinden ihraç edildiği gibi İslimye[351] ve Uzuncaabad[352] gibi panayırlarda da yer almıştır.

Rusçuk'da yaşayan birçok kadın ve erkek arasında tercih edilen pamuklu dokumaların üretim yerlerinden biri de Edirne'dir. Bogası, çit, kutni, alaca söz konusu pamuklu ürünler içerisinde en çok tercih edilenlerdir. Kutninin mavi, kırmızı ve beyaz renklerinden zıbın, entari, kaftan ve kapama hazırlanmıştır. Alaca da yine entari, kapama, zıbın ve kuşak yapımında kullanılmıştır. Manisa, Halep, Diyarbakır, Tire, Şam, Yenişehir gibi alaca dokumasının türleri bulunmaktadır. İçlerinden en çok Şam alacası tercih edilmiştir.[353]

4.3.2.3. İpekli Dokumalar

Osmanlı İmparatorluğu'nda ipekli ticareti İran'dan getirtilen ham ipeklerin, Anadolu ticaret merkezleri olan Bursa, Diyarbakır, Halep ve Suriye gibi şehirlere aktarılarak ekonomik hayatı canlandırmasından meydana gelmiştir. Ayrıca XVII. yüzyılın başlarına kadar İran'dan gelen ham ipek Osmanlı limanlarından Avrupa'ya da sevk edilmiştir. Ham ipeğin yanında işlenmiş ipek ürünleri de tercih edilmekle birlikte, İzmir, Bursa, İstanbul ve Halep yoluyla Avrupa'ya ticareti yapılmıştır.[354]

Bursa ipeklileri hem bol hem de en tercih edilenlerin başındadır. Bunlar hemen hemen beyaz; ipliği ince (kaliteli) ve yeterince yumuşak bir yapıdadır. Bu ipek, hem İstanbul'daki hem de Sakız'daki manifaktürleri beslemiştir. Hatta bir kısım ipekli

[348] BOA, *D.MMK.İGE.d*., 23452.
[349] BOA, *D.MMK.İGE.d*., 23449.
[350] BOA, *D.BŞM.İGE.d*., 17188.
[351] BOA, *D.MMK.İGE.d*., 23451.
[352] BOA, *KK*., 5245.
[353] Serdar Genç ve Füsun Gülsüm Genç, "Rusçuk'ta Giyim Kuşam (17. Ve 18. Yüzyıllar)", *XI. Uluslararası Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Kongresi Bildirileri*, Aralık, 2017, Samsun, s. 580, 581.
[354] Necmi Ülker, "XVII. ve XVIII. Yüzyıllar İpek Ticaretinde İzmir'in Rolü ve Önemi", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1991, s. 329.

Halep ve Şam'a kadar gitmiştir. Ancak yine de yılda yapılan ihracatın değeri 2-300.000 livre civarındadır.[355]

İpekli dokumalar çok tüketildiği için geniş çapta imal edilmiştir. İthalatta ise yünlü dokumalar kadar olmasa da önemli miktarda payı bulunmaktadır. Bunun yanı sıra yünlü dokumaların ithalinde üç dört ülke söz konusu iken ipekli dokumalarda sadece Venedik tercih edilmiştir. Nitekim yaşanan Osmanlı-Venedik savaşının akabinde Osmanlı İmparatorluğu 1717'de % 11-23 lere varan bir artış olduğu halde birçok İtalyan menşeili atlasın ödemesini yapmaktan kaçınmamıştır.[356]

XVIII. yüzyılın ilk yarısında ise Osmanlı İmparatorluğu üretim kapasitesinde gelişme göstermiştir. Pamuklu manifaktüründe Batı Anadolu'da ve Rumeli'de bir genişleme söz konusu iken ipekli manifaktürü özellikle Sakız adasında önemli merkez haline gelmiştir. 1750'li yıllarda Sakız'dan imal edilen ipekliler İstanbul ve Karadeniz'de ithal malları ile rekabet etmiştir. XVIII. yüzyılda Sakız adasındaki ipekli imalinin yanı sıra Edirne ve İstanbul'daki ipekli sanayisinin gelişimi ipekli ithalinin azalmasındaki başarıya sahip etkenlerdir.[357]

Tablo 12: Edirne Gümrüğü'ne Giren ve Çıkan İpekli Emtianın Vergi (Akçe) Bazında Toplamları

Emtianın cinsi	**Vergi (gelen)**	**Vergi (çıkan)**	**Toplam**	**%**
Harir-i ham	537.322	46.673	583.995	48,44
Kazzaz eşyası	278.565,5	83.682	362.247,5	30,05
Harir kozağı	90.575	-	90.575	7,51
Kamçıbaşı	39.341	20.463	59.804	4,96
Hatayi	38.963	3.960	42.923	3,56
Sandal	20.926,5	1.566	22.492,5	1,87
İbrişim kolan	13.848	3.900	17.748	1,47
Atlas	5.610	-	5.610	0,47
Damgahane	5.388,5	475	5.863,5	0,49
Kermesud	4.200	-	4.200	0,35
Harir; elvan-ı harir	2.871	2.780	5.651	0,47
Canfes	2.799	-	2.799	0,23
Kadife	1.080	-	1.080	0,09

[355] Olivier, G. A., s. 229.
[356] Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, s. 241.
[357] Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, s. 210.

Çitari	-	90	90	0,01
Kermesud	-	90	90	0,01
Diğer	360	-	360	0,03
Toplam	1.041.849,5	163.679	1.205.525,5	100,00

Edirne'de bulunan ipekli dokumalar[358] Tuna'ya yakın bir şehir olan Tırnova'dan[359] gelmiştir. Üç farklı kalitede gelen bu ipeklilerin en ince türü Bursa ipeklisi ile yarışacak dokuya sahiptir. Ancak Edirne'ye geliş sürecinde kat ettiği yol bu ipeklilerin maliyetini arttırmıştır.[360]

Edirne'de imal edilen ipekli kumaşlar; çitari, kermesud, atlas ve hatayî olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu ipekliler içerisinde Hatayî *telli Sakız hatayî* ifadesi ile ithal ipekliler arasındadır. Sakız adasında imal edildikten sonra Edirne'ye ithal edilmiştir.[361]

Kutni, Edirne haricinde önemli tekstil merkezleri olan İstanbul, Şam, Halep, Bağdat, Basra ve Bursa'da üretildiği gibi Hindistan'dan ithal edilmiştir. Bunlardan Hint kutnisi ithal malların başında gelmektedir.[362]

Edirne gümrük kayıtlarında geçen diğer ipekli türleri ise *"harir kozağı"*, *"elvan-ı harir"* ve *"harir-i ham"* dır.[363] Bunlar daha çok ithal edilen ham haldeki ipekli ürünler olarak bilinmektedir. Ham ipeğin işlenmesi veya çekilmesi gibi

[358] Edirne ve Bulgaristan'ın ipeği neredeyse tamamen beyaz olup; kalite bakımından bir noktada Bursa'ya yaklaşmıştır. Bir süreden beri, özellikle de Bursa sakinlerinden önemli bir kısmının çok sayıda dut ağacı dikmek ve ipek kurdu beslemek üzere buralara (Edirne ve Bulgaristan) gitmesinden sonra ipek iyiden iyiye bollaşmıştır. Olivier, G. A., p. 230. Bulgaristan ve Edirne düzlüklerinde beyaz ipek de üretilmiştir. Ancak bu ipekler Bursa'daki ipekliler kadar kaliteli değildir. Bkz. Murray, H., *An Encyclopaedia of Geography*, XII/843, London, 1834, p. 3555. Bulgaristan'da dokunan ipeklilerin en iyileri Zağra, Çirpen ve Kızanlık'tan gelmektedir. Edirne'de aktif olan ipekli dokuma tezgahları ise toplamda 300 kadardır. Bkz. Hildt J. A. Und C. L. Seebas (Hrsg.), "Waarenkunde. Seide", *Magazin Neues der Handels-und Geverbskunde,* Jahrg, 3. Stuckh, Leipzig, 1804, p. 70.

[359] Burada da dut ağaçları çokca yetiştirilmiş ve ipeğin kalitesi oldukça beğeni kazanmıştır. Bkz. "Statistische Mitteilungen über Bulgarien (Aus der Zeitung von Odessa)", Das Ausland. *Ein Tagblatt für Kunde des geistigen und sittlichen Lebens der,* Völker, 5. Jahrg., Bd. I, Nr. 30-31, 37, 41, München 1832, p. 119.

[360] Sahillioğlu, "XVIII. Yüzyılda Edirne'nin Ticari İmkânları", s. 67.
[361] BOA, *D.MMK.İGE.d*., 23453, 23454, 23456.
[362] İnalcık, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar- V*, s. 525.
[363] BOA, *D.MMK.İGE.d*., 23491, 23501.

işlemlerden sonra ise kamçıbaşı[364] elde edilmiştir. Bu da atık ipeğin bükülmesiyle ortaya çıkan bir çeşit ipliktir.

Yukarıda detaylı bir şekilde bahsi geçen ipekli türlerinin yarıya yakını işlenmemiştir. Örneğin kayıtlarda *"harir-i ham"* olarak ifade edilen ham ipek ticaretinin gelen ve giden mallar içerisindeki payı %48'dir. Bir diğer ipekli ise kazzaz eşyasıdır. Kazzaz, ham ipeği işleyen ve ipeği satan anlamında kullanılmasının yanı sıra bu sanata verilen addır. Aynı zamanda ham ipeğin, iplik haline dönüştürülme şeklidir. Edirne Gümrüğü'ne gelen ve giden ipekli mal içerisinde kazzaz eşyasının payı ise %30'dur.

4.3.3. Deri ve Kürk

Dericilik, Türk tarih ve sosyal hayatında oldukça eskilere dayanan gelişmiş sanayi dalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dericilik, Türklerin göçebe hayatı ile birlikte Türk kültürüne yerleşmiştir. Türklerde hayvancılık faaliyetlerinin gelişmiş olması ve İslam'ın kitaba verdiği önem; ciltçilik faaliyetlerinin gelişmesini sağlamıştır. Bu durum dericilik mesleğinin gelişme göstermesine öncülük etmiştir.[365]

Çeşitli araştırmalar neticesinde Anadolu'da ilk yapılan mesleğin dericilik ve bu mesleği icra eden ilk debbağın da Ahi Evran olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla debbağ sanatının etrafında ciltçilik, saraççılık ve haffafçılık gibi birçok meslek dalı gelişmiştir. Böylece Selçuklular zamanında ortaya çıkan bu esnaf grupları Osmanlı döneminde de gelişme göstermiştir.[366]

Osmanlı İmparatorluğu'nda dericilik sanatı XV. ve XVI. yüzyıl aralığında kasabalara kadar yayılmakla birlikte özellikle İstanbul, Edirne, Kayseri, Ankara, Bursa, Tokat, Manisa ve Konya gibi şehirlere ticari anlamda bir hareketlilik kazandırmıştır. XVII. yüzyılda Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre İstanbul'da Kazlıçeşme, Üsküdar ve Kasımpaşa olmak üzere yaklaşık 700 kadar debbağhanenin varlığı bilinmektedir.[367]

---

[364] Kamçıbaşı için bkz. Arzu Yavaşcaoğlu, "Tekstil Katı Atıkları, Katı Atık Oluşumunun Azaltılması ve Geri Kazanımı", *Mesleki Bilimler Dergisi*, Mayıs, 2012, 1/2, s. 139.
[365] Metin Hülagü, "Kayseri'de Sahtiyan Üretimi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 13, 2002, s. 2.
[366] Zeki Tekin, "Deri", *TDVİA*, C. XI., İstanbul, 1994, s. 177.
[367] Tekin, s. 177.

Tablo 13: Edirne Gümrüğü'ne Giren ve Çıkan Giden Deri-Kürk Emtiasının Vergi (Akçe) Bazında Toplamları

Emtianın cinsi	**Vergi (gelen)**	**Vergi (çıkan)**	**Toplam**	**%**
Büyük baş hayvan (cilt, deri, post)	260.994	1.314.376	1.575.370	44,40
Tavşan postu	-	947.625	947.625	26,71
İşlenmiş deri (sahtiyan, gön, kösele, meşin, paldüm, palaska, kalavra, saraç eşyası)	554.050	68.079	622.129	17,53
Yabani hayvanlar [(sincap, tilki, çakal, kakum, sansar, samur, zerdava, yaban kedisi] (cilt, post, nafe, boğaz, kafa)	183.789	62.894,5	246.683,5	6,95
Küçük baş (post, deri, kürk)	93.967	-	93.967	2,65
(Post-ı) kalpak, kalpakçı eşyası	21.000	-	21.000	0,59
Nafe ve kürk (Rumeli vs.)	14.356,5	-	14.356,5	0,40
Kiriş	4.141	-	4.141	0,12
Diğer	10.789	12.088,5	22.877,5	0,64
Toplam	1.143.086,5	2.405.063	3.548.149,5	100,00

Edirne'de dericilik faaliyetleri özellikle İstanbul'un deri ihtiyaçlarının karşılanması açısından önem arz etmiştir. Bunlar içerisinde manda derisi İstanbul'a gönderilen deri çeşitleri içerisindedir. Ayrıca İnöz iskelesinden İzmir'e ve Marsilya'ya da 2000-2500 deri gönderilmiştir.[368]

Edirne gümrük kayıtlarında ise hem ithal hem de ihraç edilen bir deri çeşidi olarak "*cild-i camus"* ve "*cild-i bakar"* sıkça karşımıza çıkmıştır. Manda, öküz ve sığır gibi büyükbaş hayvan cinslerinden elde edilen derilerin en iyileri yerli tacire verilmiştir. Böylece kaliteli deriler, iç pazarda kalmıştır. Ayrıca büyükbaş hayvanların vergi bazında %44'lük payla en yüksek değere sahip olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra yine kayıtların ışığında *"cild-i köpek", "cild-i kedi", "cild-i keçi"*, *"cild-i koyun"* gibi hayvan türlerinin de derilerinin ithal edildiğini söylemek mümkündür.

Gümrük kayıtlarında deri grubunda yer alan bir diğer ürün ise sahtiyan ve köseledir. Ayakkabı yapımında kullanılmak için gerekli olan bu malzemelerin manifaktürü çeşitli şehirlerle gerçekleşmiştir. Örneğin sarı sahtiyan, Kayseri, Konya ve Eğin'de; lök siyah sahtiyan Anadolu Vilayetinde; Tokat, Uşak, Erzurum, Isparta,

[368] Sahillioğlu, "XVIII. Yüzyılda Edirne'nin Ticari İmkânları", s. 66.

Elmalı, Göynük, Kula, Konya, Simav, Berki ve Kuşadası'nda, Rumeli'de ise Edirne, Pravadi, Yanbolu, Filibe, Şumnu, Tırnova, Rusçuk, Ereğli ve Vize'de imal edilerek çoğunlukla İstanbul'un ihtiyaçlarını karşılamak için buraya gönderilmiştir.[369] Ancak XVIII. yüzyıldaki yerli üretim kapasitesinin artan talebi karşılayamadığı kuvvetle muhtemeldir. Gümrük defterlerinin ithalat kısmında yer alan kösele, sahtiyan, sarı sahtiyan, siyah sahtiyan ve sahtiyan-ı Gümülcine ticareti bahsedilen savı destekler niteliktedir.

Deri grubunda yer alan ayakkabı ve terlik gibi ürünler ise gümrük defterlerinde haffaf ve haffaf eşyası, at ve koşum takımları ise saraç eşyası şeklinde geçmektedir. Saraççılık mesleğinde kullanılan meşin de yine gümrüğe tabi emtia arasında yer almaktadır.

Edirne'de saraçlık oldukça kadim bir meslektir. 1573'de şehri ziyaret eden Phlippe du Fresne-Caneye *"kentte derileri çok güzel boyayan, eyer, dizgin gibi koşum takımları yapan pek çok usta var; Türkiye'nin en iyi saraçları burada"* ifadesi Edirne'de bu mesleği yapan ustaların önemini vurgular niteliktedir. Ayrıca XVIII. yüzyıldaki kayıtlarda saraçlara ilişkin emtianın varlığı da Edirne'de bu meslek kolunun devam ettiğini göstermektedir.[370]

Edirne'de deri haricinde çeşitli hayvan kürklerinin ticareti de yapılmıştır. Bazı kayıtlarda sadece kürk şeklinde geçmekte iken bazı durumlarda da hayvanın nevi belirtilmiştir. Nitekim bunlar sincap, tavşan[371], kunduz, samur, çakal, kuzu, kedi, tilki, kakum, karsak, vaşak, gücen, çılkava, zerdava ve tilki-yi Rumeli gibi hayvanlara ait kürklerdir. Özellikle kürklerin panayırlarda yabancı tacirler tarafından alıcı bulması sebebiyle Edirne Gümrüğü'nden İslimye ve Uzuncaabad gibi panayırlara gönderilerek ticari hayata hareketlilik getirilmiştir. Edirne Gümrüğü'nde hayvanların deri ve kürkleri dışında muhtelif kısımlarının da ihracının yapıldığı tespit edilmiştir. 1708 yılına ait Eylül ayında tutulan defter kaydına göre Uzuncaabad panayırına *"cild-i kafa"*, *"tilki boğazı"*, *"zerdeva kafası"* ve *"cild-i kafa zağralık"* gönderilmiştir.[372]

[369] Zeki Tekin, "Tanzimat Dönemine Kadar Osmanlı İstanbul'unda Dericilik", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1992, s. 94.
[370] Phlippe du Fresne-Caneye, *Fresne-Caneye Seyahatnamesi 1573*, Çev. Teoman Tunçdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2009, s. 46.
[371] Özellikle Romanya ve Bulgarisyan tarafında çoktur. Edirne, Bursa ve İstanbul'dan Marsilya'ya yılda 4-5.000 livre değerinde 300-400 balya tavşan derisi gönderilmiştir. Bkz. Olivier, G. A., p. 227.
[372] BOA, *D.MMK.İGE.d*., 23501.

Panayırlarda bahsi geçen deri çeşitleri dışında ihraç edilecek mallarda daha çok İnöz kullanılmıştır. Özellikle Fransız tacirler derileri İzmir'e gönderirken %3 kâr elde edebilmek ve yol masraflarını kısaltabilmek için Tekirdağ'dan ziyade İnöz yolunu tercih etmişlerdir.[373]

4.3.4. Mineral-Kimyasal ve Boya Maddeleri

Tablo 14: Edirne Gümrüğü'ne Giren ve Çıkan Mineral-Kimyasal ve Boya Emtiasının Vergi (Akçe) Bazında Toplamları

Emtianın cinsi	Vergi (gelen)	Vergi (çıkan)	Toplam	%
Alacehri	9.960	178.019	187.979	29,43
Şem' (asel, revgan)	31.327	104.096	135.423	21,20
Kök boya	53.209	12560	65.769	10,30
Katran	34.557	27051	61.608	9,65
Kalay	45.069,5	8.033	53.102,5	8,31
Çivit	25.206	8.058	33.264	5,21
Kırmız, mahlut kırmızı	2.3578	1.200	24.778	3,88
Şap	17.616	-	17.616	2,76
Bakkam	12.797,5	462	13.259,5	2,08
Nişadır	-	11.499	11.499	1,80
Barut	20.673	2.830	23.503	1,12
Palamut	7.125	-	7.125	1,12
Güherçile	6.416	450	6.866	1,02
Zac-ı Kıbrıs	1.160	5.200	6.360	1,00
Mürdeseng	5.241	-	5.241	0,82
Keten çöpü	1.809	-	1.809	0,28
Kitre	-	1.760	1.760	0,28
Mazı	1.278	-	1.278	0,20
Zift	789	348	1.137	0,18
Kalya taşı	940	-	940	0,15
Tutkal	729	-	729	0,11
Kezzab	390	-	390	0,06
İsfidac	-	350	350	0,05
Kükürt	72	-	72	0,01
Diğer	-	840	840	0,13
Toplam	299.942	362.756	662.698	100,00

[373] Sahillioğlu, "XVIII. Yüzyılda Edirne'nin Ticari İmkânları", s. 67.

Edirne Gümrüğü'nden alınıp satılan ve çoğunlukla askeriye, gemi yapımı, dericilik, dokuma ve boyama gibi alanlarda kullanılan kimyasal ürünler, bir anlamda yardımcı malzeme olarak görev görmüştür. Gümrüğe konu olan kimyasal emtia; kırmız[374], katran, kırmızı boya, bakkam, alacehrî, barut, zac- ı Kıbrıs, barut, kalay, kil, kezzap, çivit, kök boya, lök, zift, palamut, kezzap ve cam boya gibi ürünlerdir. Ana malzemelerin meydana getirilmesi için gerekli olan bu kimyevi ve boya ürünlerinin ticaretine ayrıca önem gösterilmiştir. Bahsi geçen alacehri % 29, kök boya % 10, çivit % 5, kırmız % 3, bakkam % 2 ve palamut % 1' lik bir paya sahiptir.

Edirne şer'iyye sicilleri takip edildiğinde boya veya boyahanelerle ilgili muhtelif bilgilere ulaşılabilir. Örneğin 1748 yılına ait sicil kayıtlarında Sultan Bayezıd-ı Veli ve Fatma Sultan Evkafı'na bağlı boyahanede bulunan boyacı esnafına ait eşyalara kârhane kiracıları müdahale etmiştir. İki tarafın bazı anlaşmazlıklar içerisine girmesi sebebiyle Sultan Bayezıd-ı Han Veli Vakfı'nda olan boyahanede 26 kişinin kiracı olması uygun görülmüştür. Burada çuka, kermesud, keten ipliği, 100 dirhem kadar yapağı ve on dirhem kadar ipeğin boyanması gibi işlemleri gerçekleştirmişlerdir. Edirne'ye dört saat yakınlıkta olan mahallede, merhum Fatma Sultan Vakfı olan Topkapusu civarındaki boyahanede ise 42 usta; bogası, yapağı, elvan iplik, ihram, kuşak, aba, penbe iplik, mu'mi, yemeni gibi malların boyama işlerini[375] tamamlamışlardır. Her iki taraf da birbirlerinin işlerine karışılmaması ve müdahale edilmemesi hususunda uyarılmıştır.[376] Başka bir sicil kaydı ise 1750-1756 yıllarına aittir. Fatma Sultan Evkâfı olan Edirne'nin Topkapu Burnunda bir boyahane bulunduğuna işaret eden sicil kaydına göre Gazi Hoca Mahallesi'nin boyacı kârhanesinde 14'ü Müslüman, 40'ı zımmi olmak üzere toplamda 54 nefer mevcut olduğu belirtilmiştir.[377] Bahsi geçen ve örneklerle sunulan Edirne sicil kayıtları, Edirne gümrük defterleri ile birlikte değerlendirildiğinde aynı ürünlerle karşılaşılmıştır. Pamuklu, ipekli, yünlü veya bunların karışımından elde edilen çeşitli dokumaların

[374] Kelime anlamları için bkz. Sözlük.
[375] Bu boyama işlemlerinde *"Edirne kırmızısı"* (rouge de d'Adrianople) adı verilen parlak bir boya da kullanılmıştır. Hatta Fransa'ya Levant yoluyla giden bu kırmızı başlangıçta imalatçıları heyecanlandırsa da boyanın kullanımı belirli ürünlerle sınırlı kalmıştır. Bkz. Berthollet, Claude Louis, *Elements of the Art of Dyeing*, çev. William Hamilton, C.1, London, 1971, s. 144. Edirne kırmızısı olarak geçen boya çeşiti Batı'da *"Levant kırmızısı"* (rouge du Levant) olarak da bilinmektedir. Bkz. Beaujour, L. Félix, A., s. 180.
[376] Samıkıran, s. 414-415; 646,648.
[377] Sabiha Şengür, "153 Numaralı Edirne Şer'iyye Sicili H. 1164-1170/M. 1750-1756", Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2007, s. 531.

boyahanelerde boyanması iç pazardaki ihtiyacı karşılamadan doğmuştur. Ayrıca bu durum bize Edirne Gümrüğü'ne konu olan emtianın sadece ihraç edilmediğini de göstermektedir.

Debbağ sınıfının derilerini imal etmesinde alacehrî, lök, kırmız; dokuma sanayisinin boyama işleminde kök boya ve çivit gibi boya maddeleri tercih edilmiştir. Bahsi geçen ürünler daha çok dışarıdan alımı yapılan kimyasallardandır.

Gemiye ait ahşap malzemelerin su ve nemden korunması için geminin kalafatlama sırasında yapılan yağlama için kullanılan zift, içerisinde katran ya da reçinenin karıştırılıp kaynatılmasıyla, katran ise sedir (katran) ya da çam ağacından elde edilen malzemelerdir. Dolayısıyla bu kimyevi maddelerin kullanımı gemiyi uzun bir süre kullanılabilir hale getirmiştir. Osmanlı donanması için bu denli öneme sahip olan malzemelerin temin edilmesi de ayrı bir sorumluluk getirmiştir.[378]

Temin edildikleri yerler ise Çanakkale Bursa ve Balıkesir'e ait Edremit, Lapseki, İne, Çan, Biga, Balya, Bigadiç ve Tuzla kazalarıdır.[379] Görüldüğü üzere çoğunlukla Anadolu'da ve tersanelere yakın olan mahallerden bahsi geçen malzemelerin alımı yapılmıştır. İhtiyacı karşılayamadıkları durumda ise ithal edilmiştir. Bilhassa Edirne gümrük kayıtlarında katran ve zift gibi ürünler dışarıdan alınan malzemeler dâhilindedir.

"Şem-i asel" olarak ifade edilen balmumu, Edirne ve civarında sıklıkla elde edilebilen bir malzeme olduğu için fazla ticari bir değer taşımamıştır.[380] Ancak yerli piyasadan ziyade çoğunlukla ihraç edilen bir ürün olmuştur. Şem-i aselin gelen ve giden grup içerisindeki payı ise % 21'dir.

4.3.5. Madeni Ürünler ve Hırdavat

Osmanlı'da daha çok tarım aletleri, ev gereçleri ve savaş mühimmatı gibi alanlar üzerinden maden işletmeciliği yapılmıştır. Madenlerden gelen malzemeler ise imalatçılar tarafından demirciler, bakırcılar gibi çarşılarda işletilmiştir.[381]

---

[378] Mehmet Taş, "18. Yüzyıl Osmanlı Donanmasında Zift ve Katran Temini", *Turkish Studies*, 15 (4), 2020, s. 1226.
[379] Taş, s. 1227-1229.
[380] Sahillioğlu, "XVIII. Yüzyılda Edirne'nin Ticari İmkânları", s. 66.
[381] Tabakoğlu, *Türkiye İktisat Tarihi*, s. 365.

1300-1600 yıllarında bakır, altın, gümüş, kurşun ve demire artan talep sebebiyle Anadolu ve Rumeli'deki maden işletmeleri genişletilmiş ve yeni ocaklar da açılmıştır. Bu dönemde madencilik genellikle iltizam usulü ile idare edilmiş ve devletin sıkı kontrolü altında tutulmuştur.[382]

XVII. yüzyılın sonlarına doğru yeniden işletmeye açılan ve yeni oluşturulan maden ocakları ülkenin geniş bir coğrafyasına yayılmış niteliktedir. Örneğin bakır: Keban, Ergani, Gümüşhane, Küre, gümüş: Sidrekapısı (Selanik), Gümüşhane, Niğde, Kratova (Üsküp), güherçile: Malatya, Karaman, Niğde, Üsküp, Selanik, Mısır, altın: Ergani, Gümüşhane, Espiye, demir: Samako (Sofya), Kamengard, şap: Gümülcine, Şarki Karahisar, kurşun: Nif, Koçana ve kükürt: Hakkari'den çıkartılan madenlerdir. Ancak XVII. yüzyılın sonunda maden ocaklarında kullanılan yöntemin Batı'dan kalmış olması, iş gücünde yaşanan yetersizlikler ve madenlerin üretimi sırasında oluşan tahribatlar yeni ocakların açılmasını engellemiştir.[383]

Tablo 15: Edirne Gümrüğü'ne Giren ve Çıkan Madeni Ürünler ve Hırdavat Emtiasının Vergi (Akçe) Bazında Toplamları

Emtianın cinsi	**Vergi (gelen)**	**Vergi (çıkan)**	**Toplam**	**%**
Ahen-i ham	100.148	748.989	849.137	40,46
Nal	103.919	356.985,5	460.904,5	21,96
Demir & demir saç	241.800	129.250	371.050	17,68
Kilit	8.865	56.625	65.490	3,12
Altın & kuyumcu eşyası	2.220	53.610	55.830	2,66
Çelik	39.977	10.140	50.117	2,39
Çivi, mismar, mıh, tel	38.062	9.784	47.846	2,28
Kurşun & kurşuncu eşyası	31.487	6.907,5	38.394,5	1,83
Kantar	-	26.910	2.6910	1,28
Cam, cam eşya, şişe	11.929	8.880	20.809	0,99
Hırdavat	15.411	859	16.270	0,78
Kazma, keser, kürek, tırpan, destere	5.055,5	8.661	13.716,5	0,65
Teneke	9.004	1.790	10.794	0,51
Çakı-bıçak, bıçakçı eşyası, süngü, ustura	6.013	3.109	9.122	0,43
Saç ve sacayağı	4.435	4.083	8.518	0,41

[382] Halil İnalcık, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar- I Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 59. Basım, İstanbul, 2017, s. 243.
[383] Tabakoğlu, *Türkiye İktisat Tarihi*, s. 366.

Bakır & Bakırcı Eşyası	-	7.320	7.320	0,35
Ayna	3.109	-	3.109	0,15
Saçma	2.947	-	2.947	0,14
Bokağı, zincir, çan	1.359	1.555	2.914	0,14
Ahi damga	-	1.920	1.920	0,09
Sim	1.013	-	1.013	0,05
Diğer	2.113,5	366	2.479,5	0,12
Toplam	627.927	1.445.699	2.074.126	100,00

Edirne'de ticareti yapılan *"ahen-i ham" ve "ahen sac"* olarak ifade edilen demirlerdir. Demirin gümrükten ihracı ise İnöz ve Rodoscuk üzerinden yapılmıştır. Ayrıca hem gelen hem de giden madeni mallar içerisinde en büyük pay %58 ile demire aittir. Bakır (nuhâs) ise ihraç ürünleri arasında sayılabilir. Ancak bakırın ev araç gereçlerinde ve bilhassa top yapımında kullanılması stratejik bir maden olarak ihracının kısıtlanmasını gerektirmiştir. Bakır, gümrük kayıtlarında daha çok *"evânî nuhâs"* geçen ve bakırdan yapılmış muhtelif kap kacak olarak ticareti yapılan bir emtiadır. Altın ise işlenmiş çeşitli ürünler üzerinden ithal edilmiştir. Bunlar, altın kuşak, altın evânî, altın varak, altın küpe ve altın bilezik şeklinde karşımıza çıkmıştır. İhraç ve ithal ürünler arasında salt altın ifadesi bulunmamaktadır. Ancak dikkati çeken husus *"kuyumcu eşyası"* ifadesi ile altın ve altınla ilgili çeşitli ürünlerin hem ihraç hem de ithal edilmiş olmasıdır.

Güherçile, kurşun gibi madenler ise mühimmat yapımında kullanılmıştır. Stratejik öneme sahip olması dolayısıyla Edirne'ye çoğunlukla ithalatı yapılan madenler arasındadır. Nişadır ve şap ise dokuma ve deri sanayisinde imal edilen ürünlerin yapım aşamasında tercih edilmiştir. Edirne'de yerli dokuma ve deri üretimi gerçekleştirildiği için sanayisinde kullanılacak madeni ürünlerin ithaline de ayrıca önem verilmiştir.

4.3.6. Baharat-Ecza

Osmanlı saray mutfağından ve tıbbi ilaçların yapımından doğan ihtiyaç sebebiyle özellikle ithal edilen emtia gurubunda baharat ve çeşitli şifalı bitkiler de tespit edilmiştir. Çörek otu, hınna ve misk dışında yer alan anason, afyon, tarçın, anberiyye, zerdeçal, zencefil, sinameki, karanfil, salep, Arnavud zağferan, Arnavud biberi, attarlık eşya, sakız, hardal, kimyon, çam sakızı, susam, yenibahar, kafuri sadece dışarıdan alınan ürünler içerisindedir. Bununla birlikte baharat-ecza alanında

ticareti en çok yapılan emtia ise susam (% 66) attar, (% 13) ve hınna (% 5) dır. Gümrük defterlerinde bahsi geçen ürünlerin XVIII. yüzyılın sonlarında yer alması ise dikkat çekici bir unsurdur.

Tablo 16: Edirne Gümrüğü'ne Giren ve Çıkan Baharat-Ecza Emtiasının Vergi (Akçe) Bazında Toplamları

Emtianın cinsi	**Vergi (gelen)**	**Vergi (çıkan)**	**Toplam**	%
Susam	572.852	25.890	598.742	66,98
Attar & attar eşyası; çerç eşyası attarlık	21.784	97.651	119.435	13,36
Hınna	35.623	16.621	52.244	5,84
Günlük	33.394	15356	48.750	5,45
Anason	17.209	780	17.989	2,01
Salep	15.195	-	15.195	1,70
Biber (kırmızı biber, Arnavut biberi)	1.269	6.704	7.973	0,89
Afyon	4.276,5	-	4.276,5	0,48
Körpe	3.738	-	3.738	0,42
Yenibahar	1.068	2.361	3.429	0,38
Çam sakızı	2.850	-	2.850	0,32
Kitre	2.306	-	2.306	0,26
Kimyon	1.825	-	1.825	0,20
Sabun-ı misk	1.425	-	1.425	0,16
Kafuri	1.400	-	1.400	0,16
Hardal	1.386	-	1.386	0,16
Arnavut safranı	936	-	936	0,10
Kiraz çiçeği	215	666	881	0,10
Çörek otu	870	-	870	0,10
Misk	867	-	867	0,10
Çöğen	751	-	751	0,08
Anberiye	600	-	600	0,07
Deva-yı misk	467	-	467	0,05
Diğer	2.333	3.185,5	5.518,5	0,62
Toplam	724.639,5	169.214,5	893.854	100,00

4.3.7. Gıda Maddeleri

Edirne'nin başta Meriç nehri olmak üzere sulama yapabileceği verimli arazilere sahip olması şehrin tarım alanında üretim yapabilmesine önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Ayrıca coğrafi konum sebebiyle iklimin de elverişli olması birçok gıda ürünlerini yetiştirebilmesine olanak tanımıştır. Bu besin maddeleri

içerisinde tahıl ve hububat mahsullerinin yanı sıra sebze, hayvansal gıdalar, yağ gibi çeşitleri tespit edebilmek mümkündür.

Tablo 17: Edirne Gümrüğü'ne Giren ve Çıkan Gıda Ürünlerinin Vergi (Akçe) Bazında Toplamları

Emtianın cinsi	**Vergi (gelen)**	**Vergi (çıkan)**	**Toplam**	**%**
Kahve	1.393.788	194.868	1.588.656	43,15
Revgan	665.562	353.465	1.019.027	27,68
Yemiş	137.221	30.715	167.936	4,56
Balık, havyar, ahtapot	144.363	15.849	160.212	4,35
Pastırma, sucuk, kurutulmuş et	16.017	105.182	121.199	3,29
Nişasta	11.280	101.511	112.791	3,06
Bakliyat (Bamya, bakla, mercimek, börülce, fasulye, erzen, nohut, leblebi)	53.599	28.342	81.941	2,23
Ceviz, badem & fındık	25.209	41.611	66.820	1,82
Peynir (Kaşkaval, tulum vd.)	7.589	57.719	65.308	1,77
Tahin, pekmez, reçel, pestil	38.957	13.560	52.517	1,43
Şeker & şekerleme	46.901	-	46.901	1,27
Asel	9.316	30.748	40.064	1,09
Zeytin	38.500	-	38.500	1,05
Şehriye	4.719	30.072	34.791	0,95
Meyve (Rezzaki, muşmula, portakal, limon, turunç, erik kurusu, hurma)	10.841	20.573	31.414	0,85
Biber	15.947	-	15.947	0,43
Helva	13.559	-	13.559	0,37
Bağırsak	5.898	-	5.898	0,16
Sarımsak	1.970	-	1.970	0,05
Hamr	1.680	-	1.680	0,05
Diğer	435	13.840	14.275	0,39
Toplam	2.643.351	1.038.055	3.681.406	100,00

Edirne gümrük defterlerinde bahsedilen ürün kategorileri İnöz, Rodoscuk, Bergos, İslimye, Uzuncaabad ve Ferecik'e ihraç edilmiştir. Gıda maddeleri arasında sarımsak, nişasta, börülce, yemiş, reçel, tahin, helva, nohut, peynir[384], bamya, şeker,

[384] Edirne'nin peyniri oldukça meşhurdur. Bunun yanı sıra zeytinyağı, susam, şarap ve her türlü meyve-sebze yetiştiriciliği yapılmıştır. Gül yağı çıkarılıp, ateşli silahlar imal edilmiştir. Bölgenin tütünü ise fazla makbul değildir. Bkz. Synvet, A., *Géographie Général de l'Empire Ottoman*, IX., 1872, p. 24.

biber, badem, revgan-ı zeyt, revgan, revgan-ı sade, dil pastırması, bal, kaşkaval peyniri, tulum peyniri ihraç edilen mamullerin başlıcalarıdır. Gıda ürünleri içerisinde yağ ürünlerini ayrı bir merhalede değerlendirmek gerekirse önemli bir çeşitlilik arz ettiği dikkati çekmektedir. Bunlar içerisinde en büyük pay ise %57'lik oranla zeytinyağına aittir.

Tablo 18: Edirne Gümrüğü'ne Giren ve Çıkan Yağların Vergi (Akçe) Bazında Toplamları

Emtianın cinsi	Vergi (gelen)	Vergi (çıkan)	Toplam	%
Revgan-ı zeyt	510.953	75.422	586.375	57,54
Revgan-ı don	56.671,5	174.560	231.231,5	22,69
Zeyrek	5.2662	41.448	94.110	9,24
Revgan-ı çerviş	1.341,5	38.785	40.126,5	3,94
Revgan-ı sade	11.697	20.427	32.124	3,15
Revgan-ı şir	17.929	-	17.929	1,76
Revgan-ı bezir	12.234	-	12.234	1,20
Revgan-ı Rumeli	324	-	324	0,03
Revgan (diğer)	1.750	2.823	4.573	0,45
Toplam	665.562	353.465	1.019.027	100,00

XVIII. yüzyıla ait gümrükler arasında bir örneklem oluşturması ve genel bir değerlendirme yapabilmek açısından burada Silistre ve Rusçuk gümrükleri ele alınmıştır. XVIII. yüzyıla ait Silistre ve Rusçuk gümrükleri incelendiğinde Edirne Gümrüğü ile bazı farklılıklar gösterdiği görülmüştür. Özellikle vergilendirme miktarları baz alındığında örneğin Rusçuk Gümrüğü 2 tulum zeytinyağı üzerinden 120 pare[385] vergi alırken; Silistre Gümrüğü 4 tulum zeytinyağından 80 pare[386] vergi tahsil etmiştir. Edirne'nin gelen ve giden gıda ürünleri incelendiğinde ise genellikle birim miktarı kadar vergi alındığı göze çarpmaktadır. Bu durum emtia üzerinden alınan vergilerin mutad olmadığını; gümrüklerin işleyişine, ithalat-ihracat dengesine ya da tacirlerin aidiyetlerine göre vergi miktarlarının değişken olabildiğini göstermektedir.

Gıda maddeleri içerisinde balık ürünleri hem ithal hem de ihraç edilen grup içerisindedir. Lakerda, sazan, tütün, morina, çiroz ve yayın balığı gibi deniz

[385] BOA, *D.BMK.SLM.d.*, 22666.
[386] BOA, *D.BMK.SLM.d.*, 22659.

mahsullerinin ticareti yapılmıştır. İthal ve ihraç ticaretinde sıklıkla karşılaşılan bir diğer gıda ise kahvedir.

XVII. yüzyılda Osmanlı devlet erkânı toplantılarında kahve ikram edilmeye ve kahvenin törenlerde önemli bir yer tutmaya başlamasının akabinde kahve tüketimi oldukça artmıştır. Tüketimin bu derece yayılması ve gündelik içecekler arasına girmesiyle birlikte kahve ticareti de gelişim göstermiştir. Her yıl Yemen'den Mısır'a gelen 5.000 ton kahvenin yarısı İstanbul'a ve diğer Osmanlı şehirlerine götürülmüştür.[387] Aynı yüzyılın ortalarında İstanbul'da 100'e yakın kahve taciri ve 55 dükkân mevcuttur. Ayrıca 500 kahve toptancısı ve bunlara ait 300 kahve deposu da bulunmuştur. Tacirler ve toptancılar Kahire'den düzenli olarak yapılan bu ticaret vasıtasıyla işlerini yürütmüşlerdir.[388]

Kahve, lüks tüketim maddesi olarak algılanmış ve *"rüsum-ı bid'atıyye*" olarak gümrük vergisinin iki katı miktarda yani müslümanlardan bir kıyye kahve için 8, gayr-ı müslimlerden 10 akçe vergi alınmıştır. Buna ilaveten Avrupalı tacirlerin diğer emtiada olduğu gibi %3 gümrük vermesi kararlaştırılmıştır.[389]

Gümrük kayıtlarında ise kahve daha çok *"kahve-i Yemen"* ve *"kahve-i Efrenç"* olarak ifade edilmiştir. Bu durum Yemen kahvesinin yanında Avrupa kahvesine de rağbet olduğunu göstermektedir. Ancak Avrupa kahvesi daha az tercih edilmiştir. İhraç edilen emtia içerisinde ise sadece kahve şeklinde ifade edilmiş olan emtianın türü hakkında ise herhangi bir bilgi verilmemiştir.

Tablo 19: Edirne Gümrüğü'ne Giren ve Çıkan Kahvenin Vergi (Akçe) Bazında Toplamları

Malın cinsi	**Vergi toplamı**	**%**
Yemen kahvesi	153.828	78,94
Efrenç kahvesi	3.600	1,85
Kahve	37.440	19,21
Toplam	194.868	100,00

[387] İdris Bostan, "Kahve", *TDVİA*, C. 25, Ankara, 2002, s. 203.
[388] Metin Ziya Köse, *1600-1630 Osmanlı Devleti ve Venedik Akdeniz'de Rekabet ve Ticaret*. İstanbul: Giza Yayınları, 2010, s. 103-104.
[389] Bostan, s. 205.

4.3.8. Manifatura-Tuhafiye ve Kıyafet

Tablo 20: Edirne Gümrüğü'ne Giren ve Çıkan Manifatura-Tuhafiye ve Kıyafet Ürünlerinin Vergi (Akçe) Bazında Toplamları

Emtianın cinsi	**Vergi (gelen)**	**Vergi (çıkan)**	**Toplam**	**%**
Haffaf eşyası; çizme, nalın, telik, çarık, ayakkabı	823.606,5	95.542	919.148,5	40,07
Rişte [don, kenevir, Hindi, Mısır, şir, Trabzon, kolan], urgan, sicim, gaytan, ip, iplik, lika ipi, kınnap	198.749,5	12.422,5	211.172	9,21
Çerç & attar; çerçi eşyası	129.405	51.555	180.960	7,89
Mu'mi (kaba, dülbend, yerli) & mu'mi eşyası	161.814	11.550	173.364	7,56
Başlık, fes, kavuk, külah, sorguç, takye, sarık, kalpak, papak	97.010	38.281	135.291	5,90
Kolan, kolancı eşyası, kuşak (kara, beyaz, kırmızı, Halep, Hama, Mağrib, sim, şayak, yapağı, harir, çakman, alaca, sandal), kemer (şayak), kemerbend	27.979	60.273	88.252	3,85
Çuval	23.664	41.234,5	64.898,5	2,83
Entari (kutni, telli, alaca, çuka, bogasi, şal, basma, çiçekli, çiçekli Halep, Diyarbekir, damgahane)	68.52	364	62.216	2,71
Cihaz eşyası	44.352	-	44.352	1,93
Çorap	44.337	-	44.337	1,93
Ferace (çuka, şal)	40.116	-	40.116	1,75
Bez & bezzaz eşyası	40.575	-	40.575	1,77
Muytab (eşyası, kolanı)	34.308	1.649	35.957	1,57
Çine	17.915,5	6.483	24.398,5	1,06
Halı-seccade-kilim	7.470	13.905	21.375	0,93
Gömlek-gömleklik (keten, kirpas, melez), mintan	3.506	17.295,5	20.801,5	0,91
Cübbe (şal, çuka, şeritli)	19.086	-	19.086	0,83
Kapamacı eşyası	-	16.866	16.866	0,74
Büzmeci eşyası	21.15	14.355	16.470	0,72
Şal (cübbe,entari)	-	3.974	3.974	0,17
Üslük (sade)	54.21	8.580	14.001	0,61
Yasdık (kadife, şayak, çuka), yorgan & yorgan yüzü, yorgancı eşyası, döşek	83.78	4.883	13.261	0,58
Atkı (gön, kerde)	13.066	-	13.066	0,57
Aba eşya (entari, şalvar, takye, yağmurluk)	8.875	3.155	12.030	0,52
İzladi	10.976	-	10.976	0,48
Şalvar (kutni, şayak, çuka, siyah)	7.766	2.491	10.257	0,45
Barata (köhne, fes)	9.592	-	9.592	0,42
Kuyumcu eşyası (bilezik, küpe vs.)	7.042	-	7.042	0,31
Şal (cübbe, entari, ferace)	-	3.974	3.974	0,17
Hamhalat	1.692	1.957	3.649	0,16
İmame	-	3.420	3.420	0,15

Destar	3.389	-	3.389	0,15
Çultar	1.971	1.110	3.081	0,13
Çıkrık & çıkrıkçı eşyası	330	2.619	2.949	0,13
Yağmurluk	2.520	-	2.520	0,11
İhram	1.722	449	2.171	0,09
Lüle	-	2.160	2.160	0,09
Havlu (İslimye, yerli, işleme)	1.582	545	2.127	0,09
Klapdan & klapdan şerit	2.052	-	2.052	0,09
Şirbab (Edirne)	1.560	120	1.680	0,07
Velense (beyaz)	-	1.645	1.645	0,07
Yağlık & peşkir	1.065	453	1.518	0,07
Perde (kapı, ocak)	580	550	1.130	0,05
Çiçekli	-	1.110	1.110	0,05
İğ & iğneci eşyası	265	660	925	0,04
Kazel	846	48	894	0,04
Beledi (döşek)	715	-	715	0,03
Uçkur, uçkurluk, yağlık (işleme), nalın	150	458	608	0,03
Yelek (kutni, bogasi, telli)	435	-	435	0,02
Makrame (işleme, İslimye)	-	379	379	0,02
Yaşmak (telli ocaklık)	220	16	236	0,01
Diğer	955	262	1.217	0,05
Toplam	1.871.025,5	422.819,5	2.293.845	100,00

XVIII. yüzyıla ait Edirne gümrük defterlerinde manifatura, tuhafiye ve muhtelif kıyafetler hem ihraç hem de ithal mal kompozisyonunda yer almıştır. İhraç ürünleri incelendiğinde özellikle çorabın Edirne'de yerli olarak imal edildiğini göstermektedir. Bu dönemde İnöz ve Rodoscuk üzerinden önemli bir seviyede çorap ihracı gerçekleşmiştir. Üslük, entari, kırmızı kuşak, havlu, halı, kilim,[390] yastık, urgan, mintan, ihram, hama kuşağı, gömlek, sim kuşak gibi giyim ürünlerinin haricinde Edirne'ye getirilen *"fes-i Erenç"*, *"fes-i Tunus"*, *"barata fes"*, *"takye"* gibi çeşitli başlıklar da gündelik hayatta sıkça kullanılmıştır. Giyim kategorisindeki bir diğer ürün ise ayakkabı ve terliklerdir. Ayakkabı ve terliğin yanı sıra çizme, siyah çizme gibi çeşitleri de çoğunlukla satın alınmıştır. Ayrıca gümrük kayıtlarında geçen *"haffaf"*, *"haffaf eşyası*", *"kapamacı eşyası"*, daha çok hammadde bulunduran ve ürünü satan tacir grubunun adıyla ifade edilmiştir. Manifatura ve tuhafiye içerisine dâhil olan diğer

[390] Thornton, İstanbul'da dokunan (basılan) müslinleri metheder, ancak halı ve kilim dokumacılığının merkezinin Anadolu olduğunu ve sanayinin Anadolu'da daha ileri bir seviyede olduğunu vurgulamıştır. Bkz. Murray, H., s. 3556.

ürünler ise boş kutu, kırmızı iplik, çakmak, çakı, kazip çiçek, yemeni gibi muhtelif ürünlerdir. Kayıtlardaki *"çerç"* ve *"çerç eşyası"* ifadeleri pazar ve panayırlarda ticaret yapan tuhafiye sınıfının varlığına bir işarettir.

4.3.9. Muhtelif

Edirne ticaret hayatında yeri olan birçok ürün grubu dışında herhangi bir sınıfa alınamayan emtia bulunmaktadır. Kereste, tahta, kav, ağaç, divan, çötre, heğbe, Ali Paşa eşyası, kağıt gibi muhtelif ürünler gümrük defterlerinde tespit edilmiştir.

Püskülcü eşyası, bit pazarı eşyası, oyuncakçı eşyası, mücellid eşyası ve çoban eşyası ile belirtilenler ise nispi ölçüde eşyanın nevi ile ilgili bilgi verilmiştir. Ancak bu ifadelerden hammadde satan ve belirli iş kollarına hizmet eden ticari ürünler olduğunu anlamak olasıdır.

Kayıtlarda sıkça *"Ali Paşa eşyası"* olarak geçen Ali Paşa, Kanuni döneminde dört yıl kadar sadarette kalan Bosnalı Semiz Ali Paşa tarafından yapılan çarşının adıdır.[391] Bu çarşıda herkes dükkân sahibi olamamış; sadece varlıklı insanlar esnaflık yapabilmiştir. XVIII. ve XIX. yüzyıllarda ise çarşıdaki dükkânlar harap olmaya başlamıştır.[392] Ali Paşa çarşısında seçkin kişilerin dükkân sahibi olması; gümrüğe gelen ve giden Ali Paşa eşyasının -nevi bilinmemekle birlikte- değerli eşyalardan oluştuğunu akıllara getirmektedir.

Edirne'de üretilen ve ihraç edilenler içerisinde en çok karşılaşılan bir diğer ürün de süpürgedir. Çanak, çarup, fincan, fırın kap, ibrik, maşrapa, ocak ve kapı perdesi, tava, tencere, tarak, ayna, çanak, halı, sandık, sabun, sabun misk gibi ürünler de yine muhtelif olarak sayılabilecek ticari değeri olan ürünlerdir. Bu emtia grubu içerisinde özellikle sabun ve sabun misk Edirne'de üretilen yerli mamullerdendir. Edirne'de imal edilen bir diğer ev eşyası ise *"çultar-ı Edirne"* olarak ifade edilen bir cins kilimdir.

Lady Montagu, 1717-1718 yıllarında Edirne ziyareti sırasında buranın ticari yapısıyla ilgili önemli bilgiler aktarmıştır. Montagu eserinde, Edirne çarşısında olan 365 dükkânda çeşitli kıymetli ürünlerin satıldığını belirtmiştir. Dükkânların kubbeli

[391] Ahmet Bâdi, *Riyaz-ı Belde-i Edirne: Edirne Şehri Bahçeleri (Edirne Şehri Tarihi)*, I, Çev: Ratıp Kazancıgil, Edirne Valiliği Yayını, Edirne, 2000, s. 135.
[392] O. Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu Yayınları, İstanbul, 1939, s. 85.

çatı ile örtüldüğünü ifade etmiştir. Ayrıca bu dükkânların yeni boyanmış olduğuna dikkat çekerek çarşının Londra'daki benzerlerine göre oldukça temiz olduğunu vurgulamıştır.[393] Edirne şer'iyye sicilleri de takip edilerek şehirde varolan esnaf ve zanaatkârlarla ilgili de bir çıkarımda bulunmak mümkündür. Bu doğrultuda 1717-1718 yılına ait Edirne şer'iyye sicilinden hareketle kahveci, debbağ, sarraf, terzi, kasap, çömlekçi, debbağ, duhancı, sarraf, haffaf, berber, keresteci, kaşıkçı, mumcu, kürkçü, kapamacı, bakkal ve attar[394] gibi çeşitli iş kollarına rastlanılmıştır.[395] Bunun yanı sıra Özer Ergenç de çalışmasında Edirne'de defterde kaydedilmiş 169 farklı meslek dalının olduğuna dikkat çekmiştir. Bu, meslek dallarının Edirne'de sanayi ve ticaret alanlarında bölgesel ve uluslararası bir boyuta ulaştığını göstermektedir. Bahsi geçen 169 mesleğin 38'i yiyecek ile ilgili iken diğerleri; giyim, ulaşım, saraçlık ve çeşitli araç-gereçlerin yapımını kapsamaktadır.[396]

[393] Montagu, s. 84.
[394] Mehmet Arif Kürküt, "152 Numaralı Edirne Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi", Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Batman, 2019, s. 175-177.
[395] Melis Mandıra, "661 No'lu (H. 1130-1131/M. 1717-1718) Edirne Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi", Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2009, s. 40.
[396] Özer Ergenç, "XVIII. Yüzyılın Başlarında Edirne'nin Demografik Durumu Hakkında Bazı Bilgiler", *IX. Türk Tarih Kongresi*, C. 3, 21-25 Eylül 1981, Ankara, s. 1423.

SONUÇ

Gümrük kayıtları, XVIII. yüzyılda Edirne'nin ticaret hayatının aydınlatılmasında en önemli bilgi kaynaklarından birisidir. Bu kayıtlar söz konusu dönemde Edirne ticaret hayatını bütün yönleri ve detayları ile ortaya koymada yetersiz kalsalar da, ana hatlarıyla bir çerçeve oluşturulması ve ticaret hayatındaki genel eğilimlerin ortaya konmasında tatmin edici bilgiler içerir. Söz konusu kayıtlar sayesinde, Edirne ve yakın çevresinde yapılan ticaretin hacmi; mübadeleye sahne olan malların niteliği; bu malların ithal edildikleri veya nakledildikleri bölgeler; ticaret esnasında takip edilen güzergâhlar; ticaret faaliyetlerinde yer alan tacirlerin tabiyetleri, etnik ve dinî kimlikleri büyük ölçüde açıklığa kavuşturulmuştur.

Gümrüğe konu olan emtianın analizini yapmak için kullanılan defter serilerinin düzenli oluşu, çalışmanın seyrini de belirlemiştir. Kayıtlarda tacirlerin isimleri, malın nevi, malın birimi ve birim üzerinden tahsil edilen vergi miktarının tasrih edilmiş olması ve malların gelen-giden olarak ayrıştırılması, tez boyunca kullanılan tabloların hazırlanmasını kolaylaştırmıştır. Bunun yanı sıra kayıtların sonunda gelir-giderlerin belirtilmesi ve değerlerinin akçe cinsinden verilmesi, gümrüğün gelir-gider dengesinin ortaya konmasına imkân sağlamıştır.

Edirne'nin coğrafi konumu itibariyle önemli ticari güzergâhlar ve nehirler üzerinde bulunması Edirne Gümrüğü'ne pek çok imkân sağlamıştır. Edirne gümrük defterlerinden hareketle İnöz, Gelibolu ve Rodoscuk'a yapılan ihracat tespit edilmiştir. Dolayısıyla buralara ulaştırılan emtianın İzmir ve İstanbul üzerinden Avrupa'ya nakledildiğini söylemek mümkündür. Aynı zamanda Edirne'nin İslimye, Uzuncaabad, Ferecik, Bergos gibi panayırlara yakın oluşu ve panayırlar ile Edirne arasındaki mal akışı da, gümrüğün önemini arttırmıştır.

Edirne'nin araştırma dönemine ait gümrük defterleri incelendiğinde şehre ithal edilen malların şehirden dışarıya nakledilen mallardan fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu durum ilk bakışta Edirne'nin üretimden ziyade bir tüketim merkezi olduğu izlenimini uyandırır. Ancak bu noktada şehirde tekstil ve boyacılık başta olmak üzere bazı sanayi dallarının gelişme göstermiş olduğu ve bu sanayi dalları için bazı hammaddelerin ithaline ihtiyaç duyulduğu göz ardı edilmemelidir. Ayrıca şehre giriş yapan malların bir kısmının civardaki panayırlara nakledildiğini de hatırlamak gerekir. Bununla birlikte Edirne bazı mallar için bir antrepo veya re-export merkezi olarak da

değerlendirilebilir. Bu durum XVIII. yüzyıl Osmanlı ticaret hayatında iç ticaret kadar dış ticaretin de önem kazanması ve Osmanlı dış ticaretinde Avrupa'nın ön plana çıkmaya başlamasıyla da irtibatlandırılabilir. Nitekim Avrupa ile yapılan ticaret faaliyetlerinin yoğunlaşmasıyla ilgili olsa gerek, yüzyıl başlarında ticareti gerçekleştiren tacir grupları arasında müslümanların hâkimiyeti söz konusu iken yüzyılın sonunda bu hâkimiyet zımmilere geçmiştir.

Tez boyunca yararlanılan kaynaklar, zımmilerin kendi içlerindeki dağılım hakkında da fikir vermektedir. Bu kayıtlarda gayr-ı müslimler arasında yahudiler öne çıkmaktadır. Yahudilerin özellikle zengin iş kollarını ellerinde tutması, Edirne çarşısındaki piyasaya hâkim olması, şehre gelen Fransız ve İngiliz tacirlerin, yahudilere bir anlamda tâbi olmasını gerektirmiştir. Dönem seyahatnamelerinde yahudilere ilişkin aktarılan çarpıcı ifadeler bu savı destekler niteliktedir.

Edirne'nin şehir olarak verimli bir arazi üzerinde bulunması tarımsal, hayvansal ve tekstil ürünlerinin ticaretinde aktif bir rol üstlenmesine olanak tanımıştır. Nitekim tezde bulunan mal grupları incelendiğinde, ihraç malları arasında Edirne'ye ait ürünlere sıkça rastlandığı görülür.

Gümrük kayıtlarında rastlanılan ve yoğun ticarete sahne olan malların genel bir değerlendirilmesi yapılacak olursa, mal yelpazesinin hammaddeler, çeşitli dokuma ürünleri, gıda maddeleri, baharat ve ecza, kimyasal ürünler, madeni eşyalar, deri ve kürk çeşitleri, manifatura, tuhafiye ve kıyafet, ev eşyaları ve her hangi bir başlık altında toplanamayacak muhtelif ürünleri kapsayacak kadar geniş olduğu söylenebilir. Bu mal gurupları içerisinde en büyük ticari paylardan birisi dokuma ürünlerine aittir. Gelen ve giden malların yaklaşık 1/3'ünü tekstil, manifatura ve tuhafiye grubu oluşturmuştur. Söz konusu grup içerisinde yünlü, pamuklu, ipekli ve ketenli ürünlerle karşılaşılmıştır.

Yünlü dokumaların diğerlerine oranla bol ve ucuz olması fazlaca talep görmesini sağlamıştır. Yünlü dokumalar Osmanlı gündelik hayatında orta gelirlilerin tercih ettiği bir kumaş türüdür. Ancak esirlerin kıyafetlerinde de kullanılmış ve dönemin askerî üniformalarında kullanılmak üzere Avrupa pazarına ihraç edilmiştir. XIX. yüzyıla kadar Hint menşeili ürünlerle rekabet edebilen pamuklular ise geniş bir tabanda rağbet görmüştür. Kirpas; kirpas-ı melez ve kirpas-ı keten olarak adlandırılanlar çadır ve kıyafet yapımında kullanılmıştır. İpekli-pamuklu karşımı kutni

ise Edirne'de dokunup dışarıya ihraç edilen bir ürün olagelmiştir. Edirne'deki ipekli üretimi, Sakız ve İstanbul ipeklileri ile birlikte Osmanlı dokuma manifaktürünün uzunca bir süre canlı kalmasında ve bu alanda yapılan ithalatın azalmasında önemli rol oynamıştır. Bununla birlikte, Edirne'ye gelen ve Edirne'den çıkarılan ipekliler içerisinde işlenmiş olanların payının düşük kaldığı ve ticaretin daha çok ham ipek ve ipek kozası üzerinde yoğunlaştığını vurgulamak gerekir. Bu durum, Edirne'nin dış pazarlara hammadde temin eden bir bölge hüviyetine büründüğüne de işaret etmektedir.

Edirne Gümrük sisteminde önemli bir diğer mal gurubu ise deri ve kürk çeşitleridir. Önceki yüzyıllardan tevarüs eden ve köklü bir geleneğe sahip olan dericiliğin yerini Edirne'nin XVIII. yüzyıl ticari hayatında da koruduğu görülmektedir. Özellikle panayırlarda fazlaca alıcı bulması, yüksek kârlarla elden çıkarılmalarına imkân sağlamıştır. Büyükbaş hayvanlar (öküz, manda vb.) ve tavşan postları bu mal grubu içerisinde en çok ihraç edilenlerin başında gelmektedir. Nitekim vergi bazında sıralanan mal listesi içinde büyükbaş hayvan ve tavşan postu %12,12'lik oranla birinci sırada yer almıştır. Ancak bu noktada deri ürünlerinin Edirne'den dışarıya çoğunlukla ham hammadde halinde çıkarıldığı; ithal edilenleri ise işlenmiş durumda olduğu belirtilmelidir.

Edirne'de yoğun olarak ticareti yapılan gıda ürünleri arasında baklagiller, birtakım yağlar, sebze, meyve, et ve balık önemli yer işgal etmektedir. Ancak yine gıda ürünleri arasında yer verilen kahvenin, aynı mal kategorisi içerisinde %43,15'lik bir paya sahip olması söz konusu emtia hakkında ayrı bir bahis açma imkânı verir. Bu kahve neredeyse bütünüyle yerli, yani Yemen kahvesinden ibaret olup Efrenç kahvesinin payı son derece azdır. Kahvenin 1500 yıllardan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nda kabul görmesi ve Avrupa'ya ihracı kısa zamanda sevilmesine ve ticaret içerisindeki ağının genişlemesine olanak tanımıştır. Kahvenin ardından sıralanan emtia çeşidi ise yağdır. Sade, hayvansal ve bitkisel türleri olan yağın Edirne ticaretindeki payı ise %27,68'dir.

Edirne Gümrüğü'nde idari personellerin görevlerini yerine getirmesi, emtianın depolanmasına özen gösterilmesi, çeşitli vergilerin düzenli tahsil edilmesi, var olan anlaşmazlıkların çözülmesi ve emtianın gerekli yerlere nakledilmesi gibi hususların ifa edilmesi gümrüğün sistematik bir şekilde çalışmasının doğal sonucudur. Bu

sistematiğin zaman zaman bozulduğunu ve sağlıklı işlemediğini, Edirne şer'iyye sicillerinde karşımıza çıkan ve özellikle gümrük eminleri hakkında yapılan şikâyetlerden anlıyoruz. Haksız vergi talepleri ya da vergilerin belirlenenden fazla alınması gibi rahatsızlıklar Edirne kadısına aktarılmış; şikâyetlere konu olan davalar kadılar tarafından çözülmüş ve mağduriyetler giderilmiştir.

Edirne Gümrüğü'nden yapılan muhtelif harcamaların gelirler üzerinden karşılanması söz konusu gümrüğün gelirinin giderlerinden fazla olduğunu göstermektedir. Ayrıca gümrüğe ilişkin hazırlanan gelir-gider tablosu incelendiğinde gelirlerin yüksek meblağlara ulaşmış olması gümrüğün kâr getiren bir işletme olduğunun göstergesidir. Bununla birlikte Edirne Gümrüğü'nün İstanbul Gümrüğü'ne bağlı bir gümrük olarak varlık göstermesi iktisadi açıdan bir zarar görmemesini de sağlamıştır. Vergilerin düzenli bir şekilde tahsiliyle elde edilen gümrük gelirleri, masraflar çıkarıldıktan sonra İstanbul Gümrüğü'ne aktarılmıştır. XIX. yüzyılda ise gümrük sisteminde değişikliklerin yaşanması ve iç gümrüklerin eski önemini koruyamaması sebebiyle Edirne Gümrüğü 1846 yılında lağvedilmiştir.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

A.{Bab-ı Asafî, A.{DVNSMHM. d. defterleri, (A.DVNSMHM. d.), 121/1415, 114/1423-1427.

Ali Emiri SABH. I. Abdülhamid I, 29/2221, 248/16542.

Ali Emiri SMMD. IV. Mehmed IV, 71/8352.

Ali Emiri SMST. II Mustafa II (AE.SMST.II.), 85/9199.

Ali Emiri SMST.III Mustafa III (AE.SMST.III.), 9/622.

Ali Emiri SSLM.III Selim III (AE.SSLM.III.), 68/4101, 194/11654.

Bâb-ı Defterî İstanbul Gümrük Emini Kalemi Defterleri, 17188, 17205.

Bâb-ı Defterî İstanbul Mukataası Kalemi Defterleri, 25418, 25455, 25460, 25480, 25481, 25503, 25518, 25507.

Bâb-ı Defterî Baş Muhasebe Maden Mukataası İstanbul Gümrük Emini Kalemi Defterleri, 23392, 23396, 23405, 23406, 23409, 23414, 23416, 23419, 23420, 23427, 23431, 23449, 23451, 23452, 23453, 23454, 23455, 23456, 23457, 23474, 23477, 23478, 23479, 23482, 23490, 23486, 23487, 23489, 23491, 23492, 23493, 23494, 23495, 23498, 23500, 23501.

Bâb-ı Defterî Mukataa Silistre Mukataası Kalemi Defterleri, 22659, 22666.

Cevdet Darphane (C.DRB.), nr. 35/1739, 49/2433.

Cevdet Hariciye, (C.HR.), nr. 106/5253, 137/6846, 146/7274, 166/2899, 175/8723, 344/14173.

Cevdet Maliye, 37/1683, 44/2013, 44/2035, 61/2783, 101/4459, 219/9064, 223/9283, 228/9545, 437/17661, 639/26241.

Cevdet İktisat, 3/358, 25/1225, 29/1447, 33/1608, 35/1711, 35/1720, 36/1787.

Cevdet Zabtiye (C.ZB.), nr. 26/1282.

Hatt-ı Hümâyûnlar (HAT), 75/3112.

İbnülemin Bahriye (İE.BH.), 15/405.

Kamil Kepeci, (KK.), 5238, 5245.

B. Kaynak Eserler

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, haz: Robert Dankoff- Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, Birinci Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, haz: Robert Dankoff- Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, Üçüncü Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, haz: Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman-İbrahim Sezgin, Beşinci Kitap, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, 2007, İstanbul.

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, haz: Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı-Robert Dankoff, Sekizinci Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003

Muâhedât Mecmuası, C:3, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2008.

Muâhedât Mecmuası, C:4, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2008.

Süleyman Sudi Efendi, *Osmanlı Vergi Düzeni: (Defter-i Muktesid),* haz. Mehmed Ali Ünal, Isparta Yayınları, 1996.

İstanbul Kadı Sicilleri

Anadolu Sadâreti Mahkemesi, "2 Numaralı Sicil (H. 1251-1257 / M.1835-1841)", C. 94, Hüküm no: 99, 206.

Anadolu Sadâreti Mahkemesi, "2 Numaralı Sicil (H. 1251-1257 / M.1835-1841)", C. 94, Hüküm no: 206.

Anadolu Sadâreti Mahkemesi, "2 Numaralı Sicil (H. 1251-1257 / M.1835-1841)", C. 94, Hüküm no: 251.

Bab Mahkemesi, "92 Numaralı Sicil (H. 1120-1121 / M. 1709)", C. 60, Hüküm no: 377.

Bab Mahkemesi, "150 Numaralı Sicil (H. 1143-1144 / M. 1730-1732)", C. 65, Hüküm no: 295.

Bab Mahkemesi, "197 Numaralı Sicil (H. 1162-1163 / M. 1749-1750)", C. 73, Hüküm no: 24.

İstanbul Mahkemesi, "44 Numaralı Sicil (H. 1193-1194 / M. 1779-1780)", C. 78, Hüküm no: 103.

C. Araştırma ve İnceleme Eserleri

Acıpınar, M., "Üsküdar Basmahanesi ve Basmacı Esnafı", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu Bildiriler,* Ekim, 2018, C. 2, ss. 109-132.

Acıpınar, M., "Tire Dokuma Endüstrisi ve Damga Mukattası (18. Yüzyıl)", *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 5/1, Temmuz, 2019, ss. 65-76.

Akalın, Ş., "Kervansaray", *TDVİA*, C: 25, Ankara, 2002, ss. 299-302.

Akdağ, M., *Türkiye'nin İktisadi Ve İçtimai Tarihi*, C: II, Cem Yayınevi, İstanbul, 1974.

Akgöz, H., "İngiliz Belgelerinde XIX. Yüzyılda Halep ve Çevresinde Türkmenler", *III. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kongresi*, 2018.

Akgündüz, A., *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, C: I, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990.

Akgündüz, A., *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, C: VII/I, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990.

Anhegger, R. ve İnalcık, H., *Kanunname-i Sultani Ber Muceb-i 'Örf-i 'Osmani*, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000.

Arıkan, Z., "Osmanlı İmparatorluğu'nda İhracı Yasak Mallar (Memnu Meta)", Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basım Evi*, İstanbul, 1991, ss. 279-306.

Arslanboğa, K., "Osmanlı Devleti'nde Uluslararası Bir Fuar: Uzuncaabad-ı Hasköy Panayırı'nın 1769 İle 1818 Yıllarına Ait Gümrük Gelirleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C: 8, S: 36, Şubat-2015, ss. 774-786.

Atan, T., *Türk Gümrük Tarihi Osmanlı Gümrükleri*, C: 2, Gümrük Müfettişliği Derneği, Ankara, 1989.

Ateş, H., "Kuzey Marmara'da Bir Liman Kentinde Ticaret: XVI. Yüzyılda Tekirdağ-Rodoscuk Limanı", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*, C: 3, S: 6, Temmuz-2013, ss. 21-38.

Bâdi, A., *Riyaz-ı Belde-i Edirne: Edirne Şehri Bahçeleri (Edirne Şehri Tarihi)*, I, Çev: Ratıp Kazancıgil, Edirne Valiliği Yayını, Edirne, 2000.

Bağış, A. İ., *Osmanlı Dıı Ticaretinde Gayrimüslimler Kapitülasyonlar- Beratlı Tüccarlar Avrupa ve Hayriye Tüccarlar (1750-1839)*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1983.

Balcı, E., "Osmanlı Panayırları İçin Bir Envanter Denemesi", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S: 174, Haziran, 2008, ss. 137-170.

Bali, R. N., "Edirne Yahudileri", *Edirne Serhattaki Şehir*, İstanbul, 1998.

Başer, A., "Osmanlı Devleti'ne Sığınan Potkalı Kazaklarının İskânlarına ve Faaliyetlerine Dair Gözlemler (1775-1826)", Ed: Volodımir Melnik, Mehmet Alpargu, Yücel Öztürk, Ferhat Turanlı, Muhammed Bilal Çelik, *Uluslararası Türkiye-Ukrayna Sempozyumu Kazak Dönemi (1500-1800) Bildiriler*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2015.

Beaujour, F., *Schilderung des Handels von Griechenland, besonder der Stadt Thessalonich*, M.C. Sprengel Weimar (Hrsg.), Industrie Comptoirs, 1801, XVIII.

Beaujour, L., Félix, A., *A View of the Commerce of Greece*, çev: Thomas Hartwell Horne, London, 1800.

Berthollet, Claude Louis, *Elements of the Art of Dyeing*, çev: William Hamilton, C.1, London, 1971.

Bilge, S. M., "Osmanlı Topraklarından Kafkasya'ya Yönelik Ticarette Gümrükler ve Vergilendirme", Ed: Mustafa Tanrıverdi, *Tarih Boyunca Gümrükler*, Hiper Yayın, İstanbul, 2019.

Boogert, M. H. van den., *Kapitülasyonlar ve Osmanlı Hukuk Sistemi 18. Yüzyılda Kadılar, Konsoloslar ve Beratlılar*, çev: Ali Çoşkun Tuncer, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

Bostan, İ., "Kahve", *TDVİA*, C: XXV, Ankara, 2002, ss. 202-205.

Bozkurt, N., "Pamuk", *TDVİA*, C: XXXIV, İstanbul, 2007, ss. 154-156.

Bulunur, K. İ., *Osmanlı Gümrük Sistemi (1476-1620)*, 1. Baskı, Kitabevi, İstanbul, 2020.

Bulunur, K. İ., "Kanunnamelere Göre Erken Dönem Osmanlı Gümrük Sistemi", Editörler: Arif Bilgin-Burhan Çağlar, *Klasikten Moderne Osmanlı Ekonomisi*, 1. Baskı, Kronik Kitap, İstanbul, 2019.

Cvetkova, B., "XVI-XVI. Yüzyıllarda Balkan Topraklarındaki Bazı Limanların Rejimi", *Toplum ve Bilim, 1979*, ss. 3-11.

Çakır, B., *Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI-XVIII. Yüzyıl)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2003.

Çeştepe, H. ve Güven, T., "Osmanlı İmparatorluğu'nda Dâhili Gümrük Vergisi İstisnaları", *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C: 16, S., 2, 2016, ss. 1-20.

Deniz, A., "Osmanlı Devleti'nin XVIII. Yüzyıla Kadarki Deniz Ticaretinde Liman Kentlerine Genel Bir Bakış", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C: 7, Eylül 2009, ss. 375-389.

Devellioğlu, F., *Osmanlı-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 26. Baskı, Aydın Kitabevi, Ankara, 2012.

Doğan, M., "19. Yüzyılın İlk Yarısında İstanbul'daki Yabancı Tüccar Sınıfına Dair Bazı Problemler", *Prof Dr. Mustafa Çetin Varlık Armağanı*, KTB Yayınları, Birinci Baskı, Aralık 2012, İstanbul, ss. 291-317.

Ergenç, Ö., "XVIII. Yüzyılın Başlarında Edirne'nin Demografik Durumu Hakkında Bazı Bilgiler", *IX. Türk Tarih Kongresi*, C: 3, 21-25 Eylül 1981, Ankara, ss. 1415-1424.

Ekin, Ü., "Klasik Dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nda Karayolu Ulaşımını ve Nakliyatı Etkileyen Faktörler (1500-1800)", *Belleten* (Ağustos 2017), C: LXXXI, S: 291, ss. 387-418.

Elibol, N., "XVIII. Yüzyıl Osmanlı Dış Ticaretiyle İlgili Bazı Değerlendirmeler", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 6, S:1, Haziran, 2005, ss. 61-76.

Emecen, F., "Gelibolu", *TDVİA*, C: XIV, İstanbul, 1996, ss. 1-6.

Erkal, M., "Beytülmâl", *TDVİA*, C: VI, İstanbul, 1992, ss. 90-94.

Eryılmaz, B., *Osmanlı'da Birlikte Yaşama Politikası*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2019.

Eyice, S., "Kale", *TDVİA*, C: XXI, İstanbul, 2001, ss. 234-242.

Erzen, A., "Enez (Ainos) Araştırmaları", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi I*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1972, ss. 235-248.

Faroqhi, S., "İstanbul'un İaşesi ve Tekirdağ-Rodoscuk Limanı", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, Ankara, 1979-1980, ss. 139-154.

Fidan, F., "18. Yüzyılda Karadeniz İskelelerinin İstanbul'un İaşe Teminindeki Rolü (Rumeli Kıyısındaki İskelelere Göre)", *OÜSBAD*, 2015, ss. 83-102.

Fidan, M, "Osmanlı İmparatorluğu İle Belçika Devleti Arasındaki Ticaretle İlgili Gümrük Tarife Defterleri (1862)", Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18/1, ss. 287-309.

Frangakis, E., Syrett, *The Commerce of Symrna in the Eighteenth Century (1700-1820)*, Athens, 1992.

Genç, M., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, 12. Basım, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2015.

Genç, M., "Osmanlı Devleti'nde İç Gümrük Rejimi", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C: 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, ss. 786-790.

Genç, M.,, "Mukataa", *TDVİA*, C: XXXI, İstanbul, 2006.

Genç, M., "Nazır", *TDVİA*, C: XXXII, İstanbul, 2006.

Genç, S., Genç, F. S., "Rusçuk'ta Giyim Kuşam (17. Ve 18. Yüzyıllar)", *XI. Uluslararası Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Kongresi Bildirileri*, Aralık, 2017, ss. 559-582.

Genç, M., Öztürk, N., Çeliker, D., "Isparta'da Mutaflık ve Son Mutaf Nuri Akkulak", *SDÜ ART-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, 10/20, Aralık, 2017, ss.354-371.

Göçmen, K., "Enez Limanın Değişen Öneminde Meriç Deltasının Etkileri", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 2-3, 1973-1974, ss. 253-266.

Gökbilgin, M. T., "Edirne", *TDVİA*, C: X, İstanbul, 1994, ss. 425-431.

Göktepe, K., "İstanbul'un İaşesinin Temini Meselesi ve İstanbul'un İaşesine Katkı Sağlayan Bir Merkez: Tekirdağ Kazası (XVIII. ve XIX. Yüzyıllar)", *Belleten*, S: LXXXI., Ankara, 2017, ss. 857-915.

Gruber, C. A., *Das Osmanische Reich*, Geroldsche Buchhandlung, Wien, VIII., 1811, p.174.

Güçer, L.," XVI-XVIII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nun Ticaret Politikası", *Türk İktisat Tarihi Yıllığı*, S: 1, Bayrak Matbaacılık, İstanbul, 1987, ss. 1-128.

Halaçoğlu, Y., "Derbend", *TDVİA*, C: IX, İstanbul, 1994, ss. 162-164.

Hanilçe, M., "Şeriyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Başlarında Tokta'ta Giyim", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Aralık, 2020, s. 423-455.

Hildt, J. A. Und C. L. Seebass (Hrsg.), "Ueber den Handel des mittellaendischen Meeres, und des Levant-Handels", *Magazin (Neues) der handels-und Geverbskunde*, Jahrg, Viertes Stuckh, Leipzig, 1804.

Hildt J. A. Und C. L. Seebas (Hrsg.), "Waarenkunde. Seide", *Magazin Neues der Handels-und Geverbskunde*, Jahrg, 3. Stuckh, Leipzig, 1804.

Hülagü, M., Kayseri'de Sahtiyan Üretimi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 13, 2002, ss. 1-18.

Işıktaş, E., "5249 Numaralı Tarife Defterine Göre Diyarbakır Gümrüğüne Getirilen Emtialar: Emtianın Cinsi, Vergisi ve Emtia-Fiyat İlişkisi", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 50, 2020, ss. 109-140.

İhsanoğlu, E., (ed.), *Osmanlı Devleti Tarihi,* C: 2, Zaman Yayınları, İstanbul, 1999.

İnalcık, H., "İmtiyâzât", *TDVİA*, C: XX, İstanbul, 2000, ss. 245,252.

İnalcık, H., "Osmanlılar'da Raiyyet Rüsûmu", *Belleten,* C: XXIII, S: 92, 1959, ss. 575-608.

İnalcık, H., *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, 14. Baskı, YKY Yayınları, İstanbul, 2009.

İnalcık, H., "İslam Arazi ve Vergi Sisteminin Teşekkülü ve Osmanlı Devrindeki Şekillerle Mukayesesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1959, ss. 29-46.

İnalcık, H., *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi- I 1300-1600*, çev: Halil Berktay, II. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.

İnalcık, H., "Ticaret: Bölgesel, Bölgelerarası ve Uluslararası", ed., Halil İnalcık ve Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi,* C: 2, Eren Yayıncılık İstanbul, 2006.

İnalcık, H., "Osmanlı iktisat Zihniyeti ve Osmanlı Ekonomisi, Derleyen: Mustafa Özel, *Tarih Risaleleri*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995, ss. 35-53.

İnalcık, H., *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar- V*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021, İstanbul.

İnalcık, H., *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar- I Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 59. Basım, İstanbul, 2017.

İnalcık, H., *Osmanlı Hâkimiyetinde Ortadoğu ve Balkanlar*, Kronik Yayınları, İstanbul, 2020.

İnalcık, H., *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1996.

Jaeckel, J., *Neueste Münz, Mass- und Gewichtskunde*, Carl Gerold, B. I, Wien 1828.

Kaçan, E., M., "Balkanlarda Uluslararası Bir Organizasyon: İslimye Panayırı", *Belleten*, C: LXXX, S: 287, Ankara, Nisan- 2016, ss. 123-155.

Karamursal, Z., *Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler*, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.

Kayıcı, H., "19. Yüzyıl Sonlarında Edirne Gümrük İdaresi", ed: Mustafa Tanrıverdi, *Tarih Boyunca Gümrükler*, Hiper Yayın, İstanbul, 2019.

Kazıcı, Z., "Hisbe", *TDVİA*, C: XVIII., İstanbul, 1998.

Kazıcı, Z., *Osmanlı'da Vergi Sistemi*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2019.

Kenanoğlu, M. M., "Zımmi", *TDVİA*, C. XLIV, İstanbul, 2013, ss. 438-440.

Kiel, M., "Ferecik", *TDVİA*, C: XII, İstanbul, 1995, ss. 371-373.

Kiel, M., "İslimye", *TDVİA*, C: XXIII, İstanbul, 2001, ss. 73-75.

Kocakaplan, S. Ç., *18. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi Ve İstanbul Gümrüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2007.

Koçu, R. E., *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Sümerbank Kültür Yayınları 1969, Ankara, 1979.

Kolçak, Ö., "Osmanlılarda Bir Küçük Sanayi Örneği: Selanik Çuha Dokumacılığı (1500-1650)", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2005.

Köse, M. Z., *1600-1630 Osmanlı Devleti ve Venedik Akdeniz'de Rekabet ve Ticaret*, Giza Yayınları, İstanbul, 2010.

Küçükkalay, A. M., ve Elibol N., "Osmanlı Döneminde İzmir'den Yapılan İhracatın Analizi (1774-1776)", *Belleten*, C: 86, S: 302, Ağustos-2022, ss. 603-640.

Küçükkalay, A. M., *Dünya İktisat Tarihi*, 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2016.

Küçükkalay, A. M., *Osmanlı İzmir'inde İthalat İzmir Efrenç Gümrüğü (1818-1838)*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013.

Küçükkalay, A. M. ve Elibol N., "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Avrupa'dan Karayolu ile Yapılan İhracatın Değerlendirilmesi: 1795-1804", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2004, ss. 151-176.

Küpeli, Ö., "Osmanlı Devleti'nde Panayır Organizasyonları ve Gönen Hacı İsa Panayırının Tarihine Dair", *Osmanlı*, C: 3, Ankara, 1999, ss. 490-497.

Kütükoğlu, M. S., *Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri I (1580-1838)*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1974.

Kütükoğlu, M. S., "Osmanlı Gümrük Kayıtları", *Osmanlı Araştırmaları I*, İstanbul, 1980, ss. 219-234.

Kütükoğlu, M. S., "Gümrük", *TDVİA*, C: XVI, İstanbul, 1996, ss. 263-268.

Kütükoğlu, M. S., "Subaşı", *TDVİA*, C: XXXVII, İstanbul, 2009, ss. 447-448.

Kütükoğlu, M. S., "Temessük", *TDVİA*, C: XL, İstanbul, 2012, ss. 413-414.

Lady Montaqu, *Türkiye Mektupları 1717-1781*, Çev: Aysel Kurutluoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.

Mantran, R., *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul: Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi*, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay-Enver Özcan, C: 1, Türk tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1990.

Mantran, R., *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul: Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi*, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay-Enver Özcan, C: 2, Türk tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1990.

Mantran, R., "XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Doğu Akdeniz'de Ticaret, Deniz Korsanlığı ve Gemiler Kafileleri", *Belleten*, C: LII, S: 203, Ağustos-1988, ss. 685-695.

Menadier, Fr. A., Merkwüerdigkeiten aus der Europäische Türkei, Quedlinburg und Leipzig, 1830, 2. Abth.

Murray, H., *An Encyclopaedia of Geography*, XII/843, London, 1834.

Olivier, G. A., *Travels in the Ottoman Empire, Egypt and Persia*, V. 1, London, 1801.

Orhonlu, C., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilatı*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1990.

Öz, M., *Osmanlı Tarihi Üzerine: II İnsan, Toplum ve Ekonomi*, Cedid Neşriyat, Ankara, 2020.

Özcan, T., "Pazar (Osmanlı Dönemi)", *TDVİA*, C: XXXIV, 2007, İstanbul, ss. 206-208.

Pakalın, M. Z., *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III*, MEB, İstanbul, 1993.

Pamuk, Ş., *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, 13. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2021.

Paskaleva V., "Osmanlı Balkan Eyâletlerleri'nin Avrupalı Devletlerle Ticaretleri Tarihine Katkı (1700-1850)", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, C: XXVII, S: 1-2, 1967-1968, ss. 37-74.

Peremeci, O. N., *Edirne Tarihi*, Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu Yayınları, İstanbul, 1939.

Phlippe du Fresne-Caneye, *Fresne-Caneye Seyahatnamesi 1573*, Çev: Teoman Tunçdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2009.

Pococko, R., *A Description of the East*, C. II, London, 1745.

Sahillioğlu, H., "Emin", *TDVİA*, C: XI, İstanbul, 1995.

Sahillioğlu, H., "XVIII. Yüzyıl Ortalarında Sanayi Bölgelerimiz ve Ticari İmkânları", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S: 11, Ankara, 1968, ss. 61-66.

Sahillioğlu, H., "XVIII. Yüzyılda Edirne'nin Ticari İmkanları", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S: 13, Ankara, 1968, ss. 60-68.

Sezgin, İ., XVIII. Asırda Edirne'nin İktisadi ve Ticari Durumu", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. VIII, S. 1, 2006, ss. 27-35.

Süme, M., "Osmanlı Vergi Uygulamalarına Bir Örnek: Oktruva Resmi", *Belleten*, C: LXXX, S: 288, Türk Tarih Kurumu, Ankara, Ağustos-2016, ss. 531-554.

"Statistische Mitteilungen über Bulgarien (Aus der Zeitung von Odessa)", Das Ausland. *Ein Tagblatt für Kunde des geistigen und sittlichen Lebens der,* Völker, 5. Jahrg., Bd. I, Nr. 30-31, 37, 41, München 1832.

Synvet, A., *Géographie Général de l'Empire Ottoman*, IX., 1872.

Svoronos, N. G., *Le Commerce Salonique Au XVIII Siécle*, Paris, 1956.

Şahin, İ., "Hasköy", *TDVİA*, C: XVI, İstanbul, 1997, ss. 390-391.

Şavkar, F., "Antalya'da Bir Yörük Geleneği: İhram", *ARIŞ Halı Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi*, S. 16, Haziran, 2020, ss. 78-89.

Şen, Ö., *Osmanlı Panayırları (18. - 19. Yüzyıl)*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1996.

Tabakoğlu, A., *Türkiye İktisat Tarihi*, 13. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015.

Tabakoğlu, A. ve Karataşer B., "İstanbul'un İaşesinde Trakya Bölgesinin Rolü", *Sosyal Bilimler Metinleri*, 1, 2017, ss. 1-23.

Taş, M., "18. Yüzyıl Osmanlı Donanmasında Zift ve Katran Temini", *Turkish Studies*, 15 (4), 2020, ss. 1225- 1242.

Taşdemir, M., "Klasik Dönemde Osmanlı'da Kara Yolu Ulaşımı ve Yollar", Editörler: Vahdettin Engin-Ali Uçar ve Osman Doğan, *Osmanlı'da Ulaşım Kara-Deniz-Demiryolu*, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2012.

Tariff Concluded between Great Britain and Turkey, signed at Kanlidja, April 29th 1861, Constantinople 1862.

Tekin, Z., "Deri", *TDVİA*, C: XI., 1994, İstanbul, ss. 176-178.

Tekin, Z., "Kemha", *Ahilik Ansiklopedisi*, C: 2, Ankara, 2016.

The Polite Traveller, "Part I: Being of Modern View of Part of Germany, France and Italy", V: III, London, 1783.

Todorov, N., "19. cu Yüzyılın İlk Yarısında Bulgaristan Esnaf Teşkilâtında Bazı Karakter Değişmeleri", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, C: XXVIII, S: 1-2, 1967-1968, ss. 1-36.

Toledano, E. R., Osmanlı Köle Ticareti 1840-1890, Çev: Y. Hakan Erdem, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994.

Toprak, Z., *Türkiye'de Milli İktisat 1908-1918*, 2. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2017.

Tuncel, M., "Meriç", *TDVİA*, C: XXIX, Ankara, 2004, ss. 188-190.

Turan, Ş., "Osmanlı İmparatorluğu ve İki Sicilya Krallığı Arasındaki Ticaretle İlgili Gümrük Tarife Defterleri", *Belgeler*, 2. Baskı, C: 4, S: 7-8, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1967, ss. 81-167.

Türkhan, M. S., "Doğu Akdeniz'de İngiliz Ticareti: İskenderun-Londra Hattında İngiliz Ticaret Filosu (1704-1706)", Ed: Arif Bilgin-Burhan Çağlar, *Klasikten Moderne Osmanlı Ekonomisi*, Kronik Yayınları, İstanbul, 2019.

"Ueber den Levantischen Handel, und ueber die Staedte Smyrna und Aleppe", *Allgemeine Handlungs-Zeitung*, 21. Jahrg. 10. Stueck, 15 Jan. 1814, Nuernberg, p. 41.

Ülker, N., "XVII. ve XVIII. Yüzyıllar İpek Ticaretinde İzmir'in Rolü ve Önemi", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1991, s. 327-341.

Üner, M. E., *Urfa Gümrük Defterleri Transkripsiyon ve Değerlendirme (H. 1148-1153/M. 1736-1741)*, Şanlıurfa Ticaret ve Ticaret Borsası Yayınları, Şanlıurfa.

Yavaşcaoğlu, A., "Tekstil Katı Atıkları, Katı Atık Oluşumunun Azaltılması ve Geri Kazanımı", *Mesleki Bilimler Dergisi*, 1/2, Mayıs 2012, ss.137-148.

Yeniçeri, C., "Bâc", *TDVİA*, C: IV., İstanbul, 1991, ss. 411-413.

Yıldırmak, W. G., *XVIII. Yüzyılda Osmanlı-İngiliz Tiftik Ticareti*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011, Ankara.

Yılmaz, S., "XVIII. Yüzyış Tekstil Dünyasından: Hindistan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Pamuk-İpek Karışımı Kumaşları Fransız Arşivlerinden II", *Belleten*, C: 56, S: 217, Aralık-1992, ss. 775-808.

D. Yayınlanmış Arşiv Kaynakları

85 Numaralı Mühimme Defteri (1040-1041 (1042) / 1630-1631 (1632) Özet-Transkripsiyon-İndeks, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2002, (22 Rabiülevvel 1040 / 29 Ekim 1630).

E. Tezler

Bostan, N., "Mahkeme Sicillerine Göre 19. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Bursa'daki Dini Yapıların Onarımları", Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2011.

Budak, L., "19. Yüzyılın Ortalarında Çine'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı (Temettuat Defterlerine Göre)", Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın, 2007.

Doğan, M., "İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e Panayırlar", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2011.

Elibol, N., "XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Avusturya Ticareti," Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2003.

Elibol, N., "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Dış Ticareti", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1996.

Ekin, Ü., "XVII.-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Ulaşım ve İletişim Örgütlenmesi Üzerine Bir Araştırma", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2002.

Karakuş, S. E., "270 Numaralı Edirne Şer'iyye Sicili (H.1216-1217/M. 1801-1803)", Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ, 2011.

Kocakaplan, S. Ç., "İstanbul Gümrüğü (1750-1800): Teşkilat ve Ticaret", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmış Doktora Tezi), İstanbul, 2014.

Kürküt, M. A., "152 Numaralı Edirne Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi", Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Batman, 2019.

Mandıra, M., "661 No'lu (H. 1130-1131/M. 1717-1718) Edirne Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi", Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2009.

Samıkıran, O., "138 Numaralı Edirne Şer'iyye Sicili H.1119-1161/M.1707-1748", Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ, 2006.

Şahin, R., "Edirne Gümrüklerine Göre XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Edirne'de Ticari Hayat", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2006.

Şen, Ö., "Osmanlı Panayırları (1711-1870)", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1992.

Şengür, S., "153 Numaralı Edirne Şer'iyye Sicili H. 1164-1170/M. 1750-1756", Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ, 2007.

Tekin, Z., Tanzimat Dönemine Kadar Osmanlı İstanbul'unda Dericilik", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1992.

Ural, C., "50/2 Numaralı İsveç Ahkâm Defteri'nin Işığında Osmanlı-İsveç İlişkileri (1759-1827)", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 2020.

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'nden Çıkan Yünlüler[*]

Emtianın Nevi	Birim	Toplam	Vergi Miktarı	Gittiği Yer
Aba	Adet	56	690	İnöz
Aba	Araba	205,5	198.460	İnöz
Aba	Araba	333	123.850	Rodoscuk
Aba	Araba	12	17.280	Uzuncaabad
Aba	Araba	4	4.800	İslimye
Aba	Denk	129	24.180	İnöz
Aba	Denk	15	2040	Rodoscuk
Aba	Top	274	17.874	İnöz
Aba	Top	2	4.800	İslimye
Aba	Top	41	3.336	Rodoscuk
Aba (sagîr)	Denk	11	760	İnöz
Aba (sagîr)	Denk	3	240	Rodoscuk
Aba (sagîr)	Top	4	165	Rodoscuk
Aba hurdası	Kıyye	45	270	İnöz
Abacı eşyası	denk	2	1.410	Aydos
Abacı parçası	kıyye	106	636	İnöz
Aba gaytan	kıyye	7,5	45	İnöz
Aba şayak	top	126	3.780	Rodoscuk
Aba demir koparan[397]	adet	291	2306	İnöz
Aba demir koparan	adet	78	1.434	Rodoscuk
At keçesi	kıyye	250	750	İnöz
Çuka (büzme)	bölük	20	45	Uzuncaabad

[*] BOA, *D.BŞM.İGE.d*., 17188, 17205; *D.İSM.d*., 25455, 25460, 25480, 25518, 25481, 25498; *D.MMK.İGE.d*., 23409, 23414, 23416, 23431, 23449, 23452, 23453, 23454, 23457, 23474, 23477, 23479, 23486, 23487, 23489, 23490, 23491, 23492, 23493, 23498, 23501; *KK*., 5245.

[397] Evliya Çelebi, "demir koparan"ı Kasımpaşa'da yaşayan bir kısım gemiciler için kullanmıştır. Fes takıp, Cezayirli elbisesi giyen ve ceplerinde bıçak, pala; ayaklarında ise tomak taşıyan kimseler olarak tasvir etmiştir. Bkz. Murat Fidan, "Osmanlı İmparatorluğu İle Belçika Devleti Arasındaki Ticaretle İlgili Gümrük Tarife Defterleri (1862)", *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18/1, 2017, s. 300. Abanın ise "demir koparan" bir türü olduğu bilinmektedir. Tiftik yününden dokunarak elde edilen düşük kalitedeki bir aba cinsidir. Genelde bu kumaş türünden ceket dikilmektedir. Bkz. *Tariff Concluded between Great Britain and Turkey*, signed at Kanlidja, April 29th 1861, Constantinople 1862, s. 58.

Çuka	adet	499	1.293	İnöz
Çuka	adet	3	9	Rodoscuk
Çuka	araba	1	240	İnöz
Çuka	bölük	1	9	Rodoscuk
Çuka	çift	15	215	Rodoscuk
Çuka	çift	1	15	İnöz
Çuka	miktar	-	3	İnöz
Çuka	nime	246,5	33.390	İnöz
Çuka	nime	1	100	Rodoscuk
Çuka	nime	1	100	Uzuncaabad
Çuka	top	3	45	İnöz
Çuka	top	6	90	Rodoscuk
Çuka	zira’	194,5	2.415	İnöz
Çuka	zira’	5	75	İslimye
Çuka (kaba)	nime	8	960	İnöz
Çuka (siyah)	çift	25	150	İnöz
Çuka başı	adet	3	9	Rodoscuk
Çuka kenarı	araba	2	960	Uzuncaabad
Çukacı eşyası	sandık	2	2.400	Saroz
Çuka kenarı ve çuka hurdası	araba	2	960	İslimye
Çuka kenarı eşyası ve çuka hurdası	araba	2	300	Pazargâh
Kebe	adet	39	1.665	İnöz
Kebe	adet	5	150	Rodoscuk
Kebe (aynalı)	adet	207	1.656	İnöz
Kebe (kaba)	adet	112	582	İnöz
Kebe (saclı)	adet	810	7.672	İnöz
Keçe	adet	33	661	İnöz
Kıl heğbe	adet	20	400	Rodoscuk
Kiçe-i beyaz	adet	1	24	Uzuncaabad
Şal	adet	1	9	Rodoscuk
Şal	zira	9	45	İnöz

Şal-ı Ankara	top	1	40	İnöz
Şal-ı Efrenç	adet	1	75	İnöz
Şal-ı Efrenç	top	64	7.680	İnöz
Şal-ı Efrenç	top	15	1.350	Rodoscuk
Şal-ı Efrenç	zira’	49	855	İnöz
Şal-ı Efrenç	adet	80	1.200	İnöz
Şal-ı Efrenç	zira’	8	128	İnöz
Şal-ı Tosya	top	16	480	İnöz
Şayak	top	4	120	İnöz
Şayak	top	6	72	İnöz
Şayak	zira’	5	30	İnöz
Şumnu keçe	adet	77	327	İnöz
Şa‘r-ı keçi	kıyye	110	220	İnöz
Tiftik	çuval	590	1.179	İnöz
Tiftik	kıyye	7.879	24.584	İnöz
Tiftik (kaba)	kıyye	314	471	İnöz
Yapağı	araba	2	240	Rodoscuk
Yapağı	çuval	2.440	194.459	İnöz
Yapağı	çuval	22	1.980	Uzuncaabad
Yapağı	kantar	107,5	4.242,50	İnöz
Yapağı	kıyye	191,5	1.437	İnöz
Yapağı	kıyye	480	720	İslimye
Yapağı	kıyye	7	83	Rodoscuk
Yapağı	kıyye	940	1.410	Uzuncaabad
Yapağı	yük	66	6.300	İnöz
Yapağı (gaytan)	kıyye	31	63	İnöz
Yapağı (Bec)	adet	6	50	İnöz
			715.548,5	

Tablo 2: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'nden Çıkan Pamuklu Dokumalar[*]

Emtianın Nevi	Birim	Toplam	Vergi Miktarı	Gittiği Yer
Alaca	adet	38	342	İnöz
Alaca (taklit)	top	422	6.330	İnöz
Alaca-i Halep	deste	104	732	Rodoscuk
Alaca-i Halep	top	40	1.200	Uzuncaabad
Alaca-i Halep	top	22	660	İnöz
Alaca-i İzmir	top	100	3.000	Uzuncaabad
Alaca-i Manisa	tenbelîd	31	8.220	İnöz
Alaca-i Manisa	top	74	2.430	İnöz
Alaca-i Manisa	top	17	510	Rodoscuk
Alaca-i Şam	top	1.096	42.989	İnöz
Alaca-i Şam	top	3	110	Rodoscuk
Alaca-i Şam	top	25	750	İnöz
Alaca-i Şam (yerli)	kıyye	75	744	İslimye
Alaca-i Tire	denk	1	60	İnöz
Alaca-i Yenişehir	top	4	75	İnöz
Astar	top	664	4944	İnöz
Astar	top	100	413	Rodoscuk
Basma	parça	2	30	İnöz
Basma	adet	400	600	İnöz
Basmacı eşyası	araba	3	9.900	İslimye
Basmacı eşyası	denk	2	1.161	Uzuncaabad

[*] BOA, *D.BŞM.İGE.d*., 17205; *D.İSM.d*., 25418, 25460, 25480, 25481, 25498, 25503, 25518; *D.MMK.İGE.d*., 23397, 23406, 23414, 23416, 23420, 23427, 23431, 23449, 23451, 23452, 23453, 23454, 23455, 23456, 23474, 23477, 23479, 23486, 23487, 23489, 23490, 23491, 23492, 23493, 23495, 23498, 23500, 23501; *KK*., 5245.

Basmacı eşyası	kundak	1	306	İslimye
Basması eşyası (sagîr)	denk	2	468	İslimye
Basma çit	adet	1	12	Rodoscuk
Bez	top	22	981	İnöz
Bogası	adet	15	90	İnöz
Bogası	kundak	2	24	İnöz
Bogası	tenbelîd	1	10	İnöz
Bogası	top	334	1.887	İnöz
Bogası	top	80	430	Rodoscuk
Bogası	top	42	1.260	İnöz
Bogası	top	55	1.650	Uzuncaabad
Bogası (ham)	sandık	9	1.080	-
Çit	top	3	45	İnöz
Çit	zira	120	1.800	İnöz
Diyarbakır çiti	top	1	15	İnöz
Diyarbakır çiti	top	23	345	Rodoscuk
Dülbent	adet	38	50	Rodoscuk
Dülbent	top	2,5	37,5	İnöz
Hindî	kıyye	200	600	İnöz
Hindî	kıyye	1	6	Rodoscuk
Kirpas	sepet	1	90	Uzuncaabad
Kirpas-ı Eflak	top	2	60	İnöz
Kirpas-ı Eflak	zirâ’	20	360	İnöz
Kirpas-ı penbe	adet	7	56	Rodoscuk
Kirpas-ı penbe	top	9	135	İnöz
Kirpas-ı penbe	top	4	63	Rodoscuk
Kirpas-ı penbe	top	22	330	Uzuncaabad
Kirpas-ı penbe	yük	1	600	İnöz

Kirpas-ı penbe	-	32	384	İnöz
Kirpas-ı penbe	-	-	75	İnöz
Kirpas-ı rişte	adet	1	15	İnöz
Kutni	top	1	30	İnöz
Kutni	top	1	30	Saroz
Kutnici eşyası	araba	3	7.680	Uzuncaabad
Kutnici eşyası	araba	2	13.680	İslimye
Kutnici eşyası	denk	1	1.080	İslimye
Kutnici eşyası	denk	1	1.110	Uzuncaabad
Kutni-yi Bursa	top	57	1965	İnöz
Kunti-yi Edirne[398]	top	3	90	Gelibolu
Kutni-yi Edirne	top	19	615	İnöz
Kutni-yi Edirne	top	750	21.432	Saroz
Kutni-yi Edirne	top	20	600	Rodoscuk
Kutni-yi Edirne eşyası	araba	2	7.200	İslimye
Kutni-yi Edirne eşyası	araba	2	8.400	Uzuncaabad
Kutni-yi Edirne eşyası	denk	5	500	İslimye
Kutni-yi Edirne eşyası	kıyye	60	885	Uzuncaabad
Kutni-yi Edirne eşyası ile hama kuşağı ve puşi	kıyye	10	1.110	Uzuncaabad
Penbe	araba	1	120	Rodoscuk

[398] Pamuklu-ipekli karışımı olarak dokunan bir çeşit kumaş türüdür.

Penbe-i ham	kantar	151,5	14.292,50	İnöz
Penbe-i ham	kıyye	1.570	7.065	Uzuncaabad
Penbe-i ham	top	5	51	İnöz
Penbe-i şîr	kıyye	2	6	İnöz
Peşkir	adet	3	18	İnöz
Peşkir	adet	16	96	Rodoscuk
Peşkir (İslimye)	adet	13	90	İnöz
Peşkir (İslimye, sagîr)	adet	1	6	İnöz
Peştamal	adet	1	8	İnöz
Peştamal	adet	1	8	Rodoscuk
Peştamal	araba	5	600	Rodoscuk
Peştamal	çift	15	135	İnöz
Peştamal	kıyye	80	81	İnöz
Peştamal (basma)	çift	1	9	İnöz
Peştamal (sarmalı)	adet	1	210	İslimye
Peştamal (yerli)	çift	16	144	İnöz
Peştamal (yerli) ile havlu	çift	22	132	İnöz
Peştamal (Şumnu)	çift	40	120	Uzuncaabad
Rişte-i surh	kıyye	695	10.425	İslimye
Rişte-i surh	kıyye	290	4.350	Uzuncaabad
Rişte-i surh	şilte	43,5	3.975	Uzuncaabad
Rişte-i surh	şilte	2	150	Rodoscuk
Rişte-i surh	-	200	600	İnöz
Rişte-i penbe	kıyye	1.307	2.042	İnöz
Rişte-i penbe	kıyye	36	270	İslimye
Yemeni	adet	14	-	İnöz
Yemeni (lök)	çift	85	426	Uzuncaabad
			210.301	

Tablo 3: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'nden Çıkan İpekli Dokumalar*

Emtianın Nevi	Birim	Toplam	Vergi Miktarı	Gittiği Yer
Çitari	top	3	90	İnöz
Elvan-ı harir	adet	30	360	İnöz
Elvan-ı harir	adet	150	1.800	Rodoscuk
Elvan-ı harir	kıyye	15	300	İslimye
Elvan-ı harir	kıyye	6	120	İnöz
Elvan-ı harir	kıyye	2,5	50	Rodoscuk
Elvan-ı harir	torba	1	150	Ferecik
Harir	kıyye	40	1.400	İnöz
Harir-i ham[399]	araba	40	6.460	Rodoscuk
Harir-i ham	kıyye	246	7.165	İnöz
Harir-i ham	kıyye	24,5	327,5	Rodoscuk
Harir-i ham	kıyye	696	31.320	Uzuncaabad
İbrişim kolan	kıyye	50	3.000	İnöz
İbrişim kolan	kıyye	7	480	Saroz
İbrişim kolan	kıyye	7	420	Rodoscuk
Kamçıbaşı	çuval	133	3.930	İnöz
Kamçıbaşı	kıyye	9.603	16.533	İnöz
Kazzaz	çift	50	100	Bergos
Kazzaz	kıyye	1	3	İnöz
Kazzaz	kıyye	2	6	Rodoscuk
Kazzaz eşyası	araba	13	51.300	İslimye
Kazzaz eşyası	araba	22	6.600	Uzuncaabad
Kazzaz eşyası	çuval	1	360	İslimye
Kazzaz eşyası	çuval	6	4.110	Uzuncaabad
Kazzaz eşyası	kıyye	1	15	İnöz

* BOA, *D.İSM.d*., 25480, 25481, 25498, 25503, 25518; *D.MMK.İGE.d*., 23406, 23409, 23414, 23416, 23419, 23420, 23427, 23449, 23451, 23452, 23453, 23454, 23456, 23474, 23477, 23479, 23486, 23489, 23490, 23491, 23492, 23498, 23500; *KK*., 5245.

[399] Bazı gümrük kayıtlarında ham ipeğin vergi miktarı tespit edilememiştir. Ancak diğer vergi oranlarına bakıldığında verginin 15, 30 ve 40 akçe arasında değişkenlik gösterdiği saptanmıştır. Bu sebeple toplam vergi miktarı hesaplanırken belirtilen akçelerin ortalaması baz alınmıştır.

Kazzaz eşyası	kıyye	7	105	İslimye
Kazzaz eşyası	kıyye	96	1.440	Saroz
Kazzaz eşyası	sagîr sepet	1	329	İslimye
Kazzaz eşyası	sagîr sepet	1	420	Uzuncaabad
Kazzaz eşyası	sagîr torba	3	660	Uzuncaabad
Kazzaz eşyası	sepet	1	549	İslimye
Kazzaz eşyası	sepet	29	7.539	Uzuncaabad
Kazzaz eşyası	sepetçik	1	480	Uzuncaabad
Kazzaz eşyası	torba	17	2.937	İslimye
Kazzaz eşyası	torba	23	6.276	Uzuncaabad
Kazzaz eşyası	torbacık	3	453	Uzuncaabad
Kermesud[400]	top	3	45	İnöz
Kermesud	top	3	45	Rodoscuk
Sade hatâyî	kıyye	64	3.960	İnöz
Sandal[401]	kıyye	2	6	Rodoscuk
Sandal	kıyye	112	150	Saroz
Sandal	zira	120	180	İnöz
Sandal (yerli)	kıyye	10	1.230	İnöz
Tamgahane	adet	2,5	25	İnöz
Tamgahane	zira’	6	90	İnöz
Tamgahane (yerli)	top	12	360	Saroz
			163.678,5	

[400] Defter çevirisi sırasında *“kermsud”* olarak okunmuş olsa da daha sonra yapılan literatür araştırmaları sonucunda bu yazım *“kermesud”* şeklinde düzeltilmiştir. Bkz. Serap yılmaz, s. 788.
[401] Pamuklu-ipekli karışımı bir kumaş türüdür.

Tablo 4: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'nden Çıkan Keten ve Keten Kumaşlar*

Emtianın Nevi	Birim	Toplam	Vergi Miktarı	Gittiği Yer
Keten	adet	13	23	Rodoscuk
Keten	adet	37	256	İnöz
Keten	kantar	706,5	41.670	İnöz
Keten	kıyye	406	723	İnöz
Keten	kıyye	1.000	2.829	İslimye
Keten	kıyye	200	200	Aydos
Keten	kıyye	1.750	4.050	Uzuncaabad
Kirpas-ı kenevir	top	15	450	Rodoscuk
Kirpas-ı kenevir	top	26	390	İnöz
Kirpas-ı keten	adet	297	2.735,50	İnöz
Kirpas-ı keten	adet	1.091	9.939	Rodoscuk
Kirpas-ı keten	adet	18	270	İslimye
Kirpas-ı keten	adet	667	9.804	İnöz
Kirpas-ı keten	adet	39	525	Uzuncaabad
Kirpas-ı keten	kıyye	49	550	İnöz
Kirpas-ı keten gömleklik	adet	127	627	İnöz
Kirpas-ı keten gömleklik	adet	191	2.141	Rodoscuk
Kirpas-ı keten gömleklik	adet	398	5.070	Rodoscuk

* BOA, *D.BŞM.İGE.d*., 17188, 17205; *D.İSM.d*., 25455, 25460, 25480, 25518, 25481, 25498; *D.MMK.İGE.d*., 23409, 23414, 23416, 23431, 23449, 23452, 23453, 23454, 23457, 23474, 23477, 23479, 23486, 23487, 23489, 23490, 23491, 23492, 23493, 23498, 23501; *KK*., 5245.

Kirpas-ı keten gömleklik	adet	487,5	6.112,5	İnöz
Kirpas-ı keten gömleklik	adet	2	12	Uzuncaabad
Kirpas-ı keten gömleklik	araba	2	200	Rodoscuk
Kirpas-ı keten ile kirpas-ı melez	adet	27	405	İnöz
Kirpas-ı keten ile kirpas-ı melez	adet	246	3.090	İnöz
Kirpas-ı keten ile kirpas-ı melez	kıyye	90	2.520	Rodoscuk
Kirpas-ı keten ile kirpas-ı melez	yük	10	900	Rodoscuk
Kirpas-ı keten ile siyah melez	kıyye	33	66	İnöz
[Kirpas-ı] Melez (İslimye)	adet	3	9	Rodoscuk
Kirpas-ı melez[402]	adet	214	3.562,5	İnöz
Kirpas-ı melez	adet	201	4738	Rodoscuk
Kirpas-ı melez	çift	5	30	Rodoscuk

[402] Kirpas yapı olarak pamuklu bir kumaş türü olsa da kirpas-ı melez çeşitlilik arz eden bir karışıma sahiptir. Bu sebeple *"kirpas-ı melez"* diğer ketenli kumaşlar tablosuna dâhil edilmiştir.

Kirpas-ı melez gömleklik	adet	191	2.865	İnöz
Kirpas-ı melez gömleklik	adet	361	5.685	Rodoscuk
Kirpas-ı melez gömleklik	adet	32	480	İslimye
Rişte-i keten	kıyye	2,5	3	İnöz
			112.930,5	

Tablo 5: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'nden Çıkan Deri ve Kürk[*]

Emtianın Nevi	Birim	Toplam	Vergi Miktarı	Gittiği Yer
Bakar	adet	614	24. 580	İnöz
Bâr-gîr	adet	14	280	İnöz
Bec kalpak	adet	120	1.800	İnöz
Beyaz tilki	çift	4	48	Uzuncaabad
Boğaz	çift	6	60	İnöz
Boğaz	çift	150	450	Uzuncaabad
Boğaz	denk	1	600	Uzuncaabad
Camus	adet	4	180	İnöz
Camus	adet	55	2.475	İnöz
Cild-i bakar	adet	5.823	110.635	İnöz
Cild-i bakar	adet	99	1.167	Rodoscuk
Cild-i bakar	adet	154	1.848	Uzuncaabad
Cild-i bakar	adet	1.260	37.800	İnöz
Cild-i camus	adet	38.188	1.150.435	İnöz
Cild-i camus	adet	287	9.536	Rodoscuk
Cild-i camus	çuval	6	300	İnöz
Cild-i kafa	adet	20,5	512,5	Uzuncaabad
Cild-i kafa zağra	adet	22	550	Uzuncaabad
Çakal	parça	4	240	Uzuncaabad
Çakal kürk	parça	40	1.200	Uzuncaabad
Çakal nâfesi	parça	5	600	Uzuncaabad
Çılgafa	parça	1	80	İnöz
Dilki boğazı	adet	180	8.100	Uzuncaabad
Dilki boğazı	çift	200	10.000	Uzuncaabad
Dilki boğazı (beyaz)	adet	17	680	Uzuncaabad
Dilki boğazı Rumeli	çift	15	55	İnöz
Dilki paçası	parça	12	540	İnöz
Dilki nâfesi	parça	70	3.500	Uzuncaabad
Dilki zağra	çift	4	100	Uzuncaabad

[*] BOA, *D.BŞM.İGE.d*., 17188, 17205; *D.İSM.d*., 25418, 25455, 25460, 25480, 25481, 25498, 25503, 25518; *D.MMK.İGE.d*., 23397, 23406, 23409, 23414, 23416, 23419, 23420, 23427, 23431, 23449, 23451, 23452, 23453, 23454, 23456, 23457, 23474, 23477, 23479, 23486, 23487, 23489, 23491, 23492, 23493, 23495, 23498, 23500, 23501; *KK*., 5238, 5245.

Döşek (meşin)	adet	30	30	İnöz
Eğer takımı	adet	1	30	Uzuncaabad
Gön	adet	1	30	İnöz
Gön atkı	çift	523	3.822	Uzuncaabad
Kalavra	araba	1	720	Uzuncaabad
Kalpak	adet	54	1.882	İnöz
Kalpak derisi	adet	5	75	İnöz
Kakum	adet	103	618	İnöz
Kakum	parça	1	25	İnöz
Kakum	-	46	368	İnöz
Kakum (kâzib)	parça	1	90	İnöz
Kakum (kâzib)	parça	39	2.655	Uzuncaabad
Kakum (sahte)	kıyye	3,5	31,5	İnöz
Kakum(yalancı)	parça	3	480	İnöz
Keçi derisi	adet	27	165	İnöz
Kedi (siyah)	parça	1	30	İnöz
Kedi paçası	parça	4	60	Uzuncaabad
Kerde gön	adet	127	480	İslimye
Kerde gön	adet	20	39	Uzuncaabad
Kiriş	sandık	3	720	Uzunccabad
Kiriş	sepet	1	240	Uzuncaabad
Kösele	adet	32	192	İnöz
Kösele kafası	çift	5	100	İnöz
Kösele (parça)	parça	10	150	İnöz
Kuzu ile keçi	parça	7	245	Uzuncaabad
Kürk eşyası (mahlut)	denk	1	150	İnöz
Kürk meşin	adet	6	240	İnöz
Kürk nâfe	tulum	2	90	İnöz
Meşin	adet	160	240	Bergos
Meşin	adet	2.205	6.741	İnöz
Meşin	adet	2.030	2.030	Rodoscuk
Meşin	küfe	50	450	Uzuncaabad

Mısır derisi	adet	200	600	İnöz
Nâfe	parça	176	1.384	Uzuncaabad
Nâfe	-	6	54	İnöz
Nâfe zağralık	parça	3	60	Uzuncaabad
Oğlak derisi	adet	0,5	40	İnöz
Palaska	adet	12	96	İnöz
Paldüm	adet	1	20	Rodoscuk
Paldüm	deste	61	1.220	İnöz
Paldüm	kıyye	210	210	Rodoscuk
Paldüm ile kayış	deste	28	700	İnöz
Post-ı boğaz tilki	adet	10	200	Uzuncaabad
Post-ı çakal	adet	116	2.900	İnöz
Post-ı çakal	adet	102	2.040	İslimye
Post-ı çakal	adet	80	2.000	Uzuncaabad
Post-ı çakal	parça	13	325	İnöz
Post-ı kedi	adet	84	2.100	İnöz
Post-ı kedi	parça	22	660	Uzuncaabad
Post-ı siyah kedi	parça	62	1.860	Uzuncaabad
Post-ı kalpak	çift	2	90	İnöz
Post-ı kalpaklık	adet	8	160	İnöz
Post-ı kakum	adet	1	34	İnöz
Post-ı koyun	adet	81	81	Uzuncaabad
Post-ı kunduz	adet	58	750	İslimye
Post-ı kunduz	kıyye	26	312	İslimye
Post- kuzu	adet	500	240	İnöz
Post- kuzu	parça	127	261	Uzuncaabad
Post-ı sansar	adet	248	1.584	Uzuncaabad
Post-ı sansar	adet	16	96	İslimye
Post-ı sansar	parça	0,5	3	İnöz
Post-ı tavşan	adet	354.931	878.500	İnöz
Post-ı tavşan	adet	21.600	65.800	Rodoscuk
Post-ı tavşan	adet	220	600	Uzuncaabad

Post-ı tavşan	çuval	43.992	113.583	İnöz
Post-ı tavşan	çuval	9	225	Saroz
Post-ı tavşan	adet	4.400	1.000	İnöz
Post-ı tavşan	denk	12	480	Rodoscuk
Post-ı tavşan	deste	2	60	İnöz
Post-ı tavşan	parça	1	30	Uzuncaabad
Post-ı tavşan	kıyye	30	30	İslimye
Post-ı tavşan	kıyye	90	900	Uzuncaabad
Post-ı tilki	adet	90	710	İslimye
Rumeli nâfesi	adet	1	120	İnöz
Sahtiyân	adet	317	2.598	İnöz
Sahtiyân	adet	198	1.482	Rodoscuk
Sahtiyân	yük	154	1.587	Bergos
Sahtiyân	yük	245	3518	İnöz
Sahtiyân	yük	150	1.650	Rodoscuk
Sahtiyân	yük	501	2.946	Uzuncaabad
Samur	parça	1	50	İnöz
Sansar	parça	1	40	Uzuncaabad
Sansar paçası	parça	2	300	İnöz
Sansar paçası	parça	6	900	Uzuncaabad
Sansar zağralık	adet	1	250	Uzuncaabad
Saraç	sekülem	2	18	Rodoscuk
Saraç eşyası	araba	1	480	Ferecik
Saraç eşyası	araba	14,5	11.040	İslimye
Saraç eşyası	araba	11,5	16.548	Uzuncaabad
Sarı meşin	adet	400	1.200	İnöz
Sarı sahtiyân	adet	200	600	Bergos
Sarı sahtiyân	adet	61	1.293	İnöz
Sarı sahtiyân	adet	10	60	İnöz
Sarı sahtiyân	adet	230	441	Uzuncaabad
Sincap	adet	30	180	İnöz
Sincap	deste	2	80	İnöz
Sincap	kıyye	170	10.200	İnöz
Sincap	parça	8	130	İnöz
Sincap	parça	53	650	Uzuncaabad
Sincap	-	1	9	İnöz

Sincab kürk	adet	1	90	Rodoscuk
Sincab nâfesi	parça	2	300	Uzuncaabad
Sincap (tane)	deste	150	1.050	İnöz
Siyah kalavra	çift	1.553	6.218	Uzuncaabad
Siyah kedi	parça	87	2.650	Uzuncaabad
Siyah sahtiyân	adet	20	120	Uzuncaabad
Tilki	parça	6,5	180	Uzuncaabad
Tilki nâfesi	parça	1	150	İnöz
Zardava	parça	1	180	Uzuncaabad
Zardava kafası	parça	1	100	Uzuncaabad
Zardava kafası kürk	parça	2	250	Uzuncaabad
			2.405.063	

Tablo 6: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'nden Çıkan Mineral-Kimyasal ve Boya Maddeleri*

Emtianın Nevi	Birim	Toplam	Vergi Miktarı	Gittiği Yer
Alacehrî	kantar	814	21.138	İnöz
Alacehrî	kıyye	14.000	6.000	İnöz
Alacehrî Rumeli	çuval	68	2.780	İnöz
Alacehrî Rumeli	kıyye	84.916	104.061	İnöz
Alacehrî Rumeli	kıyye	50	150	Uzuncaabad
Alacehrî Rumeli	kıyye	2.795	8.450	İnöz
Alacehrî Rumeli	kıyye	11.320	34.000	Rodoscuk
Alacehrî Rumeli	yük	12	1.440	İnöz
Bakkam	kantar	8	400	İnöz
Bakkam	kıyye	31	62	İnöz
Çivit	çuval	124	3.780	İnöz
Çivit	çuval	1	30	İslimye
Çivit	kıyye	104	4.008	İnöz
Çivit	kıyye	300	180	Uzuncaabad
Çivit	sandık	1	60	Uzuncaabad
İsfidâc	kantar	16	350	İnöz
Kal'ay	kıyye	2.511	7.543	İnöz
Kal'ay	varil	6	60	İnöz
Kal'ay ve nişadır	kıyye	204	860	İnöz
Katran	araba	39	4.550	Rodoscuk
Katran	tulum	322	4.664	İnöz
Katran	tulum	5	600	İslimye
Katran	tulum	1.189	17.237	Rodoscuk
Keten çöpü[403]	kıyye	150	270	İnöz

* BOA, *D.BŞM.İGE.d.*, 17188, 17205; *D.İSM.d.*, 25460, 25481, 25498, 25507; *D.MMK.İGE.d.*, 23414, 23419, 23420, 23427, 23431, 23449, 23451, 23452, 23453, 23454, 23455, 23457, 23474, 23477, 23479, 23486, 23489, 23490, 23491, 23492, 23493, 23494, 23498, 23500, 23501, 25503; *KK.*, 5245.

[403] Tamire ilişkin kayıtlarda kireç ve horasan ile birlikte geçmesi sebebiyle keten çöpünün harç için kullanılabilecek bir malzeme olması ihtimalini güçlendirmektedir. Bkz. Neslihan Bostan, "Mahkeme

Kezzap	kıyye	60	180	Uzuncaabad
Kırmız	kıyye	1	15	İnöz
Kil	kıyye	15	30	İnöz
Kitre	kıyye	352	1.760	İnöz
Kök boya	çuval	45	1.450	Uzuncaabad
Kök boya	kantar	287,5	11.110	İnöz
Mahlud[404] kırmızı	araba	6	1.200	Rodoscuk
Mazı (beyaz)	kantar	4	240	İnöz
Mum	kıyye	176	2.640	İnöz
Nişadır	kıyye	1.342	11.069	İnöz
Revgan-ı sürh	araba	6	750	Rodoscuk
Şem’	kıyye	259	1.576	İnöz
Şem-i asel	fıçı	4.786	24.792	İnöz
Şem-i asel	kıyye	27.690	61.743	İnöz
Şem-i asel	kıyye	150	1.260	Rodoscuk
Şem-i revgan	araba	6	1.020	İnöz
Şem-i revgan	araba	12	1.980	Rodoscuk
Şem-i revgan	fıçı	8	250	Rodoscuk
Şem-i revgan	kıyye	2.679	5.585	İnöz
Şem-i revgan	kıyye	1.240	2.480	Rodoscuk
Şem-i revgan	kıyye	10	20	Uzuncaabad
Tutkal	kıyye	5	40	Rodoscuk
Zâc-ı Kıbrıs	kantar	16	450	İnöz
Sâc-ı kirîz	kantar	78	4.750	İnöz
Zağferan	kıyye	20	65	İnöz
Zift	kantar	58	348	İnöz
			359.476	

Sicillerine Göre 19. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Bursa’daki Dini Yapıların Onarımları”, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2011, s. 50.

[404] Mahlût, başka şeylerle karışmış manasına gelmektedir. Bkz. Şemseddin Sami, s. 1310.

Tablo 7: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'nden Çıkan Madeni Ürünler ve Hırdavat*

Emtianın Nevi	Birim	Toplam	Vergi Miktarı	Gittiği Yer
Ahen-i ham	araba	76	7.332	İnöz
Ahen-i ham	araba	1.506	177.055	Rodoscuk
Ahen-i ham	araba	10	2.100	İslimye
Ahen-i ham	çift	1.157	3.690	İnöz
Ahen-i ham	çift	1.234	8.500	İnöz
Ahen-i ham	çift	13	80	Rodoscuk
Ahen-i ham	çubuk	107.562	528.589	İnöz
Ahen-i ham	çubuk	5.680	21.203	Rodoscuk
Ahen-i ham	denk	42	380	İnöz
Ahen-i ham	kıyye	40	60	İnöz
Ahen sac	araba	5	1.020	Rodoscuk
Ahen sac	denk	262	8.792	İnöz
Ahen sac	denk	568	6.511	Rodoscuk
Ahen sac	kıyye	9	18	Rodoscuk
Ahi damga	balya	4	1.920	İnöz
Alçılı cam	çift	8	150	İnöz
Alçılı cam	kıyye	15	450	İnöz
Alçılı cam	kıyye	20	240	İslimye
Ayna	adet	2	50	İnöz
Ayna (sagîr)	sandık	1	180	Uzuncaabad
Bakır	kıyye	24	120	İnöz
Bakırcı eşyası	araba	4	6.000	İslimye
Bakraççı eşyası	araba	2	1.200	Uzuncaabad
Barut	kıyye	400	2.280	İnöz
Barut	kıyye	90	550	Rodoscuk
Bıçak	adet	50	300	İnöz
Bıçak	deste	12	144	İnöz

* BOA, *D.BŞM.İGE.d.,* 17188, 17205; *D.İSM.d*., 25418, 25455, 25460, 25481, 25498, 25503, 25518; *D.MMK.İGE.d*., 23392, 23397, 23406, 23409, 23414, 23416, 23419,23420, 23427, 23431, 23449, 23450, 23451, 23452, 23453, 23454, 23455, 23456, 23457, 23474, 23477, 23479, 23486, 23487, 23489, 23490, 23491, 23492, 23493, 23495, 23498, 23500, 23501; *KK*., 5238, 5245.

Bıçak (Yatağan)	adet	5	30	İnöz
Bıçakçı eşyası	araba	4	1.770	İslimye
Bıçakçı eşyası	sandık	6	690	Uzuncaabad
Bıçakçı eşyası	sekülem	1	90	İslimye
Bokağı	adet	5	25	İnöz
Bokağı	deste	1	10	İnöz
Bokağı	deste	10	320	Rodoscuk
Çakmak taşı	çuval	2	90	İnöz
Cam	adet	13	160	İnöz
Cam	sagîr sandık	8	108	Rodoscuk
Cam	sandık	15	2.160	İnöz
Cam	sandık	4	480	İnöz
Cam	sandık	12	1.440	Rodoscuk
Cam sandık	çift	12	2.160	İnöz
Camus zinciri	adet	5	30	İnöz
Çelik	kantar	193,5	6.420	İnöz
Çelik	kıyye	520	3.120	Rodoscuk
Çelik	sandık	3	600	Uzuncaabad
Demir	çubuk	2.915	34.980	İnöz
Demir	kundak	67	700	İnöz
Demir (hırdavat)	kıyye	570	4.550	Rodoscuk
Destere	adet	20	180	Uzuncaabad
Destere	adet	7	63	İnöz
Destere	deste	5	90	İnöz
Efrenç hurdası	sepet	1	15	İslimye
Gaytan bıçağı	adet	3	25	İnöz
Giresun bıçağı	kutu	3	60	İnöz
Güherçile	kıyye	130	360	İnöz
Güherçile	kıyye	30	90	Rodoscuk
Hırdavat-ı Bec	sandık	3	685	İnöz

Hırdavat-ı gabrava	kıyye	1	9	İnöz
[Hırdavat-ı] Gabrava	sandık	2	165	İnöz
Kalya taşı	kantar	155	3.875	İnöz
Kalya taşı	sandık	48	4.080	İnöz
Kantar	adet	598	26.910	İnöz
Kapı kiliti	adet	9	72	İnöz
Kazma	deste	1	15	Rodoscuk
Keser-kazma	adet	7	65	İnöz
Kilit	adet	30	60	Rodoscuk
Kilit	çift	320	640	İnöz
Kilit	deste	4.572	45.254	İnöz
Kilit	deste	554	2.208	Rodoscuk
Kilit	deste	42	504	İslimye
Kilit	sandık	12	3.492	İnöz
Kilit (kara)	deste	366	4.395	Rodoscuk
Köstek	deste	3	46	İnöz
Kurşun	kantar	32,5	820,5	İnöz
Kurşun	kıyye	231	231	İnöz
Kurşun sargısı	kıyye	40	120	İslimye
Kurşun sargısı	kıyye	12	36	Uzuncaabad
Kurşuncu eşyası	araba	11	3.300	İslimye
Kurşuncu eşyası	araba	2	2.400	Pazargâh
Kuyumcu eşyası	adet	1	600	Rodoscuk
Kuyumcu eşyası	araba	1	360	İnöz
Kuyumcu eşyası	araba	6	1.800	Uzuncaabad
Kuyumcu eşyası	çuval	1	240	Uzuncaabad
Kuyumcu eşyası	kutu	2	1.680	İslimye

Kuyumcu eşyası	sagîr torba	1	180	İslimye
Kuyumcu eşyası	sagîr torba	2	450	Uzuncaabad
Kuyumcu eşyası	sandık	4	3.600	Bergos
Kuyumcu eşyası	sandık	2	1.500	Ferecik
Kuyumcu eşyası	sandık	12	16.800	Uzuncaabad
Kuyumcu eşyası	sandık	15	17.760	İslimye
Kuyumcu eşyası	sandık	5	4.800	Saroz
Kuyumcu eşyası	torba	1	180	Aydos
Kuyumcu eşyası	torba	3	1.080	Ferecik
Kuyumcu eşyası	torba	3	1.050	İslimye
Kuyumcu eşyası	torba	14	930	Uzuncaabad
Kuyumcu eşyası	sandık	1	600	?
Mismar	kıyye	3.200	8.625	İnöz
Mismar	kıyye	128	140	Rodoscuk
Mismar	kıyye	35	105	Uzuncaabad
Mismar	çift	38	114	Rodoscuk
Mismar (köhne)	kıyye	100	100	İnöz
Mıh	kıyye	150	150	İnöz
Mıh	kıyye	550	550	Rodoscuk
Mürdeseng	çuval	1	45	Uzuncaabad
Nal	kıyye	8	20	İnöz
Nal-ı ağaç	adet	3.465	175.465	İnöz
Nal-ı ağaç	adet	157	1.884	İslimye
Nal-ı ağaç	adet	6.800,50	175.068,50	Rodoscuk
Nal-ı ağaç	adet	12	432	Uzuncaabad
Nal-ı paçası	adet	50	120	İnöz
Nal-ı paçası	çuval	6	180	Rodoscuk

Nal-ı paçası	kile	180	1.090	Rodoscuk
Nal-ı paçası	kıyye	632	1.205	İnöz
Nal-ı paçası	kıyye	402	1.326	Rodoscuk
Nal-ı paçası	sepet	3	90	İnöz
Nal-ı paçası	sepet	2	60	Rodoscuk
Nal-ı paçası	varil	3	45	İnöz
Sac ayağı	adet	18	144	Rodoscuk
Sac ayağı	denk	1	9	Rodoscuk
Sac ayağı	deste	6	180	Rodoscuk
Sac ayağı	deste	125	3.750	İnöz
Şişe	sagîr sepet	2	102	İnöz
Şişe	sandık	2	720	İnöz
Şişe	sandık	1	360	Rodoscuk
Şişe	sepet	2	120	İnöz
Temur	araba	25	2.476	Rodoscuk
Temur	bölük	17	3.000	İnöz
Temur	çift	1.620	20.250	İnöz
Temur	çift	80	720	Rodoscuk
Temur	çubuk	2.909	28.828	İnöz
Temur	-	1.236	12.220	İnöz
Temur (halka ile çengel)	kıyye	40	120	İnöz
Temur çöpü	araba	515	4.125	İnöz
Temur hurdası	kıyye	190	360	Rodoscuk
Temur kürek	deste	9	110	Rodoscuk
Teneke	adet	10	80	İnöz
Teneke	sandık	22	990	İnöz
Teneke (beyaz)	sandık	12	540	İnöz
Tenekeci eşyası	sandık	1	180	Uzuncaabad
Testere	deste	12	120	İnöz
Tırpan	adet	216	1.728	İnöz
Tırpan	adet	60	480	İslimye
Tırpan	adet	2.940	6.000	Rodoscuk
Tüfeng demiri	adet	22	470	İnöz
Ustura	adet	15	90	İnöz

Zincir	deste	22	660	Rodoscuk
Zincir	deste	5	150	İnöz
Zincir	deste	6	360	İslimye
			1.448.979	

Tablo 8: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'nden Çıkan Baharat-Ecza*

Emtianın Nevi	Birim	Toplam	Vergi Miktarı	Gittiği Yer
Afyon	kıyye	190,5	381	İnöz
Anason	çuval	1	30	Uzuncaabad
Anason	kıyye	500	750	Uzuncaabad
Anberiyye	sandık	11	660	İnöz
Arnavut biberi	çuval	2	60	Rodoscuk
Attar	adet	77.000	4.620	İnöz
Attar	sandık	4	250	İnöz
Attarlık	fıçı	3	510	İslimye
Attarlık eşya	araba	13	6.240	İslimye
Attarlık eşya	araba	12	5.199	Pazargâh
Attarlık eşya	araba	6	3.220	Uzuncaabad
Attarlık eşya	torba	3	1.440	Uzuncaabad
Attarlık kağıt	-	12	60	İnöz
Biber	kıyye	814	6.530	İnöz
Biber	kıyye	6	6	Rodoscuk
Çam sakızı	kıyye	10	20	İnöz
Çerç attar	sandık	5	360	İslimye
Çerç attar	sepet	1	135	Rodoscuk
Çerç eşyası attarlık	adet	3	2.320	İslimye
Çerç eşyası attarlık	araba	7	4.740	Bergos
Çerç eşyası attarlık	araba	5	3.960	Ferecik
Çerç eşyası attarlık	araba	21	22.350	İslimye
Çerç eşyası attarlık	araba	9	5.800	Pazargâh
Çerç eşyası attarlık	araba	38	35.280	Uzuncaabad
Çerç eşyası attarlık	kab	3	342	Uzuncaabad

* BOA, *D.İSM.d*., 25480, 25481, 25498; *D.MMK.İGE.d*., 23451, 23452, 23454, 23477, 23479, 23487, 23489, 23492, 23493, 23498, 23500, 23501; *KK*., 5245.

Çerç eşyası attarlık	sandık	1	150	Bergos
Çerç eşyası attarlık	sandık	2	435	Ferecik
Çerç eşyası attarlık	sepet	3	300	Bergos
Çöğen	adet	3	12	İnöz
Çöğen	kantar	8	120	İnöz
Çörek otu	çuval	8	240	İnöz
Çörek otu	kıyye	101	230	İnöz
Çörek otu	kıyye	1	6	İslimye
Çörek otu	-	6	20	İnöz
Devâ’	kıyye	1,5	3	İnöz
Devâ’ misk	kıyye	7	21	İnöz
Devâ’ misk	kıyye	7	16,5	İslimye
Devâ’ misk	kıyye	0,5	1	Rodoscuk
Günlük	kantar	11	132	İnöz
Günlük	kıyye	1.027	5.135	İnöz
Günlük	kıyye	4.997	9.994	İnöz
Günlük	kıyye	47	95	Uzuncaabad
Hınna	çift	233	12.090	İnöz
Hınna	çuval	11	600	İslimye
Hınna	çuval	9	1.350	Uzuncaabad
Hınna	kab	2	115	Aydos
Hınna	kab	50	1.800	İnöz
Hınna	kıyye	111	666	İnöz
Karanfil	kıyye	7	42	İnöz
Kırmızıbiber	çuval	1	30	Rodoscuk
Kırmızıbiber	kıyye	29	18	İnöz
Kırmızıbiber	yük	1	60	Rodoscuk
Koga	çuval	2	60	Uzuncaabad
Misk	kıyye	5	30	İnöz
Miskçi eşyası	adet	1	60	Ferecik
Miskçi eşyası	adet	1	60	Uzuncaabad
Miskçi eşyası	kutu	2	120	İslimye
Miskçi eşyası	sagîr kutu	3	126	İslimye
Miskçi eşyası	tabla	1	60	Pazargâh
Susam	çuval	20	1.200	Rodoscuk
Susam	kile	1.469	22.030	İnöz

Susam	kile	24	1.440	Rodoscuk
Susam	kile	218	1.310	İnöz
Sakız	kıyye	6	12	İnöz
Şurûp	sandık	2	120	İnöz
Yenibahar	kıyye	375	2.361	İnöz
Zencebîl	kıyye	348	520	İnöz
Zencefil	kıyye	16	95	İnöz
			168.548,5	

Tablo 9: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'nden Çıkan Gıda Ürünleri*

Emtianın Nevi	Birim	Toplam	Vergi Miktarı	Gittiği Yer
Asel	araba	4	480	İnöz
Asel	araba	92.5	20.988	Rodoscuk
Asel	fıçı	12	1020	İnöz
Asel	fıçı	4	480	İslimye
Asel	fıçı	24	3.075	Rodoscuk
Asel	kantar	61	1.530	İnöz
Asel	kıyye	319	319	İnöz
Asel	kıyye	1.566	1.566	Rodoscuk
Asel	kundak	3	360	İnöz
Asel	sagîr fıçı	2	210	İnöz
Asel	sagîr varil	1	90	Rodoscuk
Asel	varil	1	150	İnöz
Asel	varil	3	480	Rodoscuk
Badem	araba	4	960	Rodoscuk
Badem	kıyye	30	90	İnöz
Badem içi	kıyye	1.758	10.560	İnöz
Bağırsak	kıyye	165	990	İnöz
Bakla	çuval	103	1.426	İnöz
Bakla	çuval	8	480	Rodoscuk
Bakla	kile	92	624	İnöz
Balık derisi	adet	28	450	İnöz
Balık yumurtası	kıyye	42	510	İnöz
Bamya	araba	31	1.680	Rodoscuk
Bamya	kantar	30	2.400	İnöz
Bamya	kıyye	740	2.100	İnöz
Bamya	kıyye	1.580	3.720	Rodoscuk
Bamya ile nişasta	araba	7	840	Rodoscuk
Basma peyniri	varil	1	30	İnöz
Börülce	araba	3	180	Rodoscuk

* BOA, *D.BŞM.İGE.d.,* 17188, 17205; *D.İSM.D*., 25455, 25460, 25480, 25481, 25498, 25503, 25507, 25518; *D.MMK.İGE.d*., 23397, 23406, 23409, 23414, 23416, 23419, 23420, 23427, 23431, 23449, 23451, 23452, 23453, 23455, 23456, 23457, 23474, 23477, 23479, 23486, 23487, 23489, 23490, 23491, 23492, 23493, 23494, 23495, 23498, 23500, 23501; *KK*., 5238, 5245.

Börülce	çuval	15	1.680	Rodoscuk
Börülce	çuval	68	1.550	İnöz
Börülce	çuval	110	1.101	Uzuncaabad
Börülce	-	10	50	İnöz
Börülce ile nohut	çuval	15	732	Rodoscuk
Ceviz	çuval	390	13.635	İnöz
Ceviz	çuval	154	1.902	Rodoscuk
Ceviz	kıyye	415	9.960	İnöz
Ceviz	kıyye	17	105	İnöz
Ceviz	sagîr çuval	111	1.665	İnöz
Ceviz	sepet	1	60	Rodoscuk
Ceviz içi	çuval	35	1.050	İnöz
Ceviz içi	kile	9	54	Rodoscuk
Ceviz içi	kıyye	1.570	1.570	Rodoscuk
Çavdar	kıyye	105	315	İnöz
Çerviş	kıyye	300	300	İslimye
Çiroz balığı	çuval	2	42	İnöz
Dil pastırması	araba	7	60	İnöz
Dil pastırması	çift	2.720	5.840	İnöz
Dil pastırması	fıçı	76	7.050	İnöz
Dil pastırması	kab	2	60	Rodoscuk
Dil pastırması	kıyye	616	616	İnöz
Dil pastırması	kutu	2	300	İnöz
Dil pastırması	sagîr varil	2	60	İnöz
Dil pastırması	sepet	1	60	İnöz
Dil pastırması	varil	64	6.800	İnöz
Dil pastırması	yük	4	540	İnöz
Duhân balığı	kantar	18	540	İnöz
Erik kurusu	çuval	2	56	İnöz
Erik kurusu	kantar	1	45	İnöz
Erik kurusu	kıyye	100	300	İnöz
Erik kurusu	kıyye	200	600	Rodoscuk
Erzen	kile	300	1.800	İnöz
Fasulye	çuval	80	1.200	İnöz
Hamr	madde	560	1.680	İnöz
Ham sirke	-	1.570	278	İnöz
Havyar	kıyye	20	120	İnöz
Havyar	kıyye	70	140	Uzuncaabad

Havyar	-	-	1.140	İnöz
Helva	kıyye	300	600	Bergos
Helva	kıyye	307	460.5	İslimye
Helva	kıyye	50	75	Uzuncaabad
Helva	kıyye	36	108	İnöz
Hurma	çift	1	60	İnöz
Hurma	kantar	5,5	330	İnöz
Kahve	kıyye	6.243	37. 440	İnöz
Kahve-i Efrenç	kıyye	830	3.600	İnöz
Kahve-i Yemen	kıyye	22.234	134.478	İnöz
Kahve-i Yemen	kıyye	2.325	13.950	İslimye
Kahve-i Yemen	kıyye	1.000	5.400	Uzuncaabad
Kaşkaval peyniri	araba	1	960	Ferecik
Kaşkaval peyniri	araba	18	8.940	İnöz
Kaşkaval peyniri	araba	3	1.680	Rodoscuk
Kaşkaval peyniri	çuval	1	150	İnöz
Kaşkaval peyniri	kantar	260	7.800	İnöz
Kaşkaval peyniri	kıyye	13.993	23.819	İnöz
Kaşkaval peyniri	kıyye	2.245	3.684	Rodoscuk
Kaşkaval peyniri	kıyye	719	840	Uzuncaabad
Kaşkaval peyniri	sandık	5	540	İnöz
Köfter	kantar	29	435	İnöz
Kuzu sucuğu	kab	3	120	Rodoscuk
Lahm-ı kadid	adet	2	90	İnöz
Lahm-ı kadid	araba	1	240	Bergos
Lahm-ı kadid	araba	28	5.040	İnöz
Lahm-ı kadid	araba	137,5	21.240	Rodoscuk

Lahm-ı kadid	kıyye	300	900	İnöz
Lahm-ı kadid	-	-	1.920	Rodoscuk
Lahm sucuğu	araba	4	480	Rodoscuk
Lahm sucuğu	kıyye	35	320	Rodoscuk
Lâhm-ı kadid ile reçel	araba	3	360	Rodoscuk
Lâhm-ı kadid ile peynir	araba	5	820	Rodoscuk
Lâhm-ı kadid ile sucuğu	araba	1	600	Rodoscuk
Leblebi	araba	2	600	İslimye
Leblebi	çuval	8	480	İnöz
Leblebi	kıyye	65	174	İnöz
Leblebi	kıyye	5.803	5.182	Uzuncaabad
Limon	adet	495.000	16.335	İnöz
Mâhî ahtapot	kıyye	100	300	İslimye
Mâhî çiroz	adet	6.000	120	İslimye
Mâhî çiroz	çuval	1	90	İnöz
Mâhî çiroz	çuval	1	30	İslimye
Mâhî çiroz	yük	7	500	İnöz
Mâhî lakerda	fıçı	4	480	İnöz
Mâhî palamut	kıyye	60	180	Uzuncaabad
Mâhî sazan	kıyye	100	350	İnöz
Mâhî tuzlu	araba	1	120	Rodoscuk
Mercimek	çuval	53	1.500	İnöz
Mercimek	çuval	2	120	Rodoscuk
Mercimek	kile	60	380	İnöz
Mercimek	kıyye	35	105	Uzuncaabad
Nişasta	araba	210	22.800	Rodoscuk
Nişasta	araba	15	1210	İnöz
Nişasta	çuval	573	36.940	İnöz
Nişasta	çuval	10	600	İslimye
Nişasta	çuval	634	39.511	Rodoscuk
Nişasta	çuval	9	60	Uzuncaabad
Nişasta	kıyye	20	150	İnöz
Nişasta ile peynir	araba	2	240	Rodoscuk
Nohut	araba	28	1.170	Rodoscuk

Nohut	çuval	36	1.920	Rodoscuk
Nohut	kile	264	1.584	İnöz
Pastırma	araba	3	360	Rodoscuk
Pastırma	fıçı	1	50	İnöz
Pastırma	kantar	1.149	33.330	İnöz
Pastırma	kıyye	3	36	İnöz
Pastırma sucuğu	kantar	401	16.040	İnöz
Pekmez	araba	5	650	Rodoscuk
Pekmez	destî	180	6.060	İnöz
Pekmez	kantar	18	270	İnöz
Pekmez	kıyye	5.245	5.245	İnöz
Pekmez ile reçel	kıyye	180	180	İnöz
Pestil	çuval	5	150	Rodoscuk
Pestil	kab	16	320	Rodoscuk
Pestil	kıyye	75	235	İnöz
Peynir	araba	11	960	Rodoscuk
Peynir	kıyye	313	156	İnöz
Peynir	tulum	22	330	Rodoscuk
Peynir	tulum	345	4.242	İnöz
Portakal	adet	75.000	3.718	İnöz
Reçel	araba	3	450	Rodoscuk
Revgan	araba	2	500	Rodoscuk
Revgan	kıyye	110	330	İslimye
Revgan	kutu	3	65	İnöz
Revgan	miskal	160	1.440	İnöz
Revgan	tulum	19	10	İnöz
Revgan	-	45	90	İnöz
Revgan	-	5	120	Rodoscuk
Revgan-ı bezr	kıyye	55	55	İnöz
Revgan-ı çerviş	araba	13	3.120	Rodoscuk
Revgan-ı çerviş	kantar	1.471	22.120	İnöz
Revgan-ı çerviş	kıyye	4.920	13.545	İnöz
Revgan-ı don	araba	17	7.322	Rodoscuk

Revgan-ı don	araba	2	720	İnöz
Revgan-ı don	kantar	162	15.435	İnöz
Revgan-ı don	kıyye	1.100	2.202	Gelibolu
Revgan-ı don	kıyye	11.546	41.452	İnöz
Revgan-ı don	kıyye	37.040	101.729	Rodoscuk
Revgan-ı don	kıyye	1.900	5.700	Uzuncaabad
Revgan-ı sade	araba	65,5	15.189	Rodoscuk
Revgan-ı sade	kantar	25	380	İnöz
Revgan-ı sade	kıyye	3.700	3.900	İnöz
Revgan-ı sade	kıyye	83	278	Rodoscuk
Revgan-ı sade ile asel	araba	3	680	Rodoscuk
Revgan-ı tîb[405]	adet	35	210	İnöz
Revgan-ı yasemin	kıyye	0,5	3	Rodoscuk
Revgan-ı zeyt	araba	1	360	Rodoscuk
Revgan-ı zeyt	kantar	1.957	63.663	İnöz
Revgan-ı zeyt	kıyye	230	690	İnöz
Revgan-ı zeyt	kıyye	4.935	4.350	İslimye
Revgan-ı zeyt	kıyye	2.674	5.282	Rodoscuk
Revgan-ı zeyt	kıyye	795	1.077	Uzuncaabad
Rezzaki	kantar	257	16.116	İnöz
Salep	kıyye	170	1.020	İnöz
Sarımsak	araba	4	280	İnöz
Sarımsak	araba	5	350	Rodoscuk
Sarımsak	sandık	1	252	İnöz
Sirke	kile	110	600	Rodoscuk
Sirke	kile	20	120	İnöz

[405] Tîb, güzel kokulu yağ manasına gelmektedir. Bkz. Şemseddin Sami, s. 914.

Sucuk	araba	3	360	Rodoscuk
Sucuk	kab	3	120	Rodoscuk
Sucuk	kantar	32	980	İnöz
Sucuk	sandık	4	350	İnöz
Sucuk	sepet	1	40	Rodoscuk
Şehriye	çuval	6	270	İnöz
Şehriye	kab	22	1.320	Rodoscuk
Şehriye	kab	25	1.060	İnöz
Şehriye	kıyye	56	938	İnöz
Şehriye	sandık	457	14.349	İnöz
Şehriye	sandık	206	12.090	Rodoscuk
Şehriye	sepet	1	45	İnöz
Şeker	kantar	13	39	İnöz
Şeker	kıyye	43,5	226	İnöz
Şeker	kıyye	2,5	9	Rodoscuk
Şekerci eşyası	araba	22	11.040	İslimye
Şekerci eşyası	araba	10	4.380	Uzuncaabad
Şekerci eşyası	kıyye	60	180	İslimye
Şekerci eşyası	sandık	1	360	Uzuncaabad
Şekerleme	kıyye	115,5	588	İnöz
Şekerleme eşyası	araba	12	2.280	Uzuncaabad
Tahin	araba	2	220	Rodoscuk
Tahin	kıyye	367	734	İnöz
Tahin-helva	kıyye	300	600	Bergos
Tulum peyniri	araba	1	120	İnöz
Tulum peyniri	araba	25	2.385	Rodoscuk
Tulum peyniri	kıyye	750	750	İnöz
Tulum peyniri	kıyye	335	359	Rodoscuk
Tulum peyniri	kıyye	2	4	Uzuncaabad
Turunç	adet	8.000	260	İnöz
Toz Şeker	kantar	27	410	İnöz
Toz Şeker	kıyye	30	90	İnöz
Tuzlu balık	kantar	24,5	735	İnöz
Tütün balığı	kantar	246	6.150	İnöz

Tütün balığı	kantar	145	290	Rodoscuk
Yemiş	araba	1	120	İslimye
Yemiş	araba	217,5	4.936,50	İnöz
Yemiş	araba	2	120	Uzuncaabad
Yemiş	kab	8	239	Uzuncaabad
Yemiş	kantar	2.434	22.147	İnöz
Yemiş	kıyye	152	3.152	İnöz
Yılan balığı	kantar	57	1.160	İnöz
Zeyrek	kile	574	6.498	İnöz
Zeyrek	kile	2.825,50	34.950	Rodoscuk
Zeytin	kile	80	480	İnöz
Zeytin (tane)	kile	200	930	İnöz
			1.038.055	

Tablo 10: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'nden Çıkan Manifatura-Tuhafiye ve Kıyafet[*]

Emtianın Nevi	Birim	Toplam	Vergi Miktarı	Gittiği Yer
Aba şalvar	adet	27	405	İnöz
Aba şalvar	adet	176	2.640	Rodoscuk
Aba takye	deste	10	60	İnöz
Aba yağmurluk	adet	1	25	İnöz
Aba yağmurluk	adet	1	25	Rodoscuk
Ahmediye[406]	-	6	180	İnöz
Alaca entari	adet	10	300	Rodoscuk
Alaca entari (Diyarbakır)	adet	1	19	Rodoscuk
Ayakkabı	çift	11	40	İnöz
Ayakkabı	çift	11	66	İnöz
Basma entari	adet	1	15	İnöz
Büzmeci[407] eşyası	araba	2	10.800	İslimye
Büzmeci eşyası	araba	1	1.800	Uzuncaabad
Büzmeci eşyası	denk	2	1.755	Uzuncaabad
Çark ipi	deste	30	90	İnöz
Çarşaf (İslimye)	adet	1	20	İnöz
Çâr-şeb	adet	2	40	Rodoscuk
Çâr-şeb (sagîr)	adet	1	10	Rodoscuk
Çerç	adet	15	45	İnöz

[*] BOA, *D.BŞM.İGE.d.,* nr., 17205; *D.İSM.d*., nr., 25498, 25518, 25455, 25480, 25481, 25498, 25503; *D.MMK.İGE.d*., nr., 23406, 23409, 23414, 23416, 23149, 23420, 23427, 23431, 23449, 23451, 23452, 23453, 23454, 23455, 23456, 23457, 23474, 23477, 23479, 23486, 23487, 23489, 23490, 23491, 23492, 23493, 23495, 23498, 23500, 23501; *KK*., nr., 5245.

[406] Renkli kumaşlardan yapılıp, bele dolanan bir çeşit kuşaktır. Bkz. Hakan Akgöz, "İngiliz Belgelerinde XIX. Yüzyılda Halep ve Çevresinde Türkmenler", *III. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kongresi*, 2018, s. 6.

[407] XIX. yüzyılın ilk yarısında da varlığını koruyan esnaf kollarından biridir. Burada bir takım çiçekliler ve elbiseler dikilmektedir. Bkz. Sadık Emre Karakuş, s. 355.

Çerç	araba	1	160	Pazargâh
Çerç	çift	100	50	Bergos
Çerç	çift	600	360	İslimye
Çerç	çift	5.413	16.035	Uzuncaabad
Çerç	çubuk	100	55	İnöz
Çerç	çubuk	4.830	935	İslimye
Çerç	çubuk	8.350	1.812	Uzuncaabad
Çerç	dirhem	100	250	İnöz
Çerç	kıyye	25,5	155	İnöz
Çerç	sandık	1	60	Uzuncaabad
Çerç çanak	adet	150	180	Uzuncaabad
Çerç eşyası	araba	2	480	Aydos
Çerç eşyası	araba	1	480	Bergos
Çerç eşyası	araba	6	2.700	Ferecik
Çerç eşyası	araba	21	11.640	İslimye
Çerç eşyası	araba	20	13.920	Uzuncaabad
Çerç eşyası	çift	300	90	İslimye
Çerç eşyası	çuval	3	180	Uzuncaabad
Çerç eşyası	sagîr sandık	1	66	İslimye
Çerç eşyası	sandık	1	90	Aydos
Çerç eşyası	sandık	8	600	İslimye
Çerç eşyası	sandık	3	204	Uzuncaabad
Çerç eşyası	sepet	2	420	Bergos
Çerç eşyası	sepet	2	588	İslimye
Çerç lüle	sepet	23	2.160	Uzuncabad
Çıkrıkçı eşyası	araba	1	90	Aydos
Çıkrıkçı eşyası	araba	5	1.020	Bergos
Çıkrıkçı eşyası	araba	3	360	Ferecik
Çıkrıkçı eşyası	araba	1	90	Hayrabolu
Çıkrıkçı eşyası	araba	4	600	İslimye
Çıkrıkçı eşyası	araba	8	360	Pazargâh
Çıkrıkçı eşyası	araba	1	99	Uzuncaabad

Çiçekli[408]	top	8	120	İnöz
Çiçekli Halep	top	33	990	İnöz
Çine[409]	adet	400	6.000	İnöz
Çine	top	2	90	İnöz
Çine (beyaz)	adet	31	248	İnöz
Çine (beyaz)	top	1	45	İnöz
Çine bezi	top	5	100	İnöz
Çultar	adet	20	240	İslimye
Çultar	-	40	150	İslimye
Çultar-ı Edirne	adet	80	720	İslimye
Çuval	adet	59	1.218	İnöz
Çuval	çift	1.248	4.668	İnöz
Çuval (boş)	adet	230	690	İnöz
Çuval (boş)	çift	5.620	30.981	İnöz
Çuval (boş)	çift	375	2.115	Rodoscuk
Çuval (boş)	çift	56	729	İslimye
Çuval (boş)	denk	17	136	İnöz
Çuval (boş kebîr)	çift	12,5	112,5	İnöz
Çuval (boş sagîr)	çift	117	585	İnöz
Eflak kınnabı	top	2	56	İnöz
Eflak sicimi	deste	6	303	Rodoscuk
Eflak sicimi	top	10	300	İnöz
Fes-i Tunus	deste	129	796	İnöz
Fesçi eşyası	araba	1	600	Bergos
Fesçi eşyası	araba	4	2.400	Ferecik

[408] İstanbul şer'iyye sicillerinde, "çiçekli" ifadesi; çiçekli entari, çiçekli şal, çiçekli kadife yastık ve çiçekli yorgan şeklinde geçmektedir. Ancak, Edirne gümrük kayıtlarında çiçekliyi tanımlayacak başka bir argüman bulunmadığı için bu ürünün nevi bilinememektedir. Bkz. Anadolu Sadâreti Mahkemesi, 2 Numaralı Sicil (H. 1251-1257 / M.1835-1841), C. 94, Hüküm no: 99, 206, s. 133, 251, 293; Bab Mahkemesi, 150 Numaralı Sicil (H. 1143-1144 / M. 1730-1732), C. 65, Hüküm no: 295, s. 301.

[409] Dokunan ürünün pamuklu, yünlü, ya da ipekli olup olmadığına ilişkin herhangi bir kayıta rastlanılmadığı için "diğer dokumalar" grubuna dâhil edilmiştir. XVIII. yüzyılda Tire'de dokunan kumaşlar arasında Çine tülbendi de bulunmaktadır. Bkz. Mikail Acıpınar, "Tire Dokuma Endüstrisi ve Damga Mukattası (18. Yüzyıl)", *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi,* 5/1, Temmuz, 2019, s. 68. XIX. yüzyılın ortalarında da Çine dokumasıyla karşılaşılmıştır. Çine kazalarına ait meslek gruplarına bakıldığında *"çulhacı"* yani bez dokuyan dokumacının varlığı dikkati çekmektedir. Bkz. Lütfi Budak, "19. Yüzyılın Ortalarında Çine'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı (Temettuat Defterlerine Göre)", Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın, 2007, s. 15.

Fesci eşyası	araba	8	5.760	İslimye
Fesci eşyası	araba	3	12.960	Uzuncaabad
Fesci eşyası	kıyye	332,5	5.547	Uzuncaabad
Fesci eşyası	sepet	2	360	Uzuncaabad
Garar	çift	50	120	İnöz
Gömlek	adet	25	550	İnöz
Gömlek (kara)	kantar	4	30	İnöz
Gömlek (melez)	adet	27	675	İnöz
Haffaf	adet	6	63	Rodoscuk
Haffaf	çift	574	4.137	İnöz
Haffaf	çift	1.284	9.791	Rodoscuk
Haffaf	çift	90	540	İslimye
Haffaf	kıyye	698,5	10.135,50	İnöz
Haffaf	kıyye	759	3.019	Rodoscuk
Haffaf	sepet	2	582	Rodoscuk
Haffaf	sepet	24	3.265	İnöz
Haffaf	sepetçik	3	780	Rodoscuk
Haffaf	torba	1	36	Rodoscuk
Haffaf eşyası	araba	6	5.040	Bergos
Haffaf eşyası	araba	1	1.440	Ferecik
Haffaf eşyası	araba	1	720	Hayrabolu
Haffaf eşyası	araba	6,5	7.560	İslimye
Haffaf eşyası	araba	12	8.640	Uzuncaabad
Haffaf eşyası	araba	1	720	Uzunköprü
Haffaf eşyası	çift	181	1.755	İnöz
Haffaf eşyası	çift	349	4.886	Rodoscuk
Haffaf eşyası	çift	10	1.080	Ferecik
Haffaf eşyası	çuval	1	90	İnöz
Haffaf eşyası	çuval	1	90	Rodoscuk
Haffaf eşyası	kıyye	365,5	13.213,50	İnöz
Haffaf eşyası	kıyye	224	1.329	Rodoscuk
Haffaf eşyası	kıyye	63	756	İslimye
Haffaf eşyası	sagîr sepet	3	540	İnöz
Haffaf eşyası	sekülem	4	280	Rodoscuk
Haffaf eşyası	sepet	10	2.580	İnöz
Haffaf eşyası	sepet	14	4.950	Rodoscuk
Haffaf eşyası	sepet	2	609	Uzuncaabad

Haffaf eşyası	torba	1	75	İslimye
Haffaf eşyası	torba	1	57	Rodoscuk
Haffaf eşyası	-	-	5.040	İslimye
Haffaf eşyası	-	1	600	Zağra
Halı	adet	8	280	İnöz
Havlu	adet	1	15	Rodoscuk
Havlu	adet	1	15	İnöz
Havlu	çift	2	120	İnöz
Havlu	çift	1	60	İslimye
Havlu	kıyye	50	250	İnöz
Havlu (İslimye)	adet	1	30	Rodoscuk
Havlu (işleme)	adet	2	55	Rodoscuk
Hama	top	3	45	İnöz
Hama kuşağı[410]	adet	1	16	İnöz
Hama kuşağı	top	13	390	İslimye
Hama kuşağı	kundak	1	450	Uzuncaabad
Hama kuşağı (taklit)	kıyye	15	150	İnöz
Hama kuşağı (taklit)	adet	20	315	Saroz
Hamhalat	kıyye	130	345	İnöz
Hamhalat	sagîr çuval	1	180	İslimye
Hamhalat-ı Mısır	kıyye	179	1.432	İnöz
İğ	kutu	10	45	İnöz
İğ	sagîr kutu	1	15	İnöz
İğ	sandık	5	450	İnöz
İğ	sepet	1	30	İnöz
İğneci eşyası	sandık	1	120	Uzuncaabad
İhram	adet	11	89	İnöz
İhram (çelebi)	adet	11	360	İnöz

[410] Bele sarılan bir çeşit kuşak olup, pamuklu bir yapıya sahiptir. Hakan Akgöz, s. 6; Erkan Işıktaş, "5249 Numaralı Tarife Defterine Göre Diyarbakır Gümrüğüne Getirilen Emtialar: Emtianın Cinsi, Vergisi ve Emtia-Fiyat İlişkisi",*Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 50, 2020, s. 129.

İmame (kemik)	adet	1.100	3.300	İnöz
İmame (küçük)	kutu	1	120	Saroz
İşleme uçkur	adet	4	24	Rodoscuk
İşleme yağlık	adet	34	204	Rodoscuk
İşleme yağlık ile işleme uçkur	adet	19	114	Rodoscuk
İzladi seccade	adet	152	482	Rodoscuk
İzladi seccade	adet	175	875	İnöz
İzladi takım	adet	6	480	İnöz
Kapamacı[411] eşyası	araba	2	3.600	Uzuncaabad
Kapamacı eşyası	araba	3	5.400	Aydos
Kapamacı eşyası	araba	1	1.800	İslimye
Kapamacı eşyası	denk	1	2.400	İslimye
Kapamacı eşyası	denk	6	3.480	Uzuncaabad
Kapamacı eşyası (sagîr)	kundak	1	186	Uzunköprü
Kapı perdesi	adet	36	505	İnöz
Kavuk	adet	12	360	Uzuncaabad
Kavukçu eşyası	sepet	2	600	İslimye
Kazel	kıyye	49	48	Rodoscuk
Kazîb çiçeği[412]	sepet	1	90	Bergos
Kazîb çiçeği	sepet	1	90	İslimye
Keten gömlek	adet	2	30	Rodoscuk
Keten gömlek	deste	11	66	İnöz

[411] Kapama, takım veya kat kat giyilen elbiseler için kullanılan bir tabirdir. Medrese ve yeniçeri ocağına verilen elbiselerde de kapama ifadesine rastlanılmaktadır. Bkz. Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Sümerbank Kültür Yayınları 1969, Ankara, 1979, s. 144.
[412] Yalancı, yapay çiçek manasına gelmektedir.

Kemer-bend	adet	7	56	İnöz
Kınnab	-	15	45	İnöz
Kırmızı kuşak	-	30	180	İnöz
Kilim	adet	4	380	İnöz
Kilim	çift	20	5.000	İnöz
Kilim (sagîr, kebîr)	adet	18	6.300	Rodoscuk
Kilim (sagîr, siyah)	adet	1	60	Rodoscuk
Kiraz çiçeği	adet	78	486	İslimye
Kirpas keten gömlek	adet	648,5	6.931,50	İnöz
Kirpas keten gömlek	adet	680	8.576	Rodoscuk
Kirpas keten gömleklik	adet	2	12	Uzuncaabad
Kirpas keten gömleklik	araba	2	200	Rodoscuk
Kirpas melez gömlek	adet	13	195	İnöz
Kolan	kıyye	1	6	Rodoscuk
Kolancı[413] eşyası	kab	3	2.904	Saroz
Kolancı eşyası	kıyye	274	10.821	Saroz
Kolancı eşyası	kutu	1	100	Aydos
Kolancı eşyası	kutu	2	460	Saroz
Kolancı eşyası	kutu	2	1.080	Zağra-i Atik
Kolancı eşyası	kutu	2	60	Saroz
Kolancı eşyası	sagîr kutu	1	240	Saroz
Kolancı eşyası	sagîr sandık	2	2.400	İslimye

[413] XIX. yüzyıla ait yapılan bazı çalışmalarda da kolan ifadesi ile karşılaşılmıştır. Örneğin 1827 yılında Edirne'deki kolancı dükkanı sayısı 16'dır. Bu esnaf grubu ile XIX. yüzyılda da karşılaşılması bu mesleğin devamlılık arz ettiğini kanıtlar niteliktedir. Bkz. Sadık Emre Karakuş, s. 362.

Kolancı eşyası	sagîr sandık	-	240	Ferecik
Kolancı eşyası	sagîr sepet	1	240	Hayrabolu
Kolancı eşyası	sagîr sepet	1	300	Aydos
Kolancı eşyası	sandık	11	10.320	İslimye
Kolancı eşyası	sandık	5	3.840	Uzuncaabad
Kolancı eşyası	sandık	1	1.500	?
Kolancı eşyası	sepet	1	410	Aydos
Kolancı eşyası	sepet	29	11.160	İslimye
Kolancı eşyası	sepet	5	5.753	Saroz
Kolancı eşyası	sepet	5	5.400	Uzuncaabad
Kolancı eşyası	sepetçik	1	180	İslimye
Kolancı eşyası (sagîr)	sepet	11	1.200	Uzuncaabad
Kuşak	adet	3	9	İnöz
Kuşak	adet	16	48	Rodoscuk
Külâh	deste	78	408	Uzuncaabad
Külah eşyası	deste	1	90	Uzuncaabad
Lika ipi	deste	299	1.394	İnöz
Lika ipi	deste	85	339	Rodoscuk
Makrame[414]	adet	52	73	İnöz
Makrame	adet	59	168	Rodoscuk
Makrame	kıyye	20	60	İnöz
Makrame	kıyye	10	30	Rodoscuk
Makrame (İslimye)	adet	9	27	İnöz

[414] Makrame, İstanbul kadı sicillerinin tereke kayıtlarında ve dikici esnafının yaşadığı muhtelif sorunlarda da göze çarpmaktadır. Bkz. *Bab Mahkemesi, 92 Numaralı Sicil (H. 1120-1121 / M. 1709)*, C. 60, Hüküm no: 377, s. 349; *Bab Mahkemesi*, 197 Numaralı Sicil (H. 1162-1163 / M. 1749-1750), C. 73, Hüküm no: 24, s. 102.

Makrame (işleme)	adet	7	21	Rodoscuk
Melez gömlek	adet	1	15	İnöz
Melez gömlek	adet	1	15	Rodoscuk
Mendil	top	4	12	İnöz
Mu'mi	top	3,5	180	Rodoscuk
Mu'mi	top	54	1.690	İnöz
Mu'mi	top	2,5	75	Rodoscuk
Mu'mi değirmi	top	20	3.500	İnöz
Mu'mi (kaba)	parça	3	45	İnöz
Mu'mi (kaba)	top	1	60	İslimye
Mu'mi (kaba)	top	51	1.530	İnöz
Mu'mi (kaba)	top	6,5	270	Rodoscuk
Mu'mi (kaba)	top	50	1.500	Saroz
Mu'mi eşyası	araba	1	2.700	Bergos
Mûy-tâb[415]	araba	3	360	İnöz
Mûy-tâb	denk	1	9	Rodoscuk
Mûy-tâb	heğbe	85	680	İnöz
Mûy-tâb	kıyye	280	280	İnöz
Mûy-tâb eşyası	kıyye	80	80	Rodoscuk
Mûy-tâb kolanı	deste	40	240	İnöz
Nalın	adet	31	195	Rodoscuk
Nalın	çift	140	196	İnöz

[415] Mutaf kelimesi Osmanlı arşivinde ve kaynaklarda muytab veya muytab şeklinde geçmektedir. Muytab kelimesi Farsça'dan gelmektedir. *"Mu (Kıl) ve Tab (Yapan dokuyan)"* kelimelerinin birleşiminden meydana getirilmiştir. Böylece zamanla mutaf, muytab şeklinde kullanılagelmiştir. Çoğunlukla *"keçi kılından dokunmuş örülmüş şey"* ve *"kıldan çul vs. dokuyan veya satan adam"* gibi anlamlarda kullanılmıştır. Lehçe-i Osmani'de ise mutaf kelimesi kıl işleri dokuyan, satan kimse anlamıyla yer almıştır. Ayrıca bu esnaf kolunun belleme, kebe, kolan, payvant ve gebre gibi iş kolları da bulunmaktadır. Bkz. Mustafa Genç, Noman Öztürk ve Deniz Çeliker, "Isparta'da Mutaflık ve Son Mutaf Nuri Akkulak Mutaflık", *SDÜ ART-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, Aralık, 17/10, 2017, s. 355.

Nalın (simli)	çift	11	99	İnöz
Nalın ile uçkur	adet	7	48	İnöz
Nalın (sandıklı)	çift	1	45	İnöz
Ocak perde	adet	1	5	İnöz
Ocak perde	adet	8	40	Rodoscuk
Rişte	deste	2	18	İnöz
Rişte	kıyye	45	135	Rodoscuk
Rişte-i köz	kıyye	8	120	İnöz
Rişte-i Mısır	kıyye	154	924	İnöz
Rişte-i şir	kıyye	8	15	İnöz
Rişte-i Trabzon	kıyye	13	120	İnöz
Rişte-i Trabzon	kıyye	2,5	37,5	Rodoscuk
Sade üslük	adet	480	576	Saroz
Sarık	adet	10	65	İnöz
Seccade	adet	4	48	İnöz
Sicim	deste	31	136	İnöz
Şal cübbe	adet	231	3.665	İnöz
Şal cübbe	adet	3	45	Rodoscuk
Şal cübbe (sagîr)	adet	18	144	Saroz
Şal entari	adet	3	90	Rodoscuk
Şal ferace	adet	1	30	İnöz
Şalvar	adet	3	60	Rodoscuk
Şayak şalvar	adet	14	210	Rodoscuk
Şayak şalvar	adet	110	1.650	İnöz
Şayak şalvar	parça	1	25	İnöz
Şayak şalvar (beyaz)	adet	1	15	İnöz
Şayak şalvar ile aba	kıyye	59	531	İnöz
Şirbab-ı Edirne[416]	top	8	120	Saroz

[416] Gümrük defterlerinin transkripti aşamasında *"Şirbab-ı Edirne"* ifadesi öncelikle *"şerbab"* şeklinde okunmuştur. Bu kelime benzer tezlerde de aynı şekilde geçmiştir. Ancak Serap Yılmaz'ın çalışmasında *"şerbab"* kelimesinin *"şirbab"* olarak geçtiği, 1779 narh defterinde bu kumaş türünün yer aldığı ve

Takye	deste	211	1.251	İnöz
Takye	deste	53	160	Rodoscuk
Takye	deste	33	66	Uzuncaabad
Takye	deste	87	315	Pazargâh
Takyeci eşyası	araba	2	1.440	Uzuncaabad
Takyeci eşyası	araba	4	3.240	İslimye
Takyeci eşyası	kundak	1	192	Uzuncaabad
Takyeci eşyası	torba	1	96	Uzuncaabad
Takyeci eşyası (sagîr)	denk	2	900	Uzuncaabad
Tamgahane entari	adet	1	30	İnöz
Telli ocak yaşmağı	adet	1	16	İnöz
Terlik	adet	14	112	İnöz
Terlik	çift	50	390	İnöz
Uçkur ile işleme	adet	2	18	Rodoscuk
Urgan	denk	114	3.140	Rodoscuk
Urgan	denk	4	60	İnöz
Urgan	deste	116	666	İnöz
Urgan	deste	10	120	İslimye
Urgan	deste	110,5	1.326	İnöz
Urgan	kantar	25	750	İnöz
Urgan	kıyye	1.144	396	İnöz
Urgan	yük	12	1.440	Rodoscuk
Urgan	yük	1	120	İnöz
Urgan ile sicim	deste	15	24	İnöz
Urgan ile yular	deste	58	348	İnöz
Üslük	adet	600	7.850	Saroz
Üslük	adet	11	154	Rodoscuk

pamuklu-ipekli karışımı bir kumaş olduğu ifade edildiği için tezde de aynı şekilde bir değerlendirme yapılmıştır. Bkz. Serap Yılmaz, s. 791.

Yağlık	adet	3	18	İnöz
Yağlık	adet	17	102	Rodoscuk
Yağlık ile peşkir	adet	33	198	Rodoscuk
Yağlıkçı eşyası	kundak	1	135	İslimye
Yağlı uçkur	adet	7	50	Rodoscuk
Yapağı başlık	adet	205	615	Uzuncaabad
Yapağı başlık	adet	20	60	Rodoscuk
Yastık	adet	60	150	İnöz
Yastık	çift	23	276	İnöz
Yastık (çit)	adet	2	40	İnöz
Yastık (Yahudi)	-	25	1.512	İnöz
Yorgancı eşyası	araba	2	960	İslimye
Yorgancı eşyası	araba	2	1.440	Uzuncaabad
Yorgan yüzü	adet	34	505	İnöz
Velense beyaz	adet	150	1.645	İnöz
			423.485,5	

Tablo 11: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'nden Çıkan Muhtelif Ürünler[*]

Emtianın Nevi	Birim	Toplam	Vergi Miktarı	Gittiği Yer
Ağaç kaval	çuval	3	65	İnöz
Ağaç kürek	adet	1.160	710	İnöz
Ağaç pencere	adet	24	312	İnöz
Ağaç tokaç	adet	20	200	İnöz
Ahtapot	kıyye	724	2.252	İnöz
Ahtapot	kıyye	50	150	Uzuncaabad
Ali Paşa Eşyası[417]	araba	2	3.600	Aydos
Ali Paşa eşyası	araba	5,5	15.000	Bergos
Ali Paşa eşyası	araba	67	158.400	İslimye
Ali Paşa eşyası	araba	44	112.250	Uzuncaabad
Ali Paşa eşyası	denk	1	1.200	Bergos
Ali Paşa eşyası	denk	1	882	Hayrabolu
Ali Paşa eşyası	denk	13	12.132	Ferecik
Ali Paşa eşyası	denk	3	1.890	İslimye
Ali Paşa eşyası	denk	3	5.380	Pazargâh
Ali Paşa eşyası	denk	14	8.415	Uzuncaabad
Ali Paşa eşyası	denk	1	1.680	?

[*] BOA, *D.BŞM.İGE.d.,* nr., 17188, 17205; *D.İSM.d*., nr., 25455, 25460, 25480, 25481, 25498, 25503, 25507; *DMMK,İGE.d*., nr., 23392,23397, 23406, 23409, 23414, 23416, 23419, 23420, 23427, 23431, 23449, 23451, 23452, 23453, 23454, 23455, 23456, 23457, 23474, 23477, 23479, 23482, 23486, 23487, 23489, 23490, 23491, 23492, 23493, 23494, 23495, 23498, 23500, 23501; *KK*., nr., 5238, 5245.

[417] Lady Montaqu, seyahatnamesinde Edirne'de Ali Paşa tarafından yapılan bir çarşıdan bahsetmiştir. Bu durum çarşıdaki bazı malların XVIII. yüzyılda *"Ali Paşa eşyası"* adı verilerek ticaretinin yapıldığına dair bir çıkarım yapılmasına imkân tanımıştır. Bkz., Lady Montaqu, s. 85. Ayrıca Evliya Çelebi eserinde Ali Paşa çarşısında 300 adet dükkân bulunduğunu ve burada satılan malların İstanbul ve Bursa gibi yerlerde bulunan dükkanlarda bile satılmadığını ifade etmiştir. Bkz. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Üçüncü Kitap, s. 258.

Ali Paşa eşyası	kıyye	8	30	Ferecik
Ali Paşa eşyası	kundak	1	400	Bergos
Ali Paşa eşyası	kundak	1	360	Ferecik
Ali Paşa eşyası	kundak	13	3.606	Uzuncaabad
Ali Paşa eşyası	kundak	4	1.059	İslimye
Ali Paşa eşyası	kundak	2	660	Pazargâh
Ali Paşa eşyası	torba	1	78	Rodoscuk
Ali Paşa eşyası	yük	1	1.800	Hayrabolu
Ali Paşa eşyası	yük	2	4.920	?
Ali Paşa eşyası (sagîr)	denk	3	1.152	İslimye
Ali Paşa eşyası (sagîr)	denk	1	900	Uzunköprü
Ali Paşa eşyası (sagîr)	denk	1	720	Pazargâh
Ali Paşa eşyası (sagîr)	denk	7,5	2.140	Uzuncaabad
Ali Paşa eşyası (sagîr)	denk	1	600	Zağra
Ali Paşa eşyası (sagîr)	kundak	6	1.692	İslimye
Ali Paşa eşyası (sagîr)	kundak	1	195	Uzunköprü
Ali Paşa eşyası (sagîr)	kundak	1	60	Uzuncaabad
Bakkal eşyası	araba	1	180	Uzuncaabad
Belirsiz	sandık	1	600	İnöz
Belirsiz	sagîr sandık	2	600	İnöz
Belirsiz	top	16	620	İnöz
Bit Pazarı eşyası	araba	2	3.600	İslimye

Bit Pazarı eşyası	araba	1	3.600	Uzuncaabad
Bit Pazarı eşyası	denk	5	3.099	Uzuncaabad
Bit Pazarı eşyası	denk	1	588	Pazargâh
Bit Pazarı eşyası	kundak	1	300	Bergos
Bit Pazarı eşyası	kundak	2	159	İslimye
Bit Pazarı eşyası	kundak	1	513	Pazargâh
Bit Pazarı eşyası	kundak	4	1.212	Uzuncaabad
Bit Pazarı eşyası (sagîr)	çuval	1	420	Pazargâh
Ceneviz kağıt	balya	35	580	İnöz
Ceviz tahta	adet	219	1.095	İnöz
Ceviz tahta (kebîr ve sagîr)	adet	219	1.752	İnöz
Çakman	adet	1	15	İnöz
Çanak-ı	araba	49,5	7.390	İnöz
Çanak Dimetoka	araba	4	960	İnöz
Çarub	adet	110.930	70.835	İnöz
Çarub	adet	750	135	İslimye
Çarub	adet	2	6	Rodoscuk
Çarub	adet	100	150	Uzuncaabad
Çarub	çuval	4	360	İnöz
Çarub	deste	16	65	İnöz
Çarub	kantar	230	1.320	İnöz
Çarub ile sepet	adet	2	60	Rodoscuk
Çerge	adet	1	20	İnöz
Çötre	adet	2	35	İnöz
Çötre	kıyye	100	350	İnöz
Çötre ağaç	adet	20	120	İnöz
Dest-gâh	adet	2	30	İslimye

Devirci? eşyası	sepet	2	60	Uzuncaabad
Doğrama dolap	adet	12	87	İnöz
Doğrama eşyası	araba	2	180	İnöz
Doğrama eşyası	bir miktar	-	120	İnöz
Doğrama kapı	sepet	5	720	Uzunccabad
Eflak sandığı	adet	1	24	Rodoscuk
Evânî nuhâs	araba	6	1.200	İslimye
Evânî nuhâs	kıyye	2.038	19.923	İnöz
Evânî nuhâs	kıyye	41	370	Rodoscuk
Evânî nuhâs	kıyye	30	90	Uzuncaabad
Fırın kab	adet	61,5	8.670	İnöz
Fincan	adet	20	17	Rodoscuk
Fincan	kutu	4	65	İnöz
Fincan-ı Bec	adet	10	45	İnöz
Fincan (Kütahya)	sepet	4	480	İslimye
Fincan (Kütahya)	sepet	3	270	Uzuncaabad
Fincan (Kütahya) ile lüle	sepet	13	1.170	Uzuncaabad
Fişek	kıyye	30	60	İnöz
Fıçı çemberi	araba	1	60	İslimye
Fıçı çemberi	sandık	1	600	İnöz
Haşebî	top	51	1.885	İnöz
Haşebî direk	adet	2	1.200	İnöz
Haşebî kağıt	adet	1	20	İnöz
Heğbe	adet	11	220	İnöz
Kağıt	balya	1	40	İnöz
Kağıt	sepetçik	2	180	İnöz
Kağıt	top	1	30	İnöz
Kağıt	top	16	480	Uzuncaabad
Kağıt haşebî	-	5	2.400	İnöz
Kahve ibriği	adet	5	35	Rodoscuk
Kara kereste	adet	16	440	İnöz

Kara kereste	bölük	14	720	İnöz
Kaşağı	deste	75	450	Rodoscuk
Kaşağı	deste	43	258	İnöz
Kaşık	deste	25	300	İnöz
Kav	çift	15	2.760	İnöz
Kav	kıyye	152	456	İnöz
Kaval	çift	50	320	İnöz
Kavana[418]	araba	7	840	İnöz
Kavi ağaç	adet	1	55	İnöz
Kereste	araba	4	1.200	İnöz
Kereste	bölük	18	12.480	İnöz
Kereste	yük	11	4.680	İnöz
Kese	deste	2	30	İnöz
Kurnacı eşyası	sepet	1	240	Uzuncaabad
Kutu	adet	4	24	İnöz
Kutu (aynalı)	deste	6	48	Rodoscuk
Kutu (boş)	adet	40	240	İnöz
Kutu (boş)	çift	90	360	İnöz
Kutu (boş)	çift	15	90	Rodoscuk
Kutu (boş)	çuval	4	250	Uzuncaabad
Kutu (boş)	çuval	6	117	İslimye
Kutu (boş)	deste	40	159	Ferecik
Kutu (boş)	deste	3.216	26.911	İnöz
Kutu (boş)	deste	446	2.871	Rodoscuk
Kutu (boş, kebîr)	adet	2	9	İnöz
Kutu (boş, hasır)	adet	4	35	Rodoscuk
Kutucu eşyası	araba	2	480	İslimye
Kutucu eşyası	araba	1	99	Uzuncaabad
Küp (boş)	adet	13	117	İnöz
Leğen ile ibrik	adet	2	50	İnöz
Lüle	adet	3	10	İnöz

[418] Ağaçtan oyularak elde edilen kaba verilen isimdir. Yunanca'da "çanak" ile ilişkilendirilmiştir. Daha sonra bu sözcük XVI. yüzyılda Türkçe'ye "kavanoz" şeklinde yerleşmiştir.

Lüle	sandık	2	60	İnöz
Lüle	sandık	7	210	İslimye
Lüle	sepet	21	1.350	İslimye
Lüle	-	5	150	İslimye
Lüle	sepet	6,5	195	Uzuncaabad
Lüle (ham)	sepet	8	480	İslimye
Lüleci eşyası	sepet	3,5	177	Uzuncaabad
Maşraba	adet	3	15	İnöz
Maşraba	adet	2	10	Rodoscuk
Mor toprak	araba	200	120	İnöz
Mor toprak	kıyye	200	240	İnöz
Mücellid eşyası	araba	6	2.850	İslimye
Mücellid eşyası	araba	5	2.400	Uzuncaabad
Ocaklık	adet	10	220	İnöz
Oyuncakçı eşyası	araba	1	180	Bergos
Oyuncakçı eşyası	araba	1	150	Hayrabolu
Oyuncakçı eşyası	araba	1	60	Uzuncaabad
Oyuncakçı eşyası	sandık	2	60	Uzuncaabad
Oyuncakçı eşyası	sepet	1	120	Uzuncaabad
Parmaklık	adet	230	360	İnöz
Parmaklık ağaç	adet	300	120	İnöz
Pençik semen resmi	adet	20	60	İnöz
Pištov	çift	204	8.160	İnöz
Püskülcü eşyası	çuval	1	360	Uzuncabad
Püskülcü eşyası	torba	1	120	İslimye
Reft[419]	-	-	101.001	-

[419] "*Reft"* kelimece gitme, gidiş gibi anlamları içermektedir. Edirne Gümrük defterlerinin transkripti aşamasında bazı kayıtların sadece *"reft"* kelimesi altında tutulduğu saptanmıştır. Söz konusu kayıtlarda gidilen yer, tacirin ismi, malın nevi ve birimi belirtilmemiştir. Ancak sadece vergi kayıtlarına rastlanılması dolayısıyla tablonun *"muhtelif ürünler"* kısmına eklenmiştir. Muhtelif tabloda yer alması ise malın ne olduğunun bilinmemesi sebebiyledir.

Sabun	çuval	25	750	İnöz
Sabun	kantar	30	3.078	İnöz
Sabun	kıyye	28	170	İnöz
Sabun	kıyye	5	27	İslimye
Sabun	kıyye	22	132	Rodoscuk
Sabun	kıyye	520	3.160	Uzuncaabad
Sabun	sandık	498	28.666	İnöz
Sabun	sandık	212	14.265	İslimye
Sabun	sandık	2	60	Rodoscuk
Sabun	sandık	122	11.745	Uzuncaabad
Sabun-ı misk	kıyye	146	926	İnöz
Sabun-ı misk	kıyye	220	132	Rodoscuk
Sabun-ı misk	kıyye	980	3.699	Uzuncaabad
Sabun-ı misk	kıyye	50	360	Pazargâh
Sabun-ı misk	kıyye	2.184	5.984	İslimye
Sac	deste	4	85	İnöz
Saçak yüzü	sepet	1	300	Uzuncaabad
Sal (boş)	sandık	1	90	İnöz
Sal (boş)	yük	12	180	İnöz
Sandık (boş)	adet	10	300	İnöz
Sandık (boş)	adet	1	392	Rodoscuk
Sandık (boş)	adet	2	60	İslimye
Sandık (eski)	adet	1	90	İnöz
Sandıkçı eşyası	araba	3	420	Uzuncaabad
Sandıklı kutu	adet	1	95	İnöz
Selecik	adet	10	60	İnöz
Sepet (boş)	adet	123	3.690	İnöz
Sepet (boş)	adet	60	1.800	Rodoscuk
Sim kandil	adet	1	35	İnöz
Sim kandil	varil	51	2.040	İnöz
Süpürge	adet	51.410	110.762	İnöz
Süpürge	adet	8.400	14.800	Rodoscuk
Süpürge	adet	50	165	Uzuncaabad
Süpürge	araba	1	600	Rodoscuk
Süpürge	kile	7	210	İnöz
Şem’dân (maâdin)	adet	2	90	İnöz

Şem’dân (Pirinç)	adet	2	60	İnöz
Tahta	adet	2.840	13.235	İnöz
Tahta	adet	110	201	Rodoscuk
Tahta	bölük	31	17.260	İnöz
Tahta	bölük	220	55.650	Rodoscuk
Tahta	deste	5	95	İnöz
Tahta	sandık	5	950	İnöz
Tarak	adet	1	10	İnöz
Tava	adet	2	45	İnöz
Tava	adet	5	120	Rodoscuk
Tencere	adet	2	60	İnöz
Terzi ütüsü	adet	5	150	İnöz
Torba	deste	29	1.740	İnöz
Torba ile heğbe	deste	2	25	İnöz
Tulum (boş)	adet	598	1.794	İnöz
Tüfeng	adet	7	300	İnöz
Ud	dirhem	180	360	İnöz
Ud	kıyye	0,5	3	İnöz
Kürek	kantar	40	1.200	İnöz
Yaba kürek	adet	240	1.230	İnöz
Yaba kürek	araba	3	720	İnöz
Yaba kürek	araba	5	600	Rodoscuk
			968.033	

Tablo 1: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'ne Giren Yünlü Dokumalar*

Emtianın Nevi	Birim	Toplam	Vergi Miktarı
Aba	adet	24	125
Aba	araba	15	3.240
Aba	denk	3	834
Aba	top	41.854	98.036
Aba	-	-	18
Aba (demir koparan)	adet	1.819	12.729
Temur koparan	kıyye	150	300
Aba-yı Selanik	-	-	237
Aba ile Temur	araba	2	835
Aba şayak	top	173	1.557
Aba şayak (kebîr)	top	185	2.775
At keçesi	adet	210	1.680
At keçesi	-	-	60
At keçesi	çift	37	111
Beyaz kilim kebe	adet	60	360
Büzme çuka	yük	40	678
Çuka	adet	201	10.757,50
Çuka (sagîr)	adet	20	100
Çuka	balya	-	4.797
Çuka	çift	192	253
Çuka	kıyye	147	477
Çuka	nime	1.173,50	213.642
Çuka	parça	10	150
Çuka	takım	1	35
Çuka	top	47	188
Çuka	yük	108	1.830
Çuka	zira'	1.061	14.465

* BOA, *D.BŞM.İGE.d*., 17188, 17205; *D.İSM.d*., nr., 25418, 25455, 25460, 25480, 25481, 25498, 25503, 25507, 25518; *D.MMK.İGE.d*., nr., 23392, 23397, 23406, 23409, 23414, 23416, 23419, 23420, 23427, 23431, 23449, 23427, 23431, 23449, 23451, 23453, 23454, 23455,23456, 23457, 23474, 23478, 23482, 23486, 23487, 23489, 23491, 23493, 23494, 23495, 23498, 23500, 23501; *KK*., 5238, 5245.

Çuka	-	1	720
Çuka başı altın	adet	99	14.520
Çuka altın başı	nime	91	16.800
Çuka eşyası	araba	1	90
Çuka hurdası	kıyye	69	487
Çuka ile Sac	zir'a	31	496
Çuka kenarı	kıyye	45	225
Çuka-i Levend	adet	30	180
Kebe	adet	935	6.567
Kebe (dağ)	adet	273	3.979
Kebe (kara)	adet	733	3.386
Kebe (kara)	yük	1	399
Kebe (saclı)	adet	798	8.500
Kebe (sagîr)	adet	4	96
Kebe ile Sac[420]	adet	3	453
Keçe	adet	104,5	489
Keçe	çift	45	1.500
Keçe	kıyye	602	302
Keçe	yük	8	760
Kiçe-i at	adet	41	369
Keçi kılı	kıyye	264	360
Macar çuka	nime	1	55
Selanik keçe	adet	29	3.360
Selanik keçe	yük	3	1.200
Şa'r-ı keçi	araba	1	60
Şa'r-ı keçi	bir miktar	-	75
Şa'r-ı keçi	kıyye	31.125	11.908
Şa'r-ı keçi	yük	4	99
Şa'r-ı keçi	-	4.716	5.124
Şal	adet	2	35
Şal	parça	5	75
Şal	top	5	900

[420] Gümrük kayıtlarında bazı mallar aynı ürün grubunda olmamasına rağmen aynı vergi miktarı içerisinde karşımıza çıkmıştır. Bu sebeple tablolar oluşturulurken bahsedildiği gibi bir durumla karşılaşıldığında ilk ifade edilen mal grubu baz alınarak ilgili tasnife dâhil edilmiştir.

Şal	zir'a	1,5	120
Şal-ı Ankara	adet	46	5.520
Şal-ı Ankara	top	6	780
Şal-ı Ankara	zir'a	40	320
Şal-ı Âsitâne	top	18	2.100
Şal-ı Âsitâne	zir'a	150	9.000
Şal-ı Bağdat	top	120	540
Şal-ı çuka	adet	5	75
Şal-ı çuka	nime	9	500
Şal-ı Efrenç	adet	7,5	262,5
Şal-ı Efrenç	kıyye	65	535
Şal-ı Efrenç	top	430,5	37.152
Şal-ı Efrenç	zir'a	311	2.830
Şal-ı İngiliz	top	220	540
Şal-ı Mağrib	top	28	1.560
Şal-ı Tunus	adet	26	312
Şayak	adet	13	190
Şayak	çift	10	120
Şayak	top	35	1.050
Şayak (kebîr)	top	102	3.060
Şayak aba	adet	358	11.055
Şayak aba	kıyye	537	6.444
Şayak aba	top	200	2.500
Şayak aba (kebîr)	top	10	3.000
Şayak ve Çine	top	17	598
Şumnu keçe	adet	178	258
Şumnu keçe	çift	20	60
Tiftik	araba	9	162
Tiftik	çuval	8	480
Tiftik	kıyye	2.701	10.243
Tiftik (İslimye)	-	8	960
Yapağı[421]	araba	6	750

[421] 1801-1802 yılına ait fermana göre XIX. yüzyılda koyun ve keçi üzerinden alınan kıl ve yapağı vergisi hayvanların her bir parçasının bir para olarak belirlenmesinden sonra tahsil edilmiştir. Bkz. Karakuş, S. E., s. 23.

Yapağı	bir miktar	-	21
Yapağı	çuval	42	2.970
Yapağı	deste	150	6.750
Yapağı	kantar	353	71.463
Yapağı	kıyye	60.672	82.971,50
Yapağı	yük	4	92
Yapağı	-	-	162
Yapağı gaytan	kıyye	51	686
			722.030,5

Tablo 2: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'ne Giren Pamuklu Dokumalar*

Emtianın Nevi	Birim	Toplam	Vergi Miktarı
Al hasse	top	1,5	48
Alaca	adet	41	180
Alaca	çift	33	396
Alaca	sepet	175	10.500
Alaca	top	690	1.253
Alaca (yerli)	çift	218	1.080
Alaca (yerli)	top	3.658	14.556
Alaca-i Âsitâne	top	20	600
Alaca-i Çine	top	20	400
Alaca-i Diyarbakır	top	189	3.708
Alaca-i Edirne	top	14	210
Alaca-i Efrenç	top	10	150
Alaca-i Halep	top	190	4.305
Alaca-i İzmir	top	49	735
Alaca-i Kütahya	top	24	720
Alaca-i Manisa	tenbelît	27	405
Alaca-i Manisa	top	4.838	66.812
Alaca-i Manisa	top	51	324
Alaca-i Manisa ile Astar	top	200	1.800

* BOA, *D.BŞM.İGE.d*., 17188, 17205; *D.İSM.d*., nr., 25455, 25460, 25480, 25481, 25503, 25507, 25518; *D.MMK.İGE.d*., nr., 23406, 23409, 23414, 23416, 23419, 23420, 23427, 23431, 23449, 23451, 23453, 23454, 23455, 23456, 23457, 23474, 23478, 23487, 23482, 23486, 23489, 23491, 23493, 23494, 23495, 23498, 23500; *KK*., nr., 5245.

Alaca-i Manisa ile Bogası ile Çine	top	100	899
Alaca-i melik	adet	81	1.620
Alaca-i Nemçe	top	396	111.406
Alaca-i Şam	bölük	157	4.710
Alaca-i Şam	top	3.806,50	111.418
Alaca-i Şam	yük	46	414
Alaca-i Şam	zir'a	2	30
Alaca-i Şam (taklit)	top	334	14.160
Alaca ile Alaca-i Halep	top	19	285
Alaca-i Yenişehir	top	1.903	52.955
Astar	top	2.245	13.196
Astar (yerli)	top	56	1.680
Yenişehir astarı	top	10	30
Astarlık (kaba)	adet	30	330
Basma	adet	3	18
Basma	top	60	900
Beledi	adet	377	7.610
Beledi	çift	351,5	5.946
Beledi	top	3	90
Beledi (altın)	çift	3	90
Beledi ve Döşek	adet	45	360
Beledi ve Döşek	çift	350	4.625
Bez	top	17	255
Bogası	araba	1	120
Bogası	deste	16	192
Bogası	çift	918	27.009
Bogası	top	35.870	179.569

Bogası (beyaz)	top	160	40
Bogası ile Astar	top	146	1.266
Bogası ile Çerç	-	6	90
Çit	kıyye	17	51
Çit	kutu	2	30
Çit	takım	1	180
Çit	top	58	4.680
Diyarbakır çiti	top	677	9.265
Dülbend	çift	73	1.095
Dülbend	top	477	7.121
Dülbend (beyaz)	top	6	240
Dülbend-i Bec	top	1.655,50	48.174
Dülbend (boyalı)	top	2,5	75
Hindi	adet	20	250
Hindi	kıyye	151	995
Hindi	kıyye	28	666
Kars basması	takım	11	1.100
Kastamonu astarı	top	572	9.651
Kırmızı iplik	adet	180	540
Kırmızı iplik	deste	10	180
Kırmızı iplik	kıyye	24	160
Kırmızı iplik ile Attar	şilte	2	30
Kilimhane basması	top	17	765
Kirpas	top	80	783
Kirpas	deste	100	600
Kirpas	top	85	2.100
Kirpas-ı Eflak	top	110	1.650

Kirpas-ı melez	adet	31	507
Kirpas-ı melez	kıyye	3	45
Kirpas-ı melez	top	2	30
Kirpas-ı penbe	kıyye	877,5	10.374
Kirpas-ı penbe	top	6.403,50	55.075
Kirpas-ı penbe	-	-	1.731
Kirpas-ı penbe ile kenevir	kıyye	13	60
Kirpas-ı Yemen	top	60	180
Kutni	adet	36	177
Kutni	top	317,5	4.595
Kutni astar	top	23	276
Kutni kebe	deste	10	60
Kutni-yi Bursa	top	18	540
Kutni-yi Edirne	top	6.833,50	112.273,50
Kutni-yi Haleb	adet	10	150
Leh çiti	top	3	270
Penbe	denk	42	1.278
Penbe	kıyye	887,5	1.054
Penbe	top	114	22.828
Penbe	yük	16	720
Penbe	-	-	792
Penbe-i ham	bir miktar	-	90
Penbe-i ham	çuval	4	780
Penbe-i ham	denk	22	1.080
Penbe-i ham	kantar	106	9.285
Penbe-i ham	kıyye	12.707	31.746
Penbe-i ham	kıyye	20.621	61.094
Penbe-i ham	yük	6,5	693

Penbe-i ham	küfe	5	1.800
Penbe-i ham	parça	40	4.800
Penbe-i ham	top	48	1.680
Penbe-i ham	yük	1.852,50	115.339
Penbe-i ham	-	-	1.572
Penbe-i kolan	kıyye	739,5	9.945
Penbe kolan	kıyye	12	180
Penbe-i sarı	denk	17	522
Penbe-i sarı	kıyye	31	186
Penbe-i sarı	yük	5	342
Penbe-i sarı	-	-	294
Penbe-i şerit	kıyye	4,5	15
Peştemâl	çift	65	387
Peştemâl	adet	12	72
Peştemâl	araba	2	120
Peştemâl	çift	305	11.931
Peştemâl	çuval	165	660
Peştemâl	kıyye	21	126
Peştemâl	sepet	2	60
Peştemâl	top	35	900
Peştemâl (yerli)	adet	8	48
Peştemâl (yerli)	çift	107	783
Peştemâl (yerli)	top	10	300
Peştemâl-i Selanik	çift	303	7.065
Peştemâl-i Selanik	çift	20	120
Pûşi	adet	28	168
Rişte-i penbe	araba	1	66
Rişte-i penbe	kıyye	33.162,50	159.067
Rişte-i penbe	top	40	120
Rişte-i penbe	-	-	2.211
Rişte-i penbe ile çorap	kıyye	290	2.941
Rişte-i surh	sagîr şilte	28	2.520

Rişte-i surh	kıyye	1.917	26.014
Rişte-i surh	şilte	2.191	20.530
Rişte-i surh	-	-	720
Siyah yemeni	çift	45	720
Tokat çiti	top	127	2.229
Yemeni	araba	11	660
Yemeni	çift	32	96
Yemeni	top	4	120
Yenişehir bezi	top	8	78
Yetimhane basması	top	24	630
			1.435.796,5

Tablo 3: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'ne Giren İpekli Dokumalar*

Emtianın Nevi	Birim	Toplam	Vergi Miktarı
Atlas	adet	300	90
Atlas	kıyye	4,5	420
Atlas	zira'	802	5.100
Canfes	zira'	216	2.799
Çitari Halep	top	8	240
Damgahane entari[422]	adet	1	66
Elvan-ı harir	kıyye	21,5	432
Harir	araba	1	1.200
Harir	denk	1	900
Harir	kıyye	90	339
Harir-i ham	araba	14	1.722
Harir-i ham	çift	180	1.680
Harir-i ham	kıyye	25.493,50	516.809
Harir-i ham	yük	21	273
Harir-i ham	-	-	6.234
Harir-i ham ile sac	kıyye	4,5	210
Harir kozağı	şilte	416	352
Harir kozağı	şinik	11.612	53.139
Harir kozağı	-	-	108
İbrişim kolan	kıyye	395,5	11.688
İbrişim kolan	kıyye	24	2.160
Kadife	zira'	36	1.080
Kamçıbaşı	çuval	199	5.075
Kamçıbaşı	kıyye	11.422	34.266
Kazzaz	kıyye	1.224	44.638,50

* BOA, *D.BŞM.İGE.d*., 17188; *D.İSM.d*., nr., 25455, 25460, 25480, 25481, 25498, 25503, 25507, 25518; *D.MMK.İGE.d*.,nr., 23406, 23409, 23414, 23416, 23419, 23420, 23427, 23454, 23431, 23449, 23451, 23453, 23455, 23456, 23457, 23474, 23478, 23486, 23487, 23489, 23491, 23493, 23494, 23495, 23498, 23500, 23501; *KK*., nr., 5245.

422 Altın oluk tabiriyle bilinen bir çeşit kumaştır. *İstanbul Mahkemesi*, "44 Numaralı Sicil (H. 1193-1194 / M. 1779-1780)", C. 78, Hüküm no: 103, s. 138. Ayrıca bu ipekli kaba, peten ve bindallı olmak üzere üç farklı şeikilde dokunmuştur. Bkz. Zeki Tekin, "Kemha", Ahilik Ansiklopedisi, C. 2, Ankara, 2016, s. 65, 66. İstanbul ve Edirne'den sonra XIX. yüzyıla ait Tokat şer'iyye sicillerinde de bu ifade ile karşılaşılmıştır. Nitekim çeşitli elbise ve eşyanın damgahane kumaşından dokunduğu anlaşılmıştır. Bkz. Murat Hanilçe, "Şeriyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Başlarında Tokta'ta Giyim", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Aralık, 2020, s. 429.

Kazzaz eşyası	adet	1.301	156.060
Kazzaz eşyası	denk	6	6360
Kazzaz eşyası	kıyye	10.324	67.892
Kazzaz eşyası	sepetçik	1	480
Kazzaz eşyası	torba	1	240
Kazzaz eşyası	yük	1	2.490
Kazzaz eşyası	-	-	84
Kermesud	top	10	600
Kermesud	zira’	120	3.600
Perakende harir-i ham	kıyye	3,5	63
Perakende harir-i ham	-	-	10.331
Perakende harir kozağı	şinik	60	510
Perakende harir kozağı	-	-	36.466
Rişte-i kazzaz	kıyye	61,5	321
Sade hatâyî	kıyye	3,5	14
Sandal	kıyye	1.197,50	20.485
Sandal	top	7	164
Sandal (yerli)	kıyye	8,5	127,5
Sandal-ı Edirne	top	5	150
Tamgahane	adet	4,5	380
Tamgahane	top	72,5	3.532,50
Tamgahane (yerli)	top	33,5	1.140
Tamgahane eşyası	top	6	270
Telli sakız hatâyî	kıyye	2.901	38.865

Telli sakız hatâyî	top	1	30
Telli sakız hatâyî	zir’a	9	54
Telli sevaî	top	1	120
			1.041.849,5

Tablo 4: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'ne Giren Keten ve Keten Kumaşlar[*]

Emtianın Cinsi	Birim	Toplam	Vergi Miktarı
Çuka keteni	kıyye	100	408
Eflak keteni	kıyye	2.803	7.096
Eflak keteni	top	10	150
Eflak kınnabı	top	335	2.940
Kenevir	denk	-	15
Kendir bezi	bölük	1	147
Kenevir bezi	-	-	66
Keten	adet	160	160
Keten	bir miktar	-	24
Keten	kantar	28	87
Keten	kıyye	17.508	36.295
Keten	-	-	27
Keten (kırmızı)	kıyye	600	600
Keten ile Yemiş	kıyye	200	200
Kınnab	deste	47	705
Kıınab	top	67	870
Kirpas-ı keten	adet	217	1.773
Kirpas-ı keten	kıyye	121	6.118
Kirpas-ı keten	top	740	7.218
Kirpas-ı keten	-	38	570
Kirpas-ı keten	-	-	561
Kirpas keten gömleklik	adet	217	3.312
Kirpas melez gömleklik	adet	66	810

[*] BOA, *D.BŞM.İGE.d*., 17188, 17205; *D.İSM.d*., 25418, 25455, 25460, 25480, 25481, 25498, 25503, 25507, 25518; *D.MMK.İGE.d*., 23392, 23397, 23406, 23409, 23414, 23416, 23419, 23420, 23427, 23431, 23449, 23451, 23453, 23454, 23455, 23456, 23457, 23474, 23478, 23482, 23486, 23487, 23489, 23491, 23493, 23494, 23495, 23498, 23500, 23501; *KK*., 5238, 5245.

Kirpas-ı kenevir	adet	1	10
Kirpas-ı kenevir	top	88	1.320
Kirpas-ı kenevir Eflak	top	24	720
Rişte-i kenevir	kıyye	615	1.185
Rişte-i köz	kıyye	1	15
			73.402

Tablo 5: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'ne Giren Deri ve Kürk*

Emtianın Nevi	Birim	Toplam	Vergi Miktarı
Alaca kedi	adet	89	1.068
Alaca kedi	parça	15	225
Camus	adet	1	9
Camus	çift	29	975
Camus boynuzu	çift	267	1.070
Cild-i bakar	adet	15.233	139.215
Cild-i bâr-gîr	adet	16	294
Cild-i camus	adet	8.686	117.251
Cild-i camus	çuval	1	35
Cild-i deve	adet	50	375
Cild-i kafa	adet	1	12
Cild-i kafa	parça	11	142
Cild-i keçi	adet	21.525	86.276
Cild-i koyun	adet	163	1.022
Cild-i köpek	adet	90	90
Cild-i sığır	adet	295	1.770
Çakal boğazı	adet	35	105
Çakal nâfesi	adet	71	213
Göcen	adet	440	2.640
Gön	adet	37	732
Gön	yük	4	60
Gön hurdası	sepet	45	60
Gön kafası	adet	200	771
Gön kafası	çift	20	81
Kakum	adet	10	30
Kakum	kıyye	16	65
Kakum	sandık	218	26.160
Kalavra	çift	1.259	2.571
Kalavra	kıyye	720	720
Kalavra (siyah)	çift	20	60

* BOA, *D.BŞM.İGE.d*., 17188, 17205; *D.İSM.d*., 25418, 25455, 25460, 25480, 25481, 25498, 25518, 25507; *D.MMK.İGE.d.*, 23392, 23397, 23406, 23409, 23414, 23416, 23419, 23420, 23427, 23431, 23449, 23451, 23453, 23454, 23455, 23456, 23457, 23474, 23478, 23482, 23486, 23487, 23489, 23491, 23493, 23494, 23498, 23500, 23501; *KK*., 5238, 5245.

Kalpak	adet	35	315
Kalpakçı eşyası	-	1	1.680
Kayış	deste	1	250
Keçi derisi	adet	240	360
Kedi	adet	3	9
Kedi	parça	134	1.608
Kedi nâfesi	-	80	720
Kerde gön	adet	2.779	29.393
Kerde gön	kıyye	35	840
Kiriş	adet	2	36
Kiriş	kab	1	15
Kiriş	kıyye	87	100
Kiriş	deste	202	3.990
Kök sahtiyân	adet	179	225
Kök meşin	adet	43	258
Kösele	adet	177	2.124
Kösele	adet	68	1.320
Kösele	çuval	1	30
Kösele	kıyye	100	240
Kösele atkı	çift	102	554
Kuzu	parça	303	1.515
Kuzu derisi	kıyye	102	102
Kuzu derisi	-	-	225
Kuzu kürkü	adet	23	141
Kürk	adet	73	306
Melez keçi	bir miktar	-	21
Melez keçi	kıyye	24	240
Melez koyun	kıyye	4	30
Meşin	adet	101.400	162.727
Meşin	yük	38	159
Meşin (ak)	yük	3	3.720
Meşinli heğbe	adet	82	2.810
Meşinli heğbe	adet	31	93
Meşin ile Sahtiyân	-	-	731

Meşin palaska	adet	60	62
Nâfe	parça	25,5	127,5
Nâfe kablı kürk	adet	1	90
Nâfe kürk	adet	2	180
Nâfe-i Rumeli	parça	16	1.920
Oğlak derisi	parça	0,5	15
Pâldüm	adet	15	300
Pâldüm	deste	63	681
Pâldüm ve Katran	araba	4	267
Peştamâl kaplı kürk	adet	1	90
Post	adet	6	240
Post-ı alaca kedi	adet	261	1.044
Post-ı bere	adet	24	44
Post-ı beyaz tilki	adet	192	960
Post-ı çakal	adet	295	1.338
Post-ı çakal	adet	248	756
Post-ı çakal ile tilki	adet	18	108
Post-ı göcen	adet	461	2.783
Post-ı göcen Rumeli	adet	111	666
Post-ı kalpak	denk	1	15
Post-ı kalpak	yük	3	1.200
Post-ı kalpaklık	adet	733	17.760
Post-ı kalpaklık ile sac	adet	2	30
Post-ı kara koyun	adet	14	190
Post-ı karakulak	adet	47	282
Post-ı karsak	adet	258	1.548

Post-ı keçi	adet	2.706	2.372
Post-ı kedi	adet	984	1.128
Post-ı koyun	adet	776	1.458
Post-ı kunduz	adet	16	398
Post-ı kurt	adet	61	150
Post-ı kurt	araba	1	240
Post-ı kuzu	adet	134	286
Post-ı kuzu	adet	-	18
Post-ı kuzu	araba	5	1.362
Post-ı kuzu	araba	-	300
Post-ı kuzu	bir miktar	-	78
Post-ı kuzu	parça	6	72
Post-ı melez	adet	45	180
Post-ı Selanik	adet	12	720
Post-ı samur	adet	1.155	4.620
Post-ı sansar	adet	235	676
Post-ı siyah kedi	adet	604,5	2.418
Post-ı siyah kedi	parça	40	360
Post-ı tavşan	adet	37.951	54.115
Post-ı tavşan	çuval	4	120
Post-ı tavşan	deste	8	96
Post-ı tavşan	kıyye	2.757	14.025
Post-ı tavşan	parça	1	20
Post-ı tilki	adet	2.016	5.507
Post-ı tilki ve Beledi	adet	24	51
Post-ı tilki Rumeli	adet	2.205	11.638
Post-ı tilki Rumeli	kıyye	190	1.140
Post-ı tilki Rumeli	parça	238	750
Post-ı vaşak	adet	4	50
Rugan	adet	28	168
Rugan	çift	15	120

Rumeli boğazı	çift	40	340
Rumeli boğazı	adet	60	360
Rumeli kedi	parça	30	300
Rumeli nâfesi	adet	173	10.443
Rumeli nâfesi	parça	8	720
Rumeli nâfesi	-	4	480
Rumeli Tilki nâfesi	parça	4	360
Sahtiyân	adet	9.996	28.261
Sahtiyân	çift	28	80
Sahtiyân	kıyye	740	1.410
Sahtiyân	parça	7	315
Sahtiyân	yük	10.241	76.465
Sahtiyân	-	114	570
Sahtiyân	-	-	265
Sahtiyân-ı lök	adet	233	1.203
Sahtiyân-ı Gümülcine	adet	9	81
Sahtiyân-ı Gümülcine	bir miktar	-	45
Sahtiyân-ı Gümülcine	bölük	5	75
Sahtiyân-ı Gümülcine	kıyye	8.768	19.120
Sahtiyân-ı Gümülcine	yük	143	9.995
Sahtiyân-ı Gümülcine	-	50	300
Sahtiyân ile Meşin	adet	290	120
Samur	adet	117	3.025
Samur	araba	3	380
Samur-ı bec	adet	2,5	215,5
Sansar	adet	526	3.156
Sansar zağralık	adet	2	30

Sansar pâ-çesi	adet	60	2.700
Saraç	deste	26	330
Saraç eşyası (kaba)	sekülem	2	345
Saraç eşyası	heğbe	8	495
Saraç eşyası	adet	2	480
Saraç eşyası	araba	10,5	4.560
Saraç eşyası	bâr-gîr	117	6.771
Saraç eşyası	bir miktar	-	735
Saraç eşyası	çuval	47	12.411
Saraç eşyası	denk	1	402
Saraç eşyası	deste	105	1.455
Saraç eşyası	kıyye	57	423
Saraç eşyası	sandık	2	150
Saraç eşyası	sekülem	120	17.490
Saraç eşyası	sepet	2	840
Saraç eşyası	-	-	13.322
Saraç eşyası	yük	24	6.777
Saraç eşyası mahlud	yük	2	960
Saraç eşyası ile Lüle	kıyye	3	162
Sarı meşin	adet	580	2.580
Sarı sahtiyân	adet	16.649	69.024
Sincap	adet	115	480
Sincap	deste	385	3.080
Sincap	kıyye	260	15.200
Sincap	parça	9,5	142,5
Sincap	sandık	10	920
Sincap (tane)	kıyye	254	12.700
Sincab nâfe	adet	13	325
Sincab nâfe	parça	7	245
Sincab nâfe Rumeli	adet	5	250
Sincap nâfesi ile sac	parça	1	20
Siyah kalavra	çift	977	7.334
Siyah kedi	adet	42	126

Siyah sahtiyân	adet	8.382,50	39.188
Siyah sahtiyân	kıyye	4.059,50	17.294
Siyah sahtiyân	yük	15	60
Siyah sahtiyân	-	-	30
Tavşan	adet	124	124
Tavşan	deste	172	516
Tavşan	kıyye	69	69
Tavşan	parça	7	70
Tavşan	tane	15	95
Tilki	adet	20	117
Tilki	parça	4	80
Tilki boğazı	adet	460	2.760
Tilki boğazı	çift	90	1.080
Tilki boğazı	deste	5	75
Tilki nâfe	adet	17	102
Tilki nâfe	parça	65	780
Tilki pâ-çesi	adet	15	225
Tilki pâçesi(küçük parça)	çift	15	120
Tilki Rumeli	adet	5	30
Tilki Rumeli	kıyye	25	150
Vaşak	adet	54	456
			1.143.087

Tablo 6: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'ne Giren Mineral-Kimyasal ve Boya Maddeleri*

Emtianın Nevi	Birim	Toplam	Vergi Miktarı
Âb-ı kezzab	kıyye	120	240
Alacehrî	kıyye	67	87
Alacehrî Anadolu	kıyye	34	282
Alacehrî Kayseri	kıyye	70	210
Alacehrî Rumeli	kıyye	6.678	7.623
Alacehrî Rumeli	yük	26,5	1.290
Alacehrî Rumeli	-	-	468
Bakkam	çuval	1	30
Bakkam	kantar	21	1.000
Bakkam	kıyye	6.859,50	11.701,50
Bakkam ile Şab	-	-	42
Beyaz mazı	kantar	4	240
Çivit	araba	6	2.019
Çivit	çuval	5	225
Çivit	kıyye	2.348,50	21.702
Çivit	sandık	1	60
Çivit ile Sac	kıyye	200	1.200
Debbağ palamut	araba	11	1.950
Güherçile	kıyye	4.961	6.416
Kal'ı	kıyye	8.210	37.088
Kal'ı ve Nişadır	kıyye	490,5	3.331
Kalye taşı	araba	8	900
Kalye taşı	kıyye	40	40
Katran	araba	598,5	13.058

* BOA, *D.BŞM.İGE.d*., 17188, 17205; *D.İSM.d*., 23392, 23397, 23406, 23409, 23414, 23416, 23419, 23420, 23427, 23431, 23449, 23451, 23453, 23454, 23455, 23456, 23457, 23474, 23478, 23482, 23486, 23487, 23489, 23491, 23493, 23494, 23495, 23498, 23500, 23501; *D.İSM.d*., 25455, 25460, 25480, 25481, 25503, 25418; *KK*., 5238, 5245.

Katran	tulum	5.260	21.139
Katran	yük	8	360
Keten çöpü	araba	17,5	1.659
Keten çöpü	-	-	150
Kezzab	kıyye	25	150
Kırmız	kıyye	770	23.578
Kök boya	çuval	356	42.214
Kök boya	kantar	147	8.590
Kök boya	kıyye	1.583	2.300
Kök boya	-	-	75
Kök boya ve İğ	sepet	1	30
Kükürt	kantar	36	72
Mazı	kıyye	442	1.038
Mor bakkam	kantar	4	24
Mürdeseng	çuval	8	468
Mürdeseng	fıçı	9	330
Mürdeseng	kantar	22	855
Mürdeseng	kıyye	1.444	2.538
Mürdeseng	top	3	180
Mürdeseng	varil	4	480
Mürdeseng ile Bakla	kıyye	8	360
Mürdeseng ile Sac	kab	2	30
Nişadır	kıyye	1.371,5	4.650,50
Palamut boyası	araba	27	3.600
Palamut boyası	çuval	15	450
Palamut boyası	kıyye	200	120
Palamut boyası	yük	5,5	1.005
Revgan-ı sürh	kıyye	2.885	3.665
Revgan-ı sürh ile Revgan-ı zeyt	kıyye	755	1.122

Revgan- ı şem	kıyye	1.600	2.400
Sâc-ı kiriz[423]	kantar	15	900
Sâc-ı kiriz	kıyye	93	260
Şab	çuval	11	660
Şab	kıyye	7.538	16.161
Şab	varil	4	120
Şab	yük	35	675
Şem	kıyye	6	54
Şem-i asel	kıyye	3.439	21.663
Şem-i revgan	araba	2	480
Şem-i revgan	kıyye	1.053	1.943
Tutkal	kıyye	298	729
Zift	kantar	15	450
Zift	kıyye	60	339
			279.269

[423] Hindistan'dan gelen bir çeşit zayıf bir ağaç türüdür.

Tablo 7: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'ne Giren Madeni Ürünler ve Hırdavat[*]

Emtianın Nevi	Birim	Toplam	Vergi Miktarı
Ahen-i ham	araba	53	8.315
Ahen-i ham	çift	1.470	4.080
Ahen-i ham	çubuk	20.893	80.549
Ahen-i ham	kıyye	3.858	7.204
Ahen sac	araba	4	480
Ahen sac	çift	2	120
Ahen sac	denk	22	1.586
Ahen sac	top	50	150
Alçılı ham	adet	34	334
Alçılı ham	çift	5	45
Alçılı ham	kıyye	12	120
Altın	araba	2	1.200
Altın	miskal	64	960
Altın varak	-	1	60
Ayna	adet	8	267
Ayna	çift	200	600
Ayna	deste	27	87
Ayna (kebîr)	adet	4	1.440
Ayna ile sac	adet	2	400
Aynalı kutu	deste	52	315
Barut	kıyye	6.137	20.673
Bıçak	adet	19	570
Bıçak	deste	2	24
Bokağı	deste	54	795
Cam	adet	5	30
Cam	sandık	14,5	1.200
Cam	sandık (sagîr)	22	2.640
Cam hurdası	kıyye	940	974
Cam hurdası	sepet	3	150
Çakı	bir miktar	-	90
Çakmak taşı	bir miktar	-	150
Çakmak taşı	sepet sagîr	1	30

[*] BOA, *D.BŞM.İGE.d*., 17188, 17205; *D.İSM.d*., 23392, 23397, 23406, 23409, 23414, 23416, 23419, 23420, 23427, 23431, 23449, 23451, 23453, 23454, 23455, 23456, 23457, 23474, 23478, 23486, 23487, 23489, 23491, 23493, 23494, 23495, 23498, 23500, 23501; *D.İSM.d*., 25418, 25455, 25460, 25480, 25481, 25498, 25503, 25518; *KK*., 5238, 5245.

Çakmak taşı	torba	1	40
Çan	deste	47	564
Çengel	kıyye	15	45
Çelik	kantar	15	1.020
Çelik	sandık	539	32.835
Çelik	kıyye	2.480	6.032
Çelik	yük	1	90
Çivi	kıyye	12	360
Demir	araba	202,5	30.375
Demir	çift	17	105
Demir	çubuk	1.236	14.940
Demir halka	kıyye	20	60
Demir hurdası	deste	2	121
Demir hurdası	kıyye	120	60
Destere ile Zivane	adet	20	60
Eflak sacı	top	5	1.620
Gabrava bıçağı	deste	135	510
Gabrava bıçağı	kutu	7	270
Gabrava bıçağı ile çakı	deste	223	1.293
Giresun bıçağı	kutu	1	300
Hırdavat	araba	3	600
Hırdavat	bir miktar	-	98
Hırdavat	sandık	1	60
Hırdavat-ı Bec	sandık	16	10.710
Hırdavat ve ustunç	sandık sagîr	1	40
Hurda ve ustunç	sandık	1	75
Hurda ve ustunç	sandık sagîr	3	2.055
Hurda ve ustunç ile sac	sagîr sandık	1	519

Hırdavat demir	kıyye	108	54
Hırdavat demir	araba	5	1.200
Kantar	adet	200	200
Kazma	adet	4	32
Keser	deste	8	96
Kilit	adet	64	768
Kilit	deste	1.057	7.137
Kilit (kara)	deste	80	960
Kırım bıçağı	deste	35	210
Köstek	deste	2	15
Kurşun	kantar	98,5	2.265
Kurşun	kıyye	22.380,50	25.880
Kurşun kantar	kıyye	75	354
Kurşun toprağı	kıyye	790	468
Kurşuncu eşyası	araba	6	1.800
Kurşuncu eşyası	-	-	720
Kükürt	kıyye	80	80
Kürek	araba	5	300
Makara teli	deste	10	60
Mismar	kıyye	17.644	30.483
Mismar	parça	20	120
Mismar (köhne)	kıyye	100	200
Mıh	kıyye	3.407	6.362
Mıh	torba	1	51
Mıh	yük	4	390
Mıh ile Nal-ı ağaç	kıyye	45	36
Nal	araba	11	3.834
Nal	-	6,5	204
Nal-ı ağaç	adet	4.446	69.717
Nal-ı ağaç	yük	8	480
Nal-ı paçası	adet	520	840
Nal-ı paçası	kıyye	25.037	28.844

Nargile şişe	adet	1	45
Nuhâs	adet	1	120
Nuhâs	kıyye	30	138
Pencere camı	adet	5	40
Rende	deste	1	20
Rikâb	adet	2	27
Rikâb	çift	19	114
Sacayağı	deste	11	152
Sacayağı	kıyye	109	327
Saçma	kantar	2	45
Saçma	kıyye	2.654	2.947
Sarı teneke	adet	6	60
Sarı teneke	kıyye	87	426
Sim	adet	318	378
Sim	kıyye	338	380
Sim	-	165	210
Sim külçe	adet	120	120
Simli bıçak	adet	1	54
Süngü	adet	15	25
Şişe	adet	1	5
Şişe	küfe	1	90
Şişe	sandık	11	4.380
Şişe	sandık (kebîr)	1	960
Şişe	sandık (sagîr)	8	995
Şişe	sepet	7	420
Temur	araba	398,5	52.582
Temur	bölük	17	3000
Temur	çift	1.550	44.178
Temur	çubuk	10.746,50	68.893
Temur	kıyye	71	81
Temur	-	1.196	13.170
Temur	-	-	10.100
Temur çöpü	araba	515	4.125
Temur hurdası	deste	5	10
Temuzî	parça	80	240
Teneke	adet	1.480	3.946
Teneke	araba	9	590

Teneke	çift	278	894
Teneke	kıyye	7	28
Teneke	sandık	7	855
Teneke	sandık sagîr	2	120
Teneke (İslimye)	adet	9	900
Teneke (sagîr)	adet	785	1.095
Teneke hurdası	kıyye	30	90
Testere	deste	12	180
Tırpan	adet	2.166	4.602
Tırpan	çift	8,5	25,5
Ustura	deste	4	24
Ustura	deste	140	564
Ustura	zira’	12	60
Ustura bıçak	adet	3	9
Ustura ile sac	deste	60	360
Yatağan bıçak	adet	25	450
Yatağan bıçak	kıyye	18	1.200
Zırh parçası	adet	1	35
			649.540

Tablo 8: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'ne Giren Baharat-Ecza[*]

Emtianın Nevi	Birim	Toplam	Vergi Miktarı
Âb-ı dârçîn	kıyye	2	12
Afyon	kıyye	261,5	3.916,50
Afyon	yük	4	360
Anason	çuval	4	120
Anason	kıyye	1.047,50	6.070
Anason	yük	94,5	10.719
Anberiyye	sandık	10	600
Arnavud biberi	kıyye	1,5	360
Arnavud biberi	yük	1,5	90
Arnavud zağferan	kıyye	38	546
Attar	araba	1	200
Attar	sandık	1	150
Attarlık	kıyye	17	486
Attarlık	-	-	2.109
Attarlık eşya	araba	7	6.840
Attarlık eşya	bir miktar	-	2.290
Attarlık eşya	kıyye	6	720
Attarlık eşya	küfe	3	1.530
Attarlık eşya	sepet	25	6.625
Attarlık eşya	yük	3	180
Attarlık eşya	-	-	654
Balık otu	kıyye	18	360
Berş	kıyye	10	60
Çam sakızı	kıyye	350	2.700
Çam sakızı	yük	5	150
Çiçekli anason	yük	5	300
Çöğen	adet	52	52
Çöğen	kantar	1	30

[*] BOA, *D.BŞM.İGE.d*., 17188, 17205; *D.İSM.d*., 25455, 25480, 25498, 25503, 25507, 25518; *D.MMK.İGE.d*., 23406, 23409, 23414, 23416, 23419, 23431, 23449, 23451, 23453, 23454, 23455, 23456, 23457, 23474, 23478, 23482, 23486, 23487, 23489, 23491, 23493, 23494, 23495, 23498, 23500, 23501; *KK*., 5245.

Çöğen	kıyye	203	669
Çörek otu	çuval	11	660
Çörek otu	kıyye	260	120
Çörek otu	yük	1	90
Devâ’	-	110	330
Devâ’ misk	kıyye	49	137
Günlük	kıyye	5.623,50	32.602
Günlük	-	132	792
Hardal	kıyye	885	1.386
Hınna	çift	25,5	2.422
Hınna	çuval	237	17.749
Hınna	denk	1	45
Hınna	kab	73	2672
Hınna	kab	-	120
Hınna	kıyye	1.168	7.344
Hınna	tenbelîd	1	30
Hınna	top	101	3.030
Hınna	yük	2	180
Hınna	-	18	1.761
Hınna (beyaz)	top	30	270
Kafûrî	kıyye	70	1.400
Karanfil	kıyye	98	342
Kendir	yük	3	54
Kitre	kıyye	534	2.306
Kimyon	kıyye	78	88
Kimyon	çuval	108	732
Kimyon	yük	52	1.005
Kiraz çiçeği	adet	15	35
Kiraz sapı	kıyye	180	180
Kırmızı biber	kıyye	151	819
Koga	adet	30	342
Körpe	top	573	3.738
Macun	kıyye	3	45
Misk	miskal	34	408
Misk kök	-	24	24
Miskçi eşyası	kutu	2	90
Miskçi eşyası	sandık	1	60
Miskçi eşyası	torba	1	105

Miskçi eşyası	-	-	180
Râziyâne	araba	1	300
Sabun misk	kantar	7	105
Sabun misk	kıyye	279	1.320
Saleb	kıyye	428	1.479
Sakız	kıyye	1.819	13.716
Saparna	kıyye	10	60
Servi	sandık	1	60
Sinameki	kıyye	4	30
Susam	kile	42.000	564.665
Susam	kıyye	844,5	7.386
Susam	-	-	801
Tere	kıyye	1	6
Terementi	kıyye	70	210
Tiryâk	kıyye	4	32
Yasemin çiçeği	adet	5	90
Yenibahar	kıyye	193	1.068
Zağferan	kıyye	12	390
Zencefil	kıyye	4	60
Zerdeçav	kıyye	18	270

724.639,5

Tablo 9: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'ne Giren Gıda Maddeleri[*]

Emtianın Nevi	Birim	Toplam	Vergi Miktarı
Arnavud peyniri	kıyye	162	162
Arpacık soğan	araba	1,5	300
Arpacık soğan	kıyye	550	135
Asel	araba	6	2.436
Asel	fıçı	23	1.716
Asel	kantar	4	160
Asel	kıyye	1.823	5.004
Badem	kıyye	238	238
Badem	yük	2	90
Badem içi	kıyye	1.680	5.261
Bağırsak	kıyye	1.505,50	5.898
Bakla	araba	1	60
Bakla	çuval	3	165
Bakla	kile	92	624
Bakla	kıyye	7	87
Bal sucuğu	sandık	4	360
Balık	adet	19	114
Balık	araba	24	2.398
Balık	sepet	3	240
Balık	varil	4	120
Balık	yük	22	726
Balık	-	-	15
Balık derisi	adet	8	16
Balık yumurtası	çift	421	1.260
Balık yumurtası	kıyye	70	210
Bamya	kıyye	12.076	21.418
Biber	çuval	1	30
Biber	kıyye	2.476	15.917

[*] BOA, *D.BŞM.İGE.d*., 17188, 17205; *D.İSM.d*., 25418, 25455, 25460, 25480, 25481, 25498, 25503, 25507, 25518; *D.MMK.İGE.d*., 23392, 23397, 23406, 23409, 23414, 23416, 23419, 23420, 23427, 23431, 23449, 23451, 23453, 23454, 23455, 23456, 23457, 23474, 23478, 23482, 23486, 23487, 23489, 23491, 23493, 23494, 23495, 23498, 23500, 23501; *KK*., 5238, 5245.

Börülce	çuval	267,5	11.556
Börülce	kıyye	1.410	1.574
Ceviz	araba	4	790
Ceviz	çuval	53,5	1.245
Ceviz	kıyye	990	6.181
Ceviz içi	kıyye	4.971	5.743
Çiroz balığı	yük	13	900
Dil pastırması	çuval	2	120
Dil pastırması	fıçı	1.200	2.714
Duhan balığı	kıyye	53	318
Erik	çuval	1	180
Erik kurusu	araba	4	480
Erik kurusu	kantar	1	20
Fasulye	araba	1	100
Fasulye	çuval	4	177
Fasulye	kab	2	30
Fasulye	kıyye	4	8
Fasulye	sebil	1	15
Fındık	araba	17	2.425
Fındık	çuval	10	570
Fındık	kantar	4	40
Fındık	kıyye	737	2.626
Hamr	madde	560	1.680
Havyar[424]	kıyye	3.363	9.366
Havyar	çuval	1	30
Havyar	yük	1	420
Helva	araba	1,5	360
Helva	çuval	15	450
Helva	kıyye	11.403	12.453
Helva	zira’	58	116
Helva ile Bamya	kıyye	90	180
Hurma	kab	2	120
Hurma	kantar	5,5	360
Hurma	kıyye	90	96

[424] Mersin balığı yumurtasının tuzlanmasıyla elde edilmiş ve büyük fıçılarla nakli gerçekleşmiştir. Tüketimi İstanbul’da ve diğer Osmanlı şehirlerinde oldukça fazladır. Oruç ve paskalya öncesi perhizlerinde Rumlar ve Ermeniler tarafından sıkça tercih edilirken; besleyici ve ucuz olması dolayısıyla da yahudilerin tercih sebebi olmuştur. Bkz. Olivier, G. A., s. 237-238.

Kahve	kıyye	78.833	439.810
Kahve-i Efrenç	kıyye	29.199,50	106.637
Kahve-i Yemen	kıyye	103.277	847.341
Kaşkaval peyniri	araba	5	3.600
Kaşkaval peyniri	kantar	1	30
Kaşkaval peyniri	kıyye	1.360	1.947
Kaşkaval peyniri	tulum	16	96
Kaşkaval peyniri	yük	3	600
Lahm-ı kadid	araba	8	1.960
Lahm-ı kadid	kıyye	408	289
Lahm-ı kadid	yük	1	30
Lahm-ı kadid ile peynir	araba	14	1.600
Lahm-ı kadid	kıyye	200	180
Lâhm sucuğu	kıyye	40	80
Lakerda balığı	araba	3	660
Leblebi	çuval	54	2.082
Leblebi	fıçı	1	30
Leblebi	kıyye	4.392	5.685
Leblebi	sagîr sepet	1	30
Leblebi	varil	1	60
Limon	adet	60.000	2.050
Mâhi	varil	1	120
Mâhî ahtapot	kıyye	1.138	3.460
Mâhî çiroz	araba	4	1.440
Mâhî çiroz	çuval	2	120
Mâhî çiroz	yük	163,5	7.791
Mâhî lakerda	araba	8	3.100
Mâhî lakerda	fıçı	1	108
Mâhî lakerda	yük	12	1.321
Mâhî mersin	araba	5	600
Mâhî mersin	yük	1	30

Mâhî morina	araba	79	36.980
Mâhî morina	kıyye	50	300
Mâhî morina	sepet	2	90
Mâhî morina	yük	17	2.150
Mâhî palamut	araba	26	10.260
Mâhî palamut	kıyye	53	159
Mâhî palamut	yük	7	756
Mâhî sazan	araba	4	1.200
Mâhî sazan	yük	40	3.570
Mâhî tuzlu	araba	6	720
Mâhî tuzlu	fıçı	1	60
Mâhî tuzlu	sagîr varil	9	250
Mâhî tuzlu	varil	4	120
Mâhî uskumru	araba	45,5	17.160
Mâhî uskumru	sepet	5	330
Mâhî uskumru	yük	259,5	7.053
Mâhî yayın	araba	10	1.200
Mâhî yayın ile Palamut	araba	6	900
Mercimek	çuval	16,5	798
Mercimek	kıyye	100	60
Morina	yük	2	180
Morina balık	araba	25	6.921
Morina balık	yük	19,5	1.020
Morina balık	-	-	120
Muşmula	sepet	200	3.000
Nişasta	araba	4	360
Nişasta	çuval	141	7.755
Nişasta	kıyye	816	2.985
Nişasta	yük	2	180
Nohut	araba	2	320
Nohut	çuval	195,5	7.411
Nohut	kile	110	660

Nohut	kıyye	187	476
Nohut	yük	5	173
Palamut balığı	araba	11	3.720
Palamut balığı	fıçı	2	120
Palamut balığı	kıyye	50	60
Palamut balığı	yük	7	600
Pastırma	araba	4	960
Pastırma	kantar	180	5.400
Pastırma	kıyye	1.330	2.424
Pekmez	araba	82	17.032
Pekmez	fıçı	12	219
Pekmez	kantar	18	270
Pekmez	kıyye	533	548
Pekmez ile Haffaf	araba	3	102
Pekmez ile Sucuk	araba	6	1.440
Pestil	kıyye	35	35
Peynir	araba	3	360
Peynir	tulum	5	10
Reçel	kıyye	180	180
Revgan	araba	7	420
Revgan	kıyye	752	832
Revgan	tulum	194	194
Revgan	-	-	84
Revgan-ı bezir	kıyye	8.236	11.106
Revgan-ı bezir	tulum	13	408
Revgan-ı bezir	araba	6	720
Revgan-ı çerviş	kıyye	1.261,50	1.341,50
Revgan-ı don	araba	1	360
Revgan-ı don	kıyye	32.216,50	56.056,50

Revgan-ı don ile Mıh	kıyye	255	255
Revgan-ı Rumeli	kıyye	36	324
Revgan-ı sade	araba	11	2.520
Revgan-ı sade	kantar	76	3.000
Revgan-ı sade	kıyye	3.467	6.147
Revgan-ı sade	tulum	3	30
Revgan-ı şir	kıyye	10.129	16.596
Revgan-ı şir	tulum	13	553
Revgan-ı şir	yük	8	780
Revgan-ı yasemin	kıyye	10	10
Revgan-ı zeyt	fıçı	2	360
Revgan-ı zeyt	kantar	190	3.800
Revgan-ı zeyt	kile	1.320	1.877
Revgan-ı zeyt	kıyye	332.047,50	467.629
Revgan-ı zeyt	tulum	219	6495
Revgan-ı zeyt	yük	18.398	17.984
Revgan-ı zeyt ile Revgan-ı don	kıyye	40	82
Revgan-ı zeyt ile Revgan-ı sade	kıyye	20	36
Revgan-ı zeyt ile Revgan-ı sürh	kıyye	10.367	12.627

Revgan-ı zeyt ile Sabun	kıyye	63	63
Revgan ile Yemiş	tulum	21	210
Rezzaki	kutu	96	1.440
Rezaki	kutu	187	2.805
Sarı havyar	kıyye	1.068	2.090
Sarımsak	araba	18,5	1.880
Sarımsak	bir miktar	-	90
Sazan balığı	araba	2	480
Sazan balığı	yük	1	90
Sim balık	kıyye	1	6
Sucuk	araba	2,5	600
Sucuk	kıyye	60	60
Sucuk	sandık	1	200
Şehriye	fıçı	2	60
Şehriye	kıyye	82	372
Şehriye	sandık	48	4.287
Şeker	araba	2	180
Şeker	kantar	28	1.170
Şeker	kıyye	3.144	13.938
Şekerci eşyası	araba	9	2.760
Şekerci eşyası	-	-	96
Şekerleme	bir miktar	-	1.500
Şekerleme	kantar	30	795
Şekerleme	kıyye	10.463	25.752
Şekerleme ile Şeker	kıyye	355	710
Tahin	kıyye	10.463	18.351
Tahin	tulum	7	210
Tahin helvası	kıyye	570	570
Tulum peyniri	araba	2	480
Tulum peyniri	kıyye	13	33
Tulum peyniri	yük	5	132
Tulum peyniri	-	100	139
Turunç	adet	8.000	260

Tuzlu balık[425]	fıçı	4	240
Tütün balığı	araba	6	1.800
Uskumru	-	-	1.080
Uskumru balığı	adet	3	135
Uskumru balığı	araba	9	2.670
Uskumru balığı	sepet	1	30
Uskumru balığı	yük	54	3.135
Üzüm	sepet	1	30
Yayın balığı	araba	2	720
Yemiş	araba	1.591,50	124.007,50
Yemiş	bir miktar	-	27
Yemiş	kebîr kab	6	192
Yemiş	kab	361	4.710
Yemiş	kantar	183,5	3.571,50
Yemiş	kıyye	776	771
Yemiş	kutu	181	1.347
Yemiş	sepet	9	321
Yemiş	tulum	4	36
Yemiş	yük	14	1.518
Yemiş	-	-	720
Yılan balığı	kantar	1	45
Zeyrek	kile	6.202	52.662
Zeytin	araba	36	3.660
Zeytin	kile	160	480
Zeytin	kıyye	324	230
Zeytin (tane)	araba	229,5	28.611
Zeytin (tane)	deste	112	867
Zeytin (tane)	fıçı	1	40
Zeytin (tane)	kab	4	104
Zeytin (tane)	kıyye	482,5	490

[425]İstanbul sakinlerince Karadeniz ve Patras çevresinden farklı türde tuzlanmış balık tercih edilmiştir. Karadeniz'den gelenler sırımlara kesilmiş, tuzlanmış ve kurutulmuştur. Diğerleri ise bütün olarak kurutulup salamura halinde (with pickle) büyük fıçılara yerleştirilmiştir. İnöz körfezinden getirilen mükemmel tekir balıkları da bu şekilde tuzlanmıştır. Olivier, G. A., s. 237-238.

Zeytin (tane)	kutu	1	15
Zeytin (tane)	sepet	12	198
Zeytin (tane)	yük	87	3.805
			2.643.351

Tablo 10: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'ne Giren Manifatura-Tuhafiye ve Kıyafet[*]

Emtianın Nevi	Birim	Toplam	Vergi Miktarı
Aba entari (sagîr)	adet	52	156
Aba şalvar	adet	355	5.603
Aba takye	top	108	1.485
Aba yağmurluk	adet	143	1.631
Ahi çelebi ihram[426]	adet	17	960
Alaca entari (yerli)	adet	13	455
Alaca kuşak	adet	2	20
Alaca-i Manisa entari	adet	2	48
Alaca-i Şam entari	adet	45	1.350
Altın kuşak	adet	4	40
Altın kuşak	çift	3	45
Atkı	adet	56	332
Atkı	çift	62	426
Basma entari	adet	1	20
Basma kuşak	adet	6	45
Başlık[427]	adet	5	80
Barata (köhne)	adet	385	1.540
Barata fes	deste	793	7.623

[*] BOA, *D.BŞM.İGE.d*., 17188, 17205; *D.İSM.d*., 25418, 25455, 25460, 25480, 25481, 25498, 25503, 25507, 25518; *D.MMK.İGE.d*., 23392, 23397, 23406, 23409, 23414, 23419, 23420, 23427, 23431, 23449, 23451, 23453, 23454, 23455, 23456, 23457, 23474, 23478, 23482, 23486, 23487, 23489, 23491, 23493, 23494, 23495, 23498, 23500, 23501; *KK*., 5238, 5245.

[426] İhram, müslümanların dinî görevlerini yerine getirdikleri yer için kullandıkları dikişsiz bir kıyafettir Ancak bunun yanı sıra seccade, yük örtüsü, ölümlük, çadırlarda olan yüklüklerin ya da çuvalların üzerini kapatmak için de kullanılan bir dokumadır. Bkz. Ferah Şavkar, "Antalya'da Bir Yörük Geleneği: İhram", *ARIŞ Halı Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi*, S. 16, Haziran, 2020, s. 80.

[427] 1707-1748 yılına ait Edirne şer'iyye sicilinde bulunan tereke kayıtlarında giyim-kuşam çeşitleri değerlendirildiğinde, Edirne gümrük defterlerinde yer alanlarla benzerlikler gösterdiği fark edilmiştir. Tereke kayıtlarında bulunan başlık, fes, don, ihram, yemeni, yağmurluk, kuşak, mintan, entari ve ferace bunlardan sadece birkaçıdır. Bkz. Samıkıran, O., "138 Numaralı Edirne Şer'iyye Sicili H.1119-1161/M.1707-1748", Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ, 2006, s. 705-706. Bunun yanı sıra 1753-1756 yılına ait Edirne Şer'iyye sicilinde de aynı ürünlerle karşılaşmak mümkündür. Bkz. Kürkür, M. A., s. 178.

Barata fes	düzine	23	429
Beledi döşek	çift	91	715
Bezzaz eşyası	denk	8	20.400
Bilezik	çift	1	400
Bilezik (altın)	çift	1	660
Bogası entari	adet	152	870
Bogası entari (sagîr)	adet	24	288
Bogası yelek	adet	100	120
Bohça	adet	40	120
Boncuk	kıyye	1	3
Büzme çuka entari	adet	61	1.035
Büzmeci eşyası	denk	1	1.080
Cihaz eşyası	araba	1	1.200
Cihaz eşyası	bir miktar	-	39.192
Cihaz eşyası	çuval	3	3.960
Cübbe	adet	2	35
Cübbe	top	1	9
Cübbe (sagîr)	adet	5	55
Cübbe (şeritli)	adet	1	20
Çakman kuşağı	adet	50	140
Çarık	araba	7	420
Çarık hurdası	kıyye	50	100
Çarık hurdası	yük	2,5	75
Çerç	araba	1	150
Çerç	bir miktar	-	1.653
Çerç	çift	208	690
Çerç	çubuk	2.731	13.395
Çerç	çuval	1	420
Çerç	kantar	23	460
Çerç	sepet	1	60
Çerç	sepetçik	1	123
Çerç	torba	1	60

Çerç attar	araba	2	264
Çerç attar	bir miktar	-	981
Çerç attar	sepet	1	432
Çerç eşyası	araba	8	3.990
Çerç eşyası	bir miktar	-	7.972
Çerç eşyası	çuval	3	90
Çerç eşyası	kab	2	540
Çerç eşyası	kıyye	5	400
Çerç eşyası	küfecik	1	186
Çerç eşyası	sandık	4	420
Çerç eşyası	sepet	23	5.178
Çerç eşyası	sekülem	9	1.590
Çerç eşyası	yük	9	2.130
Çerç eşyası	-	37	4.683
Çerç eşyası	-	-	3.876
Çerç eşyası (mahlud)	sekülem	1	288
Çerç eşyası (mahlud)	sepet	2	690
Çerç eşyası attar	adet	3,5	1.260
Çerç eşyası attar	bir miktar	-	720
Çerç eşyası attar	heğbe	1	105
Çerç eşyası attar	küfe	15	5.148
Çerç eşyası attar	sagîr sepet	1	63
Çerç eşyası attar	sandık	5	2.100
Çerç eşyası attar	sekülem	3	960
Çerç eşyası attar	sepet	86,5	45.731
Çerç eşyası attar	sepetçik	3	660
Çerç eşyası attar	torba	1	150

Çerç eşyası attar	-	8	5.760
Çerç eşyası attar kağıt	adet	10	6
Çerç lüle	sandık	2	60
Çerç ile Attarlık	bir miktar	-	1.935
Çerç ile Attarlık	-	602	12.040
Çerç eşyası ve Kahve	kıyye	10	105
Çerç ve Saraç eşyası	-	-	165
Çerç ve Şekerci eşyası	bir miktar	-	225
Çıkrık	adet	90	90
Çıkrıkçı eşyası	araba	1	90
Çıkrıkçı eşyası	bir miktar	-	60
Çıkrıkçı eşyası	-	-	90
Çiçekli entari	adet	4	180
Çiçekli Halep entari	adet	1	60
Çiçekli	top	4	120
Çiçekli Halep	adet	2	90
Çiçekli Halep	top	470	26.829
Çiçekli libace	adet	1	30
Çine	kıyye	3	27
Çine	çift	1	15
Çine	kutu	2	30
Çine	top	570,5	13.295,50
Çine (beyaz)	top	224	4.548
Çizme	adet	20	120
Çizme	çift	401	2.972

Çizme (siyah)	adet	10	150
Çizme (siyah)	çift	787	5.400
Çoban fesi	zira’	15	90
Çorap	adet	1.271	7.304
Çorap	araba	11	2.212
Çorap	çift	103	1.200
Çorap	çuval	17	2.910
Çorap	deste	310	3366
Çorap	düzine	15	180
Çorap	kıyye	3.557	19.396
Çorap	top	30	450
Çorap	yük	82	6.809
Çuka çakşır[428]	adet	1	10
Çuka cübbe	adet	944	15.223
Çuka ferace	adet	1.217	35.806
Çuka ferace	kıyye	150	300
Çuka ferace	nime	2	720
Çuka entari	adet	212	3.738
Çuka entari	yük	1	200
Çuka entari (köhne)	adet	32	480
Çuka şalvar	adet	87	1.366
Çuka yemeni	adet	30	180
Çultar	adet	219	1.971
Çuval	çuval	5	900
Çuval (boş)	adet	150	900
Çuval (boş)	bölük	5	480
Çuval (boş)	çift	4.083	21.084
Çuval (boş)	yük	3	60
Çuval (boş, büyük)	adet	2	240
Destâr	adet	3	465
Destâr	top	100	2.500
Döşek	adet	5	15

[428] Yünlü kumaştan elde edilen çakşır ekseriyetle yeniçerilerin seferde olmadığı zamanlarda tercih ettiği bir tür şalvardır. Bkz. Serdar Genç, Füsun Gülsüm Genç, “Rusçuk’da Giyim Kuşam (17. ve 18. Yüzyıllar)”, *XI. Uluslararası Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Kongresi Bildirileri*, 2017, s. 564.

Döşek	kıyye	6	18
Eflak sicimi	deste	4	60
Eflak sicimi	top	60	1.800
Entari[429]	adet	133	2.996
Entari ile Şalvar	adet	12	300
Entari Manisa	adet	12	360
Evliya destâr	adet	53	424
Ferace	adet	73	1.880
Fes	adet	9	54
Fes	deste	84,5	521
Fes	düzine	24,5	396
Fes (kebîr)	adet	12	96
Fes (köhne)	deste	3	9
Fes-i Tunus	deste	49	303
Gaytan	kıyye	2	30
Gaytan yüzük	adet	4	12
Gömlek	adet	200	1.260
Gömlek	kıyye	46	533
Gön atkı	adet	263	1.213
Gön atkı	çift	2.905	11.005
Haffaf	adet	78	778
Haffaf	bir miktar	-	150
Haffaf	çift	515	4.163
Haffaf	çuval	10	300
Haffaf	heğbe	23	702
Haffaf	kıyye	2.272,50	25.283,50
Haffaf	kundak	1	40
Haffaf	sekülem	29	1.551
Haffaf	sepet	50	3.576
Haffaf	sepetçik	4	1.200
Haffaf	top	2	180
Haffaf	torba	1	25
Haffaf	-	5	1.020
Haffaf eşyası	araba	27,5	7.802

[429] Basma ve çeşitli kumaşlardan yapılan uzun kadın elbisesidir. Yatağa yatmadan önce kadın ve erkekler gece entarisi olarak iç çamaşırları üzerine giyilmiştir. Bkz. Reşat Ekrem Koçu, s. 102.

Haffaf eşyası	bir miktar	-	267
Haffaf eşyası	çift	1.959,50	18.264
Haffaf eşyası	heğbe	1	216
Haffaf eşyası	kebîr sepet	5	2.361
Haffaf eşyası	kıyye	47.345	486.491
Haffaf eşyası	sagîr sepet	63	12.102
Haffaf eşyası	sekülem	50	6.645
Haffaf eşyası	sepet	932	227.674
Haffaf eşyası	sepetçik	46	8.707
Haffaf eşyası	torba	4	273
Hafff eşyası	-	2	480
Haffaf eşyası	-	-	2.025
Halep kuşağı	adet	1	10
Halı seccade	adet	2	60
Hama	top	5	300
Hama	zira’	40	480
Hama kuşağı	adet	174	2.289
Hama kuşağı	kıyye	58	585
Hama kuşağı (taklit)	adet	82	924
Hama kuşağı (taklit)	kıyye	13	240
Hama kuşağı (sagîr, taklit)	adet	62	186
Hama kuşağı (yerli)	adet	60	340
Hamhalat	araba	1	900
Hamhalat	kıyye	186	573
Hamhalat	top	13	69
Hamhalat eşyası	-	-	150
Harir kuşak	adet	30	450
Havlu	adet	1	15
Havlu	çift	130	658
Havlu	kıyye	219	219
Havlu (İslimye)	adet	1	30
Havlu (yerli)	çift	110	660

Hazır bez eşyası	denk	3	2.910
Hazır bez eşyası	yük	7	12.960
Hazır bez eşyası	-	1	705
Hazır bez eşyası	-	-	3.600
İğ	kutu	6	70
İğ	kıyye	15	45
İğ	sandık	3	90
İğneci eşyası	kutu (sagîr)	1	60
İhram	adet	171	240
İhram	kıyye	2	6
İhram	-	-	261
İhram (siyah)	adet	83	255
İplik	kıyye	30	45
İzladi beyaz seccade	adet	4	15
İzladi seccade	adet	35	420
İzladi takım	adet	375,5	10.946
İzladi takım	çift	1	30
Kaba attarlık	kıyye	618	1.596
Kaba attarlık	sepetçik	1	120
Kadife yastık	adet	2	6
Kadife yastık	çift	131	575
Kadife yastık (sade)		10	240
Kalpak	çift	198	624
Kalpak (sade)	adet	20	300
Kalpak (siyah)	çift	81	210
Kapı perdesi	adet	38	570
Kastamonu entari	adet	48	720
Kara kuşağı	deste	2	24
Kavuk	adet	1	20
Kazel	bir miktar	-	15

Kazel	kıyye	607	831
Kemer şayak	top	11	132
Kese (siyah)	adet	5	15
Keten gömlek	top	3	45
Kerde atkı	çift	30	90
Kirpas gömlek	adet	40	198
Kilim[430]	adet	168	3.679
Kilim (sagîr)	adet	3	90
Kilim ile sac	adet	1	120
Kilim seccade	adet	13	156
Kilim kebe	yük	4	1.600
Kilim sagîr	adet	3	300
Kılabdan	adet	7	75
Kılabdan	dirhem	90	96
Kılabdan	miskal	50	75
Kılabdan	top	4,5	810
Kılabdan-ı şerit	adet	645	645
Kılabdan-ı şerit	kıyye	351	351
Kolan	deste	23	138
Kolan	kıyye	182	372
Kolan (altın)	adet	1	60
Kolan (sade)	kıyye	3	120
Kolancı eşyası	adet	1	240
Kolancı eşyası	kıyye	218	4.560
Kolancı eşyası	sandık	1	240
Kolancı eşyası	sepet	6	2.400
Kolancı eşyası	-	-	240

[430] 1753-1756 tereke kayıtlarında ev eşyaları incelendiğinde kilim, halı, yastık, yorgan, döşek ve süpürge gibi ürünlerin tablo da görüldüğü gibi benzerlikler arz ettiği tespit edilmiştir. Bkz. Kürküt, s. 178-179.

Kolancı eşyası	sandık	1	150
Kolancı eşyası	sekülem	-	540
Kuşak	adet	32	635
Kuşak	çift	1.000	180
Kuşak (beyaz)	adet	90	450
Kuşak (Halep)	adet	4	60
Kutni entari	adet	550	5.543
Kutni entari	top	278	16.560
Kutni entari şalvar	adet	23	270
Kutni şalvar	adet	1	20
Kutni yelek	adet	6	120
Kuyumcu eşyası	araba	1	420
Kuyumcu eşyası	adet	1	600
Kuyumcu eşyası	sepet	1	600
Kuyumcu eşyası	-	-	3.000
Külâh	deste	105	996
Külâh	kıyye	328	1.968
Küpe (altın)	adet	16	582
Lebâde	adet	1	15
Lebâde	kıyye	10	30
Lika ipi	deste	1.733	6.139
Mağrib kuşağı	adet	4	40
Melez gömlek	adet	9	135
Mu’mi	adet	8,5	382,5
Mu’mi	parça	51	2.332
Mu’mi	top	1.050	41.600
Mu’mi (kaba)	adet	118	3.455

Mu’mi (kaba)	kıyye	3	18
Mu’mi (kaba)	top	3.171	113.946,50
Mu’mi (yerli)	top	1	20
Mu’mi ile Dülbend	parça	4	60
Mûy-tâb	adet	20	450
Mûy-tâb	bir miktar	-	144
Mûy-tâb	deste	20	120
Mûy-tâb	heğbe	75	225
Mûy-tâb	kıyye	388	390
Mûy-tâb	yük	55	28.266
Mûy-tâb	-	-	45
Mûy-tâb torba	deste	80	480
Mûy-tâb eşyası	araba	1	900
Muytâb eşyası	bir miktar	-	60
Mûy-tâb eşyası	denk	2	180
Mûy-tâb eşyası	deste	123	738
Mûy-tâb eşyası	kıyye	730	882
Mûy-tâb eşyası	yük	8,5	1.050
Mûy-tâb kolanı	deste	52	312
Muytâb ve Kirpas	bir miktar	-	66
Mintan	adet	63	1.335
Nalın	çift	33	33
Nalın	deste	1	9
Nalın (hasır)	kıyye	11	660
Nalin (İslimye)	adet	16	192

Ocak perdesi	adet	1	10
Ocak yaşmağı	adet	48	217
Ocak yaşmağı	kıyye	1	3
Oya yemeni	adet	1	15
Penbe kese	deste	35	140
Rişte	çift	2	27
Rişte	kıyye	70	300
Rişte	sandık	1	465
Rişte	-	100	600
Rişte	kıyye	5.946	18.137
Rişte-i don	kıyye	20	120
Rişte-i hindi	kıyye	30	452
Rişte-i Mısır	kıyye	167	2.182
Rişte-i Mısır	kıyye	154	4.680
Rişte-i Trabzon	kıyye	411,5	3.787,50
Rişte eşyası	kıyye	140	420
Rişte-i kolan	kıyye	40	120
Rişte-i kolan	kıyye	692	2.079
Rişte ile Çorap	kıyye	170	1.020
Sade üslük	adet	598	1.658
Sandal kuşak	adet	5	25
Seccade	adet	13	910
Sicim	top	303	1.560
Sicim	denk	1	60
Sicim	deste	167	3.742
Sicim	yük	1,5	180
Sim bilezik	çift	1	600
Sim kaplı nalin	çift	1	300
Sim kâzib	kıyye	7,5	12
Sim kuşak	çift	3	204
Sim kuşağı	adet	691	439
Sim küpe	çift	60	180
Sim şerit	-	75	75

Sorguç	adet	3	69
Şal cübbe	adet	160	2.310
Şal ferace	adet	54	1.410
Şal entari	adet	23	570
Şal-ı Efrenç cübbe	adet	46	468
Şalvar	adet	30	300
Şalvar (siyah)	adet	3	60
Şam başlık	adet	10	120
Şayak kuşak	adet	9	90
Şayak şalvar	adet	577	5.735
Şayak yastık	adet	216	648
Şeritli şal cübbe	adet	21	966
Şirbab-ı Edirne	top	48	1.560
Takye	deste	22.255,50	86.414
Takye	sandık	2	240
Takyeci eşyası	araba	5,5	2.880
Tavşan papak	deste	108	1.620
Telli entari	adet	1	60
Telli entarilik	adet	1	30
Telli kolan	kıyye	2.959,50	10.467
Telli yelek	top	1	195
Terlik	çift	150	900
Türkmen kilim	adet	1	120
Uçkurluk	adet	10	150
Urgan	bir miktar	-	24
Urgan	denk	178	20.757
Urgan	deste	1.221,50	7.553
Urgan	kantar	25	1.425
Urgan	yük	694,5	117.641
Urgan	-	32	329
Urgan	-	-	45
Urgan-ı Gümülcine	adet	2	15

Urgan-ı Gümülcine	yük	37,5	3.453
Üslük	adet	38	88
Üslük (sade)	adet	245	3.675
Yağmurluk	adet	210	2.520
Yağlık	çift	5	150
Yağlık	deste	15	675
Yağlık (İslimye)	adet	8	240
Yapağı kuşak	adet	10	150
Yapağı kuşak	kıyye	7	14
Yastık	çift	150	4.530
Yastık	yük	3	270
Yastık çuka	-	1	6
Yorgan	adet	6	180
Yorgan	çift	2	45
Yorgan yüzü	adet	146	1.785
Yorgan yüzü	çift	2	60
			1.871.025,5

Tablo 11: XVIII. Yüzyılda Edirne Gümrüğü'ne Giren Muhtelif Ürünler*

Emtianın Nevi	Birim	Toplam	Vergi Miktarı
Abdest ibriği	adet	151	1.032
Ağaç	adet	188	569
Ağaç	yük	2	160
Ağaç tarak	deste	1	60
Ağaç tarak	küfe	1	80
Ağaç tarak	sepet	2	360
Ağaç çanak	araba	1	600
Ağaç döğen	adet	204	1.836
Ağaç kürek	adet	554	156
Ahtapot	kıyye	740	1.265
Âl ibriği	deste	31	280
Ali Paşa eşyası	araba	12,5	13.500
Ali Paşa eşyası	çift	2	2.400
Ali Paşa eşyası	çuval	3	960
Ali Paşa eşyası	denk	25	27.720
Ali Paşa eşyası	deste	1	1.380
Ali Paşa eşyası	kıyye	1	720
Ali Paşa eşyası	kundak	2	360
Ali Paşa eşyası	kundak sagîr	1	120
Ali Paşa eşyası	tenbelît	1	198
Ali Paşa eşyası	yük	39,5	39.195
Ali Paşa eşyası	-	3	1.920

* BOA, *D.BŞM.İGE.d*., 17188, 17205; *D.İSM.d*., 25418, 25455, 25460, 25480, 25481, 25498, 25503, 25507, 25518; *D.MMK.İGE.d.*, 23392, 23397, 23406, 23409, 23414, 23416, 23419, 23420, 23427, 23431, 23449, 23451, 23453, 23454, 23455, 23456, 23457, 23474, 23478, 23486, 23487, 23489, 23491, 23493, 23494, 23495, 23498, 23500, 23501; *KK*., 5238, 5245.

Ali Paşa eşyası	-	-	26.770
Ali Paşa eşyası (bağçe)	adet	1	720
Altın evânî	miskal	34	1.190
Aynalı kutu	deste	25	105
Bakkal eşyası	araba	1	250
Bakkal eşyası	bir miktar	-	213
Bakkal eşyası	adet	4	60
Bakkal eşyası	yük	2	120
Bakkal eşyası (mahlud)	araba	3	360
Bez tarağı	sepet	1	105
Bez tarağı	yük	2	180
Bit pazarı eşyası	denk	3	3.870
Bit pazarı eşyası	kıyye	15	90
Bit pazarı eşyası	kundak	1	300
Bit pazarı eşyası	yük	3	4.980
Sal (boş)	adet	129	129
Sal (boş)	bölük	4	240
Sal (boş)	sandık	1	60
Sal (boş)	yük	31	2.117
Sal (boş,büyük)	adet	1	180
Ceneviz kağıdı	balya	15	481
Ciltleme eşyası	çift	200	900
Çadır	adet	6	260
Çağlama	çift	180	90

Çakman	adet	124	1.887
Çanak	adet	39	39
Çanak	araba	22,5	3.144
Çanak	çift	4	48
Çanak-ı Dimetoka	araba	4	460
Çanak (toprak)	araba	6	360
Çarub	adet	21.319	22.270
Çarub	araba	19	3.120
Çarub	çubuk	960	5.760
Çarub	kantar	162	1.020
Çarub	kıyye	30	60
Çarub	küfe	4	16
Çarub	çuval	1	30
Çarub	yük	5,5	495
Çarub ile Attarlık	araba	1	135
Çerç kaşık	sepet	2	185
Çerge	adet	23	74
Çiçek	sepet	1	60
Çiçek	yük	2	180
Çıra ağacı	araba	2	180
Çoban eşyası	araba	134	19.660
Çoban eşyası	bâr-gîr	153	4.559
Çoban eşyası	denk	1	60
Çoban eşyası	oda	3	2.160
Çoban eşyası	oda kebîr	1	1.200
Çoban eşyası	yük	12	420
Çoban eşyası	-	6	4.600
Çoban eşyası	-	-	2.370
Çötre	deste	2	35
Divan	adet	3	9
Doğramacı eşyası	araba	4	520
Doğrama eşyası	bir miktar	-	354
Doğrama eşyası	kıyye	2	9

Döğen	adet	58	729
Döğen ağaç	adet	405	4.860
Döğen Anadolu	adet	29	348
Döğen taşı	yük	1	90
Duhan	adet	30	450
Duhan	kile	1	6
Duhan çiçeği	adet	400	400
Duhan kisesi	deste	10	30
Eflak kapanı	top	36	1.080
Eflak kaşığı	sepet sagîr	2	30
Eflak sandığı	adet	29	1.320
Eflak sandığı	deste	94	10.710
Eğer	adet	1	15
Eğer (sade)	adet	13	150
Evânî	kıyye	70	210
Evânî külçe	kıyye	251	1.566
Evânî nuhâs	kıyye	54	228
Evânî nuhâs	araba	1	600
Evânî nuhâs	kıyye	5.314	31.688
Evânî nuhâs	yük	3,5	1.740
Evânî nuhâs-ı harir	kıyye	279	1.565
Evânî nuhâs külçe	kıyye	390	2.340
Evânî sim	adet	100	150
Evânî sim	-	1.800	3.600
Evanî tunç	kıyye	51	242
Fincan	kutu	1	45
Fincan-ı Bec	adet	833	1.719
Fincan-ı Bec	kıyye	35	69
Fincan-ı Bec	-	36	150
Fincan-ı Kütahya	sepet	1	60
Firari mezdekan	-	750	-
Germişin [Germeşik] çiçeği	adet	11.000	5.840

Güğüm	çift	78	1.950
Harc-i çubuk	adet	117	227
Hasır kutu (boş)	adet	2	30
Haşebî	top	31	465
Heğbe	adet	24	250
Heğbe	çift	219	270
Helvacı çevgeni	kantar	3	60
İğneli kağıt	adet	10	90
İmame	adet	4	45
Kab	miktar	2	480
Kaba attarlık kağıt	adet	4	32
Kahve ibriği	adet	2.780	5.514
Kahve ibriği (sagîr)	adet	132	396
Kağıt	-	4	840
Kağıt	adet	9	18
Kağıt	balya	12	1.200
Kağıt	çuval	5	165
Kağıt	deste	1,5	8,5
Kağıt	sandık	3	180
Kağıt	top	606	4.913
Kağıt (sade)	-	8	480
Kalyân	araba	20	240
Kandil ile takım	adet	2	600
Kaşağı	adet	30	90
Kaşağı	denk	12	144
Kaşağı	deste	138	414
Kaşık	kıyye	36	108
Kapamacı eşyası	araba	4	7.200
Kapamacı eşyası	denk	1	840
Kapamacı eşyası	-	-	3.600
Kapı hurdası	adet	2	4
Kazîb çiçek	sepet	5	300

Kav	araba	1	300
Kav	çift	15	2.760
Kav	kıyye	1.078	4.702
Kav	şilte	30	240
Kavi ağaç	kıyye	12	60
Kazgan	adet	1	75
Kehribar ağızlık	adet	250	420
Kehribar imame	adet	2	118
Kemik imame	kutu	2	60
Kemik tarak	adet	4	20
Kereste	adet	31	960
Kereste	araba	4	-
Kereste	bir miktar	-	120
Kereste	bölük	360	2.722
Kereste	kıyye	128	576
Kereste	sandık	2	500
Kereste	yük	9,5	3.910
Kereste ile Tahta	yük	1	2.244
Köhne bit pazarı	çift	3	300
Köhne bit pazarı	kıyye	25	85
Kutu	adet	144	939
Kutu	çift	1,5	6
Kutu (boş)	bir miktar	-	30
Kutu (boş)	çift	21	63
Kutu (boş)	çuval	2	30
Kutu (boş)	deste	188	1.344
Kutu (boş)	sekülem	1	30
Kutu (boş sagîr)	adet	2	30
Kutu (boş, hasır)	adet	3	450
Kutucu eşyası	araba	3	270
Küp (boş)	adet	6	42

Küp (kebîr, boş)	adet	5	300
Kürek hurdası Rumeli	kıyye	6,5	12,5
Kürek eşyası	-	-	135
Lüle	bir miktar	-	30
Lüle	kutu	1	30
Lüle	sandık	15	940
Lüle	sepet	120	2.154
Lüle	sepet sagîr	3	99
Lüle	sepetçik	2	60
Lüle	yük	7	-
Lüle	-	-	108
Lüle toprağı	araba	3	360
Mor toprak	kıyye	1.300	1.128
Mücellid eşyası	araba	5	900
Mücellid eşyası	denk	1	95
Mücellid eşyası	-	-	150
Nargile	adet	15	120
Nısf-ı pençik	-	-	240
Oyun kağıtı	deste	92	1.196
Pençik	res’	102	24.480
Perakende-i avrat panayırı İslimye	-	-	1.215
Perakende çoban eşyası	-	-	180
Pişţov	adet	38	228
Pişţov	çift	183	8.747
Poşet	deste	32	129
Poşet	kıyye	15	90
Poşet-i Selanik	adet	6	15
Rüsûm-ı bohça	adet	66,5	23.320

Rüsûm-ı pençik[431]	res’	6.560	1.536.930
Sabun	adet	45	45
Sabun	araba	1	60
Sabun	çuval	346,5	13.625
Sabun	kıyye	2.178	4.714
Sabun	kıyye	284	858
Sabun	sandık	2.002	174.305
Sabun	yük	85	1.800
Sabun	-	20	60
Sabun (kara)	kıyye	1.100	1.539
Sabun ile Hınna	-	4	189
Sabun ile Revgan-ı zeyt	kıyye	69	69
Sabun ile Yemiş	çuval	12	360
Sabun ile Yemiş	kantar	8	200
Saçak	adet	2	96
Sahan ile Çanak	adet	10	42
Sal (boş)	adet	129	129
Sal (boş)	bölük	5	360
Sal (boş)	deste	1	132
Sal (boş)	sandık	1	60
Sal (boş)	yük	41,5	3.137
Sal (boş,büyük)	adet	1	180
Sandık (boş)	adet	5	90
Sandık (yerli)	adet	5	600
Sandıkçı eşyası	-	-	90
Sandıklı ayna	adet	16	340

[431] Köleler için ödenen verginin adıdır. Pençik, verginin ödenerek gümrük tarafından köle sahibine verilen *“mülkiyet”*vergisidir. Bu vergi, tüm savaş esirlerinin beşte birini alma ayrıcalığı tanıyan Kuran ayetine dayanmaktadır. Osmanlı Devleti de bu sistemi benimsemiştir. Bazı vergiler gibi bu verginin toplanılma hakkı da iltizama verilmiştir. 1857 yılında köle ticaretinin kaldırılmasıyla birlikte, söz konusu ticaretten alınan vergi gümrük tarifelerinden de çıkarılmıştır. Bkz. Ehud R. Toledano, Osmanlı Köle Ticareti 1840-1890, Çev: Y. Hakan Erdem, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994, s. 58.

Selanik başı	adet	15	1.200
Sepet (boş)	adet	86	361
Servi sandık	adet	1	60
Su ibriği	adet	19	114
Sünger	kıyye	10	10
Süpürge	adet	19.252	31.883
Süpürge	kıyye	300	300
Tahta	adet	1.160	1.214
Tahta	araba	1	60
Tahta	bölük	29	14.500
Tahta	yük	5	2.260
Tahta sandık	adet	1	300
Torba	deste	30	800
Torba	küfe	20	360
Torba	-	63	81
Tulum (boş)	adet	710	2.495
Ustunç	kıyye	75	105
Vezne	adet	8	480
Yaba kürek	adet	38	2.160
Yaba kürek	araba	93,5	14.100
Yaba kürek	çuval	4	480
Yaba kürek	kıyye	100	150
Yanboli kesesi	adet	21	51
Yelpaze	adet	4	12
Yular	Deste	55	165
Zernişan	Kıyye	18	540
			2.221.422

SÖZLÜK

Aba: Yünden yapılmış kaba kumaş.

Ahen: Demir

Alaca: Birkaç renkte iplikten yapılmış dokuma.

Alacehrî: Kök boya bitkisi.

Anberiyye: Güzel kokulu bir ilaç türü.

Asel: Bal

Atlas: İpekten dokunan elbiselik kumaş türüdür.

Attar: Güzel kokulu ruhlar veya yağlar satan kişiye denilmektedir.

Attarlık: Eczayı kimyevi veya baharat satan adamın işi veya ticaretine verilen addır.

Bakar: Öküz, dana, sığır cinsleri.

Bakkam: Kırmızı boya ağacı, kumaş boyası.

Balya: 300 libbra= 90 kg.

Barata: Kırmızı çuhadan ya da keçeden yapılmış başlık.

Beledi: Yerli kumaş türlerinden biri.

Bere: Kuzu, koyun vs.

Berş: Keten yaprağı ile yapılan bir çeşit şurup, macun.

Bezr: Çiçek ve sebze tanesi.

Bezz: Pamuk veya ketenden yapılan bir çeşit dokuma türü.

Bogası: Astar olarak kullanılan ince bez.

Bokağı: Ayaklara takılan zincir, pranga.

Camus: Manda, su sığırı cinsleri.

Canfes: İnce dokunmuş ipekli bir kumaş.

Cehrî: Güzel kırmızı renk veren bir çeşit kök türü.

Cihaz: Çeyiz, âlet.

Cild: Deri

Cübbe: Üste giyilen geniş ve bol elbise.

Çâder: Kadınların başlarına örttükleri örtü.

Çakman: Masa, yazıhane ve dolap gibi şeylerin dışarıya çakılmakla açılır gözü.

Çakşır: Erkeklerin içlik olarak giydikleri bir pantolon türü.

Çâr-şeb: Çarşaf.

Çarub: Süpürge**.**

Çerç / Çerçi: Ufak tefek tuhafiye eşyaları ve bunu satan kimse.

Çerge: Çadır.

Çerviş: İç yağı.

Çevgân: Baston, değnek.

Çift: Bir çift- iki adet (ayakkabı, öküz, vb.).

Çit: Çiçekli ve şekilli dokunan bir pamuk türüdür.

Çılgafa: Kurdun veya tilkinin ense postundan yapılan kürk.

Çöğen: Reçel ve helva yapımında kullanılan bir çeşit kök.

Çötre: Ağaçtan yapılan yassı bardak.

Çubuk: 100 arşın= 1000 metrekare (Cumhuriyet dönemi).

Çultar: Eyerin veya palanın üzerine örtülen örtü.

Çuka: İnce ve sık dokunmuş yün kumaş.

Çuval: Birtakım kumaşlardan dokunan büyük torba.

Denk: 50 top= 20 çile= bir beygir yükü.

Destâr: Sarık, külâh, tülbent.

Deste: 10'luk veya 12'lik grup.

Dest-gâh: Tezgah dokuma.

Devâ': İlaç.

Devâ-yı misk: Güzel kokulu bir çeşit şeker helvası.

Dirhem: Okkanın dörtyüzde biri.

Döşek: Yatak

Duhân: Tütün.

Dülbend: İnce dokunmuş bez.

Elvân: Renkler, çeşitler.

Entari: Elbise.

Erzen: Darı.

Evânî: Kap kacaklar.

Ferace: Kadınların çarşaftan önce sokakta giydikleri üstlük.

Fes: Kırmızı kalın çuhadan yapılmış, silinir biçimindeki başlık.

Fıçı: 8 kantar= 226.596 kg.

Germeşik: Kızılcık grubundan olan bir tür bitki

Göcen: Tavşan, kedi, köpek vb. yavrusu.

Gön: İşlenmiş hayvan derisi.

Günlük: Nefes darlığı, bronşit ve öksürük gibi hastalıklara iyi gelen ayrıca tütsü mahiyetinde de kullanılan bir çeşit bitki.

Haffaf: Ayakkabı, terlik vs. gibi ürünleri yapıp satan kişi.

Hamhalat: Kaftan, cübbe.

Hamr: Şarap.

Harîr: İpek

Haşebî: Çok eskiden Doğu'da bulunan ağaç liflerinden elde edilen kağıt türlerinden biridir.

Hatâyî: Eski bir ipekli kumaş türüdür. Sade, telli ve nevzuhur gibi çeşitleri bulunmaktadır.

Hınna: Kına

Hırdavat: Çivi, tel, kilit gibi metal eşyalara verilen ad.

İbrişim: İpeğin kalınca bükülmesiyle elde edilen iplik.

İğ: Ağaçtan yapılmış, pamuk, yün ve benzeri şeyleri eğirmekte kullanılan, ortası şişkin, iki ucu sivri bir araç.

İhrâm: Hacıların Kâbe'yi tavaf için Mekke haricinde örtünmeye mecbur oldukları dikişsiz örtü.

İmame: Tespih, çubuk gibi şeylerin baş tarafına geçirilen, çoğu kehribardan yapılmış olan başlık.

İsfidâc /Üstübeç: Kurşun karbonatı.

İzladi: Bugün Bulgaristan'ın Sofya ilinde bulunan bir şehir ve burada imal edilen eşya.

Kadife: İpek, pamuk ve yünden yapılan, yüzü tüylü yumuşak kumaş.

Kâfurî: Itırı kuvvetli bir maddeden yapılan.

Kakum: Kuzey bölgelerinde yaşayan, sansara benzer, siyah kuyruklu, derisi çok makbül bir hayvan.

Kalavra: Deriden yapılmış eşya.

Kal'ı: Kalay

Kamçıbaşı: Atık haldeki ipeğin bükülmesiyle elde edilen bir çeşit iplik

Kantar: 17600 dirhem= 56.449 kg.

Kalpak: Deriden, kürkten ya da kalın bir kumaştan yapılmış başlık.

Kalyâ: Deniz bitkilerinin yakılmasıyla elde edilen tuz.

Kalyân: Nargile

Kapama: Astarlı kaftan, pamuklu hırka.

Kaşağı: Genellikle atların kıllarını temizleyebilmek için kullanılan, saçtan yapılmış, dişli araç.

Katran: Organik maddelerden elde edilen, kara renkte, sıvı yağ kıvamında, suda erimeyen, alevli bir madde.

Kav: Ağaçların gövdesinde veya dallarında yetişen bir tür mantardan elde edilen ve çabuk tutuşan, süngerimsi madde.

Kavuk: Pamuktan yapılmış üzerine sarık dolanan, erkek başlığı.

Kazel: Kıldan örülmüş ip.

Kâzib: Yalancı

Kazzaz: İpekçi, ipek işleyip satan kişi.

Kebe: İşlemeli keçe.

Keçe: Koyun, keçi ve tavşan gibi hayvanların yapağısının, tüyünün dövülmesiyle elde edilen kaba, kalın kumaş.

Kerde/Gerde: Mamul ya da işlenmiş.

Kermesud: Pamuk-ipek karışımı kumaş türü.

Keten: Lifleri kumaş yapımında kullanılan otsu bir bitki.

Kılabdan: Bakır, kalay gibi madenlerden çekilip altın ya da gümüş kaplanmış ince madeni iplik.

Kırmız: Kırmız böceğinden çıkarılan parlak ve al boya.

Kıyye: Okka, dört yüz dirhem.

Kile: 8 kutu= 36 litre=20 okka= 25.659 kg. (İstanbul, 1500)= 18 okka, 350 dirhem= 24.215 kg.

Kiraz Çiçeği: Yaprakları esans olarak kullanılan, Japon sakura ağacıdır.

Kiriş: Hayvan bağırsağından yapılmış tel.

Kirpas: Ham bez.

Kisfe: Kısım, parça.

Koga: Hasır otu.

Kolan: Kenevir, yün deri vb. malzemelerden yapılan dayanıklı, bağlamaya, tutmaya ve taşımaya yarayan enli bağ.

Kök boya: Pamuk ve yün mamullerine renk vermek için bitki ve böceklerden elde edilen tabi boya.

Körpe: Dalından yeni koparılmış, daha büyümemiş bitki.

Köstek: Hayvanların kaçıp gitmesini ve tepmesini engellemek için iki ayağına bağlanan zincir veya kayış.

Kutni: Pamuklu ve ipekli kumaş türü.

Kutu: Standart kilenin sekizde biri.

Lâhm-ı kadîd: Kurutulmuş et.

Lebâde: Yağmurluk, kısa hırka.

Libâçe: Elbise.

Lika: Ham ipek.

Lök: Boyacılıkta kullanılan bir çeşit boya.

Lüle: Pipo, nargile, tütün çubuğu gibi ürünlerin ucuna takılan ve içmek için tütün yerleştirilen yuva.

Maâdin: Madenler

Mâhî: Balık

Makrame: Pamuk, yün ve ketenden dokunan bir kumaş türü.

Mâzû: Servi cinsinden gövdesi düz ve dipten dallanan bir süs ağacı ve bunun kozalağı olup tabaklıkta kullanılır.

Melez: Pamuklu bez.

Meşin: Saraççılık, ciltçilik gibi iş dallarında kullanılan, tabaklanmış, serpilenmiş koyun derisi.

Misk: Asya'nın yüksek dağlarında yaşayan bir cins ceylanın erkeğinin karın derisi altındaki bir bezden çıkarılan güzel kokulu bir maddedir.

Miskal: 1,5 dirhem: 24 kırat: 4.81 g.

Mismar: Büyük çivi, mıh.

Mıh: Çiviye ait, çivi şeklinde.

Mû'mî: Erkeklerin başlarına bağladıkları bir çeşit mendil, yazma ya da sarıkların bağlanma şekline verilen addır.

Mücellid: Kitap ciltleyen, ciltçi.

Mürdeseng: Tabi kurşun oksidi.

Nâfe: Derisinden kürk yapılan hayvan postlarının karnı altındaki deri kısmı.

Nal: At, katır ve eşek gibi hayvanların tırnaklarının aşınmasını önlemek amacıyla ayaklarının altına çakılan, U biçimindeki demir parçası.

Nalın: Odundan yontularak yapılan ve ayağı hamamda giyilen bir ayakkabı, takunya.

Nuhâs: Bakır.

Palamut: Meşe türünde bir ağaç olup boyacılıkta kullanılan, sert pürüzlü bir kabuk içinde bulunan fındığa benzer bir meyve.

Palaska: Askerlerin bellerine bağladıkları genellikle köseleden yapılmış enli kayış.

Pâldüm: Hayvanın semerinin ileri kaymaması için arka ayaklarının kaba etleri üzerinden geçirilen kayış.

Papak: Kuzu derisinden ya da yünden yapılmış, uzun tüylü kalpak.

Penbe: Pamuk.

Peşkir: Büyük mendil biçimdeki pamuk ya da keten bez.

Peştamâl: Hamamda yıkanırken bedene, iş yaparken bele sarılan uzun ve geniş ince dokuma.

Piştov: Tabanca.

Post: Tüylü hayvan derisi.

Râziyâne: Rezene

Revgan: Yağ.

Revgan-ı bezir: Beziryağı, keten tohumu yağı. Keten tohumundan çıkarlıp; tıbbi amaçlı olarak, beslenmede (yemek yağı), aydınlatmada, boya imalinde, kozmetik alanda ve ahşap sektöründe kullanılan bir çeşit yağdır.

Revgan-ı sürh: Kırmızı balmumu.

Rezzaki: Üzüm

Rikâb: Üzengi.

Rişte: İplik.

Rugan: Parlak bir deri.

Rüsûm: Gümrük vergileri.

Sac: Demir-çelik ürünü.

Sagîr: Küçük.

Sahtiyân: Sepilenerek boyanmış ve cilalanmış deri.

Samur: Sansara benzer bu hayvanın postundan yapılan.

Sandal: İpekli-pamuklu eski bir kumaş türü.

Sandık: Çeşitli büyüklüklerde olabile tahta kutu.

Saparna: Zambakgillerden olup yeşilimsi çiçekli, kırmızı üzümsü meyveli, kökü eskiden hekimlikte kullanılmış olan, bir bitki türü.

Saraç: Koşum ve eyer takımları yapan ya da satan kimse.

Sicim: Keten, kenevir gibi bitkilerin liflerinden yapılan, bir şeyi bağlamak, sarmak ve tutturmak gibi işlerde kullanılan ince ip.

Sim: Gümüş.

Sorguç: Padişahın ve vezirlerin başlıklarına takılan, tüylerden ve mücevherlerden yapılmış, püskül biçimindeki süs.

Şa‘r-ı keçi: Keçi kılı.

Şayak: Çuha gibi dokunmuş seyrek bir kumaş türü.

Şem‘: Mum

Şem’i asel: Bal mumu.

Şem-dân: Şamdan

Şinik: 0.5 kile, 0.25 kile için de kullanılır.

Takye: İnce bir kumaştan ve genellikle yarımküre biçiminde yapılmış başlık.

Temur: Demir.

Tenbelîd: Yarım hayvan yükü

Terementi: Terebentin, yabani fıstık ağacı yağı.

Tiftik: Tiftik keçisinin yünü.

Tiryâk: Zehirlenmeye ve bazı hastalıklara karşı kullanılan macun, panzehir.

Tırpan: Ekin, ot ve benzeri şeyleri biçmeye yarayan, hafifçe kıvrık, sırtı kalınca ve bombeli, keskin ağızlı bir tür orak.

Uçkur: İç donu, çakşır ve şalvar gibi vücudun belden aşağı kısmına giyilen kıyafetin kuşakla bağlanmasını sağlayan bağ.

Urgan: Keten, kenevir, pamuk gibi türlü dokuma maddelerinin herhangi birinden yapılan ince halat.

Ustunç: Taşınabilir cerrah araçları takımı.

Velense: Kalın ve ağır, bir yüzü tüylü battaniye.

Vezne: Tartı, terazi, barut yuvası.

Yaba: Ağaçtan yapılmış, çatal biçiminde, harman savurmakta kullanılan bir tarım aracı.

Yağlık: Başörtüsü ya da başa bağlanabilen büyük mendil.

Yapağı: Koyun ve kuzudan ilkbaharda kırkılan tüy.

Yasemin: Beyaz, sarı ve bazen de pembe renkli çiçek açan ağaç ve bu ağacın güzel kokan çiçeği.

Yaşmak: Kadınların ferace ile birlikte kullandıkları, yalnızca gözleri açıkta bırakan yüz örtüsü.

Yemeni: Sülsü motiflerle basılan ve kadınların başlarına örttükleri örtü.

Yük: (ipek, Bursa)= 405 lidre= 155.86 kg. (madencilik, Sırbistan)= 4 kile= 102.636 kg.

Yular: Hayvanın başına veya tasmasına takılan ve onu bir yere bağlamaya ya da çekerek götürmeye yarayan ip.

Zâc-ı Kıbrıs: Bakır fitriyol.

Zağferan: Safran.

Zerde-çâv: Zerdeçal boyası.

Zerdeva: Sansar cinsi küçük bir hayvan.

Zer-nişân: Kılıç, kalemtıraş gibi şeyler üzerine kakma altınla yapılan işleme, süs, yazı.

Zeyrek: Keten tohumu yağı.

Zeyt: Zeytin, zeytinyağı.

Zirâ': Arşın, yaklaşık bir metrelik uzunluk ölçüsü. 0.650 m. (kumaşlar için).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı-SOYADI: Fulya FEYİZ

Eğitim Bilgileri

Lisans: Nevşehir Hacı Bektaş Üniversitesi- 2013 (Mezuniyet yılı)

Doktora: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi- 2022 (Mezuniyet yılı)

Akademik Çalışmalar

Feyiz, F., "Osmanlı Şehir Mekânlarına Bir Örnek: Bozahaneler", *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, C.4, S.1, 2021, ss. 1-9.

Şanal, R. Feyiz, F., "Osmanlı Arşiv Kayıtları Işığında Kayseri'de Kolera (1893-1896)", *İçtimaiyat*, C.5, S.1, 2021, ss. 23-31.

Şanal, R. Feyiz, F., "1890-1899 Yılları Arasında Edirne Vilayetinde Sığır Vebası: Vebâ-yı Bakarî", *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.22, S.1, 2021, ss. 180-200.

Feyiz, F. Şanal, R., "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısından XX. Yüzyıla Kadar Konya'da Yaşanan Çiçek Salgını ve Telkîh-i Cederî", *Iğdır Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 28, S. 217, 2021, ss. 217-235.

Feyiz, F. Şanal, R., "Bir Osmanlı İçeceği: Osmanlı Kahvesi", *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*, S. 2, 2021, ss. 192-211.

Uluslararası Sempozyum

Feyiz, F., "Osmanlı Şehir Mekânlarına Bir Örnek: Bozahane Kültürü", *Uluslararası Genç Bilim ve Sanat İnsanları Sempozyumu (GEPSİS)*, 24-25 Haziran 2020. (Sözlü Bildiri)

Sertifikalar

2014 Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Eğitim Fakültesi Pedagojik Formasyon Sertifikası